

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS - BANKACILIK DOKTORA PROGRAMI

**ULUSLARARASI SERMAYE YATIRIMLARININ
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN
BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Sabriye BİÇEN

İstanbul, 2010

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANS - BANKACILIK DOKTORA PROGRAMI

**ULUSLARARASI SERMAYE YATIRIMLARININ
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN
BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Danışman
Doç. Dr. Sedat AYBAR

Sabriye BİÇEN

İstanbul, 2010

ÖNSÖZ

Yabancı banka girişinin yerel bankacılık sisteminin verimliliği üzerindeki etkileri birçok ülkede çok tartışılmaktadır. Bu çalışmada gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de finansal liberalizasyon sonrası bankacılık sektörüne yapılan uluslararası yatırımların ulusal ekonomiye ve bankacılık sektörüne etkileri ile Türk Bankacılık sektörünün performansı incelenmektedir.

Finansal liberalizasyon politikaları ile yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerdeki varlıkları 1990’ların başından itibaren çok yaygınlaşmıştır. Bugün uluslararası bankalar, birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik değişimin ve küresel rekabet konumunun şekillenmesinde büyüyen bir güç haline gelmiştir.

Sermaye hareketlerindeki artışlar bir yandan gelişmekte olan ülkelerin finansman gereksinimlerini karşılarken hızlı hareket etme özelliğine sahip olmalarından dolayı bu ülkelerde makroekonomik istikrarsızlığa ve krizlere de yol açabilmektedir. Bu çalışmada finansal entegrasyon uygulamaları ve yabancı sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri de ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

Çalışmanın hazırlanmasında bilgi birikimleriyle beni yönlendiren, destek ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam, Sayın Doç. Dr. Sedat AYBAR’a teşekkür ederim.

İstanbul, 2010

Sabriye BİÇEN

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Sabriye Biçen
Anabilim Dalı	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Programı	: Finans - Bankacılık
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Sedat AYBAR
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - 2010

ÖZET

ULUSLARARASI SERMAYE YATIRIMLARININ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Küreselleşmeyi hızlandıran unsurlardan biri olan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemlerinde yabancı bankaların varlığını arttırmıştır. Yabancı bankaların gelişmekte olan ülke ekonomilerine girişi bu ülkelerin uygulamakta oldukları deregülasyon içerikli politikalar tarafından desteklenmiştir. 1990'lı yıllardaki finansal liberalizasyon yabancı bankaların özellikle gelişmekte olan ülkelerde yeni banka kurmaları ve şube açmaları ile sonuçlanmış ve bu ülkelerdeki yabancı bankaların payı artmıştır. Son dönemde boygösteren finansal krizler, küreselleşmenin etkisiyle dünya genelinde sermaye piyasalarından başlamak üzere gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz olarak etkilemiştir.

Türkiye'de 1980'li yıllarda uygulamaya konulan liberalizasyon politikaları sonrasında, yabancı banka sayısı artış göstermesine rağmen 2001 kriz öncesi aktif paylarında önemli bir gelişme olmamıştır. 2000-2001 finansal krizleri sonrasında süreçte Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerinin başlaması, yabancı sermayenin bankacılık sektörüne

olan ilgisini artırmış ve yabancı bankalar 2005 yılından itibaren büyük ölçüde yatırım yapmaya başlamışlardır.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal liberalizasyon sonrası bankacılık sektörüne yapılan doğrudan uluslararası yatırımların içinde buldukları ulusal ekonomilere ve bankacılık sektörüne olumlu etkileri ve olumsuz etkileri olabilmektedir. Ekonomi Literatüründe uluslararası banka girişlerinin ulusal banka etkinliği üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan ampirik çalışmalarda, uluslararası bankaların gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek kârlara sahip olduğunu, gelişmiş ülkelerde ise bunun tersinin doğru olduğunu bulmuşlardır.

Bu çalışmada ise son yıllarda yapısal değişim sürecini yaşayan Türk bankacılık sektörünün mülkiyet yapılarına göre Veri Zarflama Yöntemiyle (VZA) 2006 - 2008 dönemi etkinlik analizi yapılarak sektördeki yabancı girişlerinin değerlendirilmesi yapılmış ve aynı dönem için Türk bankacılık sektörünün finansal performansı çok değişkenli istatistiksel tekniklerden olan Faktör Analizi (FA) yöntemiyle irdelenmiştir. VZA analizine göre Türk bankacılık sektöründe kamu bankaları en yüksek etkinlik derecesine sahip olup, yabancı sermayeli bankalar en düşük ortalama etkinlik derecesine sahiptirler. Özel sermayeli bankaların etkinlikleri ise kamu ile yabancı sermayeli bankalar arasındadır. Faktör analizine göre ise Türk bankacılık sektörünü oluşturan bankaların performans göstergesi olarak 2006 - 2008 döneminde iki faktör sırasıyla likidite ve kârlılıktır. Kamu bankalarının 2006'ya göre 2007 ve 2008 yıllarında performanslarının düştüğü bunun yanında yabancı bankalar ile özel bankaların performanslarının arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Finansal Entegrasyon, Uluslararası Banka Girişleri, Bankacılık Sektörünün Etkinliği ve Performansı, Veri Zarflama Analizi (VZA), Faktör Analizi.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Sabriye Biçen
Department : Institute of Social Sciences
Program : Finance and Banking
Thesis Consultant : Ass. Prof. Dr. Sedat AYBAR
Type and Date of Thesis : Doctorate - 2010

ABSTRACT

THE EFFECT OF INTERNATIONAL DIRECT INVESTMENTS TO THE BANKING SECTOR IN DEVELOPING COUNTRIES, THE CASE OF TURKEY

The liberalization of capital transactions, which is one of the factors that accelerated globalization, has increased the presence of foreign banks in the developing countries. The entry of foreign banks into the economies of the developing countries has been supported by the deregulation-based policies of these countries. Due to the effect of globalization, the recently encountered finance crisis, starting from the worldwide capital markets had negative impacts on the economies of the developing countries. The financial liberalization of the 1990's has resulted in the foreign banks' establishing new banks and branches especially in the developing countries and the shares of the foreign banks in these countries have increased.

As a result of the liberalization policies that were implemented in Turkey in the 1980's, although the number of foreign banks has shown an increase, there has not been a significant improvement in their active shares before the crisis of 2001. During the period following the 2000-2001 financial crisis, the restructuring process of the Turkish banking sector and the initiation of Turkey's European Union membership negotiations has increased the interest of the foreign capital to the banking sector and after 2005, foreign banks began to make substantial investments in Turkey.

In the developing countries, the direct foreign investments in the banking sector after financial liberalization may have had both negative and positive impacts on the domestic economies and the banking sector of the host countries. In literature, within the empirical studies made on the effects of international bank entries on national bank efficiency, it has been found that international banks have higher profits in the developing countries and that, in the developed countries, on the contrary, it is quite the opposite.

On the other hand, in this study, the ownership structure of Turkish banking sector, which has recently been going through a transformation process, has been analyzed for the 2006 – 2008 period using the Data Envelopment Analysis (DEA) method and the foreign entries in the sector have been evaluated. Moreover, for the same period, the financial performance of the Turkish banking sector has been examined with the Factor Analysis (FA) method, which is one of the statistical techniques with multi-variables. According to the DEA analysis, in the Turkish Banking Sector, state banks have the highest efficiency level and banks with foreign capitals have the lowest average efficiency level. Moreover, the efficiencies of the banks with private capitals is between the state banks and banks with foreign capitals. On the other hand, according to the Factor Analysis, in the 2006 – 2008 period, the two factors that are prevalent as performance indicators of the banks constituting the Turkish banking sector are liquidity and profitability, respectively. It has been observed that the performances of the state banks have decreased in 2007 and 2008, as compared to 2006, but the performances of the foreign banks and private banks have increased.

Keywords: *Globalization, Financial Integration, International Bank Entries, The Efficiency and Performance of the Banking Sector, Data Envelopment Analysis, Factor Analysis.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
GENEL BİLGİLER - ÖZET	ii
GENEL KNOWLEDGE - ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xii
GRAFİK LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME KAVRAMI

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI	5
1.2. KÜRESELLEŞMENİN EVRİMİ: FİNANSALLAŞMA	7
1.2.1. Birinci Küreselleşme Dönemi (1870-1914).....	8
1.2.2. İkinci Küreselleşme Dönemi (1970 Sonrası).....	12
1.3. FİNANSAL KÜRESELLEŞME.....	13
1.3.1. Finansal Küreselleşme: Euro-Dolar, Petro-Dolar ve Uluslararası Borç Krizi..	14
1.3.2. Finansal Liberalizasyon Süreci ve Özellikleri	18
1.3.2.1. Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu.....	21
1.3.2.2. Finansal Liberalizasyonun Sermaye Birikimine Etkileri.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN

YABANCI SERMAYE

2.1. ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	35
2.2. TARİHSEL SÜREÇTE ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	37

2.3. DÜNYA EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINDAKİ GELİŞMELER	42
2.4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
FİNANSAL ENTEGRASYONUN BANKACILIK SEKTÖRÜ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. GİRİŞ	49
3.2. ULUSLARARASI BANKACILIĞIN GELİŞMESİ	55
3.3. YABANCI BANKALARIN GOÜ BANKACILIK SEKTÖRÜNE GİRİŞLERİNDEKİ NEDENLER.....	60
3.3.1. Bankacılık Sektörüne Giriş Fırsatları	60
3.3.2. Bankacılık Sektörüne Giriş Engelleri	63
3.4. YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN ULUSAL EKONOMİLERE ETKİLERİ... 64	
3.5. ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	68
3.6. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL SERBESTLEŞME DÖNEMİNDE ULUSLARARASILAŞMASI	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN
ULUSLARARASILAŞMASI

4.1. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	86
4.1.1. Osmanlı Döneminde Yabancı Bankalar (1847-1923)	86
4.1.2. Cumhuriyet’in Kuruluş Dönemi (1923-1930)	89
4.1.3. Planlı ve Karma Ekonomi Dönemi (1930-1980).....	91
4.1.4. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001)	97
4.1.5. Bankacılıkta Yeniden Yapılandırma ve Yabancılaşma Dönemi (2001-2008)	108

4.1.6. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma.....	111
4.1.6.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	113
4.1.6.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma.....	113
4.1.6.1.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma	114
4.1.6.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bünyesindeki Bankaların Sorunlarının Çözümü.....	115
4.1.6.2.1. Finansal Yeniden Yapılanma.....	116
4.1.6.2.2. Operasyonel Yeniden Yapılanma	117
4.1.6.3. Özel Bankaların Yapısının Güçlendirilmesi.....	118
4.1.6.4. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	121
4.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYELİ BANKALAR	123
4.2.1. Türkiye’deki Yabancı Bankalar.....	126
4.2.2. Yabancı Bankaların Türkiye’ye Gelmesinin Nedenleri.....	134
4.2.3. Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Yapılan Çalışmalar	138

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ ULUSAL VE ULUSLARARASI SERMAYELİ BANKALARIN ETKİNLİK VE PERFORMANS ANALİZİ

5.1. GİRİŞ.....	142
5.2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ.....	142
5.2.1. Veri Zarflama Analizinde Yöntemler.....	144
5.2.1.1. CCR Yöntemi	147
5.2.1.2. BCC Yöntemi	149
5.2.1.3. Toplamsal Yöntem.....	150
5.3. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MÜLKİYET YAPILARINA GÖRE ETKİNLİĞİNİN VZA ANALİZİ İLE ÖLÇÜMLEMESİ.....	150
5.4. FAKTÖR ANALİZİ	153
5.5. FAKTÖR ANALİZİNİN AŞAMALARI	155
5.6. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSININ FAKTÖR ANALİZİ İLE ÖLÇÜMLENMESİ	159

5.6.1. 2006 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları	161
5.6.2. 2007 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları	164
5.6.3. 2008 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları	166
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	171
EKLER	178
EK-1: Banka Verileri / Tmsf'ye İntikal Eden Bankalar	178
EK-2: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2006 Yılı Verileri	180
EK-3: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2007 Yılı Verileri	181
EK-4: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2008 Yılı Verileri	182
EK-5 2006 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankalarının Ölçek Etkinlikleri	183
EK-6: 2007 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankaların Ölçek Etkinlikleri	184
EK-7: 2008 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankaların Ölçek Etkinlikleri	185
EK-8: Faktör Analizinde Kullanılan 2006 Yılı Verileri	186
EK-9: Faktör Analizinde Kullanılan 2007 Yılı Verileri	187
EK-10: Faktör Analizinde Kullanılan 2008 Yılı Verileri	188
KAYNAKLAR	189

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1	Uluslararası Finansal Entegrasyon Göstergeleri: Yabancı Varlık ve Yükümlülüklerin Brüt Stoku (% Payı)	23
Tablo 1.2	Uluslararası Finansal Entegrasyon Göstergeleri: Yabancı Varlık ve Yükümlülüklerin Akımı (% Payı)	24
Tablo 2.1	Ulusal Düzenleme Değişiklikleri, 1992-2007	40
Tablo 2.2	Bölgelere ve Ülkelere Göre UDY Akımları, 2004-2007 (Milyar Dolar) ..	43
Tablo 2.3	Uluslararası Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinde Sektörel Dağılım (Milyon ABD Doları)	44
Tablo 2.4	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri.....	48
Tablo 3.1	Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe Yabancı Mülkiyeti Kısıtlamaları.....	53
Tablo 3.2	Yabancı Bankaların Çoğunluk Hissesine Sahip Olduğu Banka Öz Varlıkları Payı, 2006.....	78
Tablo 3.3	Gelişmekte olan Ülkelerdeki Önemli Sınır Ötesi Birleşme ve Devralmalar 2001-2007	79
Tablo 4.1	Türkiye’de Bankaların Sayısal Gelişimi, 1982-92	101
Tablo 4.2	1990-2001 Yılları Arasında Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Banka Sayısı.....	107
Tablo 4.3	1990-2001 Yıllarında Yabancı Bankaların Toplam Sektör İçindeki Aktif Payları (%)	107
Tablo 4.5	Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırmasının Maliyeti (Milyar Dolar).....	113
Tablo 4.6	Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler (*) (Trilyon).....	114
Tablo 4.7	Türkiye’de Banka, Şube ve Personel Sayısı Açısından Yabancı Bankalar (%) (1990-2009)	125
Tablo 4.8	Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektördeki Payı (%) (1990-2009)	125
Tablo 4.9.	Yabancı Payının Hisse Oranları Dikkate Alınarak Hesaplanması (2006-2009) (%)	126
Tablo 4.10	Banka ve Şube Sayısı	127
Tablo 4.11	Grupların Sektör Payları (Yüzde).....	128
Tablo 4.12	Bankacılık Sisteminde Halka Açıklık Oranı ve Yabancı Sermayenin Payı (%).....	129
Tablo 4.13	Yabancıların Nitelikli Paya Sahip Olduğu Bankalar.....	130
Tablo 5.1	2006, 2007 ve 2008 VZA Sonuçları.....	151
Tablo 5.2	Analizde Kullanılan Oranlar (Değişkenler).....	159
Tablo 5.3	KMO ve Barlett Testi Sonuçları.....	161
Tablo 5.4	2006 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu.....	161

Tablo 5.5	Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi.....	162
Tablo 5.6	Döndürülmüş Faktör Analizi.....	163
Tablo 5.7	KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	164
Tablo 5.8	2007 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu.....	164
Tablo 5.9	Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi.....	165
Tablo 5.10	Döndürülmüş Faktör Matrisi.....	166
Tablo 5.11	KMO ve Bartlett Testi Sonuçları.....	166
Tablo 5.12	2008 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu.....	167
Tablo 5.13	Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi.....	167
Tablo 5.14	Döndürülmüş Faktör Matrisi.....	168
Tablo 5.15	Faktörlere Göre Bankaların Dağılımı.....	170

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Finansal Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkelerin GSMH ve Tüketim Oynaklığı Üzerindeki Etkisini Göseteren 2 Bakış Açısı.....	28
Şekil 1.2: Eşiksel Şartlar.....	29

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 3.1: Uluslararası Bankacılığın Gelişimi, 1970-2007.....	73
Grafik 3.2: Kredi Türevleri Piyasasında Önemli Gelişme	74
Grafik 3.3: Yabancı Bankaların Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Katılımlarında Görülen Artış, 1995-2006.....	76
Grafik 3.4: Bölgesel Olarak Yabancı Bankaların Elinde Bulunan Bankacılık Öz Varlığının Payı	77
Grafik 3.5: Banka Konsolidasyonu Zamanla Arttı.....	80
Grafik 3.6: Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Bankacılık Talepleri	83
Grafik 5.1. Faktör Analizi Çizgi Grafiği	162

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
A.Ş.	: Anonim Şirket
BBYSP	: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Bank for International Settlements (Uluslararası Denkleştirme Bankası)
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
CIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EFT	: Elektronik Fon Transferi
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırım)
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
MAI	: Multilateral Agreement on Investment (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması)

OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
ÖİK	: Özel İhtisas Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TEB	: Türkiye Ekonomi Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TRIMS	: Trade Related Investment Measures (Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması)
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
VZA	: Veri Zarflama Analizi
YTL	: Yeni Türk Lirası
ZKÜ	: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi
WB	: World Bank (Dünya Bankası)

GİRİŞ

Son yıllarda teknolojiye önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak hızlı bir gelişme olmuştur. Teknolojik gelişmeler üretimin pazarlanmasını, siparişini, teminini, ulaşımını çeşitlendirip hızlandırmıştır. Ticarete metanın değişim aracı olarak paranın yeni şekilleri ortaya çıkmış, finansal enstrümanlar çeşitlenmiştir. Teknolojideki hızlı gelişmeler finansal araçların yönetimini, transferini kolaylaştırmış, güvenilir ve ekonomik şekilde ulaşılabilir hale getirmiştir. Bu gelişmeler uluslararası ticaretin güvenliğini, hızını ve sonuç olarak hacmini artırmıştır.

Kökü uzun yıllar öncesine dayanan uluslararası ticaretin finansal ağırlığının artması ve çeşitlenmesi “küreselleşme” aşamasına ulaşmasına yol açmıştır. Son yıllarda küreselleşmenin finansal boyutu ön plana geçmiştir. Finansal Küreselleşme olarak adlandırılan bu gelişmede en önemli rolü bankacılık sektörü oynamıştır. Diğer bir ifadeyle, bankaların finansal küreselleşmenin baş aktörleri olduğu ileri sürülebilir.

Finansal küreselleşmenin artan önemi Bretton Woods sisteminin çökmesiyle başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulan Bretton-Woods sistemi Amerikan dolarına ve dolar aracılığı ile altına bağlı bir para sistemi idi ve spekülasyon sermaye hareketlerine karşı ulusal kontrol olanaklarını kullanarak bir savunma mekanizması sağlamıştır. Ancak 1970'li yılların başında ABD'nin Vietnam Savaşı nedeniyle verdiği dış açıklar, petrol fiyatlarının 1973 yılı sonrasında aşırı artması ve gelişmekte olan petrol ithalatçısı ülkelerin borç krizine girerek Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Found) ve Dünya Bankası (WB-World Bank) üzerindeki finansman taleplerini artırması, ayrıca eurodolar piyasalarının gelişmesi ve dışarıda dolar birikimine yol açması, Bretton-Woods sisteminin çökmesine neden olmuş, altın para sistemine son verilerek serbest kur rejimine geçilmiştir. İzleyen yeni dönemde uluslararasılaşma daha derinleşmiş ve liberalizasyon hareketleri uluslararasılaşma trendinin hızlanmasına neden olmuştur.

1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher tarafından piyasa ekonomisini kamu müdahalelerinden arındırma

hareketleriyle başlayan yeni ekonomik düzen anlayışı bu yıllarda gelişmiş birçok ülkeye yayılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi politikaları içeren yeni yaklaşım borç krizi yaşayan birçok gelişmekte olan ülkede de IMF ve Dünya Bankası'nın aracılığıyla hakim duruma gelmiştir.

Finansal sistem liberalizasyonu büyük ölçüde neoliberal politik süreçlerle aynı zamanda ortaya çıkmış ve bu süreç birçok ülkede ciddi bir politika değişimine neden olmuş, aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkeyi bankacılık ve finansal sistemlerini liberalleştirmeye yöneltmiştir. Adam Smith'in klasik iktisat kuramından kaynaklanan neoliberalizm; finansal regülasyon veya sermaye kontrolü uygulamalarının kaldırılması ve finansal piyasaların kamu müdahalesinden arındırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bugün hakim olan bu yaklaşım, piyasa yönelimli neo-liberal reform paketinin unsurları, Washington Uzlaşısı'nın aslında 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya başlamış ekonomilerini yeniden yapılandırmak isteyen ülkelere önerilen on maddelik paketin bir başka ifadesidir. Bu unsurlar; Finansal Disiplin, Kamu Harcamalarının Gözden Geçirilmesi, Vergi Reformu, Finansal Serbestleşme, Serbest ve Rekabetçi Döviz Kurları, Ticaretin Serbestleşmesi, Doğrudan Yabancı Yatırımların Serbestleşmesi, Özelleştirme, Deregülasyon, Mülkiyet Haklarının Korunmasıdır.

Bu paketin unsurları yurtiçi finansal piyasaların uluslararası piyasalara açılmasına ve başta faiz oranları olmak üzere finansal piyasaların serbestleşmesi sonucunda finansal akımlara ivme kazandırmıştır. Ancak finansal küreselleşmenin derinleşmesiyle birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) artan sıklık ve şiddetle finansal krizlerle karşılaşmışlardır.

Küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birçok ülkede artan düzeyde uygulanan deregülasyon içerikli politikalar, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizleri ve küreselleşmenin etkisiyle dünya genelinde başta sermaye piyasaları olmak üzere bankacılık sektöründe de yabancıların payını arttırmıştır.

Bu çalışmanın amacı küreselleşme süreci içinde Türk bankacılık sektörünün etkinliği ve verimliliğinin nasıl değiştiğini incelemek ve VZA ve faktör analizi

yöntemlerini kullanarak yabancı banka girişlerinin etkilerini test etmektir. Bu çalışmanın nedeni tezde incelenmiş olan, literatürde ileri sürülen yabancı banka girişlerinin etkinlik ve verimlilik artırma etkisinin Türkiye bankacılık sektörü için geçerli olup olmadığını incelemek ve açıklığa kavuşturmadır.

Çalışmada finansal küreselleşmenin sonucu olan uluslararası finansal hareketler incelenmiş, buna bağlı olarak gelişen bankacılık faaliyetlerinin uluslararası ölçekte yaygınlaşması ile ulusal bankacılığa ve ekonomiye olumlu yada olumsuz etkileri tarihsel bakış açısıyla ele alınmış ve tez çalışması 5 bölüm olarak düzenlenmiştir.

Birinci bölümde Küreselleşme ve Finansallaşma kavramları açıklanmış ve genel hatlarıyla küreselleşme süreci üzerinde durulmuştur. Ayrıca tezin daha sonra bölümlerinde kullanılacak olan yöntemsel yaklaşıma bir temel oluşturması nedeniyle küreselleşmenin ekonomik boyutu olan finansal küreselleşme sürecinin nedenleri ve gelişmekte olan ülkelere etkileri irdelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisine daha yakından entegre olmasına neden olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bankacılık sektörüne yönelmesinin nedenleri, finansal küreselleşme sürecinde detaylı olarak incelenmektedir.

Üçüncü bölümde, finansal entegrasyonun bankacılık sektörü üzerinde etkisi ve ayrıca yabancı bankaların ulusal pazara girişlerinin nedenleri, sektöre etkileri değerlendirilmiş, bu bağlamda kantitatif çalışmalara da yer verilmiştir. Ayrıca GOÜ'de yabancı bankaların ekonomik gelişmeye katkıları, payı ve yabancı banka katılımının değişen yapısı bu bölümde tartışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye'de bankacılık sektörünün küreselleşmesine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda öncelikle Türkiye'de bankacılığın tarihi gelişimi ele alınmış, son yıllarda sektörde yaşanan gelişmeler özellikle ayrıntılı olarak incelenmiş, bu konudaki yasal ve kurumsal düzenlemeler irdelenerek, Türk bankacılık sektöründeki yabancı bankaların geliş sebepleri ve geliş şekilleri ortaya konulmuştur.

Beşinci bölümde ise Türk bankacılık sektörünün mülkiyet yapılarına göre veri zarflama yöntemiyle (2006, 2007 ve 2008 yılları) etkinlik analizi yapılarak sektördeki yabancı girişleri değerlendirilmiştir. Ayrıca aynı yıllarda Türk bankacılık sektörünün finansal performansı çok değişkenli istatistiksel tekniklerden olan faktör analizi yöntemiyle irdelenmiştir.

Çalışmanın bölümlerinde varolan sonuçlar, araştırma bulguları ile birleştirilerek sonuç bölümünde özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve FİNANSALLAŞMA KAVRAMLARI

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Özellikle 1970'lerden itibaren ekonomik, siyasi ve ideolojik düzlemlerde sıkça kullanılmaya başlanan, küreselleşme her geçen gün artan sayıda taraftarı ve karşıtı olan bir kavram, bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Temelde ekonomik bir olgu olarak ortaya çıkan küreselleşme süreci, sosyal, siyasal, ideolojik ve kültürel yönleri de bulunan çok boyutlu bir gelişmedir. Bu çalışmada küreselleşmenin finansal boyutu irdelenecektir.

Geçen yüzyılın sonlarına doğru, Sovyetler Birliği'nin dağılıp soğuk savaşın sona ermesiyle, iki kutuplu dünya düzeninden tek kutuplu bir dünyaya geçiş, hızlanan teknolojik gelişmelerin de etkisiyle dünyanın ekonomik ve sosyal yönden daha fazla bütünleşmeye doğru geliştiği ileri sürülmektedir. Bu bütünleşme, eşit hızla olmamakla birlikte, farklılıkların hızla yok olduğu, daha homojen bir dünyaya yol aldığımız anlamında kullanılmaktadır.

Bu anlamda yaşanan değişim; küreselleşme (globalleşme)* yeni dünya düzeni, uluslararasılaşma, ulusaşırılaşma, neo-liberalizm gibi kavramlarla adlandırılmakta, bu kavramlar çoğu kez aynı anlama gelecek şekilde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Daha yaygın olarak son zamanlarda kullanılan "globalleşme" ya da "küreselleşme" sözlük anlamı olarak, bir kültür, uygulama, olay veya metanın dünyanın heryerine yayılması anlamını taşımaktadır.

Küreselleşme ile ilgili ekonomik ve siyasi bakış açılarına göre farklı tanımlar yapılmaktadır. Ekonomik anlamda küreselleşme, genel olarak ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu ifade etmektedir ve üç boyutu dikkat çekicidir; ticari küreselleşme, finansal küreselleşme ve üretimin küreselleşmesi.

* Bu çalışmada küreselleşme ile globalleşme aynı anlamda kullanılmıştır.

Ticari küreselleşme, 1947’de kurulan ve bugün yerine Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) geçmiş bulunan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Finansal küreselleşme, ülkelerin kısa ve uzun dönemli sermaye akımlarıyla ilgili uygulamakta oldukları engel ve kısıtlamaları kaldırmaları ve yurtiçi piyasaların dünya piyasaları ile bütünleşmesidir. Finansal küreselleşmenin 1980 sonrası dönemde hız kazanmasıyla küreselleşme kavramı da finansal serbestleşme ile birlikte yaygınlaştığı iddia edilmektedir¹.

Üretimin küreselleşmesi ise ülke içinde faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yaymalarıdır. Üretim faaliyetleri çokuluslu firmalar tarafından sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları gibi değişik şekillerde ana ülke sınırları dışında gerçekleştirilmesi üretimin küreselleşmesinin kanıtı olarak görülmektedir².

Küreselleşme en yaygın kullanımıyla, mal ve hizmetlerin üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği, faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının uluslararası nitelik kazanması olarak tanımlanabilir. Bu alanlarda ulus devletlerin etkisinin giderek zayıflaması, buna karşılık çokuluslu şirketlerin gücünün artması, küreselleşme sürecinin temel özellikleri arasında yer almaktadır. Ulusal piyasaların bütünleşmesi, yerini neoliberal yapılanmalara bırakırken, ulus devlete özgü sosyo kültürel ve kurumsal yapıların bu gelişmeler karşısında kendini koruma gücü azalmaktadır³.

Gelinen bu noktada, uluslararası ticaretin birincil amacı kar maksimizasyonu olmaktan çıkıp, pazar maksimizasyonu haline dönüşmüştür. Daha geniş pazarlara sahip olmak daha çok kara sahip olmanın “olmazsa olmaz koşulu” olarak ortaya çıkmaktadır.

¹ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat; Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları, No: 20, İstanbul 2003, 189-190.

² Muharrem Afşar, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü, Anadolu Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü. www.eab.ege.edu.tr/pdf/4/c4-S1-%20m9.pdf, s. 86.

³ Fikret Şenses, Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?, ERC **Working Paper in Economic**, 04/09 August 2004, Middle East Technical University, s. 1.

1.2. KÜRESELLEŞMENİN EVRİMİ: FİNANSALLAŞMA

Küreselleşme kavramını mal, para ve ticaretin uluslararası alanda önem ve hacim kazanması olarak ele alan çalışmalar içinde bulunduğumuz küreselleşme dalgasının iki yüz yıllık geçmişe sahip olduğunu ifade ediyor⁴. Bu görüşü paylaşan yazarlara göre; dünya kapitalizminin son iki yüzyıllık tarihi, iki adet küreselleşme aşamasının gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Küreselleşmeyi bu şekilde iki adet küreselleşme evresi olarak sınıflandırılmaktadır. Küreselleşmenin ikinci evresinde finansal küreselleşme daha çok önem kazanmıştır. Bu çalışma finansallaşma kavramı etrafında ikinci küreselleşme döneminin ayırt edici özelliklerinden biri olan finansal küreselleşmeyi inceleniyor.

1970’li yıllardan itibaren üretimin uluslararasılaşmasının ardından uluslararası akımların ve piyasaların hızla geliştiği ve bankacılık hizmetlerinde de uluslararasılaşmanın ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu dönemde uluslararası mali piyasalar hızlı bir gelişim sürecine girmiş, özel ticari bankaların çokuluslaşma ve ulusötesileşmeleri hızlanmıştır. Sonuçta reel sektörün uluslararası bütünleşmesi parasal ve mali açıdan tamamlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dünya ekonomisinin özel tarzda düzenlenmesi doğrultusunda gerekli temellerin atılmasının gerekliliği söz konusu olmuştur⁵.

1980’li yılların başından itibaren hızlanan ikinci küreselleşme dalgası gelişmekte olan ülkelere yeni uygulamalar getirerek, yeni ekonomik düzen anlayışı gündeme gelmiştir. Yeni ekonomik düzen serbest piyasa ekonomisine dayanmakta ve bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarlarıyla bütünleşmesi mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleştirilmesidir⁶.

⁴ Erinç Yeldan, **Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme**, Korkut Boratav’a Armağan, küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Derleyenler: Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, İletişim Yayınları, 4. Baskı, 2007, İstanbul, s. 344; Ayrıca, Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2000, s. 21-32.

⁵ Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Eylül 2005, Ankara, s. 181.

⁶ Kazgan, s. 89-95.

Küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile artan düzeyde deregülasyon içerikli politikalar, finansal krizler ve küreselleşmenin etkisiyle dünya genelinde başta sermaye piyasaları olmak üzere bankacılık sektöründe de yabancıların payını arttırmıştır⁷. 1990'lı yıllardaki finansal liberalizasyon politikaları yabancı bankaların diğer ülkelerde özellikle gelişmekte olan ülkelerde yeni banka kurmaları ve şube açmaları ile sonuçlanmış ve bu ülkelerde yabancı bankaların payı artmıştır.

1.2.1. Birinci Küreselleşme Dönemi (1870-1914)

Birinci küreselleşme dalgasının 18. yüzyıl sanayi devriminin teknolojik gelişmelerini takiben, dünya mal ve finans piyasalarında 1870-1914 yılları arasında hüküm sürdüğü iddia etmektedir. Buna göre, ilk küreselleşme dalgasının özelliği, uluslararası ticaret hacminde ve uluslararası sermaye akışlarındaki artışın, dünya para ve mali piyasalarının reel bir malla (altın) düzenlenmesidir⁸. Bu dönem “altın standardı” olarak bilinen dönemdir.

1914-1960 dönemi Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulusal devletlerin bağımsız ticaret politika uygulamaları ile şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, uluslararası parasal ve finansal sistemin Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi kuruluşlarca yeniden yapılandırılmasını takip eden dönemden sonra, ikinci küreselleşme aşamasına girildiği ileri sürülmektedir⁹. Bu aşama 1970'li yılların sonundan günümüze kadar uzanan ve ülkeler arasında sermaye hareketlerinin hızla arttığı süreçtir. Bu dönemin ayırdedici özelliği ise ulusal paraların değişim değerlerinin altın veya benzeri reel hiçbir mal tarafından desteklenmediği nominal birer büyüklükten ibaret olmasıdır¹⁰. İkinci küreselleşme dönemi adını verdiğimiz bu dönem bir sonraki bölümde açıklanacaktır.

⁷ Münür Yayla, Yasemin Türker Kaya, İbrahim Ekmen, Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, **BDDK ARD Çalışma Raporları: 2005/6**, s. 9.

⁸ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 14-19.

⁹ Frederic S. Mishkin, Is Financial Globalization Beneficial, **National Bureau of Economic Research**, NBER Working Paper Series, Cambridge, MA 02138, December 2005, s. 1.

¹⁰ Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, s. 19.

İngiltere’de 18. yüzyıl sonunda buhar makinesinin sanayide uygulanması ile Birinci Sanayi Devrimi başlamıştır. Sanayi Devrimi buhar makinesinin deniz ve demiryollarına uyarlanması ile 19. yüzyılın ortasında dünya pazarının oluşmasını sağlamıştır. Böylece sermayenin kar güdüsünü kamçılayan bir şekilde malların daha geniş pazarlara ulaşması, daha çok satış, daha çok tüketim, daha çok üretim ve daha çok kar sarmalı başlamıştır.

İngiltere’nin ticari kapitalizm aşamasında (Merkantalizm) dünyanın birçok yerinde kurduğu sömürgelerle geniş bir coğrafi alana yayılarak büyük sermaye birikimi sağladığı yaygın olarak bilinmektedir. İngiltere, Sanayi Devrimi’ni başlatan ülke olmasını, sermaye birikiminden bilimsel icatlara kadar birçok etkene ne kadar borçluysa, ucuz hammaddelere ve büyük oranlı üretimin elde hazır geniş pazar bulmasına da o kadar borçluydu¹¹.

İngiltere, serbest dış ticaretini sömürge alanının dışına yaymak ve artırmak için 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, dayanma ve dünyada ne olup bittiğini tam algılama gücü sınırlı olan devletlere barışçı olmayan, siyasal manevralar yapmıştı. İngiltere sanayi devrimini yaratan, coğrafi keşifleri yapan ülke olarak kendi para birimi dünya parası olan “bir dünya gücü” konumundaydı. Fakat 19. yüzyılın son çeyreğinde Almanya ve ABD’nin yükselişi İngiltere’nin gücünü sınırlamıştır¹².

Lider bir dünya devleti olmadan gelişen İkinci Sanayi Devrimi, ulaştırma-haberleşmede devrimci gelişmelerle sürdü. Birinci Sanayi Devrimi’nden farklı olarak, Almanya, Fransa, İtalya, ABD, Japonya ve Rusya hem gerekli bilimsel icatların yapılmasında hem de bunların sanayiye uygulanmasında aynı ölçüde seslerini duyurdukları ileri sürülmektedir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında İngiltere artık tek dünya gücü değildi. 1914-1945 yıllarında yaşanan iki dünya savaşı ve ikisinin arasındaki Büyük Depresyon döneminde yeni teknolojilerin yayılması devam etti. Savaşlar yeni icatların yapılmasında etken oldu. Bu dönemde, serbest piyasa ekonomisine geçme isteği etkili değildi. Kapitalizmin öncüsü ülkelerde Büyük Depresyon ile birlikte güdümlü ekonomi, sosyal devlet, işçi haklarının gelişmesi gibi kurumsal dönüşümler

¹¹ Kazgan, s. 25.

¹² A.g.e., s. 26.

oldu¹³. Bu dönemde reel sosyalizm uygulamaları ile Sovyetler Birliği, pek çok ÷lkede devletçi, planlı ve kapalı ekonomik uygulamalara model oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen "kalkınmanın altın çağı" olarak bilinen dönemde, dış ticaretin serbestleştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmış, çokuluslu şirketler önem kazanmış, üye ÷lkelerin iktisadi bütünleşmesi amacıyla oluşturulan Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) dünya ekonomisi içindeki etkisini artırmış ve başta Batı Avrupa'ya yönelik olmak üzere işçi göçü önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemin küreselleşme olarak nitelendirilmesini engelleyen iki temel unsurdan birincisi; İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda siyasal anlamda bağımsızlıklarına kavuşan az gelişmiş ÷lkelerin, devlet önderliğinde içe dönük sanayileşme politikaları uygulamayı tercih etmeleri ve sanayileşmiş kapitalist ÷lkelerin soğuk savaşın etkili olduğu bu dönemde bu gelişmeye göz yummuş olmalarıdır. İkinci unsur ise bu ÷lkelerin birçoğunun doğrudan yabancı sermayeye dikkatli yaklaşımları ve dış yardımlar ile devletten devlete borçlanmayı ön planda tutup, uluslararası finans piyasalarının büyük ölçüde dışında kalmalarıdır¹⁴. Bu dönem özünde 1870-1914 yılları arasına düşen birinci küreselleşme döneminin bazı önemli izlerini taşımakta ve ona dönüş işaretleri vermektedir.

18. yüzyılın son çeyreğinden I. Dünya Savaşı'na kadar süren birinci küreselleşme döneminden sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan ABD ikinci küreselleşme sürecinin merkezi haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, SSCB, İtalya gibi ÷lkeler yıkıma uğrarken ABD en çok yarar sağlayan devlet olmuş, dolar Bretton Woods sistemiyle altına dayalı (altın / dolar sistemi) tek anahtar para olarak yükselmiştir. Dolaysız yatırımlarla ABD sermayesi ve markaları dünyaya yayılmıştır. ABD serbest piyasa ekonomisinin kendi koşullarıyla uygulanmasını istiyordu. Fakat soğuk savaş koşulları serbest piyasanın önündeki başlıca engel olmuş, iki merkezli bir dünya oluşmuştu. SSCB, Çin, Uzakdoğu'da ve Doğu Avrupa'da bir çok ÷lke merkezi planlı ekonomik sistemi

¹³ Kazgan, s. 26.

¹⁴ Şenses, s. 2.

uyguluyor ve ekonomide büyük başarı elde ediyorlardı¹⁵. Sosyal devlet anlayışı 1970’li yılların ortasına kadar güçlenerek devam etmiştir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde uluslararası ekonomik ve mali ilişkilerde karmaşa yaşanmıştır. Altın standardı yıkılmış ve yerine yeni bir sistem konulamamıştır. Çoğu ülke aralarındaki ticareti iki yanlı ticaret ve ödeme anlaşmasına çevirmişti. İki savaş arası dönemin güçlükleri karşısında ülkeler, uluslararası ticareti ve mali akımları düzenleyecek bir sisteme ihtiyaç duyuyorlardı. İkinci dünya savaşının sonunda ABD’nin Bretton Woods kentinde 1944 yılında toplanan konferans ile uluslararası finansal ilişkileri düzenleyen kurallar ve kurumlar oluşturulmuştu¹⁶. Bretton Woods çatısı altında aynı anlaşmada sistemde düzenleyici kurumlar olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur. 1946 yılında uygulamaya başlanan bu sistem 1973 yılında yıkılmıştır¹⁷.

Bretton Woods anlaşması ile amaçlanan, savaşın yarattığı iktisadi engelleri ortadan kaldırmak, daha istikrarlı bir parasal sistem kurmak, uluslararası parasal akımların ve uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmaktır. 1960’lara kadar iyi işleyen Bretton Woods sistemi 60’lardan sonra zayıflamaya başlamıştır. 1950’ler ve 60’larda artış gösteren uluslararası sermaye hareketleri, sabit kurlar üzerinde baskı yaratmaya başlamıştır. Ticaret ve uluslararası finansmanda meydana gelen gelişmelerle ve ABD’nin ekonomik temellerinden kaynaklanan sorunlarla 1973 yılında sistem tamamen sona ermiştir¹⁸. Bunu izleyen dönem gerek ticaret, gerekse finans bakımından küreselleşmenin daha derin yaşandığı bir dönemi ifade ederken, liberizasyon hareketleri ve teknolojideki mevcut gelişmeler finansal küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.

¹⁵ Kazgan, s. 30-31.

¹⁶ Sedat Aybar, Uğur Özgöker, Vedat Akman, Uluslararası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları, **Maliye, Finans Yazıları**, Yıl 23, Sayı: 83, Nisan 2009, s. 35.

¹⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 11.

¹⁸ Gökhan Karabulut, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, 2002, İstanbul, s. 82-83.

1.2.2. İkinci Küreselleşme Dönemi (1970 Sonrası)

Yeni ekonomik düzen 1970'li yıllarda bir dizi ekonomik ve siyasi olayın sonucunda ortaya çıkmıştır. ABD'nin Vietnam savaşı nedeniyle verdiği dış açığa ek olarak euro-dolar piyasalarının gelişmesi dışarıda dolar birikimine yol açmış, sürekli altın kaybı doların sabit altın fiyatına güveni sarmış ve 1970'li yılların başında dünya pazarlarında dolara karşı diğer para birimleri, altın ve hammaddeler üzerindeki spekülasyonlarla başlayan sarsıntı Bretton Woods sisteminin çökmesine neden olmuştur (1971-1973). Bundan sonra sermaye piyasalarının serbestleşmesiyle hızlı küreselleşme dönemi başlamıştır. OPEC'in 1973 yılında dünya petrol fiyatlarını % 400 oranında artırması, petro-dolar olgusunu gündeme getirmiş ve doların yeniden uluslararası finans piyasalarına geri döndürülme çabalarının başlamasına sebep olmuştur. 1976'da Kingston'da (ABD), Japonya ve bugünkü Avrupa Birliği üyeleri arasında esnek döviz kuru sisteminin benimsenmesi, uluslararası ekonomik ve finans ilişkilerinin giderek karmaşıklaşmasına yol açmış ve bütün bu gelişmeler bütünleşmiş ve birbirine bağımlı bir dünya ekonomisinin oluşmasının nedenlerini oluşturmuştur¹⁹.

ABD aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik, sosyal ve siyasi bir yapılanmayı hedef alarak yeni örgütlenmelere öncülük etmiş ve bu ülkenin öncülüğünde, Birleşmiş Milletler (BM) Sistemi kurulmuş, IMF, Dünya Bankası ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlemlerini sağlayacak amaçlarla donatılmışlardır. Bu uluslararası ekonomik kuruluşların faaliyetleri çerçevesinde dünyada küreselleşme ve dayanışma ortamı oluşması hedeflenmiştir. Aynı dönemde II. Dünya Savaşında tahrip olan Avrupa ülkeleri Marshall Planı çerçevesinde yapılan yardımlarla onarılmış, Uzak Doğu, Latin Amerika, Okyanusya ülkeleri bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş eski sömürgeler olarak dünya pazarlarında yer almışlardır. Bu arada tarım sektöründeki teknolojik devrim ve çokuluslu şirketlerin sayılarının ve faaliyetlerinin tüm dünyada artması sonucunda üretim, sermaye, ticaret ve işgücü uluslararası nitelik kazanmıştır. Giderek artan ekonomik bütünleşmeler, etkisini önce uluslararası ticaret alanında göstermeye başlamıştır. 1970 ve 1980'li yıllarda başlayan finansal ve diğer hizmet piyasaları ile yatırımların entegrasyonu sürecinin

¹⁹ Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezoğulları, İlker Parasız, **Dünya Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, 2001, Bursa, s.4.

GATT Uruguay görüşmelerinde belirli kurallara bağlanmış ve bu gelişmeler küreselleşmeye hız kazandırmıştır²⁰.

1980’li yılların başlarında küreselleşme süreci, neoliberal iktisat politikalarının katkısıyla hız kazanmış ve dış ticaret, yabancı sermaye ve özellikle finansal akımların hızla artmasında ve çokuluslu şirketlerin etkinlik alanının genişlemesinde önemli olmuştur²¹.

1.3. FİNANSAL KÜRESELLEŞME

Bu bölümde, yukarıda genel hatları açıklanan küreselleşme sürecinin daha özgün olan bir yanına, finansal küreselleşmeye bakacağız. Finansal küreselleşme kavramını irdelememizin nedeni tezin daha sonraki bölümlerinde kullanılacak olan yöntemsel yaklaşıma bir temel oluşturmaktır.

1980’li yıllarda uluslararası sistemde meydana gelen yeniden yapılanmanın bir uzantısı olarak önem kazanan ve üretimin küreselleşmesinde etkili olan finansal küreselleşme; “ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ile yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması” şeklinde tanımlanmaktadır²². Finansal küreselleşme hem küreselleşmenin bir parçası hem de küreselleşmeyi hızlandıran önemli bir unsur niteliğindedir. Bu yüzden burada detaylı olarak ele alınmaktadır.

Finansal piyasaların küreselleşmesinin temelinde 1970’li yılların başından itibaren yaşanan krizin etkisiyle, sanayileşmiş ülkelerdeki getirilerin azalmasına bağlı olarak, sermayenin her biçimiyle karlılığını artırmak için küreselleşme baskısına girmesi ve yeni teknolojilerin bunu kolaylaştırması yatmaktadır. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletlerine, Avrupa Birliği ile Japonya gibi güçlü rakiplerin ortaya

²⁰ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım A.Ş. 2002, İstanbul, s. 217.

²¹ Şenses, s. 4.

²² Muharrem Afşar, **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1558, Eskişehir, 2004, s. 64.

çıkması, ayrıca aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerin yoğun dış borçlanması etkili olmuştur²³.

Birinci küreselleşme dalgasının temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm kabul edilmiş olduğu yukarıda belirtilmişti²⁴. Birinci Dünya Savaşının başlaması ile uluslararası sermaye hareketlerinin serbest dolaşımı kısıtlanmıştı. 1920'lerde kısa süren bir deneme, 1929 yılında yaşanan "Büyük Ekonomik Bunalım"la son bulmuştu.

Finansal küreselleşme en önemli etkilerini yirminci yüzyılın ikinci yarısında ekonomik ilişkilerde meydana gelen işlevsizleşmelerden almıştır. Bunlar, altmışlı yıllarda ABD'den çıkan kontrolsüz sermayeler, yetmişli yıllardaki petrol şokları, seksenli yıllarda da ABD'nin aşırı borçlanması ve gelişmekte olan ekonomilerin borç krizidir.

1.3.1. Finansal Küreselleşme: Euro-Dolar, Petro-Dolar ve Uluslararası Borç Krizi

Finansal küreselleşmeye doğru ilerleyen süreç temelde üç dönemden geçmiştir. Bunlar, eurodolar piyasalarının ortaya çıkması, petrodolarların dolaşımı ve borç krizi ile doğrudan finansman yükselişi dönemleridir²⁵.

Eurodolar piyasalarının ortaya çıkması; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan finans sistemi, uluslararası ödeme dengesizlikleri için iki yada çok taraflı bir kamu finansman sistemidir. Çok taraflı finansman sistemi IMF ve Dünya Bankası tarafından idare ediliyordu ve amaçları ödemeler dengesindeki geçici eşitsizlikleri finanse etmek, ve savaş sırasında yıkılan ülkelerin yeniden inşa edilmesini ve yeni bağımsızlık kazanan ülkelerin ekonomik gelişmesini finanse etmeyi hedeflemişlerdi. İki taraflı sistem ise ABD'den Avrupalı ve Asyalı müttefiklerine doğru, sanayileşmiş ülkelere bağımsızlıklarını kazanmış ülkelere doğru akan finansman sistemidir. Bu formel finansman sisteminden özel sermaye akışları da etkileniyor ve doğrudan

²³ Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, s. 95.

²⁴ Erinç Yeldan, *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, 2007, İstanbul, s. 344.

²⁵ Jacques Adda, *Ekonominin Küreselleşmesi*, Sevgi İnce (çev.), İletişim Yayınları, 2005, İstanbul, s. 102.

yatırımlar ve genellikle ihracatçı devletlerin verdikleri ticari kredilerden oluşuyordu. Bu finansal sistem altmışlı yıllardan sonra eurodolar pazarının rekabetine maruz kalmıştır²⁶.

Eurodolar piyasası 1950'lerin ortalarında Avrupa'da ortaya çıkan bir gelişmedir. Eurodolar piyasasının ortaya çıkış nedenlerinden biri İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950'lerde Sovyetler Birliği'nin dış ticaretinin finansmanı amacıyla elinde bulundurduğu dolar fonlarını Amerika'daki bankalara yatırmak yerine Fransa'daki temsilci bankasına yatırmayı tercih etmesidir.

1950'lerin sonlarında euro-dolar piyasaların hızlı gelişmesinin gerisindeki bir diğer neden Batı Avrupa para birimlerinin konvertibl hale gelmesi ve AET'nin kurulması, Avrupa'da ekonomik faaliyetleri hızla geliştirerek bölgeye önemli ölçüde Amerikan yatırımlarının akmasıdır. Avrupa'daki bu şirketler, yerel piyasa kapasitelerinin sınırlı olmasından dolayı, yatırım fonlarını New York'tan karşılıyorlardı²⁷.

1960'lı yıllarda Amerikan sermayesinin uluslararası finansal sisteme hızlı akışı eurodolar piyasalarında fonların artmasına neden olmuştur. Bu dönemde Amerika'nın karşılaştığı ödemeler dengesinde artan açığın birbiriyle bağlantılı üç nedeni bulunmaktaydı. Amerikan şirketlerinin başta Avrupa olmak üzere yurtdışına büyük yatırımlar yapması, Amerikan pazarında dış borçlanmayı teşvik edip ABD'de hesap açmayı engelleyen Q yasasıyla faiz hadlerine tavan getirilmesi ve Vietnam Savaşı'nın finansmanı²⁸. Q yasası ile getirilen faiz oranlarına tavan sınırlaması ile Amerikan bankaları tasarruf hesapları ve mevduat sertifikaları üzerindeki faizleri arttıramayınca fonlar daha yüksek getiri olanaklarının bulunduğu eurodolar piyasalarına doğru akmıştır.

Petrodollarların dolaşımı ve borç krizi; Yom Kippur Savaşı olarak bilinen Arap-İsrail Savaşı'nın ardından 1973 yılında petrol fiyatlarının dört katına çıkması, 1979'da İran Devrimi ve 1980'de Irak'ın İran'ı tehdit etmesiyle petrol fiyatlarının üçkatına

²⁶ Adda, s. 103.

²⁷ Seyidoğlu, **Uluslararası Finans...**, s. 296.

²⁸ Adda, s. 104.

çıkması uluslararası finans akışının düzenini sarsmıştır²⁹. Petrol ithal eden çok sayıda gelişmekte olan ülkeler çok önemli dış açıklar ile karşılaşmış ve bu durum gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı etkilerde bulunan kriz sürecini başlatan unsur olmuştur. 1970-80 döneminde, petrol ihracatçı ülkeler, ellerinde biriken petrodollarını içe dönük sanayileşme stratejisi uygulayan ülkelerin artan finansman gereksinimini karşılamak amacıyla sanayileşmiş ülkelerdeki finansman kuruluşları aracılığı ile az gelişmiş ülkelere yönlendirmişler, böylece kısa sürede uluslararası özel finansal akımlar artış göstererek özel finansal piyasaların önemi artmış ve durum şimdiki küresel dalganın öncüsü olmuştur. Bu sürecin getirdiği uluslararası borç krizi neoliberal politikaların uluslararası finans kuruluşlar tarafından kabulünü getirmiştir. Bu politikalar az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmını içine alacak bir biçimde yaygınlaşarak bugünkü küreselleşme sürecini fiilen başlatmıştır³⁰.

Petrodollarların uluslararası bankalar tarafından kuşku duymadan ve verdikleri borç tutarının nereye harcandığı konusunda ilgilenmeden gelişmekte olan ülkelere kredi kullandırmaları, 1979-1980 yıllarında ikinci petrol şokunun ortaya çıkmasıyla uluslararası enflasyonun artması ve dünya ekonomisinin durgunluğa girmesi gelişmekte olan ülkelerin dış açıklarının büyümesine ve borç krizi yaşamalarına sebep olmuş ve uluslararası bankalarda geri dönmeyen krediler yüzünden krize girmişlerdir. Özen bankalar, geri ödememe, faiz oranları ve kur risk düzeyini düşürmek amacıyla kısa vadeli mevduatların uzun vadeli kredilere dönüştürülmesi şeklinde gerçekleşen, geleneksel aracılık işini bir ölçüde bırakıp uluslararası sermaye piyasalarının finansal ihtiyaçlarını karşılamaya yönleşmişlerdir³¹. Bu sürecin önemli bir boyutu ise menkul kıymetler borsalarının öneminin artmasıdır.

Böylece yetmişli yılların euro-kredilerinin yerini, zorunlu olarak doğrudan finans yani finansal piyasalarda menkul kıymetler emisyonu ve plasmanı almıştır.

Borç krizinin yaşandığı 1980'li yıllardan sonra, uluslararası finansal göstergeler 1990'lı yılların başından itibaren fon akışlarının gelişmekte olan ülkelere doğru artan oranlarda olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, euro-dolar piyasalarda,

²⁹ Adda, s.105.

³⁰ Şenses, s. 2.

³¹ Adda, s. 108.

kurumsal yatırımcılar, finansal serbestleşme ve menkul kıymetlerin daha yoğun kullanılması sonucunda daha fazla fonla portföy yatırımlarına yönelmişlerdir. 1970’li yılların aksine, uluslararası sermaye hareketleri içinde banka kredilerinin payı azalmış, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ve portföy yatırımlarına doğru bir artış yaşanmaya başlanmıştır³².

Gelişmekte olan ülkelere yabancı sermaye akımlarının önemli ölçüde artması 1990’lı yıllarda uluslararası mali piyasalarda yaşanan en önemli gelişmedir. 1980’li yılların başlarından itibaren birçok gelişmekte olan ülke ekonomilerinin diğer ülke ekonomileri ile entegrasyonunu sağlamak için dış ticaret ve kambiyo rejimlerini serbestleştirmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler tarafından gerçekleştirilen serbestleşme hareketleri, uluslararası bankalar ve kurumsal yatırımcılar için risklerini azaltacak ve getirilerini artıracak yeni yatırım alanları oluşturmuştur³³. 1970’li yılların başlarından itibaren yoğunlaşan liberalizasyon 1980’li yıllarda tüm dünyada finansal sistemin deregülasyonu ile sonuçlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere gibi merkez ülkelerde başlayan finansal liberalizasyon politikaları 1980’li yıllarda sanayileşmiş birçok ülkeye yayılmıştır. Bu süreç ulusal düzeyde, mevduat bankaları iş bankaları gibi farklı kurum kategorileri arasındaki sınırları kaldırarak ve bazı faiz oranlarının yükseltilmesi yada sabitlenmesi ve kredi sınırlandırılması gibi bankacılık faaliyetleri ile ilgili denetleme ve düzenlemeleri daha az düzeye indirerek kurumlar arasındaki rekabeti serbestleştirmiştir. Uluslararası düzeyde ise, döviz kontrollerinin kaldırılmasını ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesini hedefliyordu³⁴.

Seksenli yıllardaki finansal küreselleşme sürecinin itici gücü, aracıları kaldırma, düzensizleştirme (deregülasyon) ve dışa açılma hareketleri olmuştur. Üçü de, altmışlı yıllarda ortaya çıkan finansal entegrasyon dinamiğinin gücü karşısında devletlerin geleneksel yapısının göreceli olarak ortadan kalktığını kanıtlıyor. Dünya piyasalarında dolaşan inanılmaz spekülasyon sermaye hacmiyle mücadele edemeyen

³² Ufuk Başoğlu, Finansal Serbestleşme ve Uluslararası Portföy Yatırımları, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 4, Yıl: 2000, s. 92.

³³ DPT, **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2000, s. 36.

³⁴ Adda, s. 110.

devletler, sırf sermayenin uluslararası dolaşımını serbest bırakmakla kalmayıp, sermaye girişlerinden kestikleri vergilerin de büyük bir kısmından vazgeçerek sermayeyi içeride tutacak yada çekecek şartları birbiri ardına oluşturmuşlardır³⁵.

1.3.2. Finansal Liberalizasyon Süreci ve Özellikleri

Yukarıdaki bölümde finansal küreselleşmenin en önemli unsuru olarak ön plana çıkan finansal serbestleşmeye bu bölümde daha detaylı bakılacaktır. Böylece bu tezin konusu olan küreselleşme döneminde önemi artan yabancı banka girişlerinin teorik temeli oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Sanayi ekonomilerinin kendi aralarında ve sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında artan sınır ötesi para akışları ile finansal küreselleşmenin gerçek anlamdaki son dalgası 1980 ortalarında başlamıştır. Sınır ötesi para akışlarının hem sermaye ve hem de uluslararası risk paylaşım olanakları açısından daha iyi bir dağıtım getirmesi beklentisiyle, bu ülkelerin bir çoğundaki sermaye kontrollerinin liberalleşmesi asıl tetikleyici etmen olmuştur. Özellikle zayıf sermaye yapısına ve istikrarsız bir gelir artışına sahip gelişmekte olan ülkeler için bu finansal küreselleşmenin birçok avantajı beraberinde getireceğine inanılmıştır³⁶.

Geniş anlamda finansal liberalizasyon, farklı özellikteki kurumların faaliyetlerini ayıran sınırlamaların, döviz kontrollerinin azaltılması veya kaldırılması, yabancı kuruluşların ulusal finansal sisteme girişlerinin serbestleştirilmesi, yerleşiklerin yabancı finansal piyasalara çıkış yapmalarına engellemelerin olmaması ve finansal kazançlar üzerindeki yüksek oranlı vergilerin azaltılması gibi unsurları da kapsamaktadır³⁷.

³⁵ A.g.e., s. 110.

³⁶ M. Ayhan Köse vd., Financial Globalization: A Reappraisal, **IMF Working Paper**, 2006, WP/06/189, s. 7.

³⁷ Tekin Akgeyik, Neo-Liberal Çağdaş Sosyal Devletten Sorumlu Toplumsal İnsiyatife, **Dosya Sosyal Politikalar**, Ocak 2009, MÜSİAD, ss. 39-40.

Finansal liberalizasyon süreci iki başlık altında toplanabilir³⁸.

- İç finansal liberalizasyon
- Dış finansal liberalizasyon

İç finansal liberalizasyon; faiz oranlarının arz ve talebe göre para piyasasında serbestçe belirlenmesini sağlamak amacıyla ülke içinde kontrollerin ortadan kaldırılması ile kredi kontrollerinin kaldırılması ve bankacılık sistemine yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması uygulamalarıdır.

Dış finansal liberalizasyon ise uluslararası finansal piyasalar ile bütünleşmenin sağlanması, döviz kontrollerinin azaltılması veya kaldırılması ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi uygulamalarını içerir.

Finansal liberalizasyon ile ilgili fonksiyonel ve kurumsal düzenlemeleri kapsayan altı boyut belirtilmektedir. Bunlar; kredi kontrollerinin kaldırılması, faiz oranlarının serbestleştirilmesi, bankacılık sektörüne, genel olarak finansal hizmetler sektörüne serbest giriş imkanı tanınması, bankaların özerkliğinin sağlanması ve özel kesimin mülkiyetine imkan tanınması ve uluslararası sermaye akımlarının liberalizasyonudur³⁹.

Finansal liberalizasyon kuramı; teorik temelini Stanford okulunun tanınmış iktisatçılarından McKinnon (1973) ve Shaw (1973)'un çalışmalarından almıştır. Neoklasik finans teorisinin gelişmekte olan ülkelere uyarlanmış şeklidir. Finansal liberalizasyon ile büyüme ve istihdamı gerçekleştirmek için yurt içi tasarrufları yeterli olmayan gelişmekte olan ülkelerde faiz oranını yükselterek tasarruf fazlası olan ülkelerin tasarrufları çekilecektir. Bu süreç gelişmekte olan ülkelerdeki faiz oranları uluslararası faiz oranına eşitleninceye kadar devam edeceği varsayımından hareket eden

³⁸ John Williamson, Molly Mahar, **Finansal Liberalizasyon**, Güven Delice (çev.), 2002 Ankara, Liberte Yayınları, s. 9.

³⁹ Sara Onur, Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2005, s. 4.

teorinin temel önermesine göre, “Finansal baskının kalkması ve finansal derinleşmenin sağlanması etkin kaynak dağılımını sağlar ve ekonomik gelişmeyi hızlandırır.”⁴⁰

McKinnon – Shaw hipotezi; finansal sistem üzerinde müdahalelerin ve kontrollerin bulunması (finansal baskı) ekonomide tasarrufçu ve yatırımcıları baskı altına alarak, finansal durgunluğa neden olduğunu ileri sürmektedir. Mevduat faiz oranı tavanı, maksimum-minimum borçlanma oranları, borçlanmada miktar kısıtlamaları gibi düzenlemeler, özellikle o ülke yüksek enflasyon düzeyine sahipse reel faiz oranlarını negatif ve istikrarsız hale getirmektedir. Finansal düzenlemeler, yurtiçi tasarruf ve sermayenin yapılanmasını olumsuz yönde etkileyerek, ekonomik büyüme ve kalkınmayı geciktirmektedir. Sonuç olarak, McKinnon-Shaw hipotezinin yöntemi faiz oranlarına getirilen kısıtlamaların yeniden düzenlenmesini kapsayan finansal liberalizasyondur⁴¹.

Finansal sistem üzerindeki baskıya son verilip, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sağlandığında, uzun dönemde faktör gelirlerinin eşitlenmesi beklenir. Finansal liberalizasyon uygulamaları yeni araçların, kurumların ve piyasaların ortaya çıkmasını sağlamakta ve ekonomik birimlerin görev ve durumları bu yeni düzene göre belirlenmektedir⁴².

Birçok ülke geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinde finansal liberalizasyon süreçlerini gerçekleştirmiştir. 1970’li yıllarda uluslararası finansal sistem tamamıyla değişmiş ve yenilenmiştir. Bu dönemin sonundan itibaren Avrupa Birliği içinde ve diğer serbest piyasa ekonomilerinde müdahaleci politikaların gevşetildiği ve zamanla en az seviyelere indirildiği görülmüştür⁴³.

İngiltere’de 1979’da döviz işlemlerindeki kontroller kaldırılmış, Ekim’de 1986’da hisse senedi piyasalarında hızlı bir yükseliş meydana gelmiştir. Almanya’da 1970’li yılların ortalarına kadar sermaye kontrolleri sürmüş ve yabancıların yerli tahvil ve para piyasası araçlarına yatırımları aşamalı olarak serbestleştirilmiştir. Japonya’da 1979-80’de ve 1984 yıllarında iki ayrı finansal liberalizasyon gerçekleşmiştir. 1979’da

⁴⁰ Williamson, John, Mahar, Molley, s. 8.

⁴¹ H.Gül Özer, Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Kriz İlişkisi, **Güncelleştirilmiş Doktora Tezi**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No: 189, Ankara 2006, s. 17.

⁴² Williamson, s. 10.

⁴³ A.g.e., s. 10.

Japonya’da ikamet etmeyenlerin Japon Yeni’yle ihraç edilmiş tahvil, mevduat sertifikası alabilmelerine ve repo yapabilmelerine izin verilmiş ve 1984’te de sermaye çıkışı serbestisi getirilmiştir⁴⁴.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal sistemin 1970’li yıllardaki yoğun finansal kontrollerin yarattığı olumsuz etkiler sonucunda çeşitli reformlarla yeniden yapılandırılma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, gelişmekte olan ülkelerde 1970’li yılların sonlarında geniş kapsamlı ilk finansal liberalizasyon uygulamaları Latin Amerika ülkelerinde gerçekleştirilmiştir. Arjantin, Şili ve Uruguay, liberalizasyonun hızı ve sıralaması bakımından uygulanan yanlış politikalar sebebiyle olumsuz etkilenmişlerdir. Bu ülkelerin yaşadıkları, gerekli koruyucu ve düzenleyici mevzuatı oluşturmadan uygulanan finansal liberalizasyonun beklenen sonuçları ortaya çıkarmayacağını göstermiştir⁴⁵.

1.3.2.1. Sermaye Hareketlerinin Liberalizasyonu

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler büyüme ve istihdamı gerçekleştirmek, makroekonomik göstergelerinde olumlu performans sağlamak, ve özel sermaye hareketlerini ülkelere çekebilmek amaçlı rekabet politikaları oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu yüzden uluslararası örgütler (IMF, Dünya Bankası, DTÖ) ve gelişmiş ülkelerin önderliğinde, “serbest piyasa” söylemleri önem kazanmaya başlamış ve bunun sonrasında da borç problemi olan istikrarsız büyüme yaşayan gelişmekte olan ülkelere, mali sektör liberalizasyonu, fiyat ve faiz liberalizasyonu (içsel) ve sermaye hareketleri liberalizasyonu (dışsal) olan programlar hazırlanmaya başlanmıştır (küresel neo-liberal politikalar)⁴⁶.

Teksektörlük neoklasik çerçevede yapılan karşılaştırmalı değerlendirmelere göre finansal küreselleşmenin gerektirmesi öngörülen şey; sermayenin, sermaye zengini ülkelere sermaye fakiri ülkelere akmasıdır. Bu akış sermaye fakiri ülkelerin sınırlı birikimlerini tamamlamalı ve sermaye maliyetini azaltmak suretiyle yatırımların

⁴⁴ Özer, s. 3.

⁴⁵ Williamson, s. 11.

⁴⁶ Ahmet Ay, Fatih Mangır, Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, **Maliye Dergisi**, Sayı: 153, Temmuz-Aralık 2007, s. 126-127.

artmasına imkan sağlamalıdır. Belirli türlerdeki finansal akışlar bir yandan da teknoloji sıçramalarını beraberinde getirebilir ve daha gelişmiş ekonomilerin idari ve kurumsal becerilerinin girişine yardımcı olabilir⁴⁷.

Gerçek (de facto) entegrasyon ölçümlerinin, son 20 yılda finansal küreselleşmede bir dalgalanmayı gösterdiğine işaret edilen çalışmaya göre, gelişmekte olan ekonomilere akan sermayenin aslan payını yükselen pazarlar oluşturmuştur. Gelişmekte olan ekonomilerin sadece son derece küçük bir kısmı finansal küreselleşme sürecine bilfiil katılmıştır. Doğrudan Yabancı Yatırım (Foreign Direct Investment (FDI)) ve portföy yatırımları, gelişmekte olan ekonomilerin girdileri arasında esaslı bir pay oluşturmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da borç akışı zaman içerisinde azalma eğilimine girmiştir⁴⁸.

Tablo 1.1'de görüldüğü gibi yabancı varlıklardaki borç oranı 1980-84 yılları arasında %75 iken, 2000-2004 yılları arasında %59'a düşmüştür. Gelişmiş ekonomiler arasında en ciddi artış tahvil portföylerinde yaşanmıştır. Yükselen pazarların FDI portföy varlıklarından aldıkları pay 1980-84 döneminde %13 iken 2000-2004 döneminde %37 oranına yükselmiştir. Geçtiğimiz yıllarda resmi uluslararası rezervlerin birikimi, yükselen ve gelişen ekonomilerin gayri safi varlıklarının yükselmesinde ciddi bir pay oluşturmuştur. Dolayısı ile "diğer" kategorisinin payı son 10 yıl içinde bir sıçrama göstermiştir.

⁴⁷ Köse, vd., s. 10.

⁴⁸ A.g.e., s. 15-16.

Tablo 1.1
Uluslararası Finansal Entegrasyon Göstergeleri:
Yabancı Varlık ve Yükümlülüklerin Brüt Stoku (% Payı)

	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-2004
Bütün ülkeler (milyar dolar)	7,124	14,957	26,411	46,638	76,133
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	15,6	16,6	17,9	20,9	21,8
Hisse Senedi Payı	4,9	7,5	9,5	15,7	15,9
Borçların Payı	75,1	72,5	69,4	60,0	58,7
Diğerlerin Payı	4,4	3,4	3,3	3,3	3,6
Gelişmiş ülkeler (milyar dolar)	6,100	13,492	23,969	42,052	69,432
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	16,1	16,9	17,9	20,7	21,4
Hisse Senedi Payı	5,5	8,1	9,9	16,5	16,5
Borçların Payı	74,8	72,0	69,7	60,5	59,8
Diğerlerin Payı	3,6	3,0	2,5	2,3	2,3
Yükselen piyasa ekonomileri (milyar dolar)	859	1,259	2,167	4,236	6,221
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	12,0	13,3	17,6	23,2	26,6
Hisse Senedi Payı	1,3	2,1	6,1	9,4	10,6
Borçların Payı	77,9	76,6	64,6	54,4	46,6
Diğerlerin Payı	8,8	8,0	11,7	13,0	16,2
Diğer gelişmekte olan ekonomiler	165	207	276	351	480
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	16,0	14,0	14,4	18,7	22,7
Hisse Senedi Payı	0,2	0,3	0,3	0,3	1,0
Borçların Payı	73,8	79,9	78,5	71,3	58,3
Diğerlerin Payı	10,0	5,7	6,8	9,4	18,0

Kaynak: Köse, Prasad, Rogoff, Wei, 2006, s. 54.

Not: Bu tablodaki veriler her gruptaki ülkelerin son beş yıllık periyotta geçiş ülkelerindeki ortalama yıllık verilere dayanır. Örnek 21 endüstri, 20 yükselen piyasa ekonomileri ve 30 diğer gelişmekte olan ülkeleri kapsamaktadır. “Diğer kategorisi finansal türevleri ve altın hariç toplam kaynakları içerir. Paylar toplamın yüzdesi şeklinde verilmiştir.

Tablo 1.2’de gayri safi girdilere bakıldığında, bazı örneklerin daha da şaşırtıcı olduğu görülebilmektedir. Gelişmekte olan ekonomilere para akışının neredeyse yarısını FDI teşkil etmektedir. Yükselen pazarlarda akışların neredeyse %12’sini oluşturan hisse senedi akışları oldukça önem kazanmıştır. Ancak borsalarının gelişmemişliğini yansıtan bu kategori diğer gelişmekte olan ekonomiler için hala fiilen gerçek dışı olmaya devam edecektir.

Özetle, tüm gruplarda borç finansörlüğünden FDI ve hisse senedi akışına doğru geniş anlamda bir yer değiştirme yaşanmış olsa dahi, çeşitli tiplerdeki girdilerin göreceli önem sıraları konusunda muhtelif ülke grupları arasında önemli değişiklikler vardır.

Tablo 1.2
Uluslararası Finansal Entegrasyon Göstergeleri: Yabancı Varlık ve
Yükümlülüklerin Akımı (% Payı)

	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-2004
Bütün ülkeler (milyar dolar)	397	803	1,209	2,453	3,564
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	12,9	15,8	15,6	21,7	19,6
Hisse Senedi Payı	3,9	7,7	9,4	12,2	12,0
Borçların Payı	83,2	76,5	75,0	66,1	68,4
Gelişmiş ülkeler (milyar dolar)	325	739	1,008	2,112	3,260
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	12,3	14,9	13,9	18,6	16,9
Hisse Senedi Payı	4,4	8,1	9,0	12,5	12,1
Borçların Payı	83,3	77,0	77,2	68,9	71,0
Yükselen piyasa ekonomileri (milyar dolar)	66	60	194	328	288
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	15,5	27,3	24,4	40,7	48,6
Hisse Senedi Payı	1,5	3,4	11,7	11,0	12,1
Borçların Payı	83,0	69,3	63,9	48,2	39,3
Diğer gelişmekte olan ekonomiler	6	4	7	13	16
Doğrudan yabancı yatırımların payı (DYY)	15,1	17,2	27,7	40,9	44,2
Hisse Senedi Payı	1,1	0,6	0,5	0,5	0,4
Borçların Payı	83,8	82,2	71,8	58,6	55,4

Kaynak: Köse, Prasad, Rogoffi, Wei, 2006, s. 55.

Not: Bu tablodaki veriler her gruptaki ülkelerin son beş yıllık periyotta geçiş ülkelerindeki ortalama yıllık verilere dayanır. Örnek 21 endüstri, 20 yükselen piyasa ekonomileri ve 30 diğer gelişmekte olan ülkeleri kapsamaktadır. Paylar toplamın yüzdesi şeklinde verilmiştir.

1980’li yıllarda, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme, yani kamu kesiminin üretici birimlerinin özel kesime devredilerek, piyasa alanına çekilmesi, üretim alanında liberalleşmeyi simgelerken, mali piyasalardaki liberalleşmenin simgesi ise faiz oranlarının serbest bırakılması olmuştur. Ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla ithalat üzerindeki sınırlamalar kaldırılıp, ulusal pazarlar uluslararası rekabete açılırken, ülkelerin kalkınması ve krize karşı oluşturulan yeni

liberal çözümün en önemli uygulamalarından biri uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi olmuştur⁴⁹.

Küresel sermayenin ülkeler arasında hiçbir sınırlamayla karşılaşmadan serbestçe dolaşması sonucunda, fon talep edenler bu fonları en ucuza sağlayabilecekleri, fon arz edenler de bu fonlara en yüksek getiriye sağlayabilecekleri piyasalara yönelmiş olurlar. Fon arz-talebi küresel ölçekte rekabetçi bir yapıya sahip olmuştur. Sermayenin sınır ötesi hareketliliğiyle birlikte, küresel finansal sisteme dahil olan ülkelerin sermaye maliyetleri arasındaki farklar oldukça azalmıştır⁵⁰.

Sermaye hareketleri, portföy yatırımları, döviz ve arbitraj işlemleri ve sıcak para hareketleri gibi kısa dönemli sermaye hareketleri ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi uzun dönemli sermaye hareketleri olarak gerçekleşmektedir.

Özel yabancı sermaye hareketlerinden biri olan portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin uluslararası sermaye piyasalarında, sermaye kazancı ile faiz ve temettü geliri gibi kazançlar elde etmek amacıyla hisse senedi, tahvil ve diğer sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmalarınıdır⁵¹.

Kısa vadeli sermaye hareketlerinin büyük bir kısmını, uluslararası piyasalardaki faiz ve döviz farklılıklarından kaynaklanan arbitraj oluşturmaktadır ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin en önemli özelliği daha avantajlı faiz ve döviz kurunun olduğu ülkelere hızlı bir fon akımıyla bulunduğu ülkeyi terk edebilmesidir. Sıcak para olarak da adlandırılan bu tür sermaye hareketleri, döviz kurlarında değişme olasılığı, vergi oranlarındaki değişiklikler, enflasyon ve siyasal istikrarsızlıklara karşı aşırı duyarlıdır. Özellikle gelişen ekonomilerde ödemeler bilançosunda ve döviz rezervlerinde önemli sorunlar meydana getirmektedir. Buna karşılık, doğrudan yatırımlar fabrikalara, sermaye mallarına yapılan yatırımlar şeklinde gerçekleştiği ve

⁴⁹ Aysu İnel, Nesrin Sungur, **Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği – 1989; III – 1999: IV, Türkiye Ekonomi Kurumu**, Tartışma Metni 2003/8, <http://www.tek.org.tr>, s. 2.

⁵⁰ Ali Alp, **Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Ankara 2002, s. 50.

⁵¹ Nurettin Öztürk, **Sermaye Akımlarının Ulus Devletin Bağımsız Makroekonomik Politika Uygulama Yeteneğine Etkileri: Türkiye Örneği**, Oğuz Kaymakçı (Ed.), **Küreselleşme ve Ulus Devlet (15-41)**, Bursa: Ekin Kitabevi, 2007, s. 16.

gittiği ülkede uzun süre kaldığı, üretim, yatırım ve istihdama dönüştüğü ileri sürülmektedir⁵².

1990'lı yıllardan itibaren, gelişmiş ülke piyasalarında nominal faiz oranlarındaki düşüş, yatırımcıları ve fon yöneticilerini riskli de olsa daha fazla getiri sağlayabilmek amacıyla gelişen piyasalara yönelmiş ve fonlar gelişmekte olan ülkelere doğru akmıştır. Gelişmekte olan piyasalarda reel getirilerin nisbeten yüksekliği, finansal sektörün gelişmemiş olması, gerekli yasal düzenlemelerin tam olarak yapılmamış olması ve bankacılık sistemindeki sorunlara rağmen, fonları bu ülkelere yönelmiştir. Aynı yıllarda, GOÜ'nin bir çoğunda, banka ve finansal aracılık kuruluşları kurumsallaşmaya başlamış ve borsalar kurulmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda, uluslararası sermayenin akışkanlığını düzenleyen finansal araçların çeşitlenmesiyle özellikle kısa dönemli sermaye hareketleri (portföy yatırımları) hız kazanmış ve GOÜ'lere yoğunlaşmıştır⁵³.

Sermaye hareketlerini serbestleştirme uygulamaları ile aynı dönemde, haberleşme ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerde iç ve dış mali piyasalar arasındaki engelleri azaltarak finansal piyasaların bütünleşmesine yol açmıştır. Örneğin; Amerikan hazine bonoları ve devlet tahvilleri, büyük şirketlerin menkul kıymetleri, İnterbank fonları, uluslararası piyasalarda 24 saat aralıksız alınıp satılabilecek bir hale gelmiştir⁵⁴. Özellikle, 1990'lı yılların ilk yarısında finansal piyasalardaki küreselleşme dünya üretim ve ticaretinin üstünde para hareketlerine sebep olmuş gelişmekte olan ülkelere doğru sermayenin akışkanlığı artmıştır.

UNCTAD verilerine dayanarak, kalkınmakta olan ülkeler ve 16 yeni gelişen ülke ekonomisine yönelen net sermaye hareketlerinin boyutları incelendiğinde, 1990-98 yılları arasında bütün gelişmekte olan ülkelere toplam 1.890.6 milyar dolarlık bir sermaye girişi olduğu, bunun 1.083.6 milyar dolarlık kısmı 16 yeni gelişen piyasa ekonomisine yöneldiği gözlenmektedir. GOÜ'den aynı dönemde 577.2 milyar dolar sermaye çıkışı olmuş, dolayısıyla tüm GOÜ'ye toplam net sermaye girişleri 1.313.4 milyar dolar olduğu görülmektedir. Net sermaye girişlerinin yaklaşık üçte birinin rezerv

⁵² Özer, s. 28.

⁵³ A.g.e., s. 29.

⁵⁴ Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat...*, s. 683.

olarak tutulması yatırım finansmanı olarak reel sermaye birikimine katkı yapmadığını göstermektedir. Ayrıca net sermaye girişlerinin gelişmekte olan ülkelerde % 30.5'inin net hata ve noksan kaleminden oluşması kayıt dışı mal ticareti ve kaynağı belli olmayan spekülâtif nitelikli kazançların boyutları konusunda bilgi vermektedir⁵⁵.

Özetle, 1990'lı yıllarda sermaye hareketlerinin özelliği önceki dönemlerden farklıdır. Önceki dönemlerde ulusal ekonomilerin finansman ihtiyacını karşılama fonksiyonunu üstlenen sermaye hareketleri, daha çok arbitraj kazancı kovalayan, spekülâtif nitelikli para hareketlerine dönüşmüş, reel üretim ve fiziksel sermayenin yatırıma dönüşmesinden kopuk bir gelişme göstermektedir. Buna bağlı olarak bu dönemdeki sermaye akımlarının vadesi kısalmış ve aşırı hareketli hale gelmiştir⁵⁶.

Aynı dönemde sermaye akımlarının kompozisyonu da değişmiş, gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı yatırım, bono ve hisse senetlerine yapılan portföy yatırımlarının oranı artmıştır.

1.3.2.2. Finansal Liberalizasyonun Sermaye Birikimine Etkileri

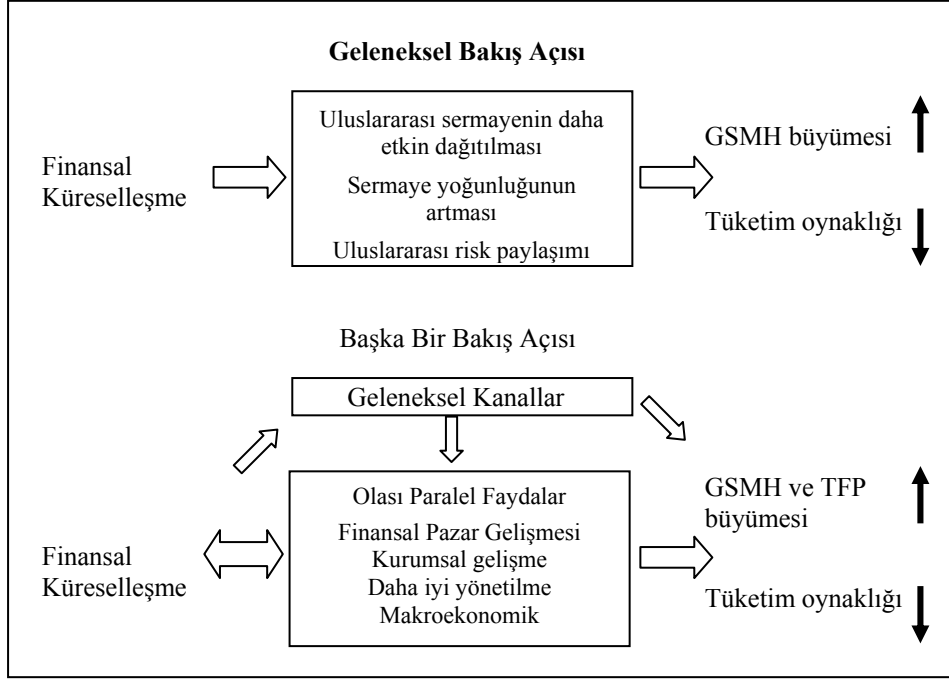
Sermaye hareketlerindeki artışlar, bir yandan gelişmekte olan ülkelerin finansman gereksinimlerini karşılarken hızlı hareket etme özelliğine sahip olmalarından dolayı bu ülkelerde makroekonomik istikrarsızlığa ve krizlere de yol açabilmektedir. Finansal entegrasyon uygulamaları ve yabancı sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri yoğun bir şekilde tartışılmaktadır.

Başarılı bir finansal küreselleşmenin başlıca yararının yalnızca sermaye girişi olmadığı, aynı zamanda sermaye girişinin ardından bazı dolaylı faydalarının da olduğu ileri sürülmektedir, ki bunlar “paralel faydalar”dır. Şekil 1.1.'de görüldüğü gibi geleneksel bakış açısına göre finansal küreselleşmenin uluslararası sermayenin daha etkin dağıtılması, sermaye yoğunluğunun artması ve uluslararası risk paylaşımına imkan sağlayarak, GSMH'nin büyümesinin artırılacağını ve tüketim oynaklığının azalacağını öngörmektedir. Geleneksel bakış açısına ek olarak ve uygulamalı sonuçlar üzerinden geliştirilen “olası paralel faydalar” olarak ifade edilen bir başka bakış açısına göre ise,

⁵⁵ Yeldan; *Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme*, s. 350-351.

⁵⁶ İnel ve Sungur, s. 3.

başarılı bir finansal küreselleşmenin yararının sermaye girişinin ardından bazı dolaylı faydalarının gelmesidir. Söz konusu faydalar; finansal pazarların gelişmesi, kurumsal gelişme, daha iyi yönetilme ve makroekonomik disiplindir. Bunların sonucunda çoğu zaman daha hızlı bir büyüme sağlandığı ve tüketimde istikrarın yakalanabileceği belirtilmektedir⁵⁷.

TFP: Toplam faktör verimliliği, GSMH: Gayri safi milli hasıla

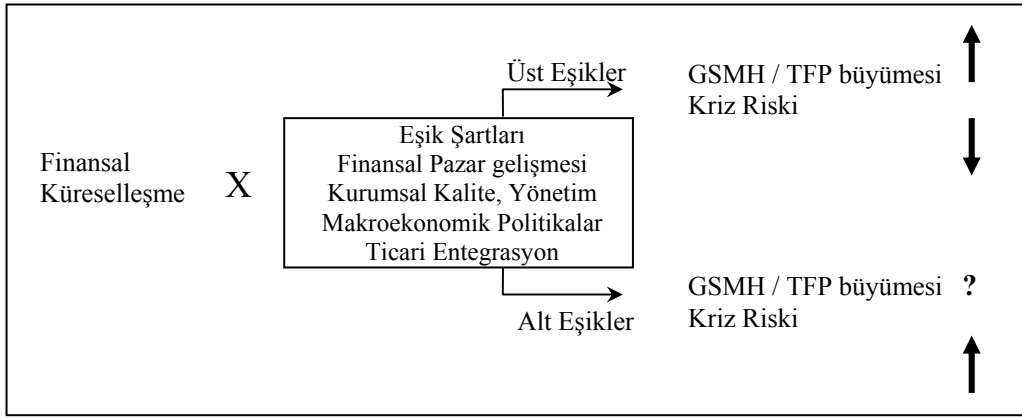
Şekil 1.1: Finansal Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkelerin GSMH ve Tüketim Oynaklığı Üzerindeki Etkisini Gösteren 2 Bakış Açısı

Kaynak: Köse, Prasad, Rogoff, Wei, 2006, s. 34.

Finansal küreselleşmenin önemli bazı paralel faydalar için hızlandırıcı niteliğinde olduğu ancak başlangıç şartları yeterince yerine getirilmediği takdirde risk oluşturabileceği belirtilmektedir. Şekil 1.2’de finansal küreselleşmeden beklenen faydaların gerçekleşmesi için bazı eşiksel şartların belirli düzeyin üzerinde olması gerektiği gözlenmektedir. Bunlar; finansal piyasaların gelişmişliği, kurumsal kalite, kurumsal yönetim, makroekonomik politikalar ve ticari bütünleşmedir. Ancak bir ülkede bunlar varsa büyümenin sağlanacağı ve kriz riskinin azalabileceği

⁵⁷ Köse vd., s. 33-34.

belirtilmektedir. Bu şartların eşik düzeyinin altında olması durumunda ülkeye akan sermayenin yapısı daha farklı olur ve bu da ülkeyi sıcak paranın ani hareketleri karşısında zayıf duruma düşürebilir. Ticaret serbestisi finansal küreselleşmeden önce yapıldığında finansal küreselleşme yumuşak bir şekilde geçiş yapmaktadır. Sermaye hesaplarının liberalleşmesini düşünen bir ülke için en uygun şey, bu politika değişikliğini yapmaya hazırlıklı olduğunu gösteren bir birleşik eşik önlemidir. Gerçekte paralel avantajlar, ilgili ülkenin şartlarına ve değerlerine göre yorumlamak koşulu ile sermaye hesapları liberalizasyonu alanında bir ilerleme sağlayabilir⁵⁸. Yabancı sermaye, kurumları ve finansal piyasası daha gelişmiş olan ülkelere kayma eğilimindedir. Diğer yandan finansal entegrasyonun, sermaye maliyetini azaltmak ve yerel mevduatın azlığı sebebiyle yaşanan zorlukları bertaraf etmek gibi geleneksel yararları da vardır.

TFP: Toplam faktör verimliliği, GSMH: Gayri safi milli hasıla

Şekil 1.2: Eşiksel Şartlar

Kaynak: Köse, Prasad, Rogoff, Wei, 2006, s. 35.

Finansal sistemle bütünleşmiş ülkelerde finansal küreselleşme derecesi ile büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada; kuvvetli teorik varsayıma rağmen, aralarında sağlam bir nedensellik ilişkisi bulunamamış fakat finansal küreselleşmenin büyümeye ancak iyi makroekonomik politika ve iyi bir yurtiçi yönetimle katkıda bulunabileceği belirtilmiştir⁵⁹.

⁵⁸ A.g.e., ss. 34-35.

⁵⁹ Eswar Prasad, vd., Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence, IMF, March 17, 2003, s. 5.

Finansal liberalizasyon ekonomik büyüme, tasarrufları, yatırımları, toplam faktör verimliliğini ve diğer üretim faktörlerinin etkinliğini artırarak pozitif etkilemektedir. Buna karşın liberalizasyon talep patlaması, varlık fiyatları artışı ve bankaların kredi batıklarına yol açarak krizlere sebep olabilmektedir⁶⁰.

Uygulamalı literatürde yer alan belli başlı çalışmalarda finansal liberalizasyon ile ekonomik büyüme arasında ilişki olmadığı, finansal liberalizasyonun iktisadi performansı negatif etkilediği ve finansal liberalizasyonun finansal istikrarsızlıklara ve krizlere neden olduğu yönünde bulgular da elde edilmiştir. Özetlenecek olursa, literatürde finansal serbestleşme ile büyüme arasındaki ilişki konusunda yapılan çalışmaların sonucunda tam bir fikir birliğine ulaşılamadığı görülmektedir⁶¹.

Finansal liberalizasyona karşı ileri sürülen en önemli iddialardan biri bu süreçte kısa vadeli ve spekülasyon nitelikli sermaye akımlarının ortaya çıkması ve bu tür sermaye hareketlerinin kaynak kullanımında etkinlik ve verimlilik artışının temel koşulu olan istikrar ortamına bir katkı sağlamadığı, aksine istikrarsızlığı artırarak bu ülkelerdeki finansal krizlerin nedeni olduğudur⁶².

Finansal küreselleşme literatüründe genel bir uzlaşma söz konusudur. Şöyle ki; ticari banka borçları ve portföy senetleri akışını kapsayan borç akışı, finansal açıklığın en önemli riskini oluşturmaktadır. Borç akışlarının diğer akışlara nazaran daha geçici ve kriz zamanlarında daha kolay kaçıcı olduğu görülebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlara değil de banka borçlarını da kapsamına alan portföy borç akışlarına dayanan ülkelerde ani parasal çıkışlarının yaşanması daha muhtemeldir. Dahası, gelişmekte olan ülkelere yapılan kısa süreli banka borçlandırmaları dönemselidir. Kısa süreli borç akışları ekonomik çıkışlarda bu akışı hızlandırıyor ama ekonomi durağan döneme girdiğinde yine aynı hızla akışı tersine çeviriyor. Bunun da ötesinde, borç akışlarını açmak, savurgan hükümetlere ve yanlış yönlendirilen finansal kuruluşların kendilerini

⁶⁰ Ay, Mangır, s. 127.

⁶¹ Sevda Yapraklı, Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama; **Ekonometri ve İstatistik**, Sayı: 5, 2007-06-08, s. 6.

⁶² İnel, Sungur, s. 6.

ani şoklar karşısında zayıf durumda kalmalarını ve yaralanabilir durumda olmalarına yol açacaktır⁶³.

Görülüyor ki kısa süreli borca maruz kalmak ile finansal krize girmek arasında sistematik bir ilişki vardır. Döviz cinsinden alınan kısa süreli borç, finansal krize girme olasılığını artıracaktır ve bu sonuç aslında beklenmedik bir şey değildir. Borçların, rezervlerden daha fazla olduğu ekonomilerin krizle karşılaşma olasılığı diğerlerine nazaran 3 kat daha fazladır⁶⁴.

Finansal liberalizasyon sürecinin ana unsurunu faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizlikten kaynaklanan arbitraj ögesine dayanan kısa vadeli sermaye girişi (sıcak para) akımları oluşturmaktadır. Sıcak para sebebiyle ulusal para yabancı paralar karşısında değer kazanmakta, bunun sonucunda ihracat gerilemekte ve ithal malları ucuzlamaktadır, cari işlemler açığı da büyümektedir. Bu süreçte ortaya çıkan ekonomik büyüme dışa bağımlı ve yapay bir özellik göstermekte, reel faiz ile döviz kuru arasındaki hassas dengelerin bozulmasıyla ani bir çöküntüye uğrayabilmektedir⁶⁵.

Uluslararası portföy sermayesinin bir diğer olumsuz sonucu da merkez bankalarının para otoritesi görevi giderek kısıtlanmakta, ulusal ekonominin para piyasaları da dışsal unsurların spekülatif dalgalanmaları altında kontrolden çıkmaktadır. Bu süreçte ulusal finansal pazarlar giderek kısa vadeli sermaye akımlarının kontrolü altına girmekte ve bu akımların yönüne bağlı olarak yapay bir genişleme veya daralma göstermektedir⁶⁶. Bunun sonucunda ulusal ekonominin reel üretim sektörleri ve finans kesimi birbirinden giderek uzaklaşmaktadır.

1980 ve 1990'larda parasal akışlarla birlikte döviz ve finansal krizlerin de gelmesi uzun sürmemiştir. Nakit akışlarına kapılarını ardına kadar açan gelişen ülkelerin bu krizler karşısında daha incinebilir oldukları ve olumsuz manada daha fazla etkilendikleri yönünde yaygın bir kanı vardır. Bu gelişmeler neticesinde akademisyenler ve uygulayıcılar arasında finansal küreselleşmenin bedel ve getirisini sorgulayan

⁶³ Köse vd., s. 30.

⁶⁴ A.g.e., ss. 30-31.

⁶⁵ Erinç Yeldan, "Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler", Praksis, s. 8 www.bilkent.edu.tr/~yeldane/praksis-2002.pdf.

⁶⁶ Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi...**, s. 24.

şiddetli tartışmalar baş göstermiştir⁶⁷. Finansal liberalizasyon kazanç sağlamasına rağmen bu kazançlar maliyetsiz olmamıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin neden olduğu risklerin bulaşma etkisinin, oynaklık riskinin ve sermayenin hızlı hareket etmesinden kaynaklanan maliyetlerin de artış gösterdiği göz ardı edilmemelidir. Özellikle 1990'ların ikinci yarısında, uluslararası sermaye girişlerinin yoğun olduğu ülkelerde bir seri finansal kriz yaşanması bu kaygıya iyi örnektir. 1994 yılında Meksika'da ve Türkiye'de, 1997'de Asya'da 1997'de Rusya'da ve 1999 yılında ise Brezilya'da yaşanan krizler, finansal liberalizasyonun maliyetlerini, daha incinebilir finansal sektörün ortaya çıktığını ve artık krizlerin küreselleşme ile bulaşıcı etkisinin meydana geldiği ve sonuçta düzenleme ve denetim yapısının zayıf kaldığını göstermiştir⁶⁸.

Bazı ekonomistler, artan sermaye hesapları liberalleşmesini ve önlenemez sermaye akımlarını, finansal küreselleşme karşısında ciddi bir engel olarak görmektedirler. Bu engel sermaye kontrolü isteklerinin dile getirilmesine ve uluslararası tahvil ticaretine "tobin vergileri"^{*} uygulanması gibi ihtilafli konuların ima edilmesine yol açmıştır. Diğerleri de sermaye akışlarının geniş anlamda önünü açmak, orta düzey gelirden üst düzey gelir statüsüne terfi etmek ve aynı zamanda sanayileşmiş ülkeler arasında istikrarını artırmak isteyen ülkeler için olmazsa olmaz bir olgu olduğunu tartışmaktadırlar. Son zamanlarda sermaye hesaplarını açma adımları atmış olan Çin ve Hindistan gibi başlıca ekonomiler için bu, önemli oranda uygun politikaların varlığını gerektirmektedir⁶⁹.

Sermaye hesabı liberalizasyonu ile ilgili yapılan çalışmalarda, sermaye girişleri ve çıkışları ile farklı sermaye türleri arasında önemli ayrımlar yapılmaktadır. Sermaye akımları, ülke içine ve dışına yönelik akımlar, uzun vadeli ve kısa vadeli akımlar, banka ve banka dışı akımlar şeklinde bölümlere ayrılmaktadırlar. Uzun vadeli ülke içine yönelik ve ticaretle ilişkili sermaye akımlarının ülke kalkınmasının başlangıcında

⁶⁷ Köse, vd., s. 7.

⁶⁸ Vesile Çakar, Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB, 2003, s. 3.

^{*} Tobin Vergisi, en basit anlatımla döviz işlemlerine getirilen % 0,1 ile % 0,5 arasındaki vergilerdir. Böylece kısa süreli sermaye hareketlerinin üzerindeki maliyetler artacak ve spekülasyon işlemleri azalacaktır. Mangır, Ay, s. 131.

⁶⁹ Köse, vd., s. 7.

mümkün olduğu kadar erken liberalize edilmesi önerilmektedir. Kısa ve uzun vadeli sermaye çıkışlarının liberalizasyonu için ön koşullar ise; kamu maliyesinin kurulması, yurtiçi faiz oranlarının üzerindeki kontrollerin kaldırılması (yurtiçi ve yurtdışı faiz oranları arasındaki farklılığın düşük bir düzeye getirilmesi) ve batık kredi problemlerinin çözülmesidir. Yurtiçi finansal sistemin liberalizasyonundan sonra ve bankalardaki zayıflık çözüldükten sonra, bankacılık sektöründe yeterli bir rekabet düzeyi ve güvenilir bir ölçülü düzenleme ve denetleme sisteminin oluşturulmasını ve yabancı bankalara yönelik engellerin kaldırılmasını önerilmektedir. Bankacılık sektöründe bu sistem yerleştirilmeden kısa vadeli sermaye girişlerinin liberalize edilmesinin doğru olmayacağını belirtmektedir⁷⁰.

Diğer taraftan, ülke dışına yönelik sermaye akımlarına karşı içe yönelik olanların ölçülü liberalizasyonu için gerekli ön koşulları ortaya koyan çalışma, ülke içine yönelik akımların liberalizasyonu için ön koşulları; geleneksel olmayan ihracat endüstrilerinin kurulması, mali disiplin, liberalize edilmiş bir ithalat rejimi, liberalize edilmiş bir yurtiçi finansal sistem olarak belirtilmektedir. Sermaye girişlerinin yoğun olduğu dönemlerde koruma sağlamak için ise kısa vadeli sermaye akımları üzerindeki bazı kontrollerin (dış borçlanma üzerindeki değişken karşılık oranları gibi) tutulması da önerilmektedir. Sermaye çıkışları liberalizasyonu için gerekli ön koşullar ise; sürekli olduğu algılanan bir politik rejim, mali esnekliğin bir kriteri olan talep yönetme kabiliyeti ve vergi tabanındaki aşınmayı sınırlamaya yönelik düzenlemelerden oluşmaktadır⁷¹.

Kısa vadeli sermaye girişlerinin liberalizasyonunun krize sebep olabilecek sorunlara yol açmaması bakımından daha geleneksel olan ön koşulların oluşturulması gerekmektedir. Bu ön koşullar:⁷²

- Sermaye kontrolleri kaldırılmadan en az iki yıl önce ticari liberalizasyonun başlatılması,

⁷⁰ Bernhard Fischer ve Helmut Reisen, "Towards Capital Account Convertibility", OECD Development Centre Policy Brief, No. 4, 1992. Aktaran: Williamson, Mahar, s. 56-57.

⁷¹ Williamson, Mahar, ss. 57-58.

⁷² A.g.e., s. 59.

- Kontrollerin kaldırılmasına kadar olan üç yıl içinde, ortalama mali açığın GSYİH'nın % 5'inden daha az olması,
- Deregölasyondan en az iki yıl önce, yurtiçi finansal liberalizasyonun başlatılması,
- Deregölasyonndan an az iki yıl önce yerli ve yabancı bankaların bankacılık sektörüne girişlerinin serbestleştirilmesi
- Bankacılık sektöründe kamu mülkiyetinin, deregölasyondan en az iki yıl önce % 40'ın altına düşürülmesi,
- Piyasa-esaslı bir finansal sisteme göre uyarlanmış, ölçülü bir düzenleme ve denetleme sisteminin oluşturulması

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE

2.1. ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Küreselleşme sürecine bağlı olarak, kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı haline gelmiş olan yabancı sermaye yatırımları literatürde genel olarak iki ayrı grupta incelenir. İlki doğrudan yabancı yatırımlardır; üretime dönük olarak yurt dışında fiziki üretim araçları üzerine yapılan yatırımları kapsar. Diğeri ise yabancı portföy yatırımlarıdır. Riske uygun en yüksek getirinin sağlanması için diğeri bir ülkede tahvil, hisse senedi gibi sermaye piyasası araçlarına veya kısa süreli para piyasası araçları olan hazine bonosu ve banka mevduatı hesabı şeklinde yapılan yatırımlardır⁷³. Özellikle bankaların GOÜ'ye girmelerinde FDI'ın çok önemli bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden, yabancı banka girişleri ile ilgili olarak tezin kavramsal çerçevesini oluşturmaya yarayacağı düşüncesiyle bu bölümde FDI detaylı olarak incelenmektedir.

Geleneksel bakış açısı, doğrudan yabancı yatırımların dış borçtan ve portföy yatırımlarından üç yönden farklılık gösterdiğini belirtmektedir⁷⁴. Birincisi, doğrudan yabancı yatırımlar uzun vadeli üretim projelerine yönlendirilmektedir ve bundan dolayı daha istikrarlıdır. İkincisi, 1997-1998 Asya Krizi, doğrudan yabancı yatırımların kriz zamanındaki diğeri akımlara göre kendini daha çabuk toparlayabilen bir özelliğe sahip olduğunu göstermiştir. Doğrudan yatırımcının sağladığı likidite kriz döneminde önemli bir tampon görevi üstlenir. 1997-1998 kriz yıllarından sonra Asya ülkelerinden büyük ölçüde kısa vadeli sermaye çıkışı yaşanırken, doğrudan yabancı yatırımlar çok artış

⁷³ Afşar, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü**, s. 86.

⁷⁴ Oğuzhan Aydemir, Cemal Elitaş, Erdal Demirhan, Türkiye'de Yerel Banka Kredileri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, **Uluslararası Finans Sempozyumu 2007 "Finans Sektöründe Yabancı Sermaye"**, İstanbul, s. 144.

göstermese dahi, istikrarlı bir seyri devam ettirmiştir. Son olarak doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımlarında ve dış borçlanma yatırımlarında olduğu gibi faiz ve ana para ödeme zorunluluğu olmadığından dolayı daha az maliyetlidir.

Doğrudan uluslararası sermaye yatırımı bir şirketin üretimini, kurulmuş olduğu ülkenin sınırlarının dışına yaymak üzere ana merkezini dışındaki ülkelerde yeni üretim tesisi kurması veya üretim tesisini satın almasıdır. Dolaysız sermaye yatırımları çokuluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Çokuluslu şirketler bir ana merkezin yönetim ve denetimi altında farklı ülkelerde faaliyet göstermektedirler. Dış ülkelerde faaliyet gösteren şirketler yabancı sermaye şirketi, bağlı şirket, şube, yavru şirket gibi isimlendirilmektedir⁷⁵.

Doğrudan uluslararası sermaye yatırımlarının en önemli özelliğinden biri, yatırımcının yurt dışında gerçekleştirdiği yatırımının yönetiminde ve denetiminde söz sahibi olabildiği ve sermayenin en az % 10'una sahip olduğu bir yatırım türüdür⁷⁶.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları özel bir sermaye transferi olarak değerlendirilebilir. Fakat bu özel sermaye transferinin iki özelliği bulunmaktadır. Bunlar⁷⁷:

- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkeden, gelişmekte olan ülkeye teknoloji, bilgi, risk taşıma ve sermaye transferi sağlamak ve bunun yanında işletmecilik ustalığı ve know-how'da beraberinde getirmekte, ayrıca rekabet faktörünü de ülkeye sokmaktadır.
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genellikle sanayi sektörüne yöneliktir ve daha çok gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere sermaye transferi şeklinde olmayıp gelişmiş ülkelerin belli bir sanayi dalından gelişmekte olan ülkenin aynı sanayi dalına akış şeklindedir. Özellikle doğrudan yatırımlar, iki sanayi sektörü arasında bir sermaye akışı özelliği taşımaktadır. Ülkeler arasındaki bu sermaye akışları yatay ve dikey yatırımlar şeklinde olmaktadır.

⁷⁵ Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat...*, s. 718.

⁷⁶ Özer, s. 29.

⁷⁷ Karluk, ss. 466-467.

Yatay yatırımlar; ulus ötesi şirketlerin yatırım yaptığı ülkedeki bağlı şirkete sermaye ile birlikte üretim için gereken teknoloji, know-how ve işgücü transferiyle, bağlı şirketin ana merkeziyle aynı üretim teknolojisi doğrultusunda üretimi gerçekleştirdiği zaman ortaya çıkmaktadır.

Dikey yatırımlar ise, daha çok yatırım yapılan ülkenin doğal kaynaklarını kullanmak için kurulurlar ve yatırım yapılan ülkedeki gerekli hammaddelerini kendi sanayi üretimleri veya dünya pazarları için çıkarılması, işlenmesi ve satışı ile ilgili ileriye ve geriye dönük şekilde yapıldığı zaman görülür⁷⁸.

Doğrudan uluslararası sermaye yatırımı yapan gelişmiş ülkeler uluslararası rekabet güçlerini artırmak, daha ucuz işgücü, daha ucuz hammadde, daha uygun yasal düzenlemeler ve vergilendirme sistemlerinden yararlanmak amacıyla gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transferi yoluna gitmektedirler. GOÜ ise yerli sanayinin gelişimini ve rekabet gücünün artmasını engelleyen, düşük satın alma güçlerini artırmak ve döviz darboğazından kurtulmak amacıyla, gelişmiş ülkelerin standartlarına uygun esnek mevzuat, ucuz işgücü ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye akışı için uygun ortam hazırlamaktadırlar. GOÜ kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için ihtiyaç duydukları sermayeyi dış borç yerine yabancı sermaye akışlarından sağlamayı tercih etmektedirler⁷⁹.

2.2. TARİHSEL SÜREÇTE ULUSLARARASI DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Yabancı sermaye yatırımlarını açıklamaya yönelik tarihsel süreç içinde pek çok teori ortaya atılmıştır. 1950’li yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki hızlı gelişme iktisatçıların ilgisini çekmiş ve bu tür yatırımların yapılış nedenlerini açıklamaya yönelik birçok teori ortaya atılmıştır⁸⁰.

⁷⁸ Karluk, s. 467.

⁷⁹ Suna Oksay, “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi,” [http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf] **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Ocak 1998, Sayı 8, s. 4.

⁸⁰ Sefer Şener, **Yabancı Sermaye**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2008, s. 23.

Bilindiği üzere, geleneksel Uluslararası Ticaret Teorisinin temeli Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine ve onun değişik bir yorumu olan Heckscher-Ohlin Modeli'ne dayanmaktadır⁸¹. David Ricardo tarafından formüle edilen Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre, “Her ülke göreceli olarak hangi malları ucuza üretiyorsa o malların üretiminde uzmanlaşmalıdır.” Heckscher-Ohlin teorisine göre ise, “Her ülke hangi üretim faktörüne zengin olarak sahip bulunuyorsa, üretimi bu faktörü yoğun biçimde gerektiren mallarda karşılaştırmalı üstünlük elde eder.” Yani, emeğin ucuz olduğu ülkelerde emek yoğun, sermaye zengini ülkelerde de sermaye yoğun mallar daha ucuza üretilir ve ihraç edilir.

Geleneksel dış ticaret teorilerinin temelini oluşturan bu teorilerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ele alınmamıştır. Bunların açıklaması yeni nesil iktisatçıların görevi olmuş ve son otuz yılda geliştirilen hipotezlerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının nedenleriyle ilgili olarak bir dizi ekonomik, stratejik ve davranışsal etken üzerinde durulmuştur. Bu hipotezlerin başlıcaları⁸²; hammadde kaynakları, faaliyetlerin bütünleştirilmesi (yatay ve dikey bütünleşme), aktarılamayan bilgiler, Ticari ünvanın korunması, Ticari ünvandan yararlanmak, sırların korunması, ürünün yaşam dönemi hipotezi, ithalatçı ülkenin koyduğu tarife ve kotalardan kaçınma, yurtiçi kısıtlamalardan kurtulma, üretim esnekliği, müşteri izleme, yatırımları uluslararası çeşitlendirme, ucuz yabancı faktör kullanımı, yabancı teknoloji kullanılması, monopol avantajından yararlanma olarak sıralanabilir.

Küresel üretimin yeniden yapılanması anlamına da gelen doğrudan uluslararası yatırımlar, aslında yeni bir süreç olmayıp başlangıcı 1850’i yıllara kadar gitmektedir⁸³. 19. yüzyıl boyunca sanayileşen batı ülkeleri sanayi devriminden sonra sahip oldukları sermaye birikimlerini en çok kar sağlayabilecekleri başka ülkelerdeki yatırım alanlarına yöneltme ihtiyacı içine girmişlerdir. Gelişmiş Avrupa ülkeleri ucuz işgücüne sahip zengin hammaddelerin bulunduğu sömürgelere ve bazı az gelişmiş ülkelere yönelmişlerdir. Özellikle 1800’lü yılların başında İngiltere’nin ihtiyacı olan hammaddelerin çıkarılması için sömürgelerdeki girişimleri yabancı sermaye

⁸¹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Güzem Can Yayınları, İstanbul 2003, s. 452.

⁸² Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, ss. 452-454.

⁸³ Afşar, **Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü**, s. 87.

yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilir. Sömürgecilik döneminde (1850-1945) gelişmiş Avrupa ülkelerinden Asya, Afrika ve Amerika'nın gelişmemiş ülkelerine yönelen yabancı sermaye yatırımları I. Dünya Savaşından sonra daha çok Amerika'da yoğunlaşmış fakat 1929-1930 yıllarındaki ekonomik buhran ve II. Dünya Savaşının etkisiyle yabancı sermaye yatırımlarında azalma görülmüştür⁸⁴.

II. Dünya savaşına kadar portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımlarının yerini bu tarihten sonra artan bir oranda yabancı sermaye yatırımları almıştır. Bu gelişmede 1950'lerden itibaren çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisinde giderek etkili olmaya başlamalarının büyük payı bulunur⁸⁵. İkinci Dünya Savaşı sonrasında öncelikle ABD şirketlerinin Batı Avrupa'ya ve Latin Amerika'ya yaptıkları imalat yatırımlarıyla başlattıkları doğrudan yatırım süreci, Uzakdoğu ülkelerine 1960'lı yılların ortasından itibaren kaymış ve bu sürece bütün gelişmiş ülkeler katılmışlardır. 1970'li yıllarda ise, başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu'nun dinamik ülkeleri kendi şirketlerinin çokuluslulaşmasıyla dış yatırımlara başlamışlardır. 1980'li yıllarda ise aralarında Türkiye'nin de olduğu orta derecede sanayileşmiş birçok ülke bu sürece katılmıştır. 1980'li yıllardaki serbestleşme sürecine kadar doğrudan yatırımlara kısıtlamalar getiriliyor geniş özgürlük tanınmıyordu. Ülkelerin çoğunluğu hizmetler kesiminde ve imalat sanayinin bazı kesimlerinde yatırımları dış sermayeye kapalı tutuyordu. 1980'deki özgürleşme süreciyle birlikte üretim kesimi, hisse payı şeklindeki kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır. 1990'lı yıllarda ise yabancı sermaye devlet garantili hukuk düzenine taşınmıştır⁸⁶.

GOÜ'de doğrudan yabancı yatırımlara karşı var olan yaklaşımlar, geçmişten günümüze uzanan tarihsel süreç içerisinde büyük dönüşümler yaşamıştır, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan Doğu Bloku'nun yıkıldığı 1989 yılına kadar ilginç özellikler göstermişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler genel olarak uluslararası yatırımcılara ve bunlar tarafından gerçekleştirilen yabancı yatırımlara karşı şüpheyle yaklaşmışlardır. Bu dönemde gelişmiş ülkeler doğrudan yabancı yatırımları çekebilmek için propaganda ve teşvik gibi çeşitli yöntemlerle çaba sarf ederken, doğrudan yabancı yatırımlara daha

⁸⁴ Fulya Bayraktar, **Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Türkiye Kalkınma Bankası, Araştırma Müdürlüğü, Ocak 2003, Ankara, ss. 6-7.

⁸⁵ Bayraktar, s. 7.

⁸⁶ Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, s. 168.

fazla ihtiyaç duyulan gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımların ülke egemenliklerini tehlikeye sokacağı, orta ve uzun vadede daha çok döviz çıkışına yol açacağı ve yeterli düzenlemeler yapılmadığı takdirde yerli firmaların yerini alacağı gibi gerekçelerle bu önemli dış finansman kaynağından yeterince yararlanamamışlardır⁸⁷.

Tarihsel süreçte, GOÜ'nün doğrudan uluslararası yatırımlara bakışında değişim olmuş, bu yatırımlar diğer dış finansman türleri olan dış yardım ve kredilere göre tercih edilir hale gelmiştir. Bunun ötesinde eski Doğu Bloku ülkelerinin de bağımsızlığını kazanıp yabancı sermayeye açılmasından sonra gelişmekte olan ülkeler arasında yabancı yatırımları ülkelerine çekebilmek için bir yarış başlamıştır⁸⁸.

UNCTAD'ın 2008 raporuna göre; çokuluslu şirketlerin girişini ve faaliyetini etkileyebilecek ulusal yasa ve düzenleme değişiklikleriyle ilgili yıllık araştırması, politika belirleyenlerin yatırım ortamını daha cazip hale getirme çabalarına devam ettiklerini göstermektedir. 2007'de, UNCTAD tarafından Doğrudan yabancı yatırımların üzerinde potansiyel etkisi olabileceği belirlenen yaklaşık 100 politika değişikliğinin 74'ü, ev sahibi ülkeyi, Doğrudan yabancı yatırımlar için daha cazip hale getirmeyi hedefliyordu (Tablo 2.1). Ancak, doğrudan uluslararası yatırımları için pek uygun olmayan değişikliklerin oranı, son yıllarda artmaktadır.

Tablo 2.1
Ulusal Düzenleme Değişiklikleri, 1992-2007

Madde	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Değişiklik yapan ülke sayısı	43	56	49	63	66	76	60	65	70	71	72	82	103	92	91	58
Düzenleme değişikliklerinin sayısı	77	100	110	112	114	150	145	139	150	207	246	242	270	203	177	98
Daha olumlu	77	99	108	106	98	134	136	130	147	193	234	218	234	162	142	74
Daha olumsuz	0	1	2	6	16	16	9	9	3	14	12	24	36	41	35	24

Kaynak UNCTAD'ın ulusal yasalar ve düzenlemeler konusundaki veritabanı, UNCTAD World Investment Report 2008, s. 8

2006 yılında olduğu gibi, yürürlüğe konulan yeni kısıtlamaların çoğu, özellikle Latin Amerika'da (örneğin Bolivya, Ekvator ve Bolivar'ın Venezüella

⁸⁷ DPT, Sekizinci beş Yıllık Kalkınma Planı, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Mayıs 2000, s. 3.

⁸⁸ DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, s. 4.

Cumhuriyetinde), petrol ve maden sanayilerinde yoğunlaşmıştı, ancak diğer ülkelerde de belirgindi. Birleşik Devletler ve Rusya Federasyonu dahil olmak üzere birçok hükümet, ulusal güvenlik konusunda olası etkileri olabilecek projelere yapılan yatırımlarla ilgili olarak, daha katı düzenlemeler benimsedi. Devlet kaygıları, belirli altyapı alanlarındaki yatırımlara ve devlet kuruluşları tarafından yapılan yatırımlara da kaymaktadır⁸⁹.

1980'den sonraki dönemde yabancı sermaye yatırımlarında konu, hacim ve şekil itibarıyla önemli değişiklikler gözlenmektedir. Bu dönemde yabancı sermaye stokunda çok fazla artış olmuş, dünya genelinde şirket birleşmeleri ve satın almalarının artmasına bağlı olarak yüksek teknolojiye dayalı üretim miktarı artmıştır. Ayrıca sermaye yatırımlarını yönlendiren önemli faktörlerden biri de gelişen bilgi teknolojisinin uluslararası organizasyonlara yansımalarıdır. Uluslararası ilişkilerin artmasına bağlı olarak ekonomik rekabet siyasi rekabetin önüne geçmiş, haberleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler coğrafi uzaklıkları önemsizleştirmiş ve dünya ekonomisi küresel bir nitelik kazanmıştır⁹⁰.

Doğrudan sermaye yatırımlarının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelerin içinde, sanayileşmiş ve bilgi çağına geçmiş olan ülkelerin kendi aralarında yapılmaktadır⁹¹. Ancak 1980'lerin sonundan itibaren gelişmekte olan ülkelerin yerel tasarruflarının azlığından dolayı, doğrudan yabancı yatırımları istenilen seviyelere artırma çabası içine girdikleri görülmüştür. 1980'li yıllarda dünya GSYİH'nin sadece % 5'i düzeyinde olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları bugün % 20'ler seviyesinde bulunmaktadır⁹².

⁸⁹ UNCTAD (2008), World Investment Report, 2008, Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge, ss.7-8

⁹⁰ Bayraktar, s. 8.

⁹¹ Kazgan, s. 170.

⁹² Meder Çakır, Ülkütaş Özge Hafize, **Küreselleşme ve Ulus Devlet Bağlamında Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye'deki Gelişim**, Küreselleşme ve Ulus Devlet, Editör: Oğuz Kaymakçı, Ekin Kitabevi, 2007, s. 50.

2.3. DÜNYA EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINDAKİ GELİŞMELER

Dört yıl ardı ardına büyümeden sonra küresel Doğrudan yabancı Yatırımları (FDI) 2007 yılında % 30 artarak 1,833 milyar dolara ulaşmış ve 2000 yılındaki tüm zamanların en yüksek değerinin çok üstüne çıkmıştır. 2007'nin ikinci yarısında başlayan finans ve kredi krizlerine rağmen, üç büyük ekonomi grubunun hepsi – gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve Güney-Doğu Avrupa'daki geçiş ekonomileri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'na (CIS) – akan yatırımların büyümeye devam ettiği görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlarındaki artış büyük ölçüde, dünyanın birçok yerinde yaşanan, nispeten yüksek ekonomik büyümeyi ve güçlü şirket performanslarını yansıtıyordu. Yeniden yatırım yapılan kazançlar, özellikle gelişmekte olan ülkelere, yabancı şubelerin kârlarının artması sonucunda, ülkeye gelen toplam Doğrudan yabancı Yatırımlarının yaklaşık %30'unu oluşturuyordu. Bir noktaya kadar, dolar olarak Doğrudan yabancı yatırımlarında yaşanan rekor düzey, doların diğer para birimlerine karşı önemli ölçüde değer kaybetmesini de yansıtıyordu. Ancak, yerel para birimleriyle ölçüldüğü zaman bile, küresel Doğrudan Yabancı Yatırımı akışının 2007'deki ortalama büyüme oranı yine de %23'tür⁹³. (Tablo 2.2)

Gelişmiş ülkelere doğru Doğrudan yabancı yatırımları 1,248 milyar dolara ulaşmıştır. Birleşik Devletler en fazla alan ülke olarak konumunu korumuştur ve onu, İngiltere, Fransa, Kanada ve Hollanda izlemiştir. Avrupa Birliği (AB) en büyük ev sahibi bölge olup, gelişmiş ülkelere akan toplam Doğrudan Yabancı Yatırımının yaklaşık üçte ikisini alıyordu. Gelişmekte olan ülkelere doğru Doğrudan Yabancı Yatırımı akışı, yaşanan en yüksek düzeye (500 milyar dolar) çıkararak, 2006'ya göre %21 arttı. En az gelişmiş ülkeler, 2007 yılında 13 milyar dolar değerinde Doğrudan Yabancı Yatırımı çekmiştir – bu da rekor düzeydedir. Gelişmekte olan ülkeler, aynı zamanda, Doğrudan yabancı yatırım kaynakları olarak önem kazanmaya başlamıştır⁹⁴. (Tablo 2.2)

⁹³ UNCTAD, **World Investment Report**, 2008, Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge, ss.1-3.

⁹⁴ UNCTAD, **World Investment Report 2008**, Transnational Croporations and the Infrastructure Challenge, s.1.

Tablo 2.2**Bölgelere ve Ülkelere Göre UDY Akımları, 2004-2007 (Milyar Dolar)**

Bölge / Ekonomi	DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM AKIŞLARI						
	1995-2000 (Yıllık Ortalama)	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Gelişmiş ekonomiler	539.3	442.9	361.1	403.7	611.3	940.9	1 247.6
Europe	327.9	316.6	279.8	218.7	505.5	599.3	848.5
European Union	314.6	309.4	259.4	214.3	498.4	562.4	804.3
Japonya	4.6	9.2	6.3	7.8	2.8	- 6.5	22.5
ABD	169.7	74.5	53.1	135.8	104.8	236.7	232.8
Diğer gelişmiş ülkeler	37.1	42.6	21.8	41.3	- 1.7	111.3	143.7
Gelişmekte olan ekonomiler	188.3	171.0	180.1	283.6	316.4	413.0	499.7
Afrika	9.0	14.6	18.7	18.0	29.5	45.8	53.0
Latin America and Karaippler	72.9	57.8	45.9	94.4	76.4	92.9	126.3
Asya ve Okyanusya	106.4	98.6	115.5	171.2	210.6	274.3	320.5
Asya	105.9	98.5	115.1	170.3	210.0	272.9	319.3
Batı Asya	3.3	5.5	12.0	20.6	42.6	64.0	71.5
Doğu Asya	70.7	67.7	72.7	106.3	116.2	131.9	156.7
Çin	41.8	52.7	53.5	60.6	72.4	72.7	83.5
Güney Asya	3.9	7.1	5.9	8.1	12.1	25.8	30.6
Güney-Doğu Asya	28.0	18.1	24.6	35.2	39.1	51.2	60.5
Okyanusya	0.5	0.1	0.4	0.9	0.5	1.4	1.2
Güney-Doğu Avrupa ve BDT Geçiş ekonomileri)	7.3	11.3	19.9	30.4	31.0	57.2	85.9
Güney-Doğu Europe	1.2	2.2	4.1	3.5	4.8	10.0	11.9
BDT	6.1	9.1	15.8	26.9	26.1	47.2	74.0
Dünya	734.9	625.2	561.1	717.7	958.7	1 411.0	1 833.3
Not: Dünyadaki uluslararası yatırımların yüzde dağılımları							
Gelişmiş Ekonomiler	73.4	70.8	64.4	56.2	63.8	66.7	68.1
Gelişmekte Olan Ekonomiler	25.6	27.4	32.1	39.5	33.0	29.3	27.3
Güney-Doğu Avrupa ve BDT (Geçiş ekonomileri)	1.0	1.8	3.5	4.2	3.2	4.1	4.7

Kaynak: UNCTAD, *World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge*, s.2.

Sınır Ötesi Birleşme ve Satın Alma İşlemleri

Sınır ötesi birleşmeler ve devralmalar (M&A) aracılığıyla devam eden konsolidasyon, dünyadaki Doğrudan Yabancı Yatırımının artmasına önemli katkılarda bulunmuştur. 2007’de bu tür işlemlerin miktarı 1,637 milyar doları bulmuştur ve 2000 yılındaki bir önceki rekordun %21 fazladır. Bu nedenle, Birleşik Devletlerde alt gelir grubunda yaşanan ipotek kriziyle başlayan finans krizi, genelde, 2007 yılında küresel sınır-ötesi birleşme ve devralmalarda gözle görülür bir azalmaya neden olmamıştı. Aksine, 2007’nin ikinci yarısında, ABN-AMRO Holding NV’nin 98 milyar dolara

Royal Bank of Scotland, Fortis ve Santander'dan oluşan konsorsiyum tarafından alınması – bankacılık tarihindeki en büyük anlaşma - ve Alcan'ın (Kanada) Rio Tinto (İngiltere) tarafından alınması dahil, büyük anlaşmalar gerçekleşmiştir⁹⁵.

Birleşme ve satın alma işlemlerinde üretim sektörünün payı düşüş gösterirken, hizmetler sektörü çok büyük miktarda UDY çekmiştir. 2006 yılında dünya toplam birleşme ve satın alma işlem değerinin %59'u hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Bu alanda, telekomünikasyonda bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. (Tablo 2.3)

Dünyada 2006 yılı içerisinde değeri 1 milyar ABD Dolarının üzerinde olan 141 adet birleşme ve satın alma işlemi gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki düşük faiz oranları ve artan finansal entegrasyon, yatırım fonlarının birleşme ve satın alma işlemlerine yönelmesinde önemli bir rol oynamıştır⁹⁶.

Tablo 2.3
Uluslararası Birleşme ve Satın Alma İşlemlerinde Sektörel Dağılım
(Milyon ABD Doları)

Sektörler	2003	2004	2005	2006
İmalat	108,055	121,992	205,554	276,598
Gıda	29,597	23,870	44,816	24,878
Kimya	22,927	41,788	54,438	59,369
Diğer	55,531	56,334	106,300	192,351
Madencilik, Tetkik, Petrol Ürünleri	26,973	18,169	113,596	83,942
Hizmetler	161,959	240,437	397,152	519,918
Ulaşım, Telekomünikasyon	35,126	36,530	97,502	140,913
Finans	54,790	81,809	93,795	31,615
Diğer	72,043	1220,098	205,855	247,39
Tüm Sektörler Toplamı	296,988	380,598	716,302	880,458

Kaynak: UN, World Economic Situation and Prospects, 2007.

⁹⁵ UNCTAD, **World Investment Report 2008**, Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge, s.3.

⁹⁶ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Raporu**, Haziran 2007, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, s.4, http://www.hazine.gov.tr/ybs_raporlar.htm 02/06/2008.

2.4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmek, dönemler itibariyle farklı özelliklere sahip olmayı gerektirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duydukları hammaddelere sahip olmak yeterli bir faktör iken, 1970'li yıllarda ucuz işgücü doğrudan yabancı sermaye yatırımını çekebilmenin önemli bir kriteri olmuştur. Ancak günümüzde Doğrudan Yabancı Yatırımı bir ülkeye çekmek için sadece ucuz işgücü yeterli olmayıp, tamamlayıcı politikalar zorunlu olmuştur⁹⁷.

Küreselleşme ile birlikte önemi daha da artan rekabet süreci ve hızlı kalkınma ataklarıyla çağı yakalama zorunluluğunu, gelişmekte olan ülkeleri doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmekte kullanılacak politikalar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. İktisat yazınında, yabancı sermayenin ülkeye gelişinin, teknoloji, sermaye birikimi, büyüme, vergi gelirleri, ülke içi rekabet, istihdam, ihracat ve finansman gibi alanlarda yararlı olduğuna dair kuvvetli bir inanış vardır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kalkınmalarının bir parçası olarak gören gelişmekte olan ülkeler doğrudan yatırımları etkileyen faktörleri göz önünde bulundurarak bunlara yönelik politikalar geliştirmektedirler. Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelmesinde etkili olabilecek politikalar şu şekilde sıralanmaktadır⁹⁸.

- Ekonomik ve siyasi istikrar
- Teşvik tedbirleri
- Vergi politikası
- Özelleştirme politikası
- Rekabet politikası

Doğrudan yabancı yatırımlar genellikle büyük ölçekli çokuluslu şirketler aracılığı ile gerçekleşmektedir. Bu şirketler yatırım yapmak istedikleri ülkelerde o

⁹⁷ Hasan Sabır, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar, **Dış Ticaret Dergisi**, Ekim 2007, s. 2.

⁹⁸ Sabır, ss. 3-4.

ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrara ulaşmış olup olmadıklarına bakarlar⁹⁹. Uluslararası yatırımcıların yatırım için gittikleri ülkede öncelikle siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda istikrar araması sadece satış hasılatı ve karlılığı için değil aynı zamanda uluslararası piyasalarda ve özellikle yatırım yapılan ülkede varlığı ve bu varlığın devamlılığı için önemlidir. Bir ülkenin yabancı yatırımcılar için çekiciliğini ekonomik, siyasi, psikolojik ve moral değerler konusundaki istikrar ve güvence artırmaktadır¹⁰⁰.

Doğrudan sermaye yatırımlarının bir ülkeye girişini artıran önemli etkenlerden bir diğeri ise; hükümetlerin uyguladığı özendirici politikalarıdır. Doğrudan Yabancı Yatırımı çekmek isteyen ülke hükümetleri yatırım indirimi, gümrük vergilerinden muafiyet, ucuz kredi gibi teşvik tedbirleri ile yabancı sermayeyi yatırım yapmaya özendirir. Fakat teşvik tedbirleri yabancı sermayeyi çekmek için tek başına yeterli değildir, çünkü her az gelişmiş ülkenin yabancı sermayeyi çekmek için teşvik tedbirlerini farklı ölçülerde de olsa uygulaması bunların etkinliğini azaltan önemli nedendir¹⁰¹.

Yatırımı gerçekleştirecek çokuluslu şirketlerin, yatırım yapılacak ülkedeki teşvik tedbirlerinden çok, o ülkedeki siyasal ve ekonomik istikrara, söz konusu ülkenin dünya ticaret sistemine ve bu sistem bünyesinde gerçekleştirilen anlaşmalara (MAI – Multilateral Agreement on Investment – Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, TRIMS – Trade Related Investment Measures – Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması vb.) hangi ölçüde katıldığına daha fazla önem vermektedir. Örneğin, OECD üyesi 29 ülke tarafından hazırlanan MAI, çokuluslu şirketlerin dünya çapındaki faaliyetlerine ulusal hükümetlerin engel getirmesini engellemek ve yatırımlarını garantiye almak amacıyla yapılmıştır¹⁰². Bu düzenlemeler doğrudan yabancı yatırımların önündeki engelleri ortadan kaldırmak ve sağlam bir çerçeveye oturtmak amacıyla yapılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirme politikaları doğrudan yabancı yatırımları çekmek açısından önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Mülkiyetin el

⁹⁹ Afşar, s. 89.

¹⁰⁰ DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu**, s. 19.

¹⁰¹ Afşar, s. 89.

¹⁰² Sabır, s. 4.

değiştirmesi yoluyla ekonomide rekabetin sağlanması özelleştirme programlarının ana hedeflerinden birisidir. Uluslararası yatırımcıların yönetim deneyimi, know-how getirebilme yeteneğini ve ekonominin geneline kazandıracadı etkinliği göz önünde bulundurarak, özelleştirilen devlet firmaları yabancıların satın almasına imkan tanıyan özelleştirme politikaları doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekme açısında önemlidir¹⁰³.

Özelleştirme politikalarının gelişmekte olan ülkelere doğru yabancı yatırım akımlarına katkısı, 1997 yılında 21,1 milyar Dolar ile toplam yabancı yatırımın % 13'ünü oluşturmaktadır. Avrupa ve Orta Asya'nın 1997'de özelleştirme programları ile çektiği doğrudan yabancı yatırım 6,9 milyar dolar olup bu miktar bölgeye giden yabancı yatırımın % 31'ini oluşturmaktadır. Özelleştirme yoluyla gelen yabancı yatırımlar, 1997 yılında Latin Amerika için 11.4 milyar dolar ile bu bölgeye gelen toplam yabancı yatırımın % 19'unu oluřturmaktadır¹⁰⁴.

Yabancı yatırımlardaki artışlar ve sağladıkları imkanlar ülkeler tarafından görülmüş ve yatırımların ülke ekonomisine yönelmesini sağlamak için bir çok ülke rekabet yasalarını kabul etmiştir¹⁰⁵. Bir ülkedeki rekabet yasası yerli veya yabancı firmalar arasında fark gözetmeden, ulusal sınırlar içinde faaliyet gösteren tüm firmalara uygulanmaktadır. Kartel anlaşmaları, piyasa gücünün kötüye kullanımı gibi anti rekabetçi firma davranışlarını önlemeye yönelik kurallar ve uygulamalar bütünü olan rekabet politikası, yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesi açısından önemli rol oynamaktadır.

UNCTAD 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu analizinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri üç ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar; ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait faktörler ve politik faktörlerdir. Ekonomik faktörlerin yatırım stratejileri açısından alt başlıkları da ortaya konmuştur. Bu analizde yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri daha kapsamlı ele alınmıştır. Bu faktörleri piyasa

¹⁰³ Sabır, s. 5.

¹⁰⁴ DPT, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 18.

¹⁰⁵ Sabır, s. 6.

yapısında bulunduran ülkeler diğer rakiplerine göre doğrudan yabancı sermaye çekme açısından önemli avantajlar sağlayacaktır¹⁰⁶.

Tablo 2.4
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Faktör Grupları	Ev Sahibi Ülkelerdeki Belirleyiciler								
I. Politik Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı, • Özelleştirme politikası, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları), • Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları. 								
II. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.) • Yatırım teşvikleri • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb) • Yatırım sonrası hizmetler • (Yaşam kalitesi vb.) Sosyal etkenler 								
III. Ekonomik Faktörler	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Yatırım Stratejileri</th> <th>Faktörler</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Pazara yönelme</td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi. • Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları. • Tüketici tercihleri. • Piyasaların yapısı. </td> </tr> <tr> <td>Kaynağa/stratejik varlığa yönelme</td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Hammadde kaynakları • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.) </td> </tr> <tr> <td>Etkinliğe yönelme</td> <td> <ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi. </td> </tr> </tbody> </table>	Yatırım Stratejileri	Faktörler	Pazara yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi. • Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları. • Tüketici tercihleri. • Piyasaların yapısı. 	Kaynağa/stratejik varlığa yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Hammadde kaynakları • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.) 	Etkinliğe yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.
	Yatırım Stratejileri	Faktörler							
	Pazara yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir. • Piyasanın büyümesi. • Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları. • Tüketici tercihleri. • Piyasaların yapısı. 							
Kaynağa/stratejik varlığa yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Hammadde kaynakları • Düşük ücretli vasıfsız işgücü • Vasıflı işgücü • Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon) • AR-GE • Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.) 								
Etkinliğe yönelme	<ul style="list-style-type: none"> • Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği • Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,) • Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi. 								

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 1998-Trends and Determinants-, UN: New York and Cenova, 1998, Table 8, s.28.

¹⁰⁶ UNCTAD, World Investment Report, 1998: Trends and Determinants, s. 27.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.1. GİRİŞ

Önceki bölümde detayları açıklanmış olan FDI'nın finansal entegrasyonu arttırdığı açıklığa kavuşmuştur. Bu bölümde artmış olan finansal entegrasyonun spesifik olarak bankacılık sektörü üzerindeki etkisi incelenecektir.

1960'lı yıllardan itibaren uluslararası ticaret akımlarında ve doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinde görülen artışa bağlı olarak uluslararası bankacılık faaliyetleri önemli ölçüde büyümüştür. 1990'lı yıllarda birçok ülkede uygulanan deregülasyon süreciyle birlikte uygulanan serbestleşme politikaları ile yabancı bankaların şube açmalarına ve banka kurmalarına olanak tanıyan düzenlemeler, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizleri, uluslararası sermaye hareketleri, teknolojik yenilikler özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektöründe yabancı yatırımcının payının önemli ölçüde artmasına yol açmıştır. Bu ülkelerde konsolidasyon süreci hızlanmış ve bankacılık sisteminin korumacı yapısı değişmiştir¹⁰⁷.

Tarihsel açıdan, uluslararası bankaların sektörde pay almaları, ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon modelini izlemiştir. Bankalar, kendi ülkelerinde uluslararası işlemler yapan müşterilerine yardımcı olmak için hizmetlerini yurt dışına yaymıştır. Yabancı piyasaları giderek daha yakından tanıyarak (özellikle yasal ve kurumsal yönlerini) ve yerel finans kuruluşlarıyla geliştirilen ilişki ağıyla, bazı bankalar daha sonra işlem kapsamlarını artırmak yoluna gitmiş ve yerel nüfusa da hizmet vermeye başlamıştır. Bu modeli izleyen yabancı bankalar önce, ticaret kredisi işlemlerini

¹⁰⁷ Pelin Ataman Erdönmez, Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı: 51, 2004, s. 21.

halletmek üzere temsilci ofisleri* kuruyor ev sahibi (genellikle gelişmekte olan) ülkedeki borç alanlarla, kaynak ülkedeki borç verenler arasında uluslararası özel borç ve varlık yatırımı anlaşması düzenliyorlardı. Daha sonraki aşamada, yabancı bankalar, toptan birikim ve para piyasalarıyla ilgilenen şubeler** açıyordu. Sonunda yan kuruluşlar***, yani ana bankadan ayrı olarak şirketleştirilen (mali taahhütleri yatırılan sermayeden oluşan) kuruluşlar oluşturuyor ve bunları kullanarak perakende bankacılık piyasasına giriyordu¹⁰⁸.

Günümüzde yabancı bankaların ulusal bankacılık sektöründe pay almaları, sadece ülkeler arasındaki genel entegrasyon düzeyinden öte, çok daha kapsamlı faktörlere bağlıdır. Özellikle, hedef piyasadaki kâr fırsatları, yabancı banka girişlerini belirleyen kilit bir faktör haline gelmiştir. Ayrıca yabancı ülkelerin yurt dışına açılma kararında istatistiksel olarak büyük etkisi olan, ülkelere özgü değişkenleri; ticaret açıklığı derecesi, bankacılık sektörünün boyutu, bankacılık sektöründeki varlıkların aktif kârlılığı olarak belirlerken bankalara özgü etkenleri; yurtdışındaki varlık ilgileri, faiz dışı gelirlerin toplam gelirler içindeki payı, bankanın boyutu belirlemiştir. Bunun sonucunda, yabancı banka katılım şekilleri daha farklılaşmış, tamamen devralma, belirli faaliyetlerin hedeflenerek satın alınması, yerel bankalarla ortak girişimler**** veya ittifaklar ve idari ve mali hizmetlerin dışarıya yaptırılması gibi seçenekler oluşmuştur¹⁰⁹.

Gelişmiş ülkelerde belirli bir ölçek büyüklüğüne ulaşmış bankalar için finansal hizmetlerde yaşanan küresel gelişmeler özellikle sermaye piyasalarından ve banka dışı

* Bazı bankalar, yabancı bir ülkede iş yapan müşterilerine kendi personelleri ile hizmet verebilmek amacıyla temsilcilik büroları açabilir. Ancak temsilcilik büroları, mevduat kabul etmek, kredi açmak, poliçelerle ilgilenmek ve akreditif açmak gibi bankacılık hizmetlerini sağlamamaktadırlar. (Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, s. 479).

** Ev sahibi ülkede açılan yabancı bir şube hem yasal hem de fiili açıdan ana bankanın bir bankacılık kurumudur. İki grup yasal düzenlemeyle karşı karşıyadır; ana ülkenin yasal düzenlemeleri ile faaliyet gösterdiği ev sahibi ülkenin yasalarına tabiidir. (Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, s. 480).

*** Yan kuruluş, yabancı bir ülkede tamamı veya bir kısmı ana bankaya ait yabancı bir bankayı ifade etmektedir. Aynı bir tüzel kişiliğe sahip ve ev sahibi ülkenin yasalarına göre faaliyette bulunan kuruluştur. (Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, s. 481).

¹⁰⁸ BIS PAPER., 'The Banking Industry in the Emerging Market Economies: Competition, Consolidation and Systemic Stability' **Monetary and Economic Department**, No:4 Ağustos 2001, s. 24.

**** Ortak girişimler, genellikle her iki taraf için yarı yarıya paylarla gerçekleştirilir. Payların yüzde 40/60 olması ya da farklı oranda pay dağılımı mümkündür. Bununla birlikte genellikle yerli ortak şirket yönetiminde söz hakkını korur. Özellikle yeni bir coğrafi bölgeye ya da yeni pazara girildiği zaman bankalar tarafından tercih edilir.

¹⁰⁹ BIS PAPER, 2001, ss. 24-26.

kesimlerden gelen bir rekabet baskısı yaratmıştır. Geleneksel hizmetlerin faiz marjının düşmesi ve kârlılığın azalması bankaların marka değerini etkilemiş ve bu durum bankaları yeni arayışlara itmiştir. Diğer yandan, bilgiye, güçlü iletişime, sermayeye ve rekabete dayalı bir sektör olan bankaların sınır ötesi faaliyetlerinin maliyetini düşüren çok önemli gelişmeler olmuştur; uluslararası bankalar hem yerli piyasada hem de sınır ötesinde faaliyetlerini büyütme çabasına girmiş ve faaliyet giderlerinin düşürülmesini sağlayan ölçek ekonomilerini kullanma fırsatlarını değerlendirmeye çalışmıştır¹¹⁰.

Gelişmiş ülkelerdeki büyük ölçekli bankalar kendi ülkelerinde doyuma yakın hale gelen pazarın yanında off-shore bankacılığa* ve geliştirmekte olan ülkelerin bankacılık sektörüne girmeye başlamışlardır. Global tecrübesi olan bankalar uluslararası yatırımlara girmişler, diğerleri ise bölgesel kurumlar olarak yapılanmışlardır. Gelişmekte olan piyasalardaki yapılanmayı etkileyen faktörler ise yerli piyasa özellikleri, müşteri davranışının bilinmemesi ve kültürel farklar olmuştur. Bunlardan dolayı bazı uluslararası bankalar faaliyetlerini belli bölgelerle sınırlamışlardır¹¹¹.

Geçiş dönemindeki ve kriz sonrasındaki birçok ekonomide, bankaların yeniden yapılandırılması ve daha sonra da özelleştirilmesi, daha pahalı “yeni yatırımlar” yerine, yerel bankaların devralınması aracılığıyla piyasaya girme fırsatı yaratmıştır. Mülkiyeti tamamen alınan kuruluşlar bile çoğu zaman ana bankanın şubesi değil, yerel yan kuruluşlar olarak tutulmaktadır¹¹². Dünyanın her yerinde şube ağları kuran büyük uluslararası bankalar (Citibank, HSBC, ING, ABN-AMRO, Deutsche Bank ve Latin Amerika’da faaliyet gösteren İspanyol bankaları) da zamanla, geliştirmekte olan kilit piyasalarda seçme alımlar yapma stratejisine kaymışlar ve bunları yan kuruluşlar olarak korumuşlardır.

Birçok geliştirmekte olan piyasa ekonomisinde, yabancı banka katılımını gerektiren önemli eksiklikler bulunmaktadır: sermaye eksikliği, ticari bankacılık becerilerinin eksikliği ve verimsiz bir bankacılık yapısı. İlk iki faktör, orta Avrupa’daki

¹¹⁰ Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu; Türkiye’de Yabancı Bankalar, **TBB Bankacılar Dergisi**, Sayı: 52, Mart 2005, s. 4.

* Off shore bankacılığı, serbest bölgelerde faaliyet gösteren ve ulusal bankacılık sisteminin dışında kabul edilen bir uluslararası bankacılık şeklidir.

¹¹¹ TBB, 2005, s. 4.

¹¹² BIS PAPER, 2001, s. 26.

geçiş ekonomilerinde önemli yer tutarken, sermaye eksikliği ve verimsiz piyasa yapısı, Asya'daki kriz ekonomilerinin ve Latin Amerika'daki bankacılık sistemlerinin açılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Yabancı banka katılımına ne boyutta ve kapsamda izin verilebileceğini belirleyen değerlendirmeler çoğunlukla politiktir. Fakat ülkeler sektördeki yabancı sahipliğine kısıtlama getirmişlerdir¹¹³.

Birçok ülkede finans sektöründeki liberalleşme, bir finans krizinden sonra gerçekleşmiş ve fonksiyonel bir bankacılık sistemini yeniden kurma ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak genelde, finans sektöründeki liberalleşmenin arkasındaki itici güç ve zamanlama – ve izin verilen yabancı mülkiyeti düzeyi (Tablo 3.1) – gelişmekte olan ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermeye devam etmektedir.

1990'ların başında Avrupa ve Orta Asya bölgesindeki birçok ülke, sadece gelişmemiş alanlarda (lisans yoluyla) ve yerel bankalarda azınlık hisseleri satın alarak yabancı bankaların kendi sınırları içinde faaliyet göstermesine izin verdi. Çoğunluk hisselerine ancak bankacılık krizi bu ekonomilerin çoğuna darbe vurunca izin verildi. 2004'te AB'ne giren ülkelerde 1990'ların başında yabancı banka girişi yaygın olsa da (özellikle Macaristan ve Polonya'da), 2007'de giren ekonomilerde, Bulgaristan ve Romanya'da daha sonra gerçekleşti. Türkiye'de yabancı bankalar ancak 2005 yılında ülkenin AB'ye girme görüşmeleri resmi olarak başladıktan sonra önemli ölçüde yatırım yapmaya başladı¹¹⁴.

¹¹³ BIS Paper, 2001, s. 28.

¹¹⁴ The World Bank, Global Development Finance; The Role Of International Banking, 2008, ss. 90-91 http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2008/Resources/gdf_overview_001-006_web.pdf, E.T.: 10.02.2010.

Tablo 3.1
Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Sektöründe
Yabancı Mülkiyeti Kısıtlamaları

İzin verilen yüzde	Ülke
İzin verilmiyor	Etiyopya
% 1 – % 49	Cezayir, Çin, Hindistan, Endonezya, ^a Kenya, Pakistan, Sri Lanka, Tayland, Uruguay ^a
% 50 - % 99	Brezilya, Mısır Arap Cumhuriyeti, Malezya, Meksika, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya
Kısıtlama yok	Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rica, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Macaristan, Jamaika, Mauritius, Moğolistan, Fas, Mozambik, Nijerya, Paraguay, Peru, Kore Cumhuriyeti, Senegal, Güney Afrika, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Tanzanya, Bolivarçı Venezüella Cumhuriyeti.

Kaynak: The World Bank, Global Development Finance; The Role Of International Banking, 2008, s. 90
http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2008/Resources/gdf_overview_001-006_web.pdf,
E.T.: 10.02.2010.

a: % 100 eksi devletin mülkiyet yüzdesini, yani özel sektörün elindeki iş payını göstermektedir.

Latin Amerika ülkelerinin çoğu bankacılık sistemlerini yabancı girişine, 1990'ların ortasında bölgede yaşanan bir dizi mali kriz sonrasında açmaya başladı. Meksika'da, örneğin, bankalar 1982 yılında kamulaştırılmıştı ve kısıtlamaların kademeli olarak kaldırıldığı 1990'lara kadar devlet kontrolü altında kaldı. Aynı şekilde Arjantin'de yabancı banka girişine 1990'ların başında izin verilmeye başlandı, ama devlet bankalarının özelleştirilmesi Meksika'nın Tekila krizinin yan etkileri sırasında hızlandı. Oysa, kısıtlamaların 1990'ların sonunda kaldırıldığı Brezilya'da yabancı banka girişi hâlâ her durum için ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Diğer ülkeler yabancı banka girişine nispeten kapalı durumdadır ancak Endonezya, Tayland ve Filipinler dâhil birçok Doğu Asya ülkesi, 1997-1998'de yaşadıkları finans krizi sonrasında bankacılık sektöründe yabancıların doğrudan yatırım yapmasını engelleyen kısıtlamaları hafiflettiler. Bankacılık sektöründe yabancıların doğrudan yatırım olanağının geleneksel olarak sınırlı olduğu Çin'de son zamanlarda WTO taahhütlerini yerine getirmek amacıyla liberalleşmeye yönelik adımlar atılmıştır. Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki ülkelerde de yabancı banka girişi konusunda nispeten çok kısıtlama bulunmaktadır. Örneğin Hindistan, şube açma konusunda sınırlı sayıda lisans vermekte ve yabancı bankaların, yerli özel bankalarda sadece yüzde 5 veya 10 oranında ortaklık payına sahip olmasına sadece 2005'ten beri izin vermektedir. Öte yandan, seçilmiş bazı yerel bankalardaki hisseler konusunda

istisnalar yaşanmıştır. 2009 yılında yabancı banka alımları konusunda biraz daha liberalleşme beklenmektedir. Mısır Arap Cumhuriyeti ile Cezayir’de yabancı yatırımı konusunda belirgin kısıtlamalar vardır, ama Fas’la Tunus’ta hiçbir kısıtlama bulunmamaktadır¹¹⁵.

GOÜ’e banka girişleri pozitif ve negatif etkiler içerir. Pozitif etkileri; sermaye birikimine ve teknolojik gelişmeye katkıda bulunması, istihdam yaratması, teknik ve profesyonel yönetsel becerileri ev sahibi ülkeye aktarması, dünya pazarlarına erişimi kolaylaştırması ve rekabet güçlerini arttırmasıdır. Negatif etkileri ise; kâr transferi yaparak dış açığı arttırmalarıdır ve ana sektörü ele geçirerek ekonomiyi denetim altına alabilirler. Genellikle gittikleri ülkede yeni bir tesis kurmak yerine mevcut olan tesisi satın alarak bankacılık sektörüne girdiklerinden istihdam yaratmazlar, sahip oldukları sermaye birikimi, teknolojik alt yapılarının gelişmiş olması, üstün teknik ve yönetsel becerileri bankacılık sektöründe rekabet üstünlüğü kazanmalarına yol açabilmektedir. Son olarak, kriz dönemlerinde faaliyetlerini durdurup ülkeyi terk edebilmektedirler¹¹⁶.

Bu bulgular değerlendirildiğinde, ulusal bankacılık sektöründeki yabancı sermayenin olması kısa dönemde ulusal bankacılık sektörünün gelişmesine katkıda bulunurken, uzun dönemde sahip oldukları yüksek sermaye oranı ile ülke ekonomisini denetim altına alabilirler¹¹⁷.

Ulusal bankacılık sektöründeki uluslararası sermaye tutarının sınırlı olması ve bunun için de ulusal/uluslararası sermayenin ulusal bankacılık sektöründeki payı için “eşik değer” getirilmesi gerekir. Yabancı bankanın sahip olduğu sermaye stoku veya finansal aracılıktaki payı (yabancıların toplam aktifler içindeki payı) gibi kontrol gücünü temsil eden eşik değerler literatürde sıkça kullanılmaktadır. Yabancı katılımının hesaplanması bakımından kontrol gücü için eşik değer % 50 olarak belirlenmiştir. Fakat bazı ülkelerin düzenlemelerinde yabancı yatırımcılar belirlenen bu eşik oranın altında

¹¹⁵ The World Bank, s. 91.

¹¹⁶ Ceyhan Ceylan, Ferhat Öztutuş; Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye, **Uluslararası Finans Sempozyumu**, 14 Aralık 2007, İstanbul, s. 224.

¹¹⁷ Ceylan, Öztutuş, s. 224.

bir oranla kontrol gücünü ellerinde tutabilmekte veya bankanın yönetimi üzerinde etkin olabilmeleri mümkün olmaktadır¹¹⁸.

3.2. ULUSLARARASI BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

Bu kısımda, tezin açık konusu olan uluslararası bankacılığın tarihi gelişmesi açıklanacaktır.

Tarihsel olarak, uluslararası bankacılığın gelişimi ile uluslararası ticaret ve yatırımın yaygınlaşması arasında yakın bir ilişki olduğu yukarıda belirtilmişti. Günümüzde bu ilişki geçmişte olduğu kadar güçlü olmasa bile, yine de bankacılığın yurt dışına açılmasında en önemli belirleyicidir¹¹⁹. Uluslararası bankacılık faaliyetleri ilk aşamada kurulu buldukları ana ülkeden daha çok muhabirlik ilişkisi içinde sürdürülmüştür. Esas faaliyet alanları dış ticaretin finansmanı sağlama şeklinde olup bankanın uluslararası birimleri tarafından yürütülmüştür¹²⁰.

Bankacılık sektöründeki faaliyetlerin uluslararasılaşmasını üç dönemde incelemek mümkündür. İki I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu dönem 1830'lı yıllarda İngiliz bankalarıyla Hollanda bankaları tarafından, yine bu ülkelerin sömürgelerine yaptıkları dış yatırımlarla başlamıştır. İkinci dönem ise 1960'lı yıllarda Amerikan bankalarının, daha sonra Japon bankalarının faaliyetleriyle belirginleşmiş ve gelişmiş ülkelere doğrudur. Birinci ve ikinci dönemlerde bankalar önce müşterilerini izleme stratejisini benimsemiştir. Üçüncü dönem ise 1990'larda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde başı çeken bankalar sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin bankaları olmuş ve bu defa dışa yönelmenin ana nedeni müşterinin izlenmesi değil; doğrudan doğruya yerel finansal hizmetler talebinin karşılanması olmuştur. Bu dönemde dış yatırımların yönü ise gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğrudur ve dış yatırımları çeken ülkeler ise Orta ve Doğu Avrupa ile Latin Amerika ülkeleridir¹²¹.

¹¹⁸ Yayla vd., ss. 8-9.

¹¹⁹ İlker Parasız, **Modern Bankacılık; Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2007, s. 379.

¹²⁰ Seyidoğlu, **Uluslararası Finans...**, s. 477.

¹²¹ Emin Akçaoğlu, **Bankacılıkta Yabancı Sermaye**, Finans Kulüp – Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı İnternet Sitesi, 2005, s. 2.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki bazı ülkelerin ekonomik koşulları bankacılık faaliyetlerinin uluslararası bir düzeye gelmesinde önemli rol oynamıştır. Savaş sonrasında uluslararası ekonomik ve parasal sistem ABD'nin önderliğinde oluşmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD) gibi kuruluşlar bu amaca uygun olarak oluşturulmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında ciddi bir ekonomik yıkımla karşı karşıya kalan Avrupa ülkeleri "Marshall Planı"yla yeniden yapılandırılmıştır. Savaş sırasında ABD'de sermaye birikimi çok hızlanmıştır. Amerikan sermaye birikiminin bir bölümünün Avrupa'ya aktarılmasıyla aşırı sermaye birikiminin olumsuz etkilerinin giderilmesinin yanında Avrupa'nın yeniden inşasıyla geniş bir pazara ulaşılmıştır. Bu nedenle ABD şirketlerine yeni pazarlar oluşturulması amacıyla Marshall Planı'nın öne sürdüğü koşullar arasında dış ticarete serbestlikte yer almaktadır¹²². Avrupa ülkelerinin yeniden inşa edilmesi için Amerikan şirketleri uluslararası alanda faaliyet göstermeye başlamışlar ve ABD kökenli yoğun sermaye birikimi modeli uluslararasılaşmıştır. ABD'nin çokuluslu şirketleri (ÇUŞ) önce sanayi daha sonra bankacılık sektörlerinde faaliyet göstermeye başlamışlardır¹²³.

1960'lı yıllarda bankaların uluslararası faaliyet gösteren müşterilerini izleyerek onlarla birlikte yurtdışına açıldıkları görülmektedir. Farklı bir ülkede yatırım yapan müşterisinin finans işlemlerini yürütebilmek için bankalar onunla birlikte yabancı ülkede şube açma ihtiyacı duymuştur. Bir başka ifade ile reel sektördeki uluslararasılaşmayı bankacılık sektörü takip etmiş ve bazı hipotezlere göre Amerikan çokuluslu şirketleri ile ABD bankalarının Avrupa'daki mali merkezlerde şubeler açması arasında beş-altı yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu durum çokuluslu şirketlerin yabancı ülkelerde daha kolay finansman sağlamaları olanağını yaratırken, bankalarda önemli uluslararası finans merkezlerinde (New York, Londra ve Lüksemburg gibi) kapıları aralamışlardır. Böylece çoğu büyük Amerikan bankaları Avrupa'ya yatırım yapan çokuluslu Amerikan Şirketlerini takip ederek, Avrupa'daki finans merkezlerinde özellikle Londra'da şubeler açmış ve Euro-para işlemleri yapmaya başlamışlardır¹²⁴.

¹²² Sinan Sönmez, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2005, ss. 88-90.

¹²³ Sönmez, ss. 94-95.

¹²⁴ Seyidoğlu, **Uluslararası Finans...**, s. 477.

Reel sektörde faaliyette bulunan şirketlerin yayılmasında olduğu gibi bankacılık sektöründe de ABD öncülük oluşturmuştur. 1968 yılında ABD'nin yurt dışında faaliyet gösteren 26 banka ve 375 şube ve temsilciliği varken 1979'da bu rakamlar 139 banka ve 779 şubeye çıkmıştır. 1977'de Avrupa'nın payı % 50,6, Karayipler'inki % 28,3 ve Uzakdoğu'nunki ise % 12,8'dir. ABD bankalarının Avrupa'ya yönelmelerinin temel nedeni müşteri-firmanın peşinden gitme olarak gözlenirken, Karayipler ve Uzakdoğu'daki faaliyet yoğunlaşması kıyı bankacılığı faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Aynı dönemde Fransız ve İngiliz bankacılığında uluslararası yayılma yaşandığı görülmektedir. 1979'da Fransız bankalarının şube sayısı Avrupa'da 71 iken, Afrika'da 63 olduğu görülmektedir. Alman ve Japon bankaları ise reel sektörde faaliyette bulunan şirketlerinin yurt dışında yatırım ve faaliyetleri sonucunda uluslararasılaşmaya başlamışlardır. Japon bankaları Uzakdoğu'da yoğunlaşmış, Alman bankaları ise Uzakdoğu ve Latin Amerika'da yaygınlaşmaya başlamıştır¹²⁵.

1950'li yılların sonlarında Avrupa Birliği'nin kurulmasından sonra Avrupa'da ekonomik faaliyetler gelişmiş ve önemli ölçüde Amerikan şirketlerinin yatırım yapmasına yol açmıştır. Amerikan çokuluslu şirketleri yatırım fonlarını New York Piyasasından karşılıyor olması 1960'lı yılların başlarında Amerikan Hükümeti'nin ülkeden sermaye çıkışını engellemek amacıyla bazı düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir. Bu önlemler Euro-dolar piyasasının gelişmesini desteklemiştir.

1963 yılında ABD'de yerleşiklerin satın aldığı yabancı menkul değerlerden elde ettikleri faiz gelirlerine "faiz eşitleme vergisi" konularak yabancıların New York piyasasından tahvil ihraç ederek fon sağlamasını önliyordu. Tahvil ihraç ederek fon sağlayamayan yabancı firmalar ABD bankalarından kredi talebinde bulunmuşlar, fakat fonların bu sefer de dolar kredisi şeklinde ülkeden çıkışı ABD ekonomisi için sorun yaratması sebebiyle kredilerin doğrudan sınırlandırılmasına dayanan "Gönüllü dış kredileri kısıtlama ilkeleri" adlı bir program uygulanmaya başlamıştır. Bunun üzerine çokuluslu şirketler New York piyasası yerine kredileri için Avrupa bankalarına yönelmişlerdir. Ayrıca, ABD bankacılık yasası uyarınca uygulanan, çek hesaplarına

¹²⁵ Sönmez, ss. 215-216.

ödenen faize sınırlama getiren Regulation Q düzenlemesi ile mevduat Amerika dışına yönelmiş ve bu durumlar New York'un uluslararası finans piyasalarındaki ağırlığının zayıflamasına ve Londra piyasasının öneminin artmasına euro-dolar piyasalarının da canlanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde, Amerikan bankalarının yurtdışındaki şubelerinin sayısında hızlı artışlar olmuş, büyük Amerikan bankaları Avrupa'da açtıkları şubelerle Euro-dolar piyasasına girmişler ve iç bankacılık kısıtlamalarından kaçabilmişlerdir¹²⁶.

Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinde etkili olan diğer bir faktör 1973 yılında ortaya çıkan dünya enerji krizi'dir. Petrol fiyatlarının dört kata yakın artırılması ile petrol ihracatçısı ülkelerde Petrodolar birikimine sebep olmuştur. Uluslararası bankalar, petrol ihracatçısı ülkelere açık veren ithalatçı ülkelere Petro dolarların aktarılmasına aracı olmuşlardır. Petrol ihracatçısı ülkelerin (OPEC) merkez bankaları elde ettikleri petrol gelirlerini uluslararası bankalara vadeli mevduat olarak yatırmışlar, artan petrol faturalarını finanse etmek isteyen petrol ithalatçısı ülke hükümetleri ise bu fonları euro-bankalardan ödünç almak suretiyle ihtiyaçlarını karşılamışlardır¹²⁷.

Gelişmeler rakamlarla ifade edilebilirse; 1973'te euro bankalara yatırılan petrodolar mevduatı 16 milyar dolarken, 1979'da 117 milyar dolara yükselmiştir. Söz konusu bankaların Uluslararası Denkleştirme Bankası (BIS)'na bildirilen toplam anapara alacakları ise 1973 sonunda 155 milyar dolardan, 1979 yılı sonunda 665 milyar dolara yükselmiştir. Bu kredi artışlarının % 24'ü az gelişmiş ülkelere % 9'u da doğu bloku ülkelere gitmiştir. Bir başka ifadeyle, toplam kredilerin üçte bir gibi bir kısmı riskli kredilerden oluşmuştur. Bu durum 1982 yazında bazı az gelişmiş ülkelerin uluslararası bankalara olan borçlarını ödeyememesi sonucunda bankacılık krizi olarak adlandırılan dış borç krizini ortaya çıkarmıştır¹²⁸.

1982 yılında Meksika'nın dış borçlarını bir müddet için ödeyemeyeceğini açıklaması uluslararası bankacılık krizinin ortaya çıkmasını ateşlemiştir. 1982 sonunda 34 Az Gelişmiş Ülke (AGÜ) dış borç ödemelerini yerine getirememiştir. Krizin daha

¹²⁶ Seyidoğlu, *Uluslararası Finans...*, ss. 296-297.

¹²⁷ A.g.e., ss. 477.

¹²⁸ Seyidoğlu, *Uluslararası Finans...*, ss. 477-478.

büyük boyutlara ulaşmasına, özellikle ağır borçluların özel bankalara borçlarını ödeyemez hale gelmeleri neden olmuş, krizin derinleşmesi, borç ertelemesine gidilmesine ve istikrar programlarının yürürlüğe konulmasına yol açmıştır. 1983 yılında 26 ülke ile 39 çok taraflı borç erteleme anlaşması yapılmıştır¹²⁹.

Krizden sonra uluslararası bankalar gelişmekte olan ülkelere kredi hacmini önemli boyutlarda daraltmışlar, yeni finansman araçlarını ve yöntemlerini yaygınlaştırmaya başlamışlardır. Buna ilaveten uluslararası bankalar ülke riskine karşı yeni davranış biçimini benimsemeye başlamışlar ve bilançolarında yeni hesaplama tekniklerine yer vermişler ve yeni finansman tekniklerini de geliştirdikleri görülmektedir. Örneğin; eski borcun nominal tutarı daha düşük olan yeni borçla veya piyasa faizinden daha düşük faize tabi borçla değiştirilmesi veya borç-hisse senedi takası uygulamaları gerçekleştirilmiştir¹³⁰.

Gelişmekte olan ülkelerin borçlanma politikalarındaki değişmelere bağlı olarak dış fonlamada doğrudan dış yatırımlara ve portföy yatırımlarına kayma olmuştur. 1978-89 döneminin tersine 1990'lı yıllarda portföy yatırımları çok önem kazanmıştır. Uzun vadeli sermaye içinde doğrudan yatırımlar ile portföy yatırımlarının (hisse senedi) ortalama payı 1978-81 yılları arasında sırasıyla % 18 ve % 0,1 iken 1990-93 yılları ortalaması % 47,6 ve % 20,1 düzeyine çıkmıştır. İkinci önemli nokta borç akımı içinde ortaklaşa banka ödücünün önemini yitirmesidir, sermaye piyasaları kanalıyla borçlanma ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda yapısal uyarılama programları çerçevesinde uygulanan, kamu sektörünün özelleştirilmesi politikaları ile kaynak sağlanmasını olanaklı kılmıştır. Böylece dış finansman ihtiyacı zaman içinde azaltılabilmektedir¹³¹.

Uluslararası bankacılığın gelişimi genel olarak değerlendirildiğinde, ilk aşamalarda bankaların müşterilerini izlediği ve dış ticaret işlemlerini finanse ettikleri görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise bankaların çalıştıkları şirketlerin çok uluslu yapıya dönüşmeleri ve finansman ihtiyaçlarında değişiklik meydana gelmesi ile bankalar da uluslararasılaşmaya başlamışlardır. 1990'lı yıllardan sonra ise sınır ötesi

¹²⁹ Sönmez, ss. 302-303.

¹³⁰ A.g.e., ss. 371-377.

¹³¹ Sönmez, ss. 427-430.

bankacılığın yönü bankaların ekonomik olarak yoğun ilişki içerisinde olduğu ülkelere doğrudan gitmesi şeklinde olmuş ve gerek kendi ülke firmalarını gerekse kendi ülkesiyle iş yapan yerli firmaları buldukları ülkeden finanse ederek, yurtdışında “yerel” banka gibi faaliyette bulunmaya başlamışlardır¹³².

3.3. YABANCI BANKALARIN GOÜ BANKACILIK SEKTÖRÜNE GİRİŞLERİNDEKİ NEDENLER

Gelişmekte olan bölgelerde yabancı bankaların varlığı farklı nedenlerle artmıştır: Afrika’da Sahra çölünün güneyinde, yerel bankacılık altyapısının sınırlı erişimi nedeniyle; Avrupa ve Orta Asya’da, Avrupa Birliğine bölgesel entegrasyonla birlikte; ve Latin Amerika’da hükümetlerin yabancı rekabetinde açıklığı artırmak amacıyla. Ancak birçok ülkede yabancı bankaların varlığına, yoğun verimsiz kredi sıkıntısı yaşayan yerel bankaların finansman krizi sonrasında izin verilmişti ve sermaye yapısını değiştirerek fonksiyonel bir bankacılık sistemi oluşturma ihtiyacıyla motive edilmişti. Gelişmiş ülkeler tarafından bakıldığında, kendi ülkelerindeki mevzuat, bankaların yabancı piyasalara açılmasına izin vermiş; bilişim teknolojisindeki gelişmeler, bankaların otomasyona geçmesini ve ulusal sınırlar boyunca yoğun bilgi akışını yönetmelerini sağlamış ve iş stratejisinde temel değişiklikler, yerel faaliyetler aracılığıyla küresel bankacılığı müşterilere yakınlaştırmıştır¹³³.

3.3.1. Bankacılık Sektörüne Giriş Fırsatları

Gelişmekte olan piyasalardaki bankalarda yabancıların mülkiyetinin artması, bankacılık sistemlerinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasalarda devam eden konsolidasyonun bir yönüdür. Finans hizmetleri endüstrisinin küreselleşmesi, bankaların, faiz oranı marjları ve kârlar üzerinde baskı yaratan ve bunun sonucunda bankaların “satış” değerini düşüren banka-olmayan çeşitli kredi ve finans hizmeti kaynaklarıyla (özellikle hisse senedi piyasalarıyla) rekabet etmek durumunda kalmasına yol açmıştır. Ayrıca, bankacılık aslında yoğun bir bilgi, iletişim ve hesaplama endüstrisidir ve bu faaliyetleri hem ulusal olarak, hem de sınırlar ötesinde üstlenmenin

¹³² Yayla, vd., s. 8.

¹³³ The World Bank, 2008, s. 82.

maliyeti son yıllarda çarpıcı şekilde azalmıştır. Bu süreç içinde ortaya çıkan yoğun rekabet baskısı, geleneksel bankacılık faaliyetlerinin kârlılığında düşüşe neden olmuş ve büyük bankaların coğrafi olarak dağılmasına ve ayrıca, başka finans faaliyetlerine girmelerine yol açmıştır¹³⁴.

Özellikle, daha liberal düzenlemelere sahip piyasalar, bankacılık, menkul kıymetler ve risk yönetimi alanlarında bütünleyicilerden yararlanmalarına imkan vermiş ve bunun sonucunda yeni ürünler (özellikle tezgah-üzeri türev ürünler) ortaya çıkmış ve bu yeni ürünlerle hizmetlerin dağıtımında iyileşmeler yaşanmıştır. Örneğin, telefon bankacılığı ve elektronik bankacılık, Avrupa piyasalarında ve son zamanlarda, özellikle Asya'daki gelişmekte olan piyasalarda, Pazar payı kazanmak amacıyla yabancı bankalar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Gelişmiş piyasalardaki büyük uluslararası ve bölgesel bankaların karşı karşıya kaldığı yoğun rekabet baskısı bu bankaların, hem off-shore, hem de yerel gelişmekte olan piyasalara girmek için, yeni finans ürünleri ve hizmetlerinin gelişmesi sonucunda türeyen görece avantajları kullanması için güçlü bir neden oluşturmuştur¹³⁵.

Çokuluslu bankacılığın geleneksel teorileri, bir bankanın yabancı bir piyasaya girmesinin nedenlerini açıklayabilecek bazı etkenler belirlemiştir. İki temel neden, müşterinin tavrını izleme ve ev sahibi ülkede kârlı fırsatlar arayışıdır. Aslında, bazı yabancı bankaların, merkezleri bankanın kendi ülkesindeki piyasada bulunan çokuluslu şirketlere hizmet vermek amacıyla, gelişmekte olan piyasalara girdiğine inanılmaktadır. Bu yabancı bankalar iki türdedir. Birinci gruptakiler faaliyetlerini, çokuluslu müşterilerinin hizmetleriyle sınırlayanlar ve diğer çokuluslu şirketlere ve ülkedeki yerli müşterilere çok az hizmet sunan veya hiç sunmayan bankalardır. Bu nedenle, ulusal ekonomi üzerinde pek etkileri olmaz. Bunun örnekleri, genellikle kendi ülkelerinde hizmet verdikleri bir müşterinin izinden gelişmekte olan piyasalara giren Japon ve Kore bankalarıdır. İkinci grupta, ABN-AMRO ve Deutsche Bank gibi, küresel ilişkiler içinde

¹³⁴ Donald J Mathieson, ve Jorge Roldos, "The Role of Foreign Banks in Emerging Markets", The World Bank, International Monetary Fund and Brookings Institution 3rd Annual Financial Markets and Development Conference- Open Doors, New York, April 2001, ss. 7-8.
http://www.worldbank.org/finance/assets/images/Role_of_Foreign_Banks_in_Emerging_Markets_body.pdf (1.11.2008)

¹³⁵ Mathieson, Roldos, s. 8.

buldukları büyük çokuluslu şirketleri izlemek üzere gelişmekte olan piyasalara giren ve sonra da, hizmetlerini diğer çokuluslu ve büyük ulusal şirketlere de yayan bankalardır¹³⁶.

Gelişmiş veya yoğun rekabet yaşanan bir ulusal bankacılık ve finans hizmetleri sektörüyle karşı karşıya kalabilecek olan diğer yabancı bankalar, büyüme ve kâr fırsatları aramak amacıyla yurt dışına açılmayı tercih etmişlerdir. İki türde yabancı piyasaya girmeyi tercih edebilirler: büyük boyutta ve nispeten yüksek büyüme oranlarına sahip piyasalar (*yabancı piyasa boyutu ve yabancı piyasa görelî büyüme hipotezi*) ve piyasa boyutundan ve görelî büyümeden bağımsız olarak, çok fazla rekabet yaşanmayan ve düşük giriş engelleri bulunan piyasalar (*yabancı piyasa rekabeti hipotezi*). Citibank ve HSBC bu kategoriye giren bankalardır. Risk yönetimi, düzenlemeler, döviz kuru hareketleri, kültürel bağlantılar ve kendi ülkelerindeki piyasanın uzaklığı da, yabancı bankaların girişini etkileyen çeşitli faktörler arasındadır¹³⁷.

Yabancı bankaların faaliyetlerinin uluslararası düzeye çıkmasında önemli olan faktörlerden biride ev sahibi ülke ile yabancı bankanın ülkesi arasındaki ekonomik entegrasyon ve ekonomik ilişkilerin derecesi olmuştur¹³⁸.

Yabancı bankaların yayılmalarını etkileyen faktörler üzerinde yapılan son çalışmalarda, gelişmekte olan ülkelerdeki kar fırsatlarının yabancı banka yatırımlarını çekmekte önemli olduğu sonucuna varmışlardır. Aynı zamanda giriş sınırlamalarının kalkması ve vergi anlaşmaları gibi diğer kanuni düzenlemeler yabancı girişlerini cazip hale getirmektedir¹³⁹.

Gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizleri sonunda sermaye yapısı bozulan kamu veya özel bankalar yabancılara devredilerek düzeltilmeye çalışılmıştır.

¹³⁶ Thi Vo Anh-Ngoc, Dev Vencappa, Does the Entry Mode of Foreign Banks Matter For Bank Efficiency? Evidence from the Czech Republic, Hungary, and Poland, January 2008, ss. 4-5. [http://www.congress.afse.fr/docs/686515vothi_afse_2008.pdf_\(1.11.2008\)](http://www.congress.afse.fr/docs/686515vothi_afse_2008.pdf_(1.11.2008))

¹³⁷ Thi Vo Anh-Ngoc, Dev Vencappa, s. 8.

¹³⁸ G. Clarke, Robert Cull, Susana Sanchez; Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Countries, and Agenda for Further Research, **October 2001 World Bank Working Paper**, ss. 4-5.

¹³⁹ Clarke, Cull, Sanchez, ss. 6-10.

Yabancıların kriz dönemi ve sonrasında marka değeri düşen yerli bankaları çok ucuza satın alma yoluyla sektöre giriş yapmaları cazip olabilmektedir. Yine ekonominin genişleme ve istikrar dönemlerinde ise bankaların karı ile birlikte marka değerinin yükselmesi yerli bankaların hissedarları tarafından satılmasını fırsat haline getirmektedir¹⁴⁰.

3.3.2. Bankacılık Sektörüne Giriş Engelleri

Gelişmiş ülke bankalarının gelişmekte olan ülke piyasalarına giriş nedenleri arasında maliyet avantajları ve karlarını maksimize etme gibi faktörlerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Yabancı bankaların yurt dışına açılmak için güçlü nedenleri olsa da, son zamanlara kadar, çoğu gelişmekte olan piyasaya girerken büyük engellerle karşılaşmışlardır. Birçok ülke, hem ulusal olarak, hem de yabancıların sahip olduğu bankalara uygulanacak lisans koşulları oluştururken, yabancı bankalar genellikle bankacılık lisanslarının verilmesi konusunda daha sıkı sınırlamalarla, şube sayısında kısıtlamalarla, izin verilen faaliyetlerin denetlenmesiyle ve her bir bankadaki ve/veya toplam banka varlığındaki yabancı mülkiyetinin ölçüsü konusunda kısıtlamalarla karşılaşmıştır¹⁴¹. Örneğin, son krize kadar birçok Asya ülkesinde, yabancı bankaların sadece tek bir şube açmasına izin veriliyordu ve yabancı banka lisansları uzun bir süre dondurulmuştu. Yabancıların aktif olarak toptan bankacılık ve sermaye piyasası faaliyetlerine katıldığı Singapur ve Hong Kong Özel Yönetim Bölgesindeki finans merkezlerinde bile, yabancıların bireysel bankacılığı kısıtlanmıştır.

Bazı temel çalışmalar, yerel iş dünyası ve koşulları, ülke kültürü hatta dili hakkında bilgi sahibi olan yerel bankaların dışarıdan gelen ve maliyet avantajlarına sahip bankaların yanında daha avantajlı olabileceklerini ortaya koymaktadır. Bu tip avantajların en önemlilerinden bir tanesi yerel firmaların yurtiçindeki politikaların nasıl hazırlandığı ve düzenlemelerin nasıl yapıldığına ilişkin bilgiye sahip olmalarıdır. Daha geniş anlamda ise, bölgesel olarak iş dünyası birlikleri arasında farklılıkların olması yerel firmaların maliyet avantajına sahip yabancı bankalara göre daha avantajlı olduklarını gösteren kanıtlar içermektedir. Yapılan çalışmalarda hem kuzey hem de

¹⁴⁰ Yayla, vd., s. 24.

¹⁴¹ Mathieson, Roldos, s. 10.

güney İtalyan bankalarının ulusal faaliyetlerde bulunurken, kuzey bankalarının kuzeydeki yerleşik müşterilere hizmet vermeye odaklandıkları ve İspanya'nın "otonom bölgelerinde" de benzer oluşumların varlığı tespit edilmiştir¹⁴².

Yabancı piyasalara yayılmayla ilişkili olarak, gelişmiş ülke bankalarının yerel bilgi eksikliği dezavantajını aşma ihtiyacı, gelişmekte olan piyasalara girme isteğinde, yer ve kültürel etkenleri (lisan dahil) önemli belirleyiciler haline getirmektedir¹⁴³. Bu, "bölgesel geliştirmecilerin" – yani, Latin Amerika'daki İspanyol bankaları ya da, Orta Avrupa'daki Avusturya, Belçika, Hollanda ve Alman bankaları veya, bu kadar kapsamlı olmasa da, Asya'daki Avustralya ve Japon bankaları gibi, faaliyetlerini belirli bölgelere odaklayan bankaların – ortaya çıkmasına yol açmıştır. Büyük İspanyol bankaları, Asya krizinden sonra, uluslararası genişleme stratejilerini yeniden tanımlamış, o bölgeden çıkarak, Latin Amerika ve Batı Avrupa'da büyük bölgesel bankalar olmaya odaklanmışlardır.

3.4. YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN ULUSAL EKONOMİLERE ETKİLERİ

Gelişmekte olan ülkeler, uluslararası bankacılık endüstrisiyle artan ilişkileri sayesinde önemli kazançlar elde etmeyi beklemektedir. Uluslararası bankacılığa erişim, şirketlere ve hanelere potansiyel kredi kaynaklarını artırır, sofistike finans hizmetlerinin temini olanaklarını geliştirir ve yerel bankalarda etkinliğin iyileştirilmesini teşvik eder. Fakat bütün bu etkenlerin etkisi, ev sahibi ülkelerdeki bankaların yapısı ile politik ve kurumsal ortamlarına bağlı olarak değişmektedir. Bu etkilerin sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası bankacılığın artması, şirketler üzerindeki kredi kısıtlamalarının gevşemesine yardımcı olmuş, böylece gelişmeye ve kalkınmaya katkıda bulunmuştur¹⁴⁴. Ancak yabancı banka girişinin yerel bankacılık sisteminin verimliliği ve istikrarı üzerindeki etkileri birçok ülkede çok tartışılmaktadır. Bu bölümde, yabancı

¹⁴² Paulo dos Santos, "Foreign Capital and Familial Control in Philippine Banking Essays on Method, Accommodation and Competition", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Economics School of Oriental and African Studies, University of London December 2006, s.148.

¹⁴³ Mathieson, Roldos, s. 8.

¹⁴⁴ The World Bank, 2008, s. 92.

banka girişinin olası etkileriyle ilgili tartışmaların yapısı ve ayrıca, mevcut uygulamalı kanıtlar incelenmektedir.

Yabancı banka katılımının, gelişmekte olan ekonomiler açısından yararı konusunda yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Yabancı bankalar, ulusal bankacılara genellikle en son teknolojiyi ve eğitimi getirir. Ayrıca, sofistike yatırım araçları ve tekniklerini bilirler ve uluslararası sermaye piyasalarına ve likit fonlara daha kolay ve ucuz bir şekilde erişebilirler. Varlıkları başka yabancı firmaların ulusal ekonomiye yatırım yapmasını teşvik edebilir. “Yerli vatandaşların sermaye kaçışlarını kendi evlerinde yapmalarına imkan sağlayarak” finans sisteminin istikrarına katkıda bulunabilirler. Uygulamalı araştırmalar, yabancı banka girişinin, hem rekabet derecesini artırarak, hem de çeşitli yeni finansal ürün ve daha iyi risk yönetimi teknikleri geliştirerek, ulusal bankacılık piyasalarının işleyişini geliştirdiğini göstermiştir. Yabancı bankaların verimlilik etkisi, sanki girişin sağlanmasıyla olmaktadır ve önemli bir piyasa payı kazanmaya bağlı değildir. Yabancı bankaların, gelişmekte olan piyasalardaki yerli bankalara göre, daha yüksek faiz oranı marjları, kârlılık ve vergi ödemeleri vardır¹⁴⁵.

Yabancı bankaların girişine izin verilmesinin, genel olarak bu tür girişler, finans hizmetlerinin ticaretinin ve üretiminin daha genel anlamda liberalleştirilmesi kapsamında olduğu zaman en yararlı etkileri yaratacağı düşünülmektedir. Finans hizmetlerindeki ticaretin genel olarak liberalleştirilmesinin, ülkelerin, göreceli avantaj esasına dayanarak finans hizmetlerini üretmesini ve değişim yapmalarına neden olduğu savunuluyor.

Yabancı bankaların, finans hizmetlerinin kalitesini, fiyatlarını ve bulunabilirliğini, hem bu tür gelişmiş hizmetleri sağlayanlar olarak doğrudan, hem de ulusal bankalarla rekabet içinde dolaylı olarak geliştireceği savunulmaktadır, zira onların da benzer iyileştirmeler yapması teşvik edilecektir. Bu yeni finans ürünleri, daha iyi portföy çeşitlendirme ve dönemler arası ticaret fırsatları yaratabilir. Yetkililer, sağlam ve güvenilir itibarları olan uluslararası bankaların girmesine izin verdikleri ve deneyimli bankacılık personelinin göç etmesine imkan sağladığı takdirde teknoloji transferi gerçekleşir. Bu bankalar aynı zamanda, yerel ekonomi hakkında daha iyi

¹⁴⁵ BIS PAPER, 2001, s. 26-27.

bilgisi olan yerli bankacıları da işe alacaklarından, bu yerli bankacılar, uluslararası bankaların uygulamalarını ve teknolojisini özümseyeceklerdir ve ulusal bankalara geri döndüklerinde bunları kullanmaya devam edeceklerdir. Buna ek olarak, çoğunlukla yabancı bankaların kredi tahsisini iyileştirdiği düşünülür çünkü kredi risklerini değerlendirme ve fiyatlandırma konusunda daha sofistike sistemleri bulunmaktadır. Aynı şekilde, çoğu zaman, yabancı bankaların, uluslararası finans piyasalarında çeşitli türev ürün kullanımında daha deneyimli olduklarından, bu ürünlerle bağlantılı riskleri daha iyi değerlendirdiği ve fiyatlandırabildiği söylenmektedir¹⁴⁶.

Gelişmekte olan ülke bankacılık sistemlerine yabancı banka girişlerinin faydalarının en geniş teorik tartışması Levine (1996) tarafından yapılmıştır. Finansal gelişmenin büyüme oranıyla ilişkilendirilmesinden bu yana yapılan bu çalışmada yabancı banka girişlerinin ekonomik büyümeyi sağladığı savunulmaktadır. Yani yabancı bankalar finansal sistemlerin gelişmelerine önderlik etmektedirler¹⁴⁷.

Yabancı banka varlığının artması, daha güçlü düzenleme ve denetimi teşvik ederek, finans sisteminin selametini de iyileştirebilir. Çeşitli araştırmalar sonucunda, yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapması, banka denetiminde iyileştirme dürtüleri yarattığını göstermektedir ve yayılan etkileri düzenleme yapısını geliştirir. Ayrıca bazı araştırmalar yabancı bankaların, değerlendirme kurumları, muhasebe ve denetleme şirketleri ve kredi büroları gibi kuruluşların ortaya çıkmasını teşvik edebileceğini savunmakta, Meksika’da, bankacılık sektörünün NAFTA altında Amerikan kuruluşlarına açılması sonucunda denetleme ve muhasebe standartlarında yaşanan iyileşmeyi örnek göstermektedir¹⁴⁸.

Yabancı bankalar tarihsel olarak, kendi ülkelerindeki müşterilerini, gelişmekte olan piyasalara izlerken, çoğu zaman büyük şirket müşterilerine, ya çokuluslu şirketlere veya “özel seçilmiş” ev sahibi ülke şirketlerine hizmet vererek uzmanlaştıkları düşünülür. Bu durum, büyük ölçüde yabancı katılımı olan bankacılık sistemlerinde, piyasanın bazı kesimlerinin – kırsal müşterilerin, küçük ve orta boyutlu şirketlerin gözetimsiz kalacağı konusunda kaygılara neden olmuştur. Bunun sonucunda, ulusal

¹⁴⁶ Mathieson, Roldos, s. 16-17.

¹⁴⁷ Levine, R, “Foreign Banks, Financial Development and Growth”, C Barfield, 1996.

¹⁴⁸ The World Bank, 2008, s. 92.

bankalarda itibarlı müşteri sayısı azalabilir ve ulusal bankanın portföyünün genel riskliliğini artırabilir ve kredi piyasaları bölünebilir¹⁴⁹.

Yabancı banka girişinin, gelişmekte olan ve geçiş döneminde ülkeler üzerinde birçok olumlu ve olumsuz etkileri olabilir¹⁵⁰. Olumlu yanından bakıldığında, yabancı bankaların yönetim uygulamaları ve bilgi teknolojileri, ulusal finans kuruluşlarıyla rekabet ederek, ulusal bankacılık sisteminin verimliliğini hem doğrudan hem de dolaylı olarak artırabilir. Ayrıca, yabancı bankalar yeni finans hizmetleri sunmaya başlayabilir, daha iyi düzenlemeler, muhasebe standartları ve daha genel kapsamda mali ve yasal bir yapı getirebilir ve başka doğrudan yabancı yatırımlarını da çekebilir. Buna ek olarak, yabancı bankaların artan miktarda kredi sağlaması, ulusal firmalardan borç alma maliyetlerini düşürebilir. Son olarak, iyi bir şekilde sermayeleştirilmiş olan yabancı bankalar kötü ekonomik koşullarda, muhtemelen kredi vermeyi azaltacak ulusal bankaların aksine, yerel firmalara kredi verme kapasitesine ve isteğine sahip olabilir. Olumsuz yanından bakacak olursak, yabancı bankalar, örneğin, kendi ülkelerinde ekonomik durum bozulduğunda, ev sahibi ülkede sağladıkları krediyi sürdürmek istemeyebilirler. Bir başka kaygı konusu da, yabancı bankaların sadece büyük ve çoğu zaman yabancıları sahip olduğu (çokuluslu) şirketlere kredi verip, kötü şirket kredi risklerini ve aynı zamanda, perakende piyasası ve bununla ilintili ödeme hizmetlerini ulusal bankalara bırakabileceğidir (“iyi kirazın seçilmesi”). Son olarak, yabancı banka girişinin, ister sınır ötesi olsun, ister yerel yan kuruluşlar aracılığıyla, fazla gelişmiş olmayan ulusal bankacılık sisteminin konumunu zayıflatabileceğinden bahsedilmektedir. Artan rekabet baskısıyla baş edemeyecek durumda olan ulusal bankalar, örneğin, başarısız olabilir ve ciddi mali istikrarsızlık dönemlerine yol açabilir.

Finansal pazarlar ile ilgili çalışmalar yabancı bankaların sayısının piyasadaki paylarının büyüklüğünden daha önemli olduğuna işaret etmekte ve piyasadaki payı çok yüksek az sayıdaki yabancı bankanın sektöre etkisiyle, piyasa payları düşük çok sayıdaki yabancı bankanın sektörün işleyişini, modernizasyonunu etkilediği belirtiliyor. Dolayısıyla piyasa payları düşük çok sayıdaki yabancı banka rekabetin artmasını

¹⁴⁹ BIS PAPER, 2001, s. 26.

¹⁵⁰ R.T.A.Haas, I.P.P. Lelyveld, Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe, **DNB Staff Reports**, Eylül 2002,s. 6 (12.07.2008).

sağlayacak aynı zamanda farklı tecrübe ve beceriyle gelen yabancı bankaların ulusal bankacılık sektörüne etkisi o denli büyük olacaktır. Diğer önemli bir nokta da, yabancı bankaların piyasada belirli bir sınırın üstünde çok büyük paylara sahip olmamalarıdır. Yabancı bankaların sektörde büyük pay sahibi olmaları sonucunda ulusal bankalarla rekabet etme ihtiyaçları ortadan kalkar ve sektör dışı bağımlı bir hal alır. Ulusal kredi ve para politikalarının etkin çalışabilmesi için söz konusu bankaların sektör içindeki paylarının büyüklüğünün önem taşıdığı düşünülmektedir¹⁵¹.

3.5. ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE YAPILAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Yukarıdaki kısımda teorik çerçevesi kurulan bankacılık sektörüne yabancıların girişinin etkisi bu kısımda ampirik çalışmalar çerçevesinde değerlendirilecektir. Uluslararası bankacılık sektörüne yabancı girişinin etkileri üzerine birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalar ortak bulgular yanında farklı sonuçları da içermektedir.

Yabancı banka varlığının ulusal bankacılık sistemini nasıl etkilediği konusunda sistematik bir çalışma sağlamayı hedefleyerek 80 ülkenin 7900 banka verisi kullanılarak, 1988-1995 dönemini kapsayacak şekilde, banka düzeyi muhasebe verileri ve makroekonomik veriler kullanılarak yapılan çalışmada, 80 ülkedeki ulusal bankacılık piyasasında yabancı katılımının çapına ilişkin kanıtlar sunulmaktadır. Ayrıca, yabancı bankaların mali durumlarının, ulusal bankaların mali durumuna göre nasıl farklılık gösterdiğine ilişkin bazı kanıtlar verilmektedir. Bu farklar farklı müşteri tabanını, farklı bankacılık prosedürlerini ve bunun yanı sıra, farklı düzenleme ve vergi rejimlerini yansıtabilir. En önemli bulgu, gelişmekte olan ülkelerde, yabancı bankaların, yerli bankalara göre, daha yüksek faiz marjlarına, kârlılık ve vergi ödemelerine sahip olma eğiliminde olmasıdır. Yabancı bankacılık hakkındaki literatürde sıklıkla, yabancı banka girişinin ulusal bankacılık piyasasındaki rekabeti artırabileceği ve böylece ulusal bankaları daha verimli çalışmaya zorlayabileceği belirtilmektedir. Bu çalışma, çoğu ülke açısından, bankalardaki daha büyük mülkiyet hakkının, yerel olarak sahip olunan bankaların kârlılık ve marjlarındaki azalmayla bağlantılı olduğuna ilişkin uygulamalı

¹⁵¹ Çakar, ss. 29-30.

kanıtlar sağlamaktadır. Genel olarak, bu sonuçlar, uzun vadede yabancı banka girişinin, bankacılık müşterileri açısından olumlu refah etkileriyle, ulusal bankacılık piyasalarının işlevini düzeltebileceği yolundaki hipotezle tutarlıdır. Çalışmanın bir başka ilginç bulgusu da, piyasa paylarından çok, giriş yapan sayısının ulusal sektörde rekabet açısından daha önemli olmasıdır. Giriş yapan sayısı çok olduğunda rekabeti artırıyor oysa piyasa paylarının büyük oluşu oligopol piyasa oluşturuyor. Bu, yabancı bankaların ulusal banka rekabetine girişinin etkisinin, önemli bir pazar payı elde ettikten sonra değil, girdikten hemen sonra hissedildiğini göstermektedir¹⁵².

Yabancı banka girişinin, ulusal bankaların tutumu üzerindeki kısa vadeli etkileri 1990-96 yılları arasında 48 ülkede uygulamalı olarak incelenen çalışmada, başlangıç noktası olarak, bu konu hakkındaki tek kapsamlı araştırma olan Claessens vd.nin 2001 yılında yaptıkları çalışma temel alınmıştır. Yabancı banka girişinin, ulusal bankaların verimliliğini artırdığına, zira bu bankaların gelir, kârlılık ve maliyetlerinin yabancı bankaların varlığıyla (boyutu yerine) olumsuz olarak bağlantılı olduğuna ilişkin hipotezi destekleyen kanıtlar bulunmuştur¹⁵³.

Çalışmada Claessens ve diğerlerinin çalışmasının bir adım önüne geçerek, yabancı banka girişiyle ulusal banka tutumu arasındaki ilişkinin, ekonomik kalkınmaya bağlı olup olmadığı incelenmiştir. Ekonomik kalkınmanın daha alt düzeylerinde, bankacılık sektörü genellikle daha az gelişmiştir ve bu durumda, bankacılık tekniklerinde ve uygulamalarındaki kayıplar (leakages) daha önemli olabilir; bunları uygulamak, en azından kısa vadede maliyetleri artırır. Aynı zamanda az gelişmiş ülkelerin bankacılık sektöründe daha az rekabet vardır. Bu da ulusal bankaların, marjlarını arttırarak uygulama maliyetlerini finanse etmesini sağlayabilir. Daha üst ekonomik kalkınma düzeylerinde ise kayıplar bu kadar önemli değildir ve piyasa rekabeti daha güçlüdür ve bu durum, yabancı bankaların rekabet baskısı nedeniyle, daha düşük maliyetlere, marjlara ve kârlara yol açmaktadır. Genelde, bu hipotezi destekleyen kanıtlar bulunmuştur. Özellikle, yabancı banka girişinin, daha düşük ekonomik

¹⁵² Stijn Claessens, Demirgüç-Kunt, Aslı, Huizinga, Harry; “How Does Foreign Entry Effect Domestic Banking Markets?”, **Journal of Banking & Finance**, 25, 2001, ss. 891-911.

¹⁵³ Robert Lensink, Hermes Niels, “The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?”, **Journal of Banking & Finance**, 28, 2004, ss. 553-568.

kalkınma düzeylerinde maliyet ve marj artışlarıyla bağlantılı olduğu görülmüş, oysa daha yüksek kalkınma düzeylerinde maliyetler, marjlar ve kârlar ya yabancı banka girişiyle bağlantılı değildir, ya da negatif bir bağlantı bulmuştur. Yapılan araştırma, Claessens ve diğerlerinin bulgularının nitelendirilmesi gerektiğini göstermekte ve yabancı banka girişinin kısa vadeli etkilerine bakıldığında ekonomik kalkınma düzeyini yabancı banka girişinin ulusal bankalar üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir¹⁵⁴.

İtalya’da yabancı bankaların giriş ve faaliyet düzeylerini belirleyen etkenlere ilişkin ekonometrik analizler, diğer ülkelerde daha önce yapılan uygulamalı araştırmaların sonuçlarını teyit etmekle kalmayıp, bazı ilginç olaylara da yeni bir ışık tutmaktadır¹⁵⁵.

İtalyan bankacılık sistemine olan yabancı girişimde ekonomik entegrasyon önemli bir rol oynamaktadır. Ticaret hacmi, hem girme kararını, hem de faaliyet düzeyini etkilemektedir. Uluslararasılaşan bankalar, tercihen, çok gelişmiş bankacılık sistemleri olan büyük ülkelerden gelmektedir. Her iki denklemde de, giriş yapabilme olasılığı ve faaliyet düzeyi ile ilgili olarak mesafe ilişkisi negatiftir, bu da, yabancı bir ülkede faaliyet göstermenin zorluğunun, coğrafi ve kültürel farklılıklar arttıkça büyüdüğünü göstermektedir. Diğer şeyler sabit kabul edilirse, Avrupa Birliğinin bankacılık faaliyetleri hakkındaki İkinci Yönergesindeki modelin önemini vurguladığı gibi, yasal engellerin azaltılması İtalya’da yabancı bankaların faaliyetlerinin gelişmesini kolaylaştırmıştır. İtalya ve yabancı bankanın kendi ülkesi arasındaki ülke-riski farklılığı, sadece giriş denkleminde olumlu etki yaratır ve esas olarak, yüksek riskli ülkelerden girişlerde denetimsel bir kısıtlamayla bağdaştırılabilir. Diğer araştırmaların aksine, İtalya’da bankacılık faaliyetinin göreceli kârlılığının, hem giriş kararlarını, hem de faaliyet düzeyini kuvvetli bir şekilde etkilediği görülmüştür. İtalya olayında, hem tanımsal ve hem de uygulamalı analizler, yasal kısıtlamaların ve kâr fırsatlarının, bankaların yurt dışından gerçekleştirdikleri işlem düzeyinin ve türünün belirlenmesinde çok önemli

¹⁵⁴ Lensink, Niels, ss. 553-568.

¹⁵⁵ Silvia Magri, Alessandra Mori, Paola Rossi, “The Entry and the Activity Level of Foreign Banks in Italy: An Analysis of the Determinants”, **Journal of Banking & Finance**, 2004.

olduğunu vurgulamaktadır. Bu kısıtlamalar kaldırıldığı zaman yabancı bankalar iş faaliyetlerini, daha fazla katma değeri olan sektörlerle kaydırmaya başlamışlardır¹⁵⁶.

Asya krizi, yerel finans sistemlerinde bir dizi eksiklik olduğunu göstermiş, muhasebe ve açıklama uygulamalarında, banka şirketinin yönetiminde ve yabancı bankanın kendi ülkesinin denetiminde ve düzenlenmesinde reform yapılması yolundaki çağrılarını yoğunlaştırmıştır. Çoğu zaman ulusal finans sektörünün artan yabancı mülkiyetine açılmasının, anlamlı bir şekilde her üç alanda da gelişmeleri hızlandırabileceği ve mali kriz sonrasındaki reform çalışmalarının temel unsuru olması gerektiği (tarihi olarak olduğu gibi) savunulmaktadır. Aynı zamanda, çeşitli tartışmalar, yabancı mülkiyetinin olası olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Bugüne kadar, Asya Krizindeki kriz-sonrası mali görünümde, sadece sınırlı sayıda çoğunluğu yabancı mülkiyetinde olan ulusal finans kurumu örneği olduğunu göstermiştir. Gelişmekte olan piyasalarda finans sektörünün dışa açılması konusundaki tartışmalara, Meksika ve Arjantin'deki yabancı banka yerel kredi verme deneyimini gözden geçirerek katkıda bulunmayı amaçlayan çalışma, hem Meksika'da hem de Arjantin'de 1994-1999 yıllarını kapsayan zaman aralığında, yabancı bankaların, tüm ulusal olarak sahip olunan bankalarla karşılaştırıldığında, daha kuvvetli bir kredi büyümesi gösterdiği ve buna bağlı olarak daha az oynama yaşandığı, bunun da genel finans sistemi itibarında daha fazla istikrar oluşmasına katkıda bulunduğu sonucuna varmışlardır¹⁵⁷.

Ayrıca, iki ülkede de, yabancı bankalar kriz dönemlerinde dikkate değer kredi büyümesi göstermektedir. Arjantin'de, kredi verme portföyünün oluşumu ile özel yabancı ve özel ulusal bankalar tarafından verilen borçların oynaması arasında çarpıcı benzerlikler bulunmaktadır. Meksika'da, benzer durumda daha az bozulmuş kredi oranları olan ama farklı sahipleri olan bankalar arasında, dönemsel dalgalanmalar ve borç verme portföyleri açısından, tutum benzerlikleri bulunmaktadır. Ancak daha az sorunlu kredi oranları olan ulusal ve yabancı mülkiyetindeki bankalar aynı şekilde davranıyordu ve yabancı bankaların, yerli eşdeğerlerine göre, kredi verme konusunda daha değişken davrandıklarına ilişkin hiçbir kanıt bulamamışlardır. Dönemsel

¹⁵⁶ Magri, vd.

¹⁵⁷ Linda Goldberg, Dages B. Gerard and Kinney Daniel; "Foreign and Domestic Bank participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina", **FRBNY Economic Policy Review**, 2000.

dalgalanmalara tepkileri açısından bankaların sıralanması, yabancı bankaların gelişmekte olan piyasalara daha kapsamlı, daha çeşitli fon kaynakları getirdiği zaman ortaya çıkan sonuçla tutarlıdır. Yerli sermayeli bankalarla yabancı bankaların benzer performans göstermesi nedeniyle çalışmada bankanın mülkiyetinin tek başına belirleyici olmadığı, mali bünyesinin sağlamlılığının banka kredisinin büyümesi, canlılığı ve dönemselliği açısından kritik unsur olduğunu göstermektedir. Mülkiyetteki farklılık, kriz döneminde ve mali sistemin zayıfladığı zamanlarda daha büyük kredi istikrarını sağlamaktadır¹⁵⁸.

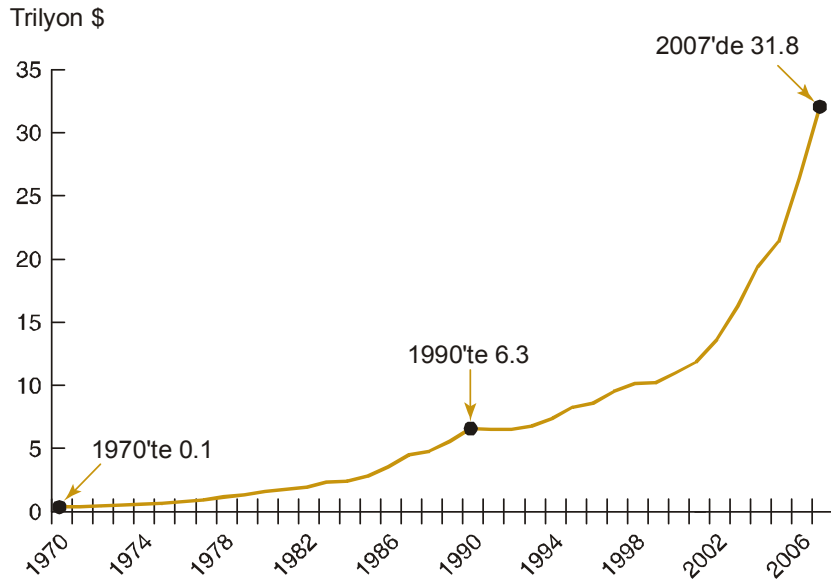
Düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde artan yabancılaşma eğiliminin incelendiği çalışmada, bazı ülkelerde, uzun zamandan beri süregelen tarihi bağlantılar nedeniyle, yabancı bankalar bir süreden beri ulusal bankacılık sisteminde önemli bir rol oynarken, açılma ve yabancı bankaların varlığının artırılması eğilimi görülmektedir. Bu durumun yerel bankacılık sistemine, finansal aracılık maliyetini azaltma ve sistemleri daha verimli ve daha sağlam hale getirme açısından yararlı olduğu bulgusuna yer verilmiştir. Bu sonuçlar aynı zamanda, yabancı banka varlığının tek başına bu kazançları sağlamaya yetmeyebileceğini de göstermektedir. En fazla kazancı, yüksek yabancı varlığı ve açık pazarın devam etmesi konusunda bağlılık kombinasyonu veriyor gibi görünmektedir. Yabancı bankalar ayrıca, gelişmiş risk yönetimi uygulamaları başlatmış ve ana ülkenin düzenleyicilerinden denetim “ithal” etmiş, böylece bankacılık sistemlerinin güçlenmesine yardımcı olmuşlardır. Ama aynı zamanda, rekabetin artması yükümlü bankaların alış değerini düşürebilir ve mali istikrarsızlığa yol açabilir. Yeterli yasal düzenlemeler ve denetim doğal politika tepkisi olsa da, birçok düşük-gelirli ülke, iyi hukuksal ve kurumsal çatılar oluşturma konusunda büyük zorluklarla karřılařmıřtır¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Goldberg, vd.

¹⁵⁹ Stijn Claessens, Jong-Kun Lee, “Foreign Banks in Low-Income Countries: Recent Developments and Impacts”, **University of Amsterdam and World Bank**, 2002.

3.6. BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL SERBESTLEŞME DÖNEMİNDE ULUSLARARASILAŞMASI

Uluslararası bankacılık endüstrisi son yirmi yılda, konsolidasyon süreçleriyle noktalanmış olağanüstü bir büyümeye ve finansal yeniliğe tanık olmuştur. Modern uluslararası bankacılığın geleneksel olarak yayılımı, 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında, önce Londra'da ve daha sonra Avrupa'daki diğer finans merkezlerinde Euro para birimi piyasasının kurulması ile başlamıştır. BIS'e bağlı bankaların yabancı öz varlıklarıyla ölçüldüğü şekliyle uluslararası bankacılık faaliyetleri son on yılda çok hızlı gelişmiş olup, bu durum dünya ticaretinin geliştiğini, çok-uluslu şirketlerin arttığını, küresel ödeme dengesizliklerinin büyüdüğünü ve dönüşüm ekonomilerinin küresel bankacılık sistemine asimile olduğu Grafik 3.1'de gösterilmektedir. Uluslararası bankaların yabancı özvarlıkları 1970'te 0,1 trilyon dolardan 2007'de 31,8 trilyon dolara çıkmıştır¹⁶⁰.

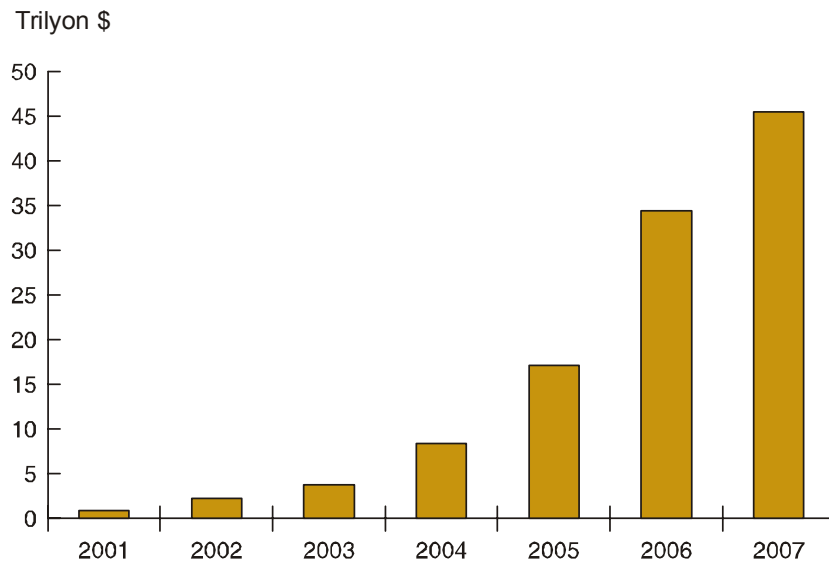

Grafik 3.1: Uluslararası Bankacılığın Gelişimi, 1970-2007.

Kaynak: The World Bank, Global Development Finance; The Role Of International Banking, 2008, s. 85, http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2008/Resources/gdf_overview_001-006_web.pdf, E.T.: 10.02.2010.

¹⁶⁰ The World Bank, 2008, s. 85.

Bankacılık endüstrisinin bizzat getirdiği finansal yenilikler ve teknolojik değişiklikler, uluslararası bankacılık işinin yapısının ve erişiminin değişmesine öncülük etmiş, bankaların daha büyük pazarlara ve sigortacılık, varlık yönetimi, yatırım bankacılığı ve taşınmaz ticareti gibi yeni iş alanlarına erişmesine olanak sağlamıştır. Risk transferi açısından piyasaların hızla büyümesi – kredi türevleri ve varlığa dayalı menkul kıymet türleri – bankalarının kendilerinin ve hedge fonları ile özel sermaye firmaları gibi yeni oyuncuların da epeyce baskılı şekilde riske maruz kalmasını kolaylaştırmıştır (Grafik 3.2)¹⁶¹.

Grafik 3.2: Kredi Türevleri Piyasasında Önemli Gelişme

Kaynak: The World Bank, a.g.e., s. 85.

Yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerdeki varlıkları 1990'ların başından itibaren çok yaygınlaşmıştır. Bugün uluslararası bankalar, birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik değişimin ve küresel rekabet konumunun şekillenmesinde büyüyen bir güç haline gelmiştir. Yabancı bankaların önemi, üç set yapısal etkenden kaynaklanmaktadır: Uluslararası bankacılık hizmeti gerektiren ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımlarının (FDI) artmasından dolayı, gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisine daha yakından entegre olması; bankaların entegre bir şekilde küresel tedarik zinciri içinde varlık rezerve etmelerini, işlemleri kontrol etmelerini ve işlemleri otomatik hale getirmelerine

¹⁶¹ A.g.r., s. 85.

olanak veren teknolojik gelişmeler; ve hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, bir ülkede yerleşik olan bankaların, başka ülkelerin bankacılık sektöründe faaliyet göstermelerine yetki veren yasal reformlar. Bu etkenler, gelişmekte olan ülkelerde uluslararası bankacılık faaliyetlerinde bir dizi önemli değişikliğe yol açmıştır – kredi miktarlarında sürekli büyüme; finans hizmetlerinin sınır ötesinden yerel piyasaya kayması; sınır ötesi birleşme ve devralmalar nedeniyle yabancı yatırımların önemli derecede artması¹⁶².

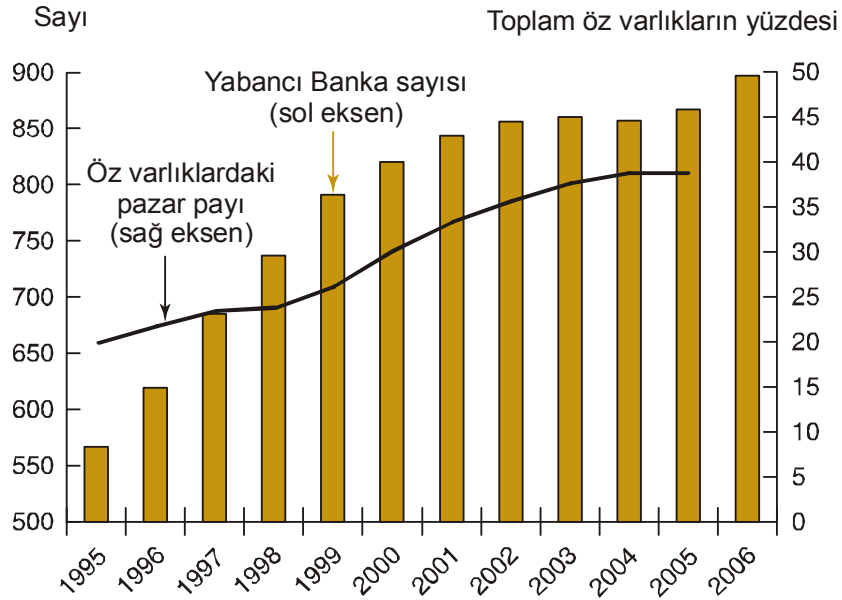
Yukarıda da belirtildiği gibi Doğrudan Yabancı Yatırımı (FDI), gelişmekte olan birçok ekonomide yaşanan mali liberalleşme ve piyasa-esaslı reformlar sayesinde gelişmiştir. Sermaye hesabının liberalleştirilmesi ve mali serbestlik, yabancı alımlarının önünü açmış ve Gelişmekte Olan Finans Ekonomileri (EME)'nin finans firmalarının şirket kontrolü altında gelişen küresel piyasa şeklinde entegrasyonunu sağlamıştır. Bu durum, finans endüstrisindeki konsolidasyon ve küreselleşme eğiliminin parçası olarak FDI'nın yapısını vurgulamaktadır. Bazı durumlarda, geleneksel piyasalarda rekabet artışı, önemli uluslararası bankalar üzerinde, yeni büyüme alanları bulma konusunda baskı yaratmıştır. Gelişmiş ekonomilerdeki finans kuruluşlarının, müşteri ve ürün düzeyinde giderek daha fazla kâr fırsatı aramaya başlamasıyla, Doğrudan Yabancı Yatırımı, genişleme konusunda cazip stratejik fırsatları bulunan gelişmekte olan piyasalara erişim imkanı sağlamıştır¹⁶³.

Yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerindeki doğrudan yatırımları 1995 – 2006 yılları arasında toplam olarak 250 milyar doları geçiyordu ve bunu körükleyen şey, hem bakir (yeni) yatırımlar, hem de birleşmeler ve devralmalardı (M & A). 2006 sonu itibarıyla, 897 yabancı bankanın gelişmekte olan ülkelerde faaliyetlerini sürdürerek 1.2 trilyon doların üzerinde öz varlığı kontrol eder duruma gelmişti ve bu rakam, bu ülkelerdeki toplam bankacılık öz varlığının yüzde 39'undan fazlasına denk geliyordu, oysa on yıl önce bu rakam 157 milyar dolardı ve toplam bankacılık öz varlığının yüzde 20'sine denk geliyordu (Grafik 3.3). 2000 yılından beri, öz varlıktaki artışın büyük bir kısmı, bankacılık sektöründeki

¹⁶² The World Bank, 2008, s. 83.

¹⁶³ BIS Paper, Foreign Direct Investment in the Financial Sector of Emerging Market Economies, CGFS, March 2004, s.1.

konsolidasyon artışı ile, mevcut ve yeni AB üyeleri arasında daha iyi ekonomik entegrasyon sağlanmasından kaynaklanıyordu. Gerçekten de, 2004 yılında Avrupa Birliğine katılan ülkelerde yabancı banka sayısı 1995 yılında 121'ken, 2006'da 330'a sıçradı ve öz varlıklarının değeri 41 milyar dolardan 528 milyara fırladı.

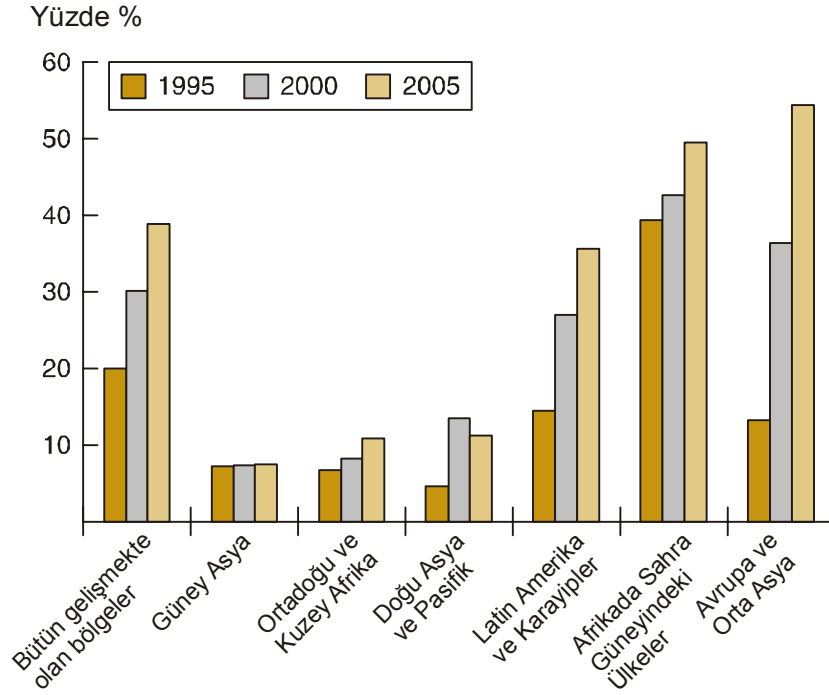

Grafik 3.3: Yabancı Bankaların Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Katılımlarında Görülen Artış, 1995-2006.

Not: Yabancı bankalar, yabancı hissedarların, toplam sermayenin yüzde 50 veya daha fazlasına sahip olduğu bankalardır. Çok sayıda banka için 2006 yılı için öz varlık verileri olmadığından, öz varlık bilgileri sadece 2005 yılına kadar verilmektedir.

Kaynak: The World Bank, a.g.r., s. 86.

Ancak, yabancıların çoğunluk hisselerine sahip olduğu yabancı bankaların elinde bulunan bankacılık öz varlığının payı, gelişmekte olan bölgelerde büyük farklılık göstermektedir ve bir ölçüde, yasal kısıtlamalara bağlıdır. Genelde, bankacılık sektöründe yabancı mülkiyeti Avrupa ve Orta Asya'da, Afrika'da Sahra çölünün güneyinde ve Latin Amerika'da, Doğu Asya, Güney Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da olduğundan çok daha fazladır (Grafik 3.4).

Grafik 3.4: Bölgesel Olarak Yabancı Bankaların Elinde Bulunan bankacılık Öz Varlığının Payı

Not: Yabancı Bankalar, yabancı hissedarların, toplam sermayenin % 50 veya daha fazlasına sahip olduğu bankalardır.

Kaynak: The World Bank, s. 87.

Yabancı banka mülkiyeti, bölgelerin içinde de farklılık göstermektedir. Afrika'da Sahra çölünün güneyindeki küçük ülkelerde bu pay yüzde 50'yi aşarken, Etiyopya, Nijerya ve Güney Afrika'da yabancıların çoğunluk hissesine sahip olduğu yabancı banka katılımı çok azdır veya hiç yoktur (Tablo 3.2). Latin Amerika'da, Peru ve Meksika gibi büyük ekonomilerde bankacılık sektöründe yabancı varlığı, sırasıyla yüzde 95 ve 82'ye ulaşmaktadır. Oysa Guatemala ve Ekvator gibi küçük ekonomilerde pay, sırasıyla yüzde 8 ve 5'tir. Avrupa ve Orta Asya'da, yabancı banka varlığı en büyük iki bölgesel ekonomide, yani Rusya ile Türkiye'de düşük, ama diğer ülkelerin çoğunda oldukça yüksektir. Arnavutluk, Litvanya ve Hırvatistan gibi bazı ülkelerde bir iki yabancı banka yerel bankacılık sisteminde ne büyük paya sahiptir. Arnavutlukta yerel bankacılık sisteminde Avusturya bankası olan Raiffeissen International Bank % 44,6 paya sahiptir. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerden bankalar, diğer gelişmekte olan ülkelerde (özellikle düşük gelirli olanlarda) yatırım yapmaya başlamıştır. Ayrıca, 2006

yılı itibarıyla, gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren 897 yabancı bankanın 256'sı, diğer gelişmekte olan ülkelerde kurulmuştur. Tipik olarak, bu yabancı bankalar, Macaristan, Malezya ve Güney Afrika gibi orta-gelirli ülkelerdendir ve bunlar, yüksek gelirli rakipleri gibi, esas olarak kendi bölgeleri içinde yatırım yapmaktadır. Örneğin Macaristan (OTP Bank), Bulgaristan'ın yerel bankacılık sektörünün özvarlıkları içinde % 15 paya sahiptir¹⁶⁴.

Tablo 3.2
Yabancı Bankaların Çoğunluk Hissesine Sahip Olduğu Banka
Öz Varlıkları Payı, 2006

Ülke	% 1-10	Ülke	%10-30	Ülke	%30-50	Ülke	%50-70	Ülke	% 70-100
Cezayir	9	Moldova	30	Senegal	48	Ruanda	70	Madagaskar	100
Nepal	9	Honduras	29	Kongo	47	Fildişi sah.	66	Mozambik	100
Guatemala	8	Ukrayna	28	Uruguay	44	Tanzanya	66	Swaziland	100
Tayland	5	Endonezya	28	Panama	42	Gana	65	Peru	95
Hindistan	5	Kamboçya	27	Kenya	41	Burkina Faso	65	Macaristan	94
Ekvator	5	Arjantin	25	Benin	40	Sırbistan Karadağ	65	Arvavutluk	93
Azerbaycan	5	Brezilya	25	Bolivya	38	Kamerun	63	Litvanya	92
Moritanya	5	Kazakistan	24	Mauritius	37	Romanya	60	Hırvatistan	91
Nijerya	5	Pakistan	23	Burundi	36	Nijer	59	Bosna-Hersek	90
Türkiye	4	Kosta Rica	22	Seyşeller	36	Mali	57	Meksika	82
Özbekistan	1	Malavi	22	Lübnan	34	Angola	53	Makedonya	80
Filipinler	1	Tunus	22	Nikaragua	34	Letonya	52	Uganda	80
Güney Afrika	0	Moğolistan	22	Şili	32	Jamaika	51	El Salvador	78
Çin	0	Sudan	20	Venezüella	32	Zimbabve	51	Zambiya	77
Vietnam	0	Fas	18	Gürcistan	32	Namibya	50	Botswana	77
İran	0	Kolombiya	18	Ermenistan	31			Kırgızistan	75
Yemen	0	Malezya	16					Polonya	73
Bangladeş	0	Ürdün	14					Bulgaristan	72
Sri Lanka	0	Rusya	13					Paraguay	71
Etiyopya	0	Mısır	12						
Togo	0								

Not: Bir banka, ancak belirli bir yıl içinde hisselerinin yüzde 50'si veya daha fazlası doğrudan yabancı vatandaşların mülkiyetinde olduğu takdirde yabancı banka olarak tanımlanmaktadır. Yabancı mülkiyeti belirlendikten sonra, kaynak ülke, en fazla yabancı hisse (y/ler)e sahip ülke olarak belirlenmektedir. Tabloda, yabancıların öz varlıkların azınlık hisselerine sahip olduğu durumlar yansıtılmamaktadır.

Kaynak: The World Bank, s. 87.

Yabancı bankaların giriş şekli gelişmemiş bölgelere yeni yatırımlardan Birleşme ve Devralma işlemlerine, şubelerden yan kuruluşlara kaymıştır. Sınır ötesi konsolidasyon, gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerindeki doğrudan yabancı yatırımında son zamanlarda yaşanan genişlemede önemli bir etken olmuştur. Mevcut veriler 1995-2006 döneminde gelişmekte olan ülkelerde, toplam 108 milyar dolar

¹⁶⁴ The World Bank, 2008, ss. 86, 87, 108.

değerinde yaklaşık 750 birleşme ve devralma olduğunu göstermektedir. Bu arada, bankacılık konusunda küresel sınır ötesi Birleşme ve Devralma işlemleri 1995-2002 döneminde yüzde 12 iken, 2003-2006 döneminde yüzde 21'e yükselmiştir. Ancak, bu işlemlerin değeri çok farklılık gösteriyordu. En büyüğü Citigroup'un Meksika'da yerleşik Banamex'i satın almasıydı (Tablo 3.3). Çoğunluk hissesine sahip olmayla sonuçlanan Birleşme ve Devralma işlemleri, 1995-2006 döneminde gelişmekte olan ülkelerde kayıtlı bulunan 587 yabancı banka girişinin 407'sini oluşturuyordu. Toplam yabancı banka girişinde Birleşme ve Devralma 2004 yılından beri dramatik şekilde artmış ve yaklaşık yüzde 90'a ulaşmıştır¹⁶⁵.

Tablo 3.3
Gelişmekte olan Ülkelerdeki Önemli sınır ötesi Birleşme ve Devralmalar 2001-2007

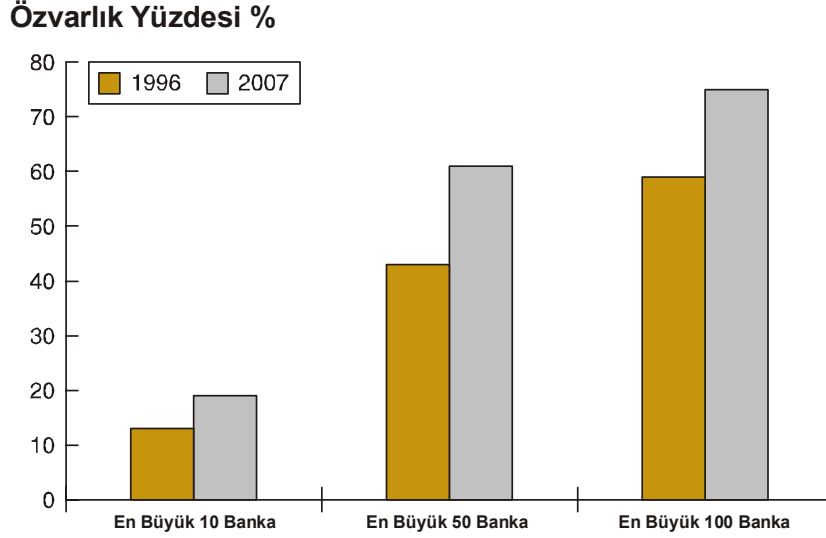
Yıl	Alınan Banka	Ev sahibi ülke	Alan Banka	Alan Bankanın olduğu Ana Ülke	Alınan varlık %	Değer (Milyar \$)
2001	Banamex	Meksika	CitiGroup	A. B. D.	100	12.5
2007	ICBC	Çin	Standard Bank	Güney Afrika	20	5.5
2006	BCR	Romanya	Erste Bank	Avusturya	62	4.8
2006	Akbank	Türkiye	CitiGroup	A. B. D.	20	3.1
2005	Bank of China	Çin	Merrill Lynch	A. B. D.	10	3.1
2004	Bank of Communication	Çin	HSBC	İngiltere	20	2.1
2005	Dışbank	Türkiye	Fortis	Belçika	90	1.3
2001	Banespa	Brezilya	Banco Santander	İspanya	30	1.2
2005	Avalbank	Ukrayna	Raiffesen	Avusturya	94	1.1

Kaynak: The World Bank, s. 89.

Son on yılda yaşanan bir sınır ötesi birleşme ve devralma dalgası, uluslararası bankacılık endüstrisinde önemli miktarda konsolidasyona ve öz varlıkların birkaç büyük bankanın elinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. 2007 yılı itibarıyla, en büyük 10 banka, endüstrideki öz varlığın yüzde 19'unu, en büyük 100 banka da yüzde 75'ini

¹⁶⁵ A.g.r., s. 88.

elinde bulunduruyordu ve bu rakamlar, 1996 yılında sırasıyla yüzde 13 ve 59 olan değerlerden yüksekti (Grafik3.5)¹⁶⁶.

Grafik 3.5: Banka Konsolidasyonu Zamanla Arttı

Kaynak: The World Bank, s. 85.

Mali krizler sonucu fonksiyonel bankacılık sistemleri kurma ihtiyacı 1990'ların ikinci yarısında, finans kurumlarına yatırım yapmak ve gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde işleri büyütmek için bir defaya mahsus olmak üzere bir fırsatlar dizisi yaratmıştı. Finans kuruluşları tarafından cesaretlendirilen gelişmekte olan piyasa ekonomileri tipik bir şekilde bankacılık krizine mali liberalleşme ile yanıt vererek, bankacılık sisteminin sermaye artırımını ve konsolidasyonunu kolaylaştırdı. 1994 Meksika krizini izleyen yıllarda Latin Amerika'da yaşananlar buydu: Doğrudan Yabancı Yatırımı 1995'den itibaren artmış ve 2002 yılına kadar yüksek kalmıştı. Bundan sonra oluşan düşüş kısmen, Doğrudan Yabancı Yatırımı bulunan önemli finans sistemlerindeki doyumunu yansıtmaktadır. Örneğin, 1990'dan 2002'ye kadar bölgedeki toplam yatırımın yaklaşık %40'ını alan Meksika'da, yabancıların sahip olduğu banka varlıklarının payı, 2002'nin sonuna gelindiğinde %80'i geçmişti. Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeler, 1990'ların ikinci yarısında bankacılık sistemlerinin özelleştirmesi ve AB üyeliklerinin hazırlıkları sırasında, Doğrudan Yabancı Yatırımı'nın en önemli alıcıları haline geldi. Bazı durumlarda, ilk ulusal özelleştirme planlarında alınan

¹⁶⁶ The World Bank, 2008, s. 85.

başarısız sonuçlar yetkililerin, bankacılık sektörlerini yeniden finanse edebilmelerinde yabancı kaynaklara güvenmelerine ve yabancı mülkiyetine izin vermelerine yol açmıştır. Polonya ve Çek Cumhuriyeti, 1991-2005 yılları arasında bölgeyi hedefleyen birleşme ve devralma işlemlerinin toplam hacminin, sırasıyla % 38 ve % 28'ini alarak, en büyük para akışını yaşadı. Son üç yılda, doğrudan yabancı yatırımlar, daha sonraki aşamalarda Avrupa Birliğine katılacak ülkelere, örneğin Bulgaristan'a, Hırvatistan'a ve Romanya'ya odaklanmıştır. Ancak genel olarak, Orta ve Doğu Avrupa'ya Doğrudan Yabancı Yatırımı akışları azalmış olup, muhtemelen belirli bir doyuma işaret etmektedir¹⁶⁷.

Büyük çaplı doğrudan yabancı yatırımları, Asya'daki gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde yeni yaşanmaya başlayan bir olaydır. Japonya dışındaki Asya ülkelerini hedefleyen sınır ötesi birleşme ve devralma işlemlerinin değeri 1991 – 1996 yılları arasında yalnızca 16 milyar dolar veya gelişmekte olan piyasa ekonomilerine toplam birleşme ve devralma akışının %20'siydi. Kesin olan bir şey varsa o da, Asya krizinden sonra, hükümetler giriş kısıtlamalarını gevşettikçe, finans sistemindeki yabancı katılımının arttığıdır. Yine de, batık bankacılık sistemlerinin yeniden finanse edilmesi esas olarak, kredi sözleşmesinde öngörülen şartların yerine getirilmediği kredi türleriyle uğraşmak üzere kurulmuş devlete ait varlık yönetimi şirketleri gibi, ulusal yatırımcılarla gerçekleşmiştir. Ancak, 2003 yılından beri, Asya'da gelişmekte olan piyasa ekonomileri, sınır ötesi birleşme ve devralma işlemleri açısından en önemli hedef bölge olmuştur. Bazı durumlarda, özellikle yabancıların çoğunluğa sahip olması durumunda kısıtlamalar devam etmektedir ve bunun sonucunda, çoğunluk mülkiyetiyle sahip olunan varlıklarla ölçülen yabancı banka müdahalesi hâlâ oldukça azdır. Ancak birçok yabancı banka son zamanlarda, özellikle Çin'de, azınlık hisseleri almışlardır (bunlar burada gösterilen Birleşme ve Devralma verilerine dahil edilmemiştir). Yabancı finans kuruluşları, en büyük üç Çin bankasının %10'u ile %25'i arasında özvarlığına sahiptir. Toplamda, yabancıların Çin bankalarına (devlete ait, ticari mevduat bankaları ve şehir bankaları) duyduğu ilgi yaklaşık 18 milyar dolar tutarındadır¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Domanski Dietrich, Foreign Banks in Emerging Market Economies: Changing Players, Changing Issues, **BIS Quarterly Review**, December 2005, s. 71.

¹⁶⁸ Domanski Dietrich, BIS December 2005, ss. 71-72.

Yabancı Banka Katılımının Değişen Yapısı

Gelişmekte olan piyasalarda yatırım fırsatları ve riskler değiştiğinde, geleneksel piyasaların artan rekabeti, önde gelen uluslararası bankalar üzerindeki, yeni büyüme alanları bulmalarına ilişkin baskıyı artırdı. Tarihsel olarak, finans kurumlarının hizmetlerini yurt dışına yaymalarının asıl nedeni, kendi ülkelerindeki müşterilerine uluslararası işlemlerde yardımcı olmaktır. 1990'larda gelişmiş ekonomilerdeki finans kurumları giderek daha çok, müşteri ve ürün düzeyinde riske ayarlı olumlu kazançlar getirecek kâr fırsatları aramaya başladı. Doğrudan yabancı yatırımları, yayılma konusunda cazip stratejik fırsatlar sundukları düşünülen yerel piyasalara erişim yolu olarak önem kazandı. Risk ölçümü ve yönetimde yaşanan gelişmeler, finans kurumlarının gelişmekte olan piyasalara yayılmasını kolaylaştırdı. Bir yanda, yatırımcı kuruluşlar, standart çerçeveler kullanarak piyasa ve kredi risklerini rakamlara dökmek ve yönetmek konusunda deneyim kazanmıştı. Diğer yanda, yeniden düzenlenen makroekonomik politika çatıları ve piyasa güçlerine daha fazla güvenilmesi de, gelişmekte olan piyasa ekonomileriyle bağlantılı risklerin yapısını, gelişmiş ekonomilerdeki risklerle aynı düzeye getirmiş olabilir¹⁶⁹.

Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde yabancı bankacılık faaliyetlerinin kapsamı da çok genişlemiştir. Geleneksel olarak yabancı bankalar aslında, uluslararası şirket müşterilerinin mali hizmetlerini sağlamaya odaklanıyordu. Ancak, 1990'lardan beri yabancı yatırımlarda, yerel piyasalardaki daha genel kâr fırsatları daha çok etkili olmaya başlamıştır. Daha genel olarak ifade etmek gerekirse, doğrudan yabancı yatırımlar, mevcut müşteriler adına değişen taleplere gösterilen oldukça pasif bir tepkiden, ev sahibi ülkelerdeki yeni pazarların ileriye yönelik olarak keşfine dönüşmüştür¹⁷⁰.

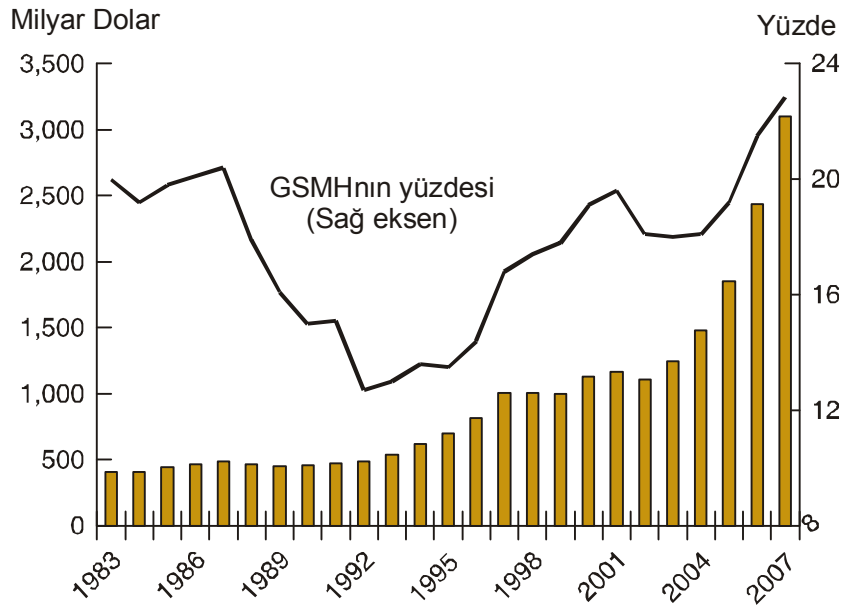
Gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası bankacılık talepleri (yabancı bankaların, gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarına sağladıkları hizmetler olarak tanımlanmaktadır), gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomi ve finans sahnesindeki konumlarının değişmesi sonucunda, zaman içinde çok gelişmiştir. Öz varlığın artması ve risk değişikliği olasılıklarının cazibesine kapılan yabancı bankalar, yabancı

¹⁶⁹ BIS Paper, March 2004, ss. 6-7.

¹⁷⁰ Domanski Dietrich, BIS December 2005, s. 73.

ülkelerdeki faaliyetlerini, hem sınır ötesi, hem de yerel piyasa faaliyetleri aracılığıyla geliştirmekte olan ülkelere yayma konusunda hevesli davranmıştır¹⁷¹.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda, uluslararası bankalar artık, şirketlerin, iktidarların ve bankaların transfer fonlarını sağlamakta, kısa ve orta vadeli krediler almakta, döviz ve vadeli işlemler yapmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, Uluslararası Uzlaşma Bankası (BIS) kuruluşuna bağlı büyük uluslararası bankaların kontrolünde yaşayanların yabancılar nezdindeki talepleri 2002’de 1.1 trilyonken, halen 3.1 trilyon dolar tutarına yükselmiş olup, küresel boyutta yabancı taleplerinin yüzde 9.5’ini oluşturmaktadır (Grafik 3.6). 2007 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla, gelişmekte olan ülkelerde yaşayanların uluslararası bankalardaki mevduatları 917 milyar dolar olup, 2002 sonundaki durumunun üç katına çıkmıştır.

Grafik 3.6: Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Bankacılık Talepleri

Kaynak: The World Bank, s. 84.

Ancak, Uluslararası bankacılıktaki güçlü genel büyüme, çok sayıda kredi sıkıntısı ve ekonomik darboğaz olayı nedeniyle kesintiye uğramıştır. Gelişmekte olan ülkelerin toplam GSMH değeri üzerinden ölçüldüğünde – talep tarafındaki etkenlerin yerine geçen ölçüm sistemiyle bakıldığında – uluslararası banka talepleri 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında hızla düşmüş (1992 yılında GSMH’nin yüzde 13’üne),

¹⁷¹ The World Bank, 2008, s. 84.

1990'ların geri kalanında düzenli olarak artmış, 2001-2002 döneminde yaşanan küresel yavaşlama sırasında duraklamış ve 2003'ten beri çoğunlukla hızlanmıştır (2007 yılında GSMH'nın yüzde 23'üne ulaşmıştır). En son genişleme – 2003'ten 2007 ortasındaki küresel ekonomik karışıklığa kadar – aşırı derecede küresel likidite, büyük çaplı menkul kıymetleştirme ve sınır ötesi bankacılık sektörü konsolidasyonu dönemiyle çakışmıştır¹⁷².

Yatırım kuruluşları, gelişmekte olan piyasa ekonomilerindeki yeni iş alanlarına uygulanabilecek yöntemler geliştirmişti. Risk yönetimi teknikleri, örneğin, kredi derecelendirme, standartlaştırılmış müşteri bilgisi olarak gelişmekte olan piyasa ekonomilerine uyarlanarak yararlanılabilecek duruma getirilebilir ve değerlendirmede kullanılabilirdi. Ayrıca, birçok yatırım kuruluşu işletme risklerini yönetme konusunda, çoğunlukla riskli olan gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde rekabet avantajının temelini de oluşturabilecek ileri düzeyde yaklaşımlar geliştirmişti¹⁷³.

Ev sahibi ülkelerin ulusal piyasalarına odaklanması, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde yabancıların sahip olduğu finans kurumlarının organizasyonuna da yansımaktadır. Yabancı bir banka bir ülkeye Birleşme ve Devralma yöntemiyle girince, genellikle bir yan şirket konumunda, ev sahibi ülkede, yetkileri kendi tüzüğüyle tanımlanan bağımsız bir tüzel varlık çalıştırır. Ancak, gelişmemiş bölgelere yeni yatırım yapıldığı zaman, yabancı ülkedeki işlem şube ya da yan kuruluş olabilir. Şubenin lisansı ev sahibi ülke tarafından verilir ama yetkileri ana bankanın tüzüğüyle tanımlanır (ev sahibi ülkenin getirdiği kısıtlamalara bağlı olarak). Latin Amerika ve Doğu Avrupa'daki en büyük 100 yabancı banka yan kuruluşları tercih etmişler ve 2002 yılında yerel işlemlerin sırasıyla yüzde 65 ile 82'sini oluşturmuştur¹⁷⁴.

Yerel bankaların devralınması ve yan kuruluşlar kurulması, bankacılık sisteminin özelleştirilmesi veya yeniden finanse edilmesi bağlamındaki doğal yöntemdi. Ayrıca, yatırım kuruluşları, yatırımcı kuruluşlar, kritik miktarı elde etmelerine ve perakende piyasalarına girerken ölçek ekonomilerinden yararlanmalarına yetecek kadar büyük yatırımlar yapmak istiyordu. Genellikle, yan kuruluşlar, bu pazarlara girmek için

¹⁷² The World Bank, 2008, ss. 81-84.

¹⁷³ BIS Paper, March 2004, s. 7.

¹⁷⁴ The World Bank, 2008, s. 88.

gerekli olan şube ağına sahiptir. Anlaşılan yan kuruluşun yasal şekli, çeşitli iş stratejileri ve farklı derecelerde merkezileşme uygulamayı sağlayacak kadar esnek olduğunu göstermiştir¹⁷⁵.

Yabancı bankaların girmesi, hem büyük uluslararası hem de bölgesel bankaların, kârlı piyasalara girme arzularını ve yerel yetkililerin, kendi finans sistemlerinin verimliliğini ve istikrarını geliştirme isteklerini ve ayrıca, zayıf ulusal bankaların sermaye artırımına yardımcı olma emellerini yansıtmaktadır. Yabancı bankaların girişi konusunda liberal bir yaklaşım benimsenmesi, uluslararası ticaret anlaşmaları tarafından da gerekli görülmüştür veya OECD ya da Avrupa Birliği üyeliğinin koşullarından biri olmuştur veya ulusal bankaların yabancı piyasalara genişlemesi konusundaki karşılıklılık şartlarının bir parçasıdır¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Domanski Dietrich, BIS December 2005, ss. 74-75.

¹⁷⁶ BIS PAPER, 2001, s. 24

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN ULUSLARARASILAŞMASI

Finansal küreselleşme sürecinde uluslararası bankacılığın genel olarak gelişmekte olan ülkelerde gelişimi incelendikten sonra, bu kısımda Türk bankacılık sisteminde Osmanlı döneminden itibaren gerçekleşen yabancı banka girişleri ve gelişimi günümüze kadar sektörde yaşanan gelişmelerle birlikte detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca Türk bankacılık sektörüne yabancı bankaların geliş sebepleri ve şekilleri ile Türk bankacılık sektörüne yabancı katılımının etkileri üzerine yapılan ampirik çalışmalar irdelenecektir.

4.1. TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkiye’de yabancı bankacılığın tarihsel gelişimi beş dönem olarak incelenebilir. Bunlar, Osmanlı Dönemi (1847-1923), Cumhuriyet Kuruluş Dönemi (1923-1930), Planlı ve Karma Ekonomi Dönemi (1930-1980), Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001) Bankacılıkta yeniden yapılandırma ve yabancılaşma dönemi (2001-2008)¹⁷⁷.

4.1.1. Osmanlı Döneminde Yabancı Bankalar (1847-1923)

Tanzimat dönemi başlarına kadar geçen dönemde ülkemizde bankacılık faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı Avrupa’da gerçekleştirilen sanayi devrimi yapamamış olması, ülkemizde bankacılığın gelişmemesinin en önemli nedenidir¹⁷⁸.

Osmanlı Devleti bütçe açıklarını kapatmak için 1840 yılında “Kaime” adı verilen ilk kağıt parayı çıkarmış ve paranın İngiliz Sterlini’ne karşı değerini korumak amacıyla, 1847’de Galata’da faaliyette bulunan J. Alléon ve Th. Baltazzi adlı iki

¹⁷⁷ Öztin Akgüç, “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 36, Ekim 2007, s. 6.

¹⁷⁸ İlker Parasız, **Modern Bankacılık; Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi, Şubat 2007, Bursa, s. 19.

bankerle yapılan anlaşma ile ilk banka olan İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet)'nin ülkemizde kurulmasına izin verilmiştir. Fakat banka 1852 yılında, Osmanlı Devleti tarafından yapılmış olan kısa vadeli borcu tahsil etmedeki gecikmeler yüzünden mali zorluk yaşamaya başlamış ve faaliyetlerini durdurmuştur¹⁷⁹.

Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası) kapandıktan sonra Osmanlı Devleti zamanında 1856 yılında İngiliz girişimi olan ve merkezi Londra'da bulunan Bank-ı Osmani kurulmuştur. Banka imparatorluğun Mısır hariç her yerinde şube açmak yetkisine sahip olmuş ve yedi yıl bir ticaret bankası olarak faaliyetini sürdürdükten sonra, 1863 yılında devlet bankası özelliklerini sahip olarak kurulan Bank-ı Osmani-i Şahane'ye katılmıştır. Bank-ı Osmani-i Şahane (Osmanlı Bankası) merkezi İstanbul olarak, yabancı piyasalardan (Londra ve Paris gibi) borç alınmasında aracılık etmek amacıyla, Osmanlı Devleti yasalarına göre kurulmuştur. Osmanlı Bankası'na merkez bankasının sahip olduğu yetki ve imtiyazlar tanınarak 1/3 oranında altın karşılığında para basma ayrıcalığı ve tekeli verilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra bankanın bazı yetkileri 1924 ve 1925 tarihli sözleşmelerle elinden alınmıştır. 1856-1875 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne borç vermek yada borç bulmak amacıyla yabancı sermayeli 11 banka kurulmuştur¹⁸⁰. Osmanlı döneminde kurulan ulusal banka sayısı azdır¹⁸¹.

Osmanlı Devleti dönemindeki Osmanlı Bankası yanında kurulan diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyetleri Osmanlı Hazinesi'nin finansman gereksinimini karşılamak olduğu için bu dönemdeki bankacılık hareketleri “borçlanma bankacılığı” olarak nitelendirilebilir¹⁸².

1881 yılında Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulması ile Osmanlı gelir kaynaklarının uluslararası bir kuruluşun denetimine geçmesi ve yabancı sermayenin gelmesi için daha güvenilir bir ortam sağlaması yabancı bankaların işlev ve niteliklerini değiştirmelerinin nedenlerinden biri olmuştur. Galata bankerlerinin girişimi ile

¹⁷⁹ Akgüç, s. 7.

¹⁸⁰ Parasız, ss. 7-8.

¹⁸¹ A.g.e., s. 20.

¹⁸² **TBB**, 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi “1958-2007”, Kasım 2008, s. 2.

oluşturulan, çoğu tek şubeli küçük bankaların yerini Avrupa'daki büyük bankaların Osmanlı İmparatorluğu'nda açtıkları şubeler almıştır. Bu dönemde faaliyet gösteren yabancı banka şubeleri özellikle ülkemizde bulunan kendi ülkelerinin şirketlerini finanse etmek amacı taşıdıkları ve kendi ülke çıkarları için çalıştıkları, kendi etki alanı olan bölgelerde yoğunlaştıkları söylenebilir¹⁸³.

1875 ile 1922 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda 18 yabancı banka şube açarak faaliyetlerini sürdürmelerinin yanında, aynı dönemde yabancı sermaye ile kurulmuş bankalar da görülmektedir. Bu bankalar içinde en uzun ömürlü olan ve daha sonra ünvanı Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası, 1990 yılında da İnterbank olarak değiştirilmiş olan, 1888 yılında kurulmuş olan Selanik Bankasıdır. Osmanlı döneminde şube açan yabancı bankalar; Fransız kökenli Credit Lyonnais ve Banque Française, Des Pays Orient; Almanya kökenli Deutsche Palestina Bank, Deutsche Orient Bank, Deutsche Bank, İngiliz Kökenli British, Oriental Bank, Anglo-Palestina Company, Ionian Bank Ltd; İtalya kökenli Societa Commerciale d'Oriente, Banco Di Roma, Banca Commerciale Italiana, Yunanistan kökenli Atina Bankası ve Şark Bankası; ABD kökenli Guarantel Trust Co. Of New York ve American Express Co.; Romanya kökenli Marmaras Blank ve Şürekası; Hollanda kökenli Hollantse Bank Uni. N.V.'dir¹⁸⁴.

Cumhuriyet öncesi dönemde kurulan ulusal banka sayısı çok azdır. 1863 yılında eski Yugoslavya'nın Pirot kasabasında, sonradan "Menafi Sandıkları" adını alan ilk Zirai kredi sandığı "Memleket Sandıkları" Niş Valisiyken Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. Daha sonra bu sandıkları da kapsamına alarak 1888 yılında tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine alacak olan ilk devlet bankası sıfatıyla Ziraat Bankası kurulmuştur¹⁸⁵.

1908 yılında, II. Meşrutiyetin ilanı ve milliyetçilik eğilimlerinin artması ile ulusal bankacılık hareketinin ortaya çıkışı gözlemlenmektedir. Ülke içindeki sermaye birikimini ulusal ticareti geliştirmek amacıyla kullanmak için ulusal sermaye ile çoğu

¹⁸³ Akgüç, ss. 8-9.

¹⁸⁴ A.g.e., ss. 9-10.

¹⁸⁵ Canbaş, Serpil, Doğukan, Hatice; **Finansal Pazarlar; Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri**, Karahan Yayınları, Adana, Ekim 2007, ss. 274-275.

yerel ve tek şubeden oluşan banka kuruluşuna tanık olunmuştur. Bu süreç 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla hızlanmıştır¹⁸⁶.

4.1.2. Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi (1923-1930)

Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğunda, Türkiye ekonomisi, Osmanlı Devleti tarafından kurulan birkaç askeri fabrika, imtiyazlı yabancı şirketler tarafından demiryolu, madencilik alanlarında yapılan yatırımlar dışında, büyük ölçüde idame ekonomilerinden oluşmaktaydı. Özellikle tarım sektöründeki işletmelerde üretim tekniği geri ve asgari düzeyde de sermaye ihtiyacı vardır. Dönemin hükümetleri bu yapının değişmesi yönünde yoğun çaba göstermiş ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında bankacılığın önemini kavramış, ulusal bankacılığın gelişmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır¹⁸⁷.

1923'te yapılan İzmir İktisat kongresinde Türk endüstrisinin gelişmesi için güçlü bir bankacılık sektörüne ve sermaye altyapısına ihtiyaç olduğu belirlenerek, devletin bankalara destek olmasına ve yeterli sermayeye sahip olmayan özel sektöre yardımcı olmasına karar verilmiştir. 1923-1932 yılları arasında, hükümetin özel sektörü destekleyerek yürüttüğü geniş sanayileşme stratejisine paralel olarak gerçekleştirdiği bankacılık ve finans sektörlerini düzenleme girişimi oldukça liberaldi ve bankacılık sektörünü geliştirmeyi hedefliyordu. Hükümet bir yandan bugün hala mevcut olan 4 devlet bankasının kuruluş sermayesini sağlarken ve geliştirme çabalarına önderlik ederken diğer yandan özel bankaların kurulmasına izin vermiş ve fiilen teşvik etmiştir. Bunun sonucunda yaklaşık 29 yeni özel banka kurulmuştu ve bunların çoğu tek şubeli ve yerel bankalardan oluşuyordu. 1932 yılına gelindiğinde bankaların sayısı 60'a ulaşmıştı, bunların 45'i ulusal (1923'te 13 iken) 15'i yabancıydı.¹⁸⁸

Bu dönemde, 1924 yılında Türkiye İş Bankası ve 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Ziraat Bankası'nın da sermayesi artırılmış ve faaliyet konuları yeniden düzenlenmiştir. Ekonomideki gelişmelere finansal açıdan destek

¹⁸⁶ TBB, 50. Yılında TBB, s. 2.

¹⁸⁷ A.g.r., s. 3.

¹⁸⁸ Denizer, Cevdet; "The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey", **Policy Research Working Paper 1839**, November 1997, s. 4.

olacak kredi sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır¹⁸⁹. Bu gelişmelere ek olarak 1923-1932 döneminde bankacılık sektöründeki özellik, çok sayıda küçük yerel bankanın kurulmasıdır. Bu bankaların çoğu 1929 dünya ekonomik krizi ve ülkemizde şube bankacılığının yaygınlaşması sonucunda kapanmıştır¹⁹⁰.

Önemli gelişmelerden biri de 1924-1925 yıllarında, Osmanlı Bankası ile imzalanan ve 1863-1875 yıllarında tanınan imtiyaz belgelerinin bazı hükümlerini kaldıran ve aynı zamanda bankaya bazı yükümlülükler getiren sözleşmelerin yapılmasıdır. Bu sözleşmeler aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin Merkez Bankası kurulmasına olanak tanınmış ve 1930 yılında bu sözleşmeler doğrultusunda T.C. Merkez Bankası kurulmuştur¹⁹¹.

II. Meşrutiyet döneminden beri yabancı bankacılığa karşı bir tepki olarak, bir çoğu yerel ve sınırlı sermayeli ulusal banka kurulmasına rağmen, yeterince etkili olamamış ve kredi piyasası yabancı bankaların kontrolünde kalmıştır¹⁹². 1923 yılına ait kesin veriler olmamakla birlikte, Cumhuriyet dönemine geçişte mevduat ve kredi piyasasında yabancı bankaların payı % 50 dolayında hesaplanmaktadır¹⁹³.

Osmanlı döneminde kurulan veya Türkiye'de şube açan 38 yabancı bankadan 13'ü Cumhuriyet dönemine geçmiştir¹⁹⁴.

- Osmanlı Bankası: Merkezi Türkiye'dedir. 2002 yılında Türkiye Garanti Bankası olarak Birleşmiştir.
- Selanik Bankası: Merkezi Türkiye'dir. 2000 yılında TMSF'ye devredilmiştir.
- Credit Lyonnais: Şubedir. Mart 2004 yılında Credit Agricole Indosues Türk Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
- Deutche Bank: Şubedir. 1945 yılında faaliyeti sona ermiştir.

¹⁸⁹ Canbaş, Doğukanlı, s. 276.

¹⁹⁰ Parasız, s. 20.

¹⁹¹ Canbaş, s. 278.

¹⁹² A.g.e., s. 276.

¹⁹³ Akgüç, s. 11.

¹⁹⁴ A.g.e., s. 10.

- Deutche Orient Bank: Şubedir. 1945 yılında faaliyeti sona ermiştir.
- Banca Di Roma; şubedir. Faaliyeti sürmektedir.
- Banco Commerciale Italiana: Şubedir. 1977 yılında faaliyeti sona ermiştir.
- Bank Marmaras Blank ve Şürekası: Şubedir. 1929 yılında faaliyeti sona ermiştir.
- Hollantse Bank Uni N.V. (ABN Amro Bank): şubedir. ABN Amro bank N.V. tarafından satın alınmış, faaliyetini bu unvan altında sürdürmektedir.
- American Express Comp. Inc.: Şubedir. 1933 yılında faaliyetine son vermiştir.
- Banque Francaise Des Pays Orient (Memaliki Şarkıye Fransız Bankası): Şubedir. 1933 yılında faaliyetine son vermiştir.
- Commercial Bank of the Near East (Şark-i Karip Ticaret Bankası): Şubedir. 1956 yılında faaliyetine son vermiştir.
- Ionian Bank Ltd.: Şubedir. 1929 yılında faaliyetine son vermiştir.

4.1.3. Planlı ve Karma Ekonomi Dönemi (1930-1980)

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında özel girişimciliğe dayalı liberal iktisadi gelişme politikası izlemiş, 1930'lu yılların başında Dünya ekonomik krizinin etkisiyle devletin iktisadi hayata daha yoğun olarak katıldığı dolaysız sanayi yatırımları ile sanayileşmeyi hızlandırmayı amaçladığı bir iktisat politikasına geçmiştir. Yine, karma ekonomik iktisat politika uygulamaları olmasına rağmen, devletin iktisadi hayata katılımı ve müdahaleleri artmıştır. 1932'den sonra Devletçilik sanayileşme politikası olarak uygulanmış ve Türkiye'de sanayileşmeyi gerçekleştirmek için devletin sınai tesisler kurup işletmesine karar verilmiştir. Bir Sovyet Uzmanlar Grubuna sanayi programı hazırlanmış ve 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) adı altında yürürlüğe konulmuştur¹⁹⁵.

¹⁹⁵ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, ss. 51-53.

Devletçi sanayileşme politikası bankacılık sistemini etkilemiştir. Bu dönemin bankacılık açısından belirgin özelliği belirli sektörlerin finansman gereksinimlerini karşılamak için art arda özel amaçlı büyük ve önemli devlet bankalarının kurulmasıdır. Özel kanunlarla kurulan devlet bankaları hem belirli ekonomik kesimlerin kredi ihtiyaçlarının karşılanması hem de işbirliklik uygulaması ile birçok ticaret ve sanayi işletmesinin kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır¹⁹⁶.

Özel kanunlarla kurulan bu bankalar şunlardır; Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1938), T. Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938)¹⁹⁷.

1930'larda küresel ekonomik kriz ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'de finansal sektör yeni devlet bankalarının kurulmasına rağmen küçülmüştür. 1932'de 60 olan banka sayısı 1945'te 40'a düşmüştür¹⁹⁸.

1945-1959 döneminin en belirgin özelliği sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini iktisadi kalkınmayı özel sektörün desteklenmesi ile hızlandırma politikasının almasıdır. 1950'li yıllardaki ekonomi politikalarının belirlenmesinde devletçi iktisadi politikalara karşı liberal iktisat politikasını benimsemiş Demokrat Parti'nin iktidara geçmesi ve savaş yıllarında tarım ve ticaret sektörlerinde sermaye birikiminin ortaya çıkması özel kesimin güçlenmesine sebep olmuş ve bu durum ekonomi ve politika alanında değişikliklerinin başlıca nedenleri olmuştur. Bu politika değişiklikleri etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiş bu dönem özel bankacılığın geliştiği dönem olmuştur¹⁹⁹.

Özel bankaların kuruluş ve gelişimi dönemin temel özelliğidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ekonomide iş hacminin artması yeni bankalara olan

¹⁹⁶ Canbaş, s. 278.

¹⁹⁷ Parasız, s. 21.

¹⁹⁸ Denizer, "The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey", s. 5.

¹⁹⁹ **TBB**; 50. Yılında TBB, ss. 5-6.

ihtiyacı artırmıştır ve Yapı ve Kredi Bankası (1944), Akbank (1948), Tütünbank, Türkiye Kredi Bankası ve Garanti Bankası (1946) kurulmuştur²⁰⁰.

Hükümet faiz oranlarını ve bankacılık faaliyetlerinden alınacak komisyon oranlarını belirlemesi ve dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankasında olması şube bankacılığına ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet ortamı oluşmasına neden olmuştur. Şube bankacılığının yaygınlaşması, bölgesel nitelikli yerel bankaların tasfiyesini hızlandırmıştır²⁰¹. 1958 yılına gelindiğinde sistemde 62 tane banka olmuştu ve bu rakam 1989 yılına kadar geçilemedi. Banka şubelerinin sayısı yaklaşık dört katına ulaştı ve 1959 yılında şube sayısı 1759'a ulaşmıştır. Ülke çapında şubeleşme bu dönemde hızlanmış, çoğunlukla yerel faaliyet gösteren bankalar bu dönemde ulusallaşmıştır²⁰².

Ayrıca 1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmış ve bu kanunla “bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi” amacıyla tüzel kişiliğe haiz Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur²⁰³.

1950 ve 1960 döneminde Türkiye ekonomisinde plansız ve dengesiz bir büyüme yaşanmıştır. Dönemin ilk yarısında ekonomide meydana gelen olumlu gelişmeler önceki yılların birikimi ve elverişli iç ve dış şartların bir araya gelmesi ile sağlanmıştır. Fakat dönemin ikinci yarısında dış ödeme açıkları ve enflasyon baskısı ekonomik bunalımın oluşmasına neden olmuştur. Bunları gidermek için ekonomide müdahaleler ve kontroller artmıştır. Devletin ekonomideki ağırlığı azalmamış, hatta genişlemiştir. Özel kesimin yatırımlardaki payı düşmüştür. Dönemin sonlarına doğru bazı iç ve dış çevrelerde ekonominin makro bir plana bağlanması fikri geliştirilmeye başlanmıştır²⁰⁴.

²⁰⁰ Canbaş, s. 279.

²⁰¹ **TBB**; 50. Yılında TBB, ss. 5-6.

²⁰² Denizer, “The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey”, s. 6.

²⁰³ **TBB**; 50. Yılında TBB, s. 7.

²⁰⁴ Şahin, ss. 125-126.

Ekonomide yaşanan olumsuzluklar 1950'lerin sonunda bankacılık sisteminde de önemli sarsıntılara sebep olmuştur. 1958-1963 yılları arasında çoğu yerel ve küçük banka olmak üzere 19 bankanın tasfiye edilmiş veya birleştirilmiş olduğu gözlemlenmektedir²⁰⁵.

- **Planlı Dönem (1960-1980)**

1960 yılında hükümet değişikliğinden sonra, ekonominin plana bağlanması fikri kabul edilince, planlama 1961 Anayasasına girmiş, ayrıca 1961 Anayasasında Türkiye'de ekonominin karma ekonomi sistemine göre yürütüleceği hükme bağlanmıştır²⁰⁶. Böylece, ilki 1963 yılında, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla uygulamaya başlanan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan "İthal ikameci" bir sanayileşme politikası izlemiştir²⁰⁷.

Bu dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. İthal ikamesi politikası doğrultusunda, mevduat ve kredilere uygulanacak faizler, banka komisyonları ve kredi limitleri belirlenmiştir. Bankaların en önemli fonksiyonları kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır²⁰⁸.

Kamu iktisadi kuruluşlarının yatırımlarının finansmanı için 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası altı ticaret bankası tarafından özel bir kalkınma bankası olarak kurulmuştur. Bu bankanın amacı özel sektörün orta ve kısa vadeli kredi ihtiyacını karşılamaktır. Ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sektöre girişleri engellemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların çoğu kapanmıştır²⁰⁹. Buna karşılık çok sayıda küçük banka yerine, ikinci (1968-1973) ve üçüncü (1973-1978) Beş Yıllık

²⁰⁵ Doğukanlı, s. 281.

²⁰⁶ Şahin, ss. 126-127.

²⁰⁷ TBB, 50. Yılında TBB, s. 11.

²⁰⁸ A.g.r., s. 12.

²⁰⁹ Parasız, s. 22.

Kalkınma Planları döneminde az sayıda çok şubeli büyük banka kurulması yönünde bir gelişim meydana gelmiştir²¹⁰.

1962-1975 yılları arasında 4 yeni kalkınma ve uzmanlık bankasının kurulmasına izin verildi, bu bankaların mevduat alma yetkileri yoktu 1962-1980 döneminde sadece 3 yeni banka kuruldu, bu da yasalardaki kuvvetli giriş engellerinin varlığını gösteriyordu. Diğer taraftan 1960-1980 döneminde 23 banka ya tasfiye edilmiş veya birleşmiş, böylece banka sayısının, 1959'un sonunda 59'ken 1980'e gelindiğinde 43'e inmesine neden olmuştu²¹¹.

1970'li yıllarda da holdingleşmenin hız kazandığı ve buna bağlı olarak holding bankacılığının geliştiği görülmektedir. Holding bankacılığı kavram olarak Türkiye için farklı anlamda kullanılmaktadır. Buna göre; holding bankacılığı, bir bankanın yönetim ve denetimi ile bir holding kuruluşu ait olmasıdır. Herhangi bir mali bunalım halinde holdinge bağlı kuruluşlara banka aracılığı ile fon sağlamanın güvence altına alınması, holding bankacılığının gelişmesini sağlayan nedenlerden biridir²¹². Bu durum 7129 sayılı Yasanın 38. Maddesinde bankaların en az % 25 sermayesine sahip buldukları iştiraklerine açtıkları kredi oranında üst sınırı kaldırmasından kaynaklanmıştır. 7129 sayılı Bankalar Yasası 31.08.1979 gün ve 28 sayılı Yasa Hükmündeki Kararnameyle değiştirilmiş olmasına rağmen yerel ve küçük bankaların bazı holdingler tarafından satın alındıkları gözlemlenmektedir. 25.04.1985 tarih ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile holding bankacılığına sınırlama getirilmiştir²¹³.

Kamu iktisadi kuruluşlarının finansman ihtiyacına Devlet Yatırım Bankasının kaynakları yetmediğinden, genel bütçeden ve özellikle Merkez Bankası kredilerinden yararlanılmıştır. Merkez Bankası kamu kesiminin en büyük kredi kaynağı olmuş ve 1963-1977 yılları arasında Banka kredilerinin yaklaşık % 62'si kamu kesimine, % 38'i ise özel kesime tahsis edilmiştir. Bu durum 1970'li yıllarda enflasyonist baskının yaşanmasının nedenlerinden biri olmuştur. Kamu iktisadi kurumlarının verimli

²¹⁰ Doğukanlı, s. 281.

²¹¹ Denizer, "The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey", s. 7.

²¹² Şahin, s. 380.

²¹³ Parasız, s. 22.

çalışmamaları yüksek maliyetlerle üretim yapmalarının başlıca nedenleri olmuştur. Bu kuruluşların ürünlerini maliyetlerinin altında fiyatlarla satmaları ile doğan işletme zararları bütçeden ve Merkez Bankası kredileri ile karşılanınca ekonomide para arzı genişlemiş ve ekonomik istikrar sarsılmıştır. 1970’li yılların ikinci yarısında şiddetlenen ekonomik bunalımın en önemli nedeni ödemeler bilançosu açıkları ve döviz darboğazı olmuştur. İthal ikameci sanayileşme politikası sürecinde döviz talebi artmış; ithalat, sanayileşme sürecine paralel olarak ana ve yatırım mallarından oluşmuştu. Çünkü üretim kapasitesinin işleyebilmesi bu malların ithaline bağlıydı. Ayrıca ithalata bağımlılığı artıran diğer bir neden de aşırı değerlenmiş kur politikasının uygulanmasıdır. Bu durum yabancı sermaye mallarının kullanımını artırmış aynı zamanda işçi dövizlerinin girişinin yavaşlamasına neden olmuştur. Bu dönemde ödemeler bilançosu açıklarının bir nedeni de 1974’ten sonra petrol fiyatlarında meydana gelen aşırı yükselme olmuştur²¹⁴. 1979 yılının sonlarında ekonomide bunalımın giderek ağırlaştığı bir sırada hükümet değişmiş ve yeni hükümet ekonomik bunalımı aşabilmek için “24 Ocak Kararları” olarak bilinen tedbirler paketini 24 Ocak 1980’de açmıştır²¹⁵.

Dönemin ilginç gelişmesi, 1929 yılından sonra yaklaşık 50 yıl süreyle Türkiye’de yeni yabancı banka kurulmamış ve şube açmak yoluyla dahi faaliyete geçmemiş olması, 1980 yılında Türkiye’de bulunan yabancı banka sayısının 4’e kadar gerilemesidir. Bu dönemde Selanik Bankası 1969 yılında Çukurova Grubu tarafından satın alınmış ve ünvanı Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası olarak değiştirilerek ulusal sermayeli banka statüsüne dönüştürülmüştür. Osmanlı Bankası yapılan anlaşmalarla, olağan bir ticaret, mevduat bankası haline getirilmiştir.

1929 yılından sonra Türkiye’de faaliyete geçen ilk yabancı banka 1977 yılında kurulan Arap-Türk Bankası olmuş ve banka, uluslararası bankacılık yapmak ve uluslararası finans pazarlarından kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur. Banka, Arap-Libya Ticaret Bankası % 40, Kuwait Investment Company % 20, Türkiye İş Bankası % 20 ve Anadolu Bankası % 20 paya sahip olmak üzere kurulmuştur. Anadolu Bankası’nın payı daha sonra T.C. İş Bankası tarafından satın alınmıştır. 1980 yılına gelindiğinde Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı banka sayısı 4’e (Osmanlı Bankası,

²¹⁴ Şahin, ss. 172-173.

²¹⁵ A.g.e., s. 182.

Arap-Türk Bankası, Banco Di Roma, Hollantse Bank Üni. N.V.) ve bu bankaların mevduat-kredi piyasasındaki payı da % 2-3 aralığına kadar gerilemiştir²¹⁶.

4.1.4. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001)

1979'un sonlarında hükümet değişikliğinden sonra, Türkiye ekonomik yönetiminden sorumlu bulunanlar ve Batılı çevreler tarafından Türkiye'ye sağlanacak dış desteğin bütünüyle yeni bir model üzerine oturtulması anlayışı oluşmaya başlamıştır. IV. Beş Yıllık Kalkınma planı stratejisi olan gelişme ve sanayileşmenin hükümet çevrelerinde terk edilme eğilimleri güç kazanırken aynı zamanda Türkiye'nin alacaklılarında da ülkenin dış ödeme sıkıntılarını atlatmak ve enflasyonist baskıyı ortadan kaldırmak amacıyla kısa vadeli IMF destekli geleneksel stabilizasyon paketleri ile ortadan kaldırılamayacağı inancı yerleşmiştir. 24 Ocak 1980 istikrar kararları, bir anlamda Türkiye'nin üç yıllık dış kaynak desteğinin sağlanması için IMF'ye vereceği niyet mektubunun erken uygulamaya konulmuş enformel biçimi olmuştur. Dünya Bankası ve IMF'ye kararlar alındıktan sonraki birkaç ay içinde niyet mektuplarının gönderilmesi bu adımı tamamlamıştır. 24 Ocak programında açık olarak yer almamasına rağmen, niyet mektupları fiyat kontrollerinin kaldırılmasını, uluslararası rekabete açılmayı, faiz hadlerinin serbestleştirilmesi ve her türlü sosyal harcamaların kısıtlanması, sendikaların pasifize edilerek reel ücretlerin düşürülmesi gibi öğeleri kapsamaktaydı²¹⁷.

Türk mali sektörü 24 Ocak 1980 kararlarıyla uygulamaya konulan serbest piyasa ekonomisinin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik politikalar sonucunda önemli bir yapısal değişime uğramıştır. Fiyat oluşumu piyasa koşullarına bırakılmış, esnek kambiyo düzenlemeleri getirilmiş, vadeli mevduat ve kredi faiz oranları serbest bırakılmış, bu ve benzeri liberal düzenlemeler sonucunda mali sistem genişlemiş ve derinlik kazanmıştır²¹⁸.

²¹⁶ Öztin, ss. 11-12.

²¹⁷ İzzettin Önder, vd., **Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar; Türkiye Araştırmaları 2**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim 1993, s. 121.

²¹⁸ Nurgül Chambers, **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul 2004, s. 6.

Haziran 1980’de Hükümet, ithalat ikamesi dönemini sona erdiren yapısal düzenlemeler ve kapsamlı serbestleştirme politikaları ile aynı anda, mali reformları uygulamaya koymuştur. Bunun amacı, daha liberal bir ekonomiyi destekleyecek rekabetçi ve etkili bir mali sistem geliştirmektir. Bu hedef, kısıtlayıcı koşulları kaldırarak ve sisteme girmeyi cazip hale getirmekle sağlanacaktı. Reformlar, mevduatlardaki ve kredilerdeki faiz oranı sınırlamalarını kaldırarak ve piyasaya girişi kolaylaştırarak, yeni tipte finans araçlarına ve kurumlarına izin vermiştir. Kısıtlamaların kaldırılması başlangıçta faiz oranlarında hızlı artışlara ve büyük bankaların bu oranları, “centilmenlik anlaşması” denilen ve aslında açıkça gizlice anlaşma olan yöntemle düşük tutmaya çalışmasına neden olmuştur. Ancak bunun sürdürülemeyeceği anlaşılmış, belirli bir düzenleme altında olmayan komisyoncular tarafından sunulan yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kalan büyük bankalar, oranlarını artırmışlar ve bunun sonucunda şiddetli bir rekabet ve aşırı derecede yüksek reel faiz oranları oluşmuştur. Bu durum, reel sektörlerdeki mali sıkıntılarla birleşince, 1983 ve 1984 yıllarında altı adet bankanın batmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler reformların kısmen tersine döndürülmesine neden olmuş ve Merkez Bankası tarafından mevduat faiz oranları 1980 öncesi durumundakinden çok daha yüksek düzeylerde yeniden düzenlenmiştir. Bunun amacı mali istikrarı yeniden kurmak olduğu kadar, bankaların gizli anlaşmalara dayanan uygulamalarını önlemektir²¹⁹.

1983 yılında Bankalar Kanunu’nda yapılan bir değişiklikle Merkez Bankası bünyesinde, mevduat sahiplerini bankacılık krizlerinin olumsuz etkilerinden korumak amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulmuştur. 1985’de 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, bankaların standart bir muhasebe sistemi uygulaması getirilmiştir. Bunun yanında bankaların bağımsız denetleyiciler tarafından uluslararası muhasebe standartlarına göre her yıl denetlenmesi hükmü getirilmiştir. Takipteki alacaklarına karşılık olarak takipteki alacaklar özel karşılığı ve tüm kredileri içinde krediler genel karşılığı tutma uygulaması getirilmiştir. 1989’da

²¹⁹ Denizer, “The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey”, s. 10.

aktiflerdeki risklere karşılık olarak, BIS kriterlerinde belirtilen oranda sermaye yeterliliği rasyosu uygulaması getirilmiştir²²⁰.

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme döviz işlemleri ile ilgilidir. 1988 yılında döviz kurları piyasa koşullarına yakın biçimde saptanmaya başlamış ve bu amaçla Merkez Bankası Döviz ve Efektif Piyasaları faaliyete geçmiştir. 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve TL'nin tam konvertibilitesi için adım atılmış, 1990 yılında da tam konvertibiliteye geçilmiştir²²¹.

1990'lı yıllara doğru, toplam mevduat içinde, ekonomide yaşanan para ikamesi olgusu çerçevesinde, döviz tevdiat hesapları önemli bir paya ulaşmıştır. Bunun yanında bankaların faaliyetleri çeşitlenmiş bu da bankaların aktif ve pasif yapılarına yansımıştır²²². 1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile Sermaye Piyasası araçlarının kullanımı için gerekli yasal ve kurumsal yapı oluşturulmuştur ve Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. 1986 yılının başında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete başlamıştır²²³.

1980'li ve 1990'lı yıllarda bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve likidite fazlasının değerlendirilmesi yoluyla bankalara kaynakları daha etkin kullanma imkanı sağlamak için 1986 yılında Merkez Bankası bünyesinde "Bankalararası Para Piyasa" kurulmuştur²²⁴.

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik önemli reformlar gerçekleştirilmesi, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Yabancı ve yerli bankaların kurulmasına izin verilmesi ve mevduat / kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sonucunda sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem

²²⁰ TCMB, Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Mayıs 2002, ss. 17-18.

²²¹ Chambers, s. 6.

²²² Parasız, s. 24.

²²³ TBB, 50. Yılında TBB, s. 14.

²²⁴ Şahin, s. 382.

kaynak hem de yatırım çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur²²⁵.

1980'li ve 1990'lı yıllarda serbestleşme politikaları sonucunda ekonomide dış ilişkiler gelişmiş ve bankalar artan dış ekonomik faaliyetlere kredi açmaya yönelmişlerdir. Akreditif, teminat mektubu gibi işlemlerde artış olmuştur. Yabancı bankalar Türkiye'de şube açmışlar ve dış ticaretin finansmanında ulusal bankalarla rekabete girmişlerdir. Yabancı bankaların rekabeti, Türk banka sisteminde de rekabeti artırmış ve bankacılık sektörü teknolojik gelişmelere uyum sağlama ve teknolojik altyapıyı geliştirme konusunda hızlı bir atılım başlatmıştır²²⁶. ATM sayısı, on-line bağlantıya sahip şube sayısı, Elektronik Fon Transferi (EFT) ve SWIFT sistemlerinin kullanımı, interaktif bankacılık hizmetleri ve internet bankacılığının hızla gelişmeye başladığı gözlenmiştir²²⁷.

Faizlerin serbest bırakılması, esnek döviz kuru politikalarının uygulanması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalararası Türk lirası ve döviz piyasalarının kurulması, elektronik ve bilgisayar alanındaki teknolojik gelişmeler sonucunda, az şubeli toptancı bankacılık yapan küçük ve orta ölçekli banka sayısında artış olmuş, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türkiye'de yabancı bankalar kurulurken ulusal bankalarda yabancı ülkelerde banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır²²⁸.

1980 sonrası yıllarda, bankacılık sektörüne girişi, rekabeti ve büyümeyi kolaylaştırıcı yasal ve kurumsal düzenlemelerin de etkisiyle sektörde banka sayısında hızlı bir genişleme süreci yaşanmıştır.

1980'de Türkiye'de 9'u özel kanunla kurulmuş kamu bankası, 24'ü özel ticari banka, 4'ü yabancı banka ve 6'sı da kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere 43 banka bulunuyordu. Kalkınma ve yatırım bankalarının 4'ü kamu bankası niteliğindedi (Tablo 4.1). 1992 sonunda banka sayısı 70'e yükselmiş, yeni girişlerin 15'i 1989-92 yıllarında

²²⁵ TBB, 50. Yılında TBB, ss. 14-15.

²²⁶ Şahin, s. 382.

²²⁷ Chambers, s. 7.

²²⁸ TBB, 50. Yılında TBB, s. 15.

gerçekleşmiştir. Sayısal artışta en büyük pay yabancı bankalara aittir, ki bunlar 8'i Türkiye'de şube açılışı, 9'u da Türkiye'de anonim şirket biçiminde örgütlenme olmak üzere 17 yeni giriştir. Özel ticari bankaların sayısındaki net artış, 15 yeni giriş eksi 8 tasfiye veya birleşme olmak üzere 7'dir. Üç kamu bankası ve bir kamu yatırım bankası birleşmeye zorlanmış, Devlet Yatırım Bankası, Türkiye İhracat Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. Kalkınma ve yatırım bankacılığı alanında sınıflandırılan 7 yeni girişin tümü, sabit sermaye yatırımlarının finansmanında ve bu yatırımlara finansal ve teknik hizmet sağlamakta uzmanlaşmış bankalar olmaktan çok, toptancı bankacılık ve plasman bankacılığı (merchant banking) ile ilgilenen kuruluşlardır²²⁹.

Tablo 4.1
Türkiye’de Bankaların Sayısal Gelişimi, 1982-92

	1980 Başı	1980-92		1992 Sonu
		Eksilen	Eklenen	
Kamu Bankası	9	3	-	6
Yerel Ticari Banka	24	8	15	31
Kalkınma Ve Yatırım B.	6	1	7	12
Yabancı Banka	4	-	17	21
(Türkiye’de Şube Açan)	(4)	-	(8)	(12)
(Türkiye’de A.Ş. Olarak Örgütlenen)	(0)	-	(9)	(9)

Kaynak: Önder, İzzettin vd., s. 138.

Liberal ekonomiye geçilen 1980’li yıllarda gerçekleştirilen reform niteliğindeki yapısal değişiklikler sonucunda, bankacılık sektörü ve finansal sektörde gelişme ve büyüme sağlanmıştır. Ancak, 1990’lı yıllardaki gelişmeler ve meydana gelen krizler bankacılık sektörünün finansal yapısının bozulmasına sebep olmuş, bu yıllarda bankalar yüksek risk ortamında çalışmalarını sürdürmüşlerdir. 1990’lı yılların ilk yarısındaki en önemli sorun, 1980’li yıllarda başlayan iç borçlanmanın sürdürülemez olmasıdır. Bu durum faizlerin yükselmesine, vadelerin kısılmasına ve hem para piyasalarındaki faizlerin hem de Hazine’nin borçlanma faizlerinin artmasına neden olmuştur. Bunun yanında 1990 yılında Türkiye ekonomisinin karşılaştığı dış etkilerden kaynaklanan Körfez Krizi öncelikle petrol fiyatlarını artırmış ve o tarihlerde düşüş eğiliminde olan

²²⁹ Önder vd., s.138.

enflasyon tekrar yükselmeye başlamış, ekonomideki diğer sektörlerde olduğu gibi kriz bankacılık sektörünü de olumsuz etkilemiştir²³⁰.

1990'lı yıllarda genel ekonomide meydana gelen dengesizlikler bankaların finansal yapılarının bozulmasını neden olmuş, aynı zamanda istikrarsız bir büyüme gerçekleşmiştir. Uzun bir süre devam eden yüksek enflasyon finansal sistemi olumsuz etkilemiş, bu ortamda sağlıklı kaynaklar yaratılamamış ve bu kaynaklar etkin olarak dağıtılamamıştır. Tasarruf ihtiyaçları artmış ve kamu kesimi açığı büyümüştür. Özel sektörün tasarruf fazlası kamu kesimi tasarruf açığını yeterli olarak karşılayamamış ve yurtdışından borçlanma gereği doğmuştur. Kamu kesimi açığının finansmanında Merkez Bankası kısa vadeli avansı yanında kamu bankaları kaynakları kullanılmıştır²³¹.

Kamu bankalarından görev zararı olarak kullanılan kaynakların Hazine tarafından ödenmemesi, asli fonksiyonları dışında görevlendirilmeleri, iyi yönetilmemeleri bu bankaların finansal yapılarının zayıflamasına neden olmuş ve kamu bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vadeli ve yüksek maliyetle piyasadan karşılama gereksinimine yol açmıştır. Bu durum, kamu bankalarının hem zararlarının artmasına hem de finansal sektör içinde istikrarsızlık yaratmalarına ve aynı zamanda da piyasalarda faizlerin yükselmesine neden olmuştur²³².

1990'lı yıllarda krizlerin yaşanmasının nedenlerinden biri de bankaların kısa vadeli dış borçlanmayla, yabancı para pozisyonlarını açarak ve bilanço dışı repo işlemlerini artırarak kamu açıklarının yurtiçi piyasalardan finansmanında aracılık fonksiyonlarının gelişmesidir. Bu durum iç borçlanmanın vadesini kısaltmış ve para politikasının iç borçlanma programının devam etmesi ve finansal piyasalarda istikrar sağlama amaçlarının enflasyonu düşürme çabalarından daha ön plana çıkarmıştır. Aynı

²³⁰ Oğuz Yıldırım, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri), **TBB, Bankacılar Dergisi**, Sayı: 33-35-37-42; (www.tbb.org.tr), s.3.

²³¹ Türkiye Bankalar Birliği İzmir İktisat Kongresi Mali Piyasalar Çalışma Grubu, Türk Bankacılık Sektörü, Türk Finans Sektörü Raporunun Eki Raporu, İzmir, Mayıs 2004, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 49, 2004, s. 71.

²³² BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu**, Temmuz 2002, s.4.

zamanda bankaların riskleri çoğalmış, kırılganlıkları artmış, iç borçlanma faizlerinin risk primi aşırı derecede yükselmiştir²³³.

Bankalar, uluslararası piyasalardan yurtiçi piyasalara göre, düşük faizle borçlanarak ve bunları yurtiçinde yüksek faizlerle uzun vadeli kredilerde veya devlet borçlanma senetlerinde kullanarak yüksek kârlar sağlamış fakat bunun yanında aşırı risk üstlenmişlerdir. Bankaların uluslararası piyasalardan kısa vadeli borçlanmaları vade uyumsuzluğu yaratmıştır. Ayrıca bankaların ortaklarına veya üçüncü kişilere ait verimli ve kârlı olmayan faaliyetlere kredi kaynaklarını yönlendirmeleri, karşılık ayırmamaları aktif kalitesini ve sermaye yapısını zayıflatmıştır²³⁴. Yüksek reel faizlerin kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını daha fazla artırması özel bankaların reel ekonomiye kaynak aktarmalarını engellemiş, kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine yol açmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerinin mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki payı 1990'da yüzde 10 iken 1999'da yüzde 23'e yükselmiştir²³⁵.

1990'lı yıllarda yüksek enflasyon ortamı ve sermaye hareketlerinin kırılgan olması geleceğe ilişkin belirsizlikleri artırmış ekonomik birimlerin kısa vadeye yönelmelerine ve Türk lirasına olan güvenin zayıflaması nedeniyle para ikamesinin artmasına yol açmıştır. Bu da banka kaynaklarının vadesinin kısılmasına, döviz yükümlülüklerinin artmasına neden olmuştur²³⁶.

1993 yılında ülkede yaşanan aşırı talep, hem reel piyasaları hem de finansal piyasaları zorlamıştır. Bu dönemde de hükümet harcamalarının finansmanı için iç ve dış piyasalarda borçlanmaya ve Merkez Bankası avanslarını kullanmaya devam etmiştir. Enflasyonun hızlanması tasarrufları düşürmüştü, iç tasarruf oranı 1989'daki yüzde 23,3 oranından 1993'te yüzde 15,3'e düşmüştür. İç piyasada faizlerin yükseltilerek ülkeye kısa vadeli sermayenin çekilmek istenmesi sonucu sıcak para gelişinin artış göstermesi ekonomiyi ciddi sıkıntı içine sokmuş ve hükümet sıcak para girişini yavaşlatmak, döviz

²³³ Merih Celasun, 2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, erc/metu, **VI. International Conference in Economics**, Semptember 11-14, 2002, Ankara, s. 7.

²³⁴ Türkiye Bankalar Birliği İzmir İktisat Kongresi Mali Piyasalar Çalışma Grubu, **Türk Bankacılık Sektörü**, Mayıs 2004, s. 72.

²³⁵ TCMB, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, 2001, s. 6.
www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko-program/program.pdf.

²³⁶ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2002, s. 3.

kurlarını yükseltmek amacı ile faiz hadlerini aşağı çekmeyi denemiştir. İç borçlanma yerine dış borçlanma ve Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanmıştır. Ekonomide artan likidite borsaya ve döviz piyasasına yönelerek döviz kurları yükselmeye başlamıştır. Merkez Bankası artan likiditeyi çekmekte geç kalmış, halkın TL'ye olan güveni sarsılmış ve yükselen kurlara rağmen döviz talebi durmamıştır. Bankalardaki döviz tevdiat hesapları artmış ve banka kredileri mevduatın iki katı bir hızda yükselmiştir²³⁷.

1993 yılında dış ticaret bilançosu 14,1 milyar dolar cari işlemler bilançosu 6,8 milyar dolar açık vermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye'nin kredi notunun uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından düşürülmesinin de etkisiyle döviz piyasasında spekülasyon eğilimleri artmış ve döviz talebi ile kurları aşırı derecede artış göstermiştir. Merkez Bankası döviz fiyatlarının yükselmesini önlemek ve fazla likiditeyi çekmek amacıyla 1994'ün ilk aylarında müdahalede bulunmuş fakat rezervlerin döviz kurlarını tutmak için yeterli olmayacağı anlaşılmış ve uygulamadan vazgeçilmiştir. Bunların sonucunda 5 Nisan 1994 İstikrar Programı açıklanmaya kadar döviz kurları yükselmeye devam etmiş ve Türk Lirası serbest piyasada devalüe olmuştur²³⁸.

1994 yılının ilk çeyreğinde Türkiye ekonomisi finansal bir krizin içine girmiş, uzun bir süre istikrarlı gibi görünen dolar-Türk lirası paritesi bozulmuş, enflasyonun yükselmesi yönündeki beklentilerde artış olmuş, Hazine iç piyasalardan borçlanamaz hale gelmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notunun hızla düşürülmesi sonucunda yurt dışından kredi bulma imkanı olumsuz yönde etkilenmiş ve siyasal iktidar 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar paketini yürürlüğe koymuştur. Bu paketin en önemli amacı; Kamu gelirlerinin artırılması, kamu harcamalarının kısılması, Türk Lirasının aşırı değerlenmiş olmasına son verilmesi ve bütün bunların sonucunda enflasyonun normal seviyelere indirilmesi olmuştur²³⁹.

²³⁷ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2000, s. 207.

²³⁸ Şahin, s. 207.

²³⁹ Mahfi Eğilmez, **Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, Mart 2009, İstanbul, ss. 71-72.

1994 yılında döviz krizinin yaşanması nedeniyle kur riskinin oluşması döviz açık pozisyonu olan bankacılık sektörünün büyük kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Bu üç banka, Türkiye İthalat ve İhracat bankası (Impexbank), Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası A.Ş. (TYT Bank) ve Marmara Bankası' (MarBank) dır. Böyle bir ortamda tasarruf sahiplerinin güveninin yeniden kazanılması ve bankalardan hızlı mevduat çekilişini önlemek amacıyla bütün mevduatlara % 100 sigorta uygulaması ile devlet garantisi getirilmiştir. Tasarruf mevduatlarına getirilen sınırsız garanti bankacılık sektöründe haksız rekabetin ortaya çıkmasına ve ahlaki rizikonun artmasına neden olmuş ve bu gelişmeler bankacılık sektörünün etkinliğini ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemiştir. 2004 yılı Temmuz ayında mevduatlara sınırsız güvence kaldırılarak 50,000 TL'ye düşürülmüştür. 1990-2000 dönemindeki 10 yıllık süreç, yeni banka girişlerinin ve holding bankacılığının artış gösterdiği ve bazı holdinglerin ise birden fazla bankaya sahip olduğu bir dönem olarak adlandırılabilir²⁴⁰.

1994 krizinin olumsuz etkileri kısa bir süre için olsa da atlatılmış ve 1995 sonrası dönemde ekonominin yeniden büyümeye başlaması tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sektörünün de büyümesini sağlamış ve bankacılık sektörü dolar bazında yıllık ortalama yüzde 18 dolayında bir büyüme göstermiştir²⁴¹. Ancak 1997'nin ikinci yarısında Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan kriz ile 1998 yılında Rusya'da yaşanan krizler sonucunda ülke az da olsa sağlanan ekonomik istikrarını tekrar kaybetmiştir. 1998 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomi gerilemeye başlamış ve ülke içinde yaşanan siyasi istikrarsızlıkla birleşen Uzakdoğu ve Rusya krizi finansal piyasaların dengesinin bozulmasına neden olmuş ve bu durum faiz oranlarının hızla yükselmesine yol açmıştır.

Uluslararası ekonomik alanda olumsuz gelişmelerin yaşanması sebebiyle, yurtdışından kaynak sağlanmasındaki sınırlanma ve özellikle sanayi sektöründe daralmaya bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin yavaşlamaya başlaması bankaların aktif kalitesini bozmuştur. Ayrıca bu dönemde bankaların kredilerinin hem geri dönmeme

²⁴⁰ Ahmet Dinçer, Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler, **DPT Uzmanlık Tezi**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ekim 2006, Yayın No: DPT: 2697, s. 90.

²⁴¹ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2002, s. 4.

oranında artış olmuş hem de kredilerin yapısı bozulmuştur. Artan risklerle birlikte bankaların kârlılık oranları da düşmüştür. Ayrıca holding bankacılığının artması ve her bankanın sahibi olduğu iştiraklere kredi kaynaklarının aktarılması bankaların asıl bankacılık faaliyetlerini yerine getirememelerine ve likiditelerinde bozulma meydana gelerek krize duyarlı hale gelmelerine yol açmıştır. Bunun yanında mevduat hesaplarının tam sigorta kapsamına alınması, 1994 yılında bankacılık krizinin aşılmasında geçici olarak önemli bir işlev yüklenmesine rağmen, 1998-1999 yıllarında bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiş ve krizin oluşumunun baş nedenlerinden biri olmuştur²⁴².

1998 yılının ikinci yarısından itibaren Rusya kriziyle bağlantılı görülen sermaye çıkışı, Adapazarı ve Düzce Depremleri, erken genel seçim ve hükümet değişimi gibi etkenler nedeniyle, 1999 yılında ekonomik faaliyette daralma yaşanmaya başlamış ve Haziran 1999'da göreve başlayan yeni hükümet tarafından ekonomiye yönelik bir dizi iyileştirme ve düzenleme yapma çabası içine girilmiştir²⁴³.

Türkiye'de Haziran 1999'da Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ilkelerine ve Avrupa Birliği (AB) kriterlerine uygun 4389 sayılı Bankalar Yasası çıkarılmıştır. Bu yasada Aralık 1999 tarihinde bazı değişiklikler yapılmış bu çerçevede, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunu'nun (BDDK) oluşumu, görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiş, sektöre yeni banka katılması, şube açılması bir bankanın bankacılık yapma yetkisinin iptal edilmesi veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmesi gibi konulara açıklık getirilmiştir. Yapılan yeni düzenlemelerin sisteme olan güvenin sağlanması ve finansal sistem dışında değerlendirilen tasarrufların sisteme çekilmesi, bankacılık sektöründe birleşmeleri ve yeniden yapılanmaları hızlandırması açısından önemli olmuştur²⁴⁴.

Bankalar kanununda yapılan değişikliklerden kısa bir süre sonra beş ticaret bankasının yönetimi (Egebank, Esbank, Yaşarbank, Sümerbank, Yurtbank) TMSF'ye devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankaları grubunda yer alan bir bankanın (Birleşik

²⁴² Yıldırım, s. 5.

²⁴³ TBB, **50. Yılında TBB**, s. 17.

²⁴⁴ Şahin, ss. 385-386.

Yatırım Bankası) ise faaliyetine son verilmiştir²⁴⁵. Düzenlemeler yılın son günlerinde açıklanan Hükümet ile Uluslararası Para Fonu (IMF) arasında imzalanan “Stand-by” anlaşmasının alt yapısını oluşturmuştur. Aralık 1999’da bu yapılan düzenlemelerin ön koşul olduğu “Dezenflasyon Programı” kabul edilerek 2000 yılından itibaren uygulamaya geçilmiştir²⁴⁶.

1990-2000 yılları arasında Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli banka sayısı 1990 yılından sonra zaman içinde azalarak 2000 yılında 18 olmuştur. Aşağıdaki tabloda Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli banka sayısının değişimi yer almaktadır.

Tablo 4.2

1990-2001 Yılları Arasında Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Banka Sayısı

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
23	21	20	20	20	18	18	18	18	19	18	15

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi, Banka Grupları Bazında Seçilmiş Bazı Bilgiler.

Yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı ise aşağıdaki tabloda olduğu gibi değişme göstermiştir.

Tablo 4.3

1990-2001 Yıllarında Yabancı Banakların Toplam Sektör İçindeki Aktif Payları (%)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
3,45	3,33	3,68	3,76	3,02	2,89	2,98	4,70	4,38	5,22	5,42	3,03

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi, Banka Grupları Bazında Seçilmiş Bazı Bilgiler.

²⁴⁵ TBB, **Bankalarımız 1999**, s. 33.

²⁴⁶ TBB, **50. Yılında TBB**, s. 18.

4.1.5. Bankacılıkta Yeniden Yapılandırma ve Yabancılaşma Dönemi (2001-2008)

- 1999-2001 Kriz Dinamikleri

1999 yılında yaşanan depremden sonra Türkiye'nin dış ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmeler ve AB'ye aday ülkeler arasına alınması, ekonomik yapılanmada yeni bir sürecin başlatılması için de uygun bir ortam oluşturdu. Bu koşullar altında, Türkiye Aralık 1999 yılında Uluslararası Para Fonu stand-by desteğinde üç yıl süreli (2000-02) yeni bir ekonomik programı uygulamaya koyduğunu açıklamıştır²⁴⁷. Enflasyonu Düşürme Programı olarak adlandırılan bu programın üç temel unsuru vardır. Bunlar;

- Sıkı maliye politikası ile faiz dışı fazlanın artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi, özelleştirmenin hızlanması,
- Enflasyon hedefi ile uyumlu gelir politikası,
- Bu unsurların enflasyon ve reel faiz oranlarının indirilmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış açısı kazandırmak için enflasyonun düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası uygulamasıdır²⁴⁸.

Bu programda 2000 yılı başında Merkez Bankası 1 ABD doları ve 0,77 Euro'dan oluşan döviz kuru sepetinin Türk Lirası (TL) karşısındaki değerini 1,5 yıllık süre için kamuoyuna açıklamıştır. Ayrıca programda 2000 yılı sonu için TEFE enflasyonu yüzde 20 ve TÜFE enflasyonu yüzde 25 olarak hedeflenmiştir. Merkez Bankasının para tabanı için düzenlenen yeni çerçevede, net iç varlık büyüklüğü sabitlenmiş, net iç varlıkların önceden belirlenen bir bant içinde hareket etmesi öngörülmüştür. Para-kurulu benzeri bir politika ile para tabanının net dış varlıklardaki değişimle belirlenmesi ilkesi kabul edilmiştir²⁴⁹.

²⁴⁷ Merih Celasun, 2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, *erc/Metu VI. International Conference in Economics*, September 11-14, 2002, Ankara, s. 14.

²⁴⁸ Oğuz Yıldırım, *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri)*, s. 12 http://www.geocities.com/ceteris_tr/o_yildirim_6.doc dosyasının htm sürümüdür.

²⁴⁹ Celasun, s. 14.

Döviz kurunun enflasyonu indirmek için “çapa” olarak kullanılması ve MB’nın para arzını genişletmeyi sadece döviz rezervlerindeki artışa bağlaması politikaları birlikte, 2000 yılının ilk çeyreğinden itibaren reel olarak değer kazanan TL ve hızla düşen faiz oranlarının etkisiyle imalat sanayinde kapasite kullanımını ve yatırımlar ile GSMH’yı artışa geçirmiş, istihdam artmaya başlamıştır. Ancak TÜFE yada TEFE’de beklenen düşüş ortaya çıkmamış, reel kur değerlenme eğilimine girmiştir. Bu da ithalatın ucuzlayıp ihracatın pahalılaşmasına ve cari açığın büyümesine sebep olmuştur. Bu durum TCMB’nın rezervlerini azaltmıştır. Bunun yanında dolar fiyatının enflasyonun altında kalacağı beklentisi ile şirketler ve ticari bankalar dış borçlanmayı hızla sürdürmüşler, döviz tevdiat hesapları artış göstermiştir. 2000 yılının ortasına doğru, birkaç ticari bankanın iflas etme noktasında olduğu ve iki kamu bankasının (Ziraat ve Halk Bankaları) görev zararlarının 15 milyar dolara vardığı ve bunun da iç borçları bu oranda artırdığı kamuoyuna yansımıştır²⁵⁰.

Cari işlemlerdeki açıklarla birlikte yılın ikinci yarısında özelleştirme ve yapısal reformların gecikmesi iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırmış sermaye girişlerini olumsuz etkileyerek Ağustos 2000’de kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki artış, portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi tutan ve bunları kısa vadeli kaynaklarla fonlayan bazı bankaların mali yapılarını bozmuştur. Bankaların bilançolarındaki kötüye gidiş Kasım ayında mali piyasalara güvensizliği artırmıştır. Yabancı yatırımcılar Türkiye’deki portföylerini azaltmaya başlamışlar bu durum önemli ölçüde yabancı fonlara bağımlı olan bankalarda ciddi likidite sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Yabancı sermaye çıkışı Merkez Bankası döviz rezervlerini azaltmış. Rezervlerin erimesiyle birlikte faiz oranlarında da ani bir yükselme gözlemlenmiştir²⁵¹.

Bu güvensizlikle beraber 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırıyı TCMB çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve IMF’nin 7,5 milyar dolar tutarındaki ek kredi ile kısmen de olsa atlatılmış, fakat daha sonra oluşabilecek spekülasyon alımlara karşı savunma gücü azalmıştır. Krizden üç ay sonra 19

²⁵⁰ Gülten Kazgan, **1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından Bir İrdeleme**, 17-18 Mayıs 2002, Galatasaray Üniversitesi, s.11. Kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrasi_yillarda_turkiye_doc.

²⁵¹ TCMB, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Mayıs 2002, s. 51.

Şubat 2001’de siyasette yaşanan anlaşmazlıklar uygulanan programa ve kur çapasına olan güveni sarsmış ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. 21 Şubatta bankalararası para piyasasında gecelik faiz oranı % 6200’e kadar görülmemiş düzeyde artmıştır. 16 Şubatta 27,94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubatta 22,58 milyar dolara inmiştir. Döviz yönelen aşırı talebin baskısı sonucunda TCMB 21 Şubat gecesini döviz kurunun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamış, borsada yaşanan büyük düşüşün de etkisiyle kriz giderek ağırlaşmaya başlamıştır²⁵².

Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün doğrudan etkilendiği ve önemli ölçüde sarsıldığı görülmüştür. Kasım krizi sonrasında bankacılık sektörü likidite ve faiz riski nedeniyle sorunlar yaşarken Şubat krizi sonrasında ek olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde aşırı yükselen faiz oranları bankaların fonlama zararlarını artırırken portföylerinde bulundukları menkul kıymetlerin de değer kaybetmesine yol açarak banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Faizlerin yükselmesi, kısa vadeli fon talebi yüksek olan kamu ve fon bankalarının önemli miktarlarda zarar etmelerine yol açmıştır. Likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştıkları fonlama zararı sınırlı kalmıştır. Konsolide olarak değerlendirildiğinde kamu bankaları Türk lirasının değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle sorunlar yaşamıştır²⁵³.

Şubat 2001 krizi, TL’nin yaklaşık % 90 değer kaybetmesine yol açmış ve bunun sonucunda TMSF bünyesindeki bankaların piyasa değeri çok düşmüştür. TL’nin devalüe edilmesi fondaki bankaların satışını yabancı para cinsinden kolaylaştırmış fakat bu durum Türkiye ekonomisine önemli bir mali yük getirmiştir²⁵⁴.

Mali bünyeleri bozulan kamu ve özel sermayeli bankaların yeniden yapılandırılması gerekmiş ve bunun için GSYİH’nın üçte birine varan maliyetlere katlanılmıştır. Finansal istikrarsızlıkların yaşandığı 1990-2001 yılları arasında

²⁵² Chambers, s. 20.

²⁵³ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Mayıs 2001, s. 8.

²⁵⁴ Yıldırım, s. 12.

bankacılık sistemindeki yerli bankalarda olduğu gibi yabancı banka sayısında da azalma olmuş ve 2000 yılında 18'e düşen yabancı banka sayısı 2004'te 13 olmuştur²⁵⁵.

Kasım ve Şubat krizlerinin Türk bankacılık sektörüne etkileri aşağıdaki gibi sıralanabilir²⁵⁶;

- Vade uyumsuzlukları fonlama zararına yol açmıştır.
- Bankaların menkul kıymet portföyü önemli oranda değer yitirmiştir,
- Döviz açık pozisyonu kambiyo zararına yol açmıştır.
- Aktif kalitesi bozulmuş kredi riski artmıştır.
- Sonuç olarak bankacılık sektörünün özkaynakları erimiştir.

Şubat 2001 kriziyle birlikte enflasyonla mücadele programının sonuna gelinmiş ve kur rejimi terk edilmiş, ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı önlemek amacıyla ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak amacıyla Hükûmet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı uygulamaya konulmuştur. Programın ana unsurlarından biri bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olarak belirlenmiştir²⁵⁷.

4.1.6. Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma

Mayıs 2001'de ilan edilen “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, IMF ile Mayıs ayında imzalanan yeni stand-by düzenlemesiyle ve Dünya Bankası kredileriyle desteklenmiş ve üretimdeki serbest düşüşü önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili olduğu gözlemlenmiştir²⁵⁸.

²⁵⁵ BDDK, **Ard Çalışma Raporları: 2005/6**, s. 36.

²⁵⁶ Engin Akçakoca, “Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, **Konulu Toplantıda Yapılan Sunuş**, 2 Mart 2002, s. 2.

²⁵⁷ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2001, s. 9.

²⁵⁸ Celasun, s. 17.

“Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” krizlerin yol açtığı güven eksikliği ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak amacıyla ilan edilmiştir. Programın en önemli unsuru ise²⁵⁹;

- Bankacılık sektörünün, başta kamu ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankalar olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık sektörü ile reel sektör arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir yapıda sürdürülmesini içeren Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı’dır.

Program sonrasında finansal sektörle ilgili düzenlemeler hızla hayata geçirilmiştir. Bu amaçla “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından uygulamaya konulmuştur. Yeniden Yapılandırma Programının amacı²⁶⁰;

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların finansal sorunlarının çözümlenmesi,
- Özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi,
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesini içeren dört temel unsura dayandırılmıştır.

Aşağıdaki tablo bankacılık sektörü yeniden yapılandırma maliyetine ilişkin verileri göstermektedir.

²⁵⁹ Ataman Pelin Erdönmez, Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 47, 2003, s. 38.

²⁶⁰ Erdönmez, s. 38.

Tablo 4.5
Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırmasının Maliyeti
(Milyar Dolar)

Kamu bankalarına aktarılan kaynaklar	21,9
- Görev zararları için oluşan borç	19,2
- Nakit sermaye desteği	2,5
- Nakit dışı sermaye desteği	0,2
TMSF bankaları için aktarılan kaynaklar	22,5
- Kamu sektöründen aktarılan kaynak	17,3
- TMSF gelirleriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynak	5,2
Özel sektörden aktarılan kaynaklar	7,9
- Özel sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
- TMSF'den aktarılan kaynaklar	5,2
Toplam	52,3

Kaynak: Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Bankalar Birliği, İzmir İktisat Kongresi, Mali Piyasalar Çalışma Grubu, Türk Finans Sektörü Raporu'nun Eki Rapor, İzmir 2004, s. 75.

4.1.6.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik geliştirilen program, ilk olarak finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesi, daha sonra ise bu bankaların özelleştirilmesi hedefi kapsamında yürütülmektedir.

4.1.6.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma

2000 yılı sonunda bilanço büyüklüklerinin yüzde 50'sine ulaşan görev zararlarının ödenmemesi, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, yönetimdeki zayıflıklar sonucunda mali bünyeleri önemli ölçüde bozulan kamu bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi ve mali açıdan yeniden yapılandırılmaları için kamudan önemli miktarda kaynak aktarılmıştır²⁶¹. Bu amaçla; kamu bankalarının görev zararlarından doğan alacaklar ve bu alacaklara tahakkuk etmiş faizler 2001 yılında tasfiye edilerek karşılığında Hazine tarafından 23 katrilyon lira tutarında değişken faizli menkul kıymet verilmiştir²⁶².

²⁶¹ Türkiye Bankalar, İzmir İktisat Kongresi Mali Piyasalar Çalışma Grubu, Türk Bankacılık Sektörü, Türk Finans Sektörü Raporu Eki, İzmir, Mayıs 2004, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 49, 2004, s. 75.

²⁶² BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 2001, s. 13.

Tablo 4.6

Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler

(*) (Trilyon)

	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 Sonu İtibariyle	2.034	863	-	2.897
2001 Ocak	2.333	2.167	-	4.500
Şubat	-	1.000	-	1.000
Mart	550	1.750	-	2.300
Nisan	4.500	1.750	-	6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 Toplamı	12.113	10.797	45	22.955
Genel Toplam	14.148	11.659	45	25.852

(*) Döviz Cinsinden 3 Ocak 2001'de verilen 750 milyon dolarlık kağıtlar ihraç tarihindeki Merkez Bankası döviz alış kuruna göre TL'sına çevrilmiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Gelişme Raporu, BDDK, Mayıs 2001, s. 13.

Bunun yanı sıra, yeni görev zararı oluşumunu engellemek amacıyla, görev zararı oluşmasına neden olan kanunların ve Bakanlar Kurulu Kararlarının yürürlükten kaldırılmasıyla ilgili yasal düzenleme de 3 Temmuz 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir²⁶³.

Kamu bankalarının mevduat faiz oranları DİBS piyasa faiz oranlarının altında belirlenmeye başlanmış ve mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüş yönünde hareket etmeye başlamıştır. Aynı zamanda, sorunlu kredileri için gerekli karşılıkları zamanında ayırma ve takipteki alacaklar hesabına aktarma gibi konularda dikkatli davranarak bilançolarını daha şeffaf hale getirmişlerdir²⁶⁴.

4.1.6.1.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma

Operasyonel yeniden yapılandırma konusunda da çok ciddi adımlar atılmıştır. İlk olarak kamu bankalarına profesyonel yöneticilerden oluşan ortak bir yönetim kurulu atanarak ve kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama

²⁶³ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Gelişme Raporu (VII)**, Ekim 2003, s. 12.

²⁶⁴ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Mali Piyasalarda Gelişmeler 2002 Yıllık Raporu**, Ocak 2003, s. 30.

görevi verilmiştir. Bunun yanında Emlak Bankası'nın bankacılık lisansı iptal edilmiş ve bu banka Ziraat Bankası'na devredilmiştir²⁶⁵.

Etkinlik ve verimliliğin sağlanabilmesi için düzenlemeler yapılarak kamu bankalarının şube ve personel sayılarında da indirime gidilmiştir²⁶⁶.

Kamu bankalarında, bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik doğrultusunda, iç kontrol mali kontrol ve risk yönetimi birimleri kurulmuştur²⁶⁷.

4.1.6.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bünyesindeki Bankaların Sorunlarının Çözümü

Mali bünyesinde sorunlar olan bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) alınarak çözüm aranması bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma programının önemli bir unsurunu oluşturmuştur.

1997-2003 döneminde 20 bankaya TMSF tarafından müdahale edilmiş, yönetim ve denetimlerine el konulmuştur. 20 bankadan üçü; Ticaret Bankası, Bank Ekspres, İnterbank, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde TMSF yönetimine alınmıştır. Beş banka mali bünye sorunları, likiditelerini kaybetme nedeniyle 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14/3 maddesi kapsamında TMSF yönetimine alınmıştır. Bu bankalar; Yaşarbank, Demirbank, Sitebank, Ulusbank ve Tarişbank'tır. Diğer oniki banka ise; Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Esbank, Etibank, Bank Kapital, İktisat Bankası, Bayındırbank, Kentbank, EGS Bank, Toprak Bank, Pamukbank 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun hem 14/4 hem de 14/3 maddeleri kapsamında, mali bünyesindeki sorunlar ve banka kaynaklarının hakim ortakların lehine kullanılması sebebiyle TMSF yönetimine alınmıştır²⁶⁸.

²⁶⁵ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Gelişme Raporu (VII)**, Ekim 2003, s. 16.

²⁶⁶ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Gelişme Raporu (VII)**, s. 16.

²⁶⁷ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Gelişme Raporu**, Kasım 2001, s. 13.

²⁶⁸ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Ekim 2003, s. 19, TMSF, Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri Çalışması, 2004, s. 1.

TMSF bünyesindeki bankalar, birleştirme satış veya tasfiye yöntemleri ile çözümlenmeye ve kamu üzerinde yarattığı olumsuzluklar giderilmeye çalışılmıştır²⁶⁹.

TMSF bünyesinde kısmen birleşme veya satış yolu ile çözümlenme süreci tamamlanmış bankalar: Sümerbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital, Ulusalbank, Etibank, İnterbank, Esbank, EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası, Kentbank, Bank Ekspres, Sitebank, Tarişbank, Demirbank olmak üzere 17 bankadır²⁷⁰.

Bayındırbank birleşik fon bankası olarak TMSF bünyesinde kalan tek bankadır. Pamukbank da satılamayıp Halk Bankası ile birleştirilmiştir. TMSF'ye intikal eden bankalar Ek-1'de verilmiştir.

4.1.6.2.1. Finansal Yeniden Yapılanma

TMSF bünyesine alınan bankalar yoğun bir finansal yeniden yapılandırılma sürecine tabi tutulmuş ve bu süreçte aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilmiştir²⁷¹;

- Sermaye ve mevduat desteği sağlanmıştır,
- Merkez Bankası dışındaki kaynaklardan gecelik borçlanma sıfırlanmıştır.
- Yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapatılmış,
- Mevduat faiz oranları piyasa faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmeye başlanmıştır.
- Mevduat diğer bankalara devredilmiştir.
- Merkez Bankası'na olan yükümlülükler Ziraat Bankası'na devredilmiştir*.

²⁶⁹ Parasız, s. 29.

²⁷⁰ TMSF, **Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri Çalışması**, 2004, s. 1.

²⁷¹ Akçakoca, "Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı", **Konulu Toplantıda Yapılan Sunuş**, s. 5.

* FX depo yükümlülükleri 2,6 milyar dolar devredilmiştir.

4.1.6.2.2. Operasyonel Yeniden Yapılanma

Fon bünyesindeki bankaların operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması alanında öncelikle devralınan bankalarla intikal eden personelin istihdamının sağlanması için azami çaba gösterilmiştir.

Devir tarihi itibarıyla TMSF bankalarının 1,815 olan şube sayılarının, 383'ü satılan bankalarla devir, 265'i ise şube satışı yoluyla olmak üzere 648'i faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanarak çözüme kavuşturulmuştur. TMSF'ye devredilen bankaların toplam şube sayısı kapatılan 828 adet şube de dikkate alındığında, 1,476 adet azalmıştır. Pamukbank ve T.Ticaret Bankası hariç tutulduğunda, TMSF kapsamındaki şube sayısı 6 olmaktadır²⁷².

TMSF bünyesine devralınan bankalarla birlikte 37,889 personelde intikal etmiştir. Banka satışları ile 7,872, satılan şubelerle 2,465 olmak üzere toplam 10,337 personelin istihdamları korunarak yeni bankalarda da çalışmalarının devamı sağlanmıştır. Satılan, devredilen ve mevcut şubelerde çalışanlar birlikte ele alındığında, personel sayısı 21,617 adet azalmıştır. Pamukbank ve T.Ticaret Bankası dışında, TMSF kapsamındaki bankaların personel sayısı 27,779'dan 526'ya inmiştir²⁷³.

Ayrıca TMSF'nin bünyesindeki bankaların varlıklarının hızla çözümlenebilmesi amacıyla, yeni organizasyonel yapılanma gerçekleştirilmiş ve takipteki alacaklar, iştirakler, gayrimenkuller bu yapılanma içinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, devir tarihleri itibarıyla Ağustos 2003 arasındaki dönemde takipteki alacaklardan ve geri ödeme planına bağlanan alacaklardan yapılan tahsilatlar ile banka, iştirak ve gayrimenkul satışlarından elde edilen gelirler toplamı 1,8 milyar dolar tutarında gerçekleşmiştir²⁷⁴.

²⁷² BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VI)**, Nisan 2003, s. 19.

²⁷³ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, s. 32.

²⁷⁴ BDDK (2003), s. 33.

4.1.6.3. Özel Bankaların Yapısının Güçlendirilmesi

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri mali bünyeleri zayıf olan kamu ve Fon bankalarının dışındaki bankaları da olumsuz yönde etkileyerek önemli kayıplarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum mali sisteme olan güveni sarsmıştır²⁷⁵. Mali bünyeleri ve kârlılık performansları kötüleşen özel bankaların daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ile ilgili mevcut stratejinin yeni araçlarla güçlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu araçlara ilişkin yapılan yasal düzenlemeler ile²⁷⁶;

- Bankacılık sektöründe sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandıran İstanbul Yaklaşımı ve Varlık Yönetimi Şirketlerinin kurulması,
- Yaşanan krizler nedeniyle bankaların hızla eriyen sermaye yapılarının güçlendirilmesi olanağı getirilmiştir.

Bankalara sermaye desteği sağlanması yöntemine ilişkin yasal düzenlemeler “4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun’a ilave edilen geçici 4. madde ile özel sermayeli bankalara yapılacak üçlü denetim sonrasında, sermayelerinin güçlendirilmesi için belirli şartlar çerçevesinde ve bir defa olmak üzere, ana sermayeye katılım veya sermaye benzeri kredi temini ile destek sağlanabilmesine olanak tanınmıştır²⁷⁷.

Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı temel olarak üç aşamadan oluşmakta ve ilk aşaması olan denetim ve değerlendirme aşamasında, bankaların mali durumları, bağımsız denetim kuruluşlarının da dahil olduğu üç aşamalı denetimden geçerek ortaya konulmakta, ikinci aşamada ortakların banka zararlarını tamamen üstlenmesi ve bankaların kendi olanaklarını kullanarak sermayelerini artırmaya çalışmasıdır. Üçüncü ve son aşamada Sermaye Yeterlilik Oranı yüzde 8’in altında olan

²⁷⁵ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Mayıs 2001, s. 19.

²⁷⁶ BDDK, **Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı**, Tanıtım Rehberi, Şubat 2002, s. 2.

²⁷⁷ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, s. 47.

fakat gerekli koşulları sağlayan bankalara kamu kaynaklarından destek sağlanmaktadır²⁷⁸.

Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programının ilk aşamasını oluşturan ve bankacılık sektöründe şeffaflığı sağlamak ve yeniden sermayelendirme sürecinin etkinliğinin artırılmasına yönelik geliştirilen üç aşamalı denetim sistemi, benimsediği enflasyon muhasebesi ve konsolide denetim gibi ilkeler ile yeniden yapılandırma sürecinin en önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır²⁷⁹. Üçlü denetim aşamaları sırasıyla; bağımsız denetim kuruluşlarının ilk denetimi, bağımsız denetçilerin uygunluk açısından yaptıkları ikinci denetim ve son denetim ise BDDK'nın değerlendirmesidir²⁸⁰.

Üçlü denetim yapılan program kapsamındaki 26 özel bankanın 31 Aralık 2001 itibariyle gerçek mali durumunu ortaya koyan standart raporlar hazırlanmış ve yapılan değerlendirmelerde, nakit sermaye artışı, sorunlu kredilere ayrılan karşılıkların düzeltilmesi, piyasa riskinde ve menkul kıymetlerin değerlemesinde meydana gelen olumlu değişimlerin dikkate alınmasıyla, Vakıflar Bankası, Pamukbank ve Şekerbank'ın sermayeye gerek duydukları tespit edilmiştir²⁸¹.

Yapılan denetim ve değerlendirmeler sonucunda bankacılık sektörü sermaye yeterliliği rasyosu ortalamasının yüzde 14,8 düzeyinde olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte güvenli bir bankacılık sektörü için gerekli uluslararası sermaye yeterlilik oranı yüzde 8 olarak belirlenmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda sektör ortalaması sermaye yeterliliği rasyosu yüzde 14,8 ile standartların üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır²⁸².

Ayrıca bankacılık sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırıcı “İstanbul Yaklaşımı” olarak bilinen “finansal yeniden yapılandırma programı” üç yıllık süre için

²⁷⁸ BDDK, Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, Tanıtım Rehberi, Şubat 2002, s. 4; Engin Akçakoca, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 2 Mart 2002, s. 10.

²⁷⁹ Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, Tanıtım Rehberi, s. 6.

²⁸⁰ Akçakoca, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, s. 10.

²⁸¹ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, s. 48.

²⁸² Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Mali Piyasalarda Gelişmeler 2002 Yıllık Raporu**, Ocak 2003, s. 35.

Haziran 2002’de uygulamaya konulmuştur²⁸³. Program kapsamında Haziran 2001’de Hazine tarafından gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonlarını önemli ölçüde kapatmaları sağlanmış, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır²⁸⁴.

Özel banka sahipleri ve hissedarların sermaye artışına katkılarını artırmak için takvime bağlı taahhüt mektupları alınmıştır. Taahhüt mektupları, her bir bankanın finansal yapısına göre değişiklik göstermekle birlikte, belli bir takvim dahilinde aşağıda sıralanan önlemlerin yerine getirilmesini içermektedir²⁸⁵.

- Sermaye arttırımı,
- Sermaye benzeri kredi sağlanması,
- Birleşme,
- Şube ve personel sayısının rasyonalize edilmesi,
- Maliyetlerin düşürülmesi,
- Yoğunlaşmış kredilerin yeniden yapılandırılması,
- İştirak ve gayrimenkul satışı,
- Hisselerin bir kısmının yada tamamının yabancı ve yerli ortaklara satışı.

Bunun yanında bankacılık sektörünün iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin oluşturulması konularında da önemli çalışmalar yapılmış, “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 8 Şubat 2001’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve özel bankacılık sisteminde etkin bir iç denetim ve risk yönetimi sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi bakımından önemli gelişmeler kaydedilmiştir²⁸⁶.

²⁸³ İzmir İktisat Kongresi Mali Piyasalar Çalışma Grubu, Türkiye Bankalar Birliği, **Türk Bankacılık Sektörü**, s. 76.

²⁸⁴ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu**, ss. 46-47.

²⁸⁵ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Mayıs 2001, s. 19.

²⁸⁶ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, ss. 53-54.

4.1.6.4. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programının temel unsurlarından biri olan düzenleme, gözetim ve denetim yapısının güçlendirilmesi, risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değişmesi ve sektörün dayanıklılığının artması yönünde yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1999'da başlatılan mali reformlarda bağımsız banka gözetim ve denetim sisteminin oluşturulması esas alınmıştır²⁸⁷.

Banka gözetim ve denetim yapısını iyileştirici ve sektörde etkinliği artırıcı düzenlemeleri aşağıdaki başlıklar altında sıralayabiliriz²⁸⁸;

- Sermaye yeterliliği,
- Risk yönetimi,
- Kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıkları,
- Muhasebe standartları, bağımsız denetim ve devir ve birleşmelerin kolaylaştırılması,
- Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı Kapsamında yapılan düzenlemeler,
- Özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler,
- Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları.

2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programının önemli unsurlarından birini oluşturan mali sektör reformları içinde en önemli değişiklik 18 Haziran 1999'da kabul edilen ve 17 Aralık 1999'da 4491 sayılı Kanun ile son halini alan 4389 sayılı yeni Bankacılık Mevzuatı uluslararası uygulamalara ve Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde uyumlaştırılmıştır. Yeni Kanun kapsamında mali sistemin güven ve istikrarının sağlanması yönünde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ancak, Mali sistemde Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan krizlerden sonra bankacılık sektörü önemli ölçüde etkilenmiş ve uygulamaya konan yeni ekonomik programın da en önemli konusu haline gelen bankacılık sektörünün birikmiş sorunlarına çözüm bulunması yönünde

²⁸⁷ TBB, **50. Yılında TBB**, s. 45.

²⁸⁸ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, s. 60.

önlemler kapsamında Bankalar Kanunu'nda 12 Mayıs 2001 tarih ve 4672 sayılı Kanun ile tekrar değişiklik yapılmıştır²⁸⁹.

4389 sayılı Bankalar Kanunu ile bankacılık gözetim ve denetim sisteminin uluslararası standartlara ve AB direktiflerine uyumu konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiş ve banka gözetim ve denetiminin tamamen bağımsız bir kurum tarafından yapılması amacıyla kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali açıdan özerk Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve 31.08.2000 tarihinde faaliyete başlamıştır²⁹⁰.

Hazine Müsteşarlığının Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu ile Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü'nün bankacılık ile ilgili birimleri, Merkez Bankası Bankalar Gözetim Müdürlüğü'nün görev ve yetkileri, ayrıca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) temsil ve idare yetkisi de BDDK'ya devredilmiştir. Ancak, 26.12.2003 tarih ve 5020 sayılı Bankalar Kanunu ile TMSF idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliğini kazanmıştır²⁹¹.

Haziran 1999'da kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu, beş yıl içerisinde dokuz kez değişikliğe uğramış, yapılan alt düzenlemeleri taşıyamaz hale gelmiş, dünyada meydana gelen yeni finansal yapı, güven ortamı, finansal liberalizasyon, finansal piyasalarda rekabet ortamının sağlanması, şemsiye denetim ve iyi yönetimin hakim kılınması gibi konularda yetersizliği nedeniyle 5411 sayılı bankacılık kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 01.11.2005 tarihinde Avrupa Birliği müktesebatı, uluslararası ilkeler ve standartlar ile uyumlu olan 5411 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir²⁹². Yabancı bankalar girişleri 2001'den sonra önemli hale geldi.

²⁸⁹ Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, **Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler "1999-2001"**, Aralık 2001, s. 4.

²⁹⁰ Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, **Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal Düzenleyici Değişiklikler "1999-2001"**,s. 5.

²⁹¹ BDDK, Stratejik Geliştirme Dairesi, **BDDK Stratejik Plan, 2006-2008**, Haziran 2006, s. 3.

²⁹² BDDK Stratejik Geliştirme Dairesi, **BDDK Stratejik Plan 2006-2008**, s. 4.

4.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYELİ BANKALAR

Kasım 2000 ve Şubat 2001 mali krizleri Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinin başlamasına yol açmış ve bunun sonucunda bankalar ve finans kuruluşları daha verimli bir şekilde çalışmaya başlamıştır. 2000 yılında, sektörü tek bir elden denetlemek amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. 2001 yılında Merkez Bankası yasasında değişiklik yapılarak fiyat istikrarının, para politikasının birinci hedefi haline gelmesi sağlanmış ve böylece kronik enflasyon sorunu kısmen giderilmiştir. Bu kriz dönemlerinden itibaren Türk bankacılık sektörü boyut olarak büyüyerek, mali sistemin %75'ine ulaşmıştır. 2003 yılında, ulusal bankacılık sektöründeki kredi hacmi artmış ve bunun olası nedenleri arasında, tüketici bankacılığına yönelmesi, tüketici kredilerinde ve kredi kartlarındaki artış gösterilebilir²⁹³.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında yabancı bankalar Türk bankalarıyla düşük maliyetlerle birleşme, satın alma yada mevcut şubelerinde büyüme yoluna gitmişlerdir. Yabancı bankaların, büyük banka özelliği olan bankaları, kriz döneminde problem yaşayan yada elden çıkarılması planlanan bankaları ucuzla alma arzuları artmıştır. Bu durum Türkiye'nin yanı sıra Arjantin, Brezilya ve Meksika'da da ekonomik problemlerin yaşandığı dönemlerde görülmüştür. Yabancı bankalar ucuzla mal ettikleri bankaların kriz sonrasında hızla getiri sağlayacağı düşüncesiyle hareket etmişlerdir²⁹⁴.

Son yıllarda birçok ülkede liberal ekonomik politikaların uygulanması ile birlikte uluslararası bankacılık faaliyetleri artmıştır. Finansal serbestleşmenin yanında gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, uluslararası sermaye hareketleri, teknolojik gelişmeler gibi

²⁹³ Ahmet Faruk Aysan and Pınar Ceyhan Şanlı, Globalization of Turkey's Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey, **MPRA Paper**, No. 5489, November 2007, s. 12.

²⁹⁴ Çakar (2003), s. 24.

etkenler yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerdeki paylarını artırmalarına neden olmuřtur²⁹⁵.

Türk bankacılık sektöründe yabancı bankalar 1980’den sonra önemli oranda artış göstermiştir. Bunda 1980’li yıllarda uygulamaya konulan liberalizasyon politikaları etkili olmuştur. Finansal serbestleşme sürecinde mevduat ve kredi faizlerine uygulanan tavanların kaldırılması, bankalararası para piyasası oluşturulması, Sermaye Piyasası Kurulu kurulması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının faaliyete geçmesi gibi finansal sistemde rekabetin ve etkinliğin artması için önemli reformlar gerçekteştirilmiştir. Bu gelişmelerle devlet tahvili ve hazine bonoları kamunun borçlanma aracı olmaya başlamış ve iç borçlanma enstrümanları giderek yaygınlařmıřtır²⁹⁶. Sözü edilen düzenlemelerle getirilen serbestleşme yabancı banka girişini özendirmiş ve 1990 yılında sistemdeki yabancı banka sayısı 23 olmuştur. Bununla birlikte 2001 kriz öncesi dönemde yabancı bankaların sayısı yıllar itibariyle artış göstermesine rağmen aktif paylarında önemli bir gelişme olmamıştır. 1980 yılında 4 adet yabancı banka faaliyette bulunurken 2000 yılında 18 olmuş 2004 yılı sonunda ise 13’e düřmüřtür²⁹⁷.

Yabancı sermayeli bankaların katılımının boyutunun değerlendirilmesine ilişkin kullanılan hesaplamalardan biri yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranıdır. Tablo 4.7’de görüldüğü gibi, yabancı bankaların sayısının sektör toplamı içindeki payı 1995 yılından itibaren yüzde 25 civarında dalgalanmış fakat 2006 yılında yüzde 32, 2007-2008’de yüzde 39’a yükselmiştir. şube ve çalışan sayısı açasından da son üç yılda yabancı bankaların payları önemli oranda artış göstermiştir.²⁹⁸

²⁹⁵ Canbaş, Doğukanlı, **Finansal Pazarlar...**, s. 308.

²⁹⁶ Yayla vd., s. 35.

²⁹⁷ TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, “Türkiye’de Yabancı Bankalar” **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 52, 2005, s. 5.

²⁹⁸ Yayla vd., s. 13.

Tablo 4.7

**Türkiye’de Banka, Şube ve Personel Sayısı Açısından Yabancı Bankalar (%)
(1990-2009)**

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ^(*)
Yabancı Banka Sayısı / Sektör Toplamı	34,84	26,47	26,08	25,00	24,00	23,45	22,78	24,59	27,77	26,00	27,08	27,65	32,60	39,13	37,77	37,77
Yabancı Şube Sayısı / Sektör Toplamı	1,72	1,66	1,61	1,70	1,56	1,57	1,49	3,37	3,37	3,50	3,42	6,29	15,65	22,85	22,82	29,90
Yabancı Banka Personel Sayısı / Sektör Toplamı	1,95	2,06	2,13	2,45	2,43	2,40	2,23	3,92	4,39	4,44	4,62	8,02	18,01	23,15	23,86	23,13

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi,

(*) Eylül 2009 itibariyle hesaplanmıştır.

Tablo 4.8’de gözlemlendiği gibi yabancı payı % 50’nin üzerinde olan bankaların varlık toplamının sektördeki varlık toplamına oranlanmasıyla kontrol gücü esasına ilişkin yapılan hesaplama göre yabancı sermayeli mevduat bankalarının sektörün toplam aktiflerdeki payı 2000-2005 yılları arasında 3-5 aralığında seyretmiş, 2006 yılında yüzde 12,2’ye 2007’de yüzde 15’e çıkmıştır. Bu artışların sebebi yabancı yatırımlarının belli bir aktif büyüklüğe ve şube ağına sahip yerli bankaları 2005 yılı sonrasında satın almalarından kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.8

**Türkiye’de Yabancı Bankaların Sektördeki Payı (%)
(1990-2009)**

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ^(*)
Yabancı Banka Varlık Toplamı / Toplam Varlıklar	3,45	2,89	2,98	4,70	4,37	5,22	5,42	3,03	3,11	2,78	3,37	5,21	12,33	15,02	14,87	13,83

Kaynak: TBB, Türkiye’de Bankacılık Sistemi.

(*) Eylül 2009 itibariyle hesaplanmıştır.

Yukarıdaki hesaplama yöntemlerine alternatif olarak yapılan diğer hesaplama yöntemi ise, her bankadaki yabancı payını bankanın aktif toplamı ile çarpıp elde edilen toplamı sektörün aktif toplamına bölerek yabancı bankaların sektör içindeki payının bulunmasıdır. Söz konusu hesaplama yaklaşımına göre, Tablo 4.9’da gözlemlendiği gibi Eylül 2009 itibariyle aktif büyüklüklerine göre Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayenin payı % 20 seviyesindedir. Bu paya yurt dışı yerleşik

yatırımcılar tarafından elde tutulan % 19,7 oranında borsa payları eklendiğinde toplam yabancı sermaye payı % 39,7 olmaktadır. 2008 yılı ile karşılaştırıldığında toplam yabancı sermaye payında 2,3 puanlık bir artış görülmektedir.

Tablo 4.9
Yabancı Payının Hisse Oranları Dikkate Alınarak Hesaplanması
(2006-2009) (%)

	2006	2007	2008	2009
Oransal Pay	22,4	24,0	19,8	20,0
Borsa Payı	13,6	17,1	17,5	19,7
Toplam	35,9	41,1	37,4	39,7

Kaynak: BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, 2006, 2007, 2008, 2009.

Oransal Pay : Bankadaki yabancı hisse oranı x bankanın aktifi / sektörün toplam aktifi

Toplam Pay : Oransal Pay + Borsa Payları

4.2.1. Türkiye'deki Yabancı Bankalar

Türkiye ekonomisinde 2001 yılında uygulamaya konulan ekonomik program ile ekonomi politikalarında temel değişikliklere gidilmesi ve Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerinin başlaması sonucu makroekonomik ortamdaki gelişmeler, bankacılık sistemi başta olmak üzere finansal sektörü olumlu yönde etkilemiştir²⁹⁹.

Ekonomide istikrarın sağlanması, enflasyonda görülen gerileme ve ekonomik faaliyetin büyümesi sonucu, uluslararası yatırımcıların doğrudan yatırımları ve portföy yatırımları ile banka dışı kesimlerin dış borçlanmasının artması, 2002-2007 döneminde sermaye girişlerini hızlandırmış ve TL, başlıca döviz birimleri karşısında reel olarak değeri artmıştır. Buna ek olarak, 2002-2003 döneminde, bankacılık sektörü bilançosu TMSF'ye alınan veya kapatılan bankalardan dolayı reel bazda küçülmüş, fakat yeniden yapılandırma programının uygulanmaya başlamasıyla ve alınan tedbirlerin olumlu etkileri sonucunda 2004-2007 döneminde, bankacılık sektörü bilançosundaki reel büyüme GSMH'nin üzerinde olmuştur. 2002-2007 döneminde bankacılık sektöründe gerçekleşen birleşme ve satın almalarla banka sayısı 2002 yılına göre 8 adet azalarak,

²⁹⁹ H. Funda Sezgin, Yabancı Sermayeli Bankaların Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımıyla Performans Analizi; **Uluslararası Finans Sempozyumu 2007**, "Finans Sektöründe Yabancı Sermaye", 14 Aralık 2007, İstanbul, s. 186.

2007 yıl sonunda 46'ya gerilemiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren banka sayısı 2008 itibariyle 49'dur. Bunlardan 4 tanesi katılım bankalarıdır. Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 2007 sonuna göre 1 azalarak 45 olmuştur. Şube sayısı ise uluslararası piyasalardaki olumsuz etkilerin daha kuvvetli hissedilmeye başlandığı 2008 yılında da artmış toplam şube sayısı 1.172 artarak 8.790'a yükselmiştir. Bankacılık sisteminde Ekim-Aralık 2009 döneminde de faaliyet gösteren banka sayısında değişiklik olmamıştır. Ancak 2009 yılının son çeyreği itibariyle mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı son bir yılda 246 adet artarak 9.036'ya ulaşmıştır. (Tablo 4.10)

Tablo 4.10
Banka ve Şube Sayısı*

	2002		2007		2008		2009	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	40	6.087	33	7.570	32	8.741	32	8.991
Kamu bankaları	3	2.019	3	2.203	3	2.416	3	2.530
Özel bankalar	20	3.659	11	3.625	11	4.290	11	4.390
Fondaki bankalar	2	203	1	1	1	1	1	1
Yabancı bankalar	15	206	18	1.741	17	2.034	17	2.070
Kalkınma ve yatırım bankaları	14	19	13	48	13	49	13	45
Kamu bankaları	3	4	3	23	3	23		
Özel bankalar	8	12	6	12	6	12		
Yabancı bankalar	3	3	4	13	4	14		
Toplam	54	6.106	46	7.618	45	8.790	45	9.036

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankalarımız 2008, s. 37; TBB, Türkiye Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları, Aralık 2009, s. i.

* KKTC ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Grupların sektör içinde paylarına baktığımızda mevduat bankalarının toplam aktiflerinin sektör içindeki payı yüzde 97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise yüzde 3 olmuştur. Mevduat bankaları grubunda yer alan banka gruplarının toplam aktifler içindeki payı değişmemiştir. Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı 1 puan azalarak yüzde 13'e gerilerken, özel sermayeli bankaların payı 1 puan artarak yüzde 51'e yükselmiştir. Toplam krediler içinde kamu bankalarının toplam payı yüzde 23'ten yüzde 24'e yükselirken; yabancı bankaların payı 1 puan azalarak yüzde 18'e gerilemiştir.

Tablo 4.11
Grupların Sektör Payları (Yüzde)

	Toplam Aktifler			Toplam mevduat			Toplam Krediler		
	02	07	08	02	07	08	02	07	08
Mevduat Bankaları	96	97	97	100	100	100	89	96	96
Kamu ve Fon Bankaları	36	29	29	39	36	36	20	23	24
Özel Bankalar	56	52	52	58	50	51	65	55	55
Yabancı Bankalar	3	15	15	2	14	13	4	19	18
Kalkınma ve Yatırım Bank.	4	3	3	-	-	0	11	4	4
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Bankalarımız 2008, s. 41.

2004-2007 döneminde bankacılık sektörünün yapısında meydana gelen önemli bir değişiklik de sahiplik yapısında olmuştur. Yeniden yapılandırma sonrası, bankaların sermayeleri güçlendirilmiş, düzenleyici çerçeve ile gözetim ve denetim sisteminde gerçekleştirilen iyileşmeler sağlanmış, riskler yönetilebilir seviyelere çekilmiş, finansal hizmetlere talep artışı yaşanmış ve istikrar içinde büyüme yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Makroekonomik dengeler iyileşmiş ve enflasyon düşmüştür, bunlardan dolayı ekonomik ve finansal sektörün potansiyelinin daha etkin kullanımı sağlanmış ve Türk bankacılık sektörü yabancı yatırımlar için çekici hale gelmiştir³⁰⁰.

Ekonominin makroekonomik göstergelerinde sağlanan iyileşmenin yanında Avrupa Birliği üyelik müzakerelerinin başlaması ve bunun yol açtığı geleceğe yönelik olumlu beklentilerin de etkisiyle yabancı sermayenin Türk bankacılık sektörüne olan ilgisi, 2005 yılında önemli boyutlarda artış göstermiştir. Bu yılda sözleşmeleri imzalanan toplam 4,9 milyar dolar tutarında hisse devri olmuştur³⁰¹.

2004 yılından sonra bankacılık sektörüne yabancı sermaye ilgisindeki artış somut yatırımlar şeklinde gerçekleşmiş, 2005 yılında 3, 2006 yılında 4 ve 2007 yılında da 3 olmak üzere toplam 10 bankanın çoğunluk hisseleri veya stratejik ortaklık sağlayan payları yurtdışı yerleşikler tarafından satın alınmıştır. Böylece, toplam özkaynaklar

³⁰⁰ TBB, **50. Yılında TBB**, s. 56.

³⁰¹ Niyazi Berk, Bankacılıkta Birleşme & Satınalma Stratejileri, **Banka Birleşmeleri ve Satın Almalar, Seminer**, İstanbul 2006, İktisadi Araştırmalar Vakfı, s. 165.

içinde yabancı sermayeli bankaların payı, yabancı ilgisi yoğunlaşmadan önce; Haziran 2005 itibariyle yüzde 5 oranından, 2007’de yüzde 24’e yükselmiştir³⁰².

Tablo 4.12

Bankacılık Sisteminde Halka Açıklık Oranı ve Yabancı Sermayenin Payı (%)

Sektör toplamı (*)	Halka Arz Edilen Oran	Halka Arz Edilmeyen Yabancı Sermaye Oranı		
		Özkaynaklar	T. Aktifler	T. Krediler
Öz Kaynaklar				
2005	18,5	11,9	12,0	15,1
2006	18,4	15,4	17,8	21,0
2007	18,2	23,6	24,6	29,4
2008	18,2	25,8	24,8	28,6
2009	18,7	25,1	23,4	27,3

Kaynak: TBB, Türkiye Bankacılık Sistemi Banka Grupları Bazında Sermaye Yapısı, Eylül 2009, s. 1-5.

(*) Mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankalarından oluşmaktadır.

Eylül 2009 itibariyle halka açık mevduat bankası sayısı 12 olarak gerçekleşmiştir. Halka açık hisselerin temsil ettiği sermayenin toplam bankacılık sektörü içindeki payı yüzde 18,7’dir. Halka arz edilmeyen yüzde 81,3’lük bölümünün yüzde 25,1 Türkiye’de yerleşik olmayanlara aittir. (Tablo 4.12).

2001 yılında yaşanan bankacılık krizinin bankaların değerleri üzerine etkisi, izlenen özelleştirme politikası, Basel II’nin etkisine ilişkin beklentiler, finans sektöründe birleşme ve satın almaların gerçekleşmesi yabancı sermayenin bankacılık sektörüne geliş ve örgütlenme şeklini etkilemiştir. 2001 yılından sonra yabancı sermayenin bankacılık sektörüne gelişinde, banka satın alma, blok alımlarla nitelikli pay sahibi olma ve İMKB’de banka hisse senetleri satın alma yoluyla olmuştur. Önceki dönemlerde ise katılım yolu veya örgütsel formu, muhabirlik, şube açma, irtibat bürosu kurma, temsilcilik, mevcut şubeyi bağımlı banka şekline dönüştürme yolları ile olmuştur³⁰³.

³⁰² TBB, **50. Yılında TBB**, s. 57.

³⁰³ Öztin Akgüç, Türkiye’de Yabancı Bankalar, **Muhasebe Finansman Dergisi**, Sayı: 36, Ekim 2007, s. 13.

Özel sermayeli bankalar içinde olmalarına rağmen, yabancıların blok alım yoluyla nitelikli paya³⁰⁴ sahip oldukları bankalar Tablo 4.13’de gösterilmiştir.

Tablo 4.13
Yabancıların Nitelikli Paya Sahip Olduğu Bankalar

Banka	Yabancı ortak	Pay
Türkiye Ekonomi Bankası	BNP Paribas	% 50
Yapı ve Kredi Bankası	Unicredit	% 50
T. Garanti Bankası	G.E. Capital Cooperation	% 25,5
Şekerbank	Kozak Bank Turan Âlem	% 34
Akbank	Citibank	% 20

Kaynak: Akgüç, 2007, s. 13.

Yabancıların nitelikli paya sahip oldukları bankaların hisse senetlerinin yanı sıra, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Tekstil Bankası A.Ş., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Türkiye Halk Bankasının hisse senetleri de İMKB’de işlem görmektedir. İMKB’de yabancıların daha çok banka hisse senetlerine yatırım yaptıkları ve bu oranın yüzde 70’in üzerinde gerçekleştiği bilindiği için bankalarındaki yabancı payı tablolarda gösterilenin üstünde bulunmaktadır³⁰⁵.

2001 yıllarındaki ekonomik kriz sonrası önem kazanan Türk Bankacılığında yabancı sermaye konusu; ilk olarak TMSF bünyesinde bulunan Demirbank’ın İngiliz sermayeli HSBC tarafından satın alınması ile başlamış, ardından İtalyan UniCredito – Koçbank, BNP Paribas- TEB, Fortis – Dışbank, UniCredito / Koç-YKB, Rabobank-Şekerbank ile devam eden banka birleşmeleri ve devralmalar ile bankacılık sektöründeki yabancı sermaye ekonomik gündemin en önemli konusu haline gelmiştir³⁰⁶.

³⁰⁴ 5411 sayılı bankacılık kanununda nitelikli pay; bir ortaklığın sermayesinin veya oy haklarının doğrudan veya dolaylı olarak % 10 veya daha fazlasını teşkil eden paylar ile bu oranın altında olsa dahi yönetim kuruluna üye belirleme imtiyazı veren payları olarak ifade edilir. Ahmet Battal, **Bankacılık Kanunu Şerhi (5411 Sayılı Kanunu ve açıklaması)**, Ankara 2006, Seçkin Kitabevi, s. 52.

³⁰⁵ Akgüç, ss. 13-14.

³⁰⁶ Akçaoğlu, a.g.e., s. 2.

2009 itibariyle bankacılık sektöründe sermayesinin % 51'i yurtdışında yerleşik yatırımcılara ait olan mevduat bankalarının sayısı 17, kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı 4 olmuş ve 3 katılım bankası dahil edildiğinde bankacılık sektöründe yabancı banka sayısı 24'e yükselmiştir.

2001 yılından bugüne kadar birçok Türk bankasının hisseleri yabancı yatırımcılar tarafından satın alınmıştır. Yabancılarla ortaklık yapan veya satışı tamamen yapılan bankalar ait bilgi aşağıda verilmektedir.

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırmanın başladığı 2001 yılından bugüne kadar birçok Türk bankasının hisseleri yabancı yatırımcılar tarafından satın alınmıştır. Bu dönemde gerçekleşen satın alımlara ilişkin bilgiler aşağıda verilmektedir³⁰⁷.

- İngiliz kökenli HSBC Plc, 20 Eylül 2001 tarihinde Aralık 2000'de TMSF'ye devredilen Demirbank'ı 350 milyon ABD Dolarına satın almıştır. Banka sermayesinin tamamı HSBC Bank'a aittir ve banka bu ünvanla faaliyetine devam etmektedir.
- Portekiz kökenli Millenium BCP Grubunun sahibi olduğu Yunanistan'da faaliyette bulunan Novabank S.A., Temmuz 2001'de TMSF'ye devredilen Sitebank'ı 3 milyon ABD dolarına banka sermayesinin tamamını satın almıştır. Bankanın unvanı 2003 yılında Bank Europa, 2006 yılında ise Millenium Bank olarak değiştirilmiştir.
- İtalyan kökenli UniCredito İtalion Grubu, Koçbank'ın % 99,8'lik kısmına sahip olan Koç Finansal Hizmetler'in % 50'lik kısmını 24 Mayıs 2002 tarihinde 240 milyon ABD Doları karşılığında satın almış ve Koçbank'ın % 50'lik hissesine sahip olmuştur. 1 Ekim 2006 tarihi itibariyle Koçbank, Yapı ve Kredi Bankası'na devredilmiştir.
- Fransız kökenli BNP Paribas Grubu, 10 Şubat 2005 tarihinde T. Ekonomi Bankası (TEB)'nin ana sermayedarı ve TEB'in % 84,25'ine sahip olan TEB Mali Yatırımlar'a 216,8 milyon ABD Doları ödeyerek % 50 payla

³⁰⁷ BDDK; **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, Sayı:3, Aralık 2008, s. 29-31; Bumin, Mete; **Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, ss. 56-58.

ortak olmuştur. BNP Paribas' ın T. Ekonomi Bankası'ndaki dolaylı payı % 42,125 olarak gerçekleşmiştir.

- Hollanda-Belçika ortaklığı olan Fortisbank, Dışbank'ın tamamı için belirlenen 985 milyon Euro üzerinden Bankanın Doğan Grubu'na ait % 89,3 oranındaki hissesini 11 Nisan 2005 tarihinde 880 milyon Euro (satış günündeki çapraz kurlarla 1.141 milyon ABD Doları) ödeyerek satın almıştır. Banka halen Fortisbank olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Şu anda banka sermayesinin % 93.26'i Fortis Bank NV.SA'ya aittir.
- ABD kökenli General Electric Grubu, 24 Ağustos 2005 tarihinde T. Garanti Bankasının % 25.5'ine karşılık gelen hisse senetleri için Doğu Grubu ile anlaşmışlar ve Doğu Grubunun sahibi olduğu T.Garanti Bankası'nın tamamı için belirlenen 6.100 milyon ABD doları üzerinden bankanın % 25.5'lik hissesine 1.556 milyon ABD doları ödeyerek sahip olmuştur. T.Garanti Bankasının kurucu hisseleri için GE Consumer Finance ayrıca 250 milyon ABD doları ödemiştir.
- İtalyan kökenli UniCredito Italion Grubu ile Koç Grubu'nun % 50'şer payla oluşturdukları Koç Finansal Hizmetler'in sahibi olduğu Koçbank, Yapı ve Kredi Bankası'nın tamamı için belirlenen 2.021 milyon Euro üzerinden Bankanın % 57,4 oranındaki hissesini 28 Eylül 2005 tarihinde 1.395 milyon ABD Doları ödeyerek satın almıştır. Unicredito Italion'nın, Yapı ve Kredi Bankası'ndaki dolaylı payı % 28,7 olarak gerçekleşmiştir.
- İsrail'in en büyük bankalarından Bank Hapoalim 13 Aralık 2005 tarihinde C Kredi Kalkınma Bankasının % 57,55'lik hissesini 113 milyon ABD doları karşılığında devralmıştır. Banka halen faaliyetlerine Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası unvanı altında devam etmektedir.
- Yunanistan kökenli National Bank of Greece, 3 Nisan 2006 tarihinde 2.323 milyon ABD dolar karşılığında Fiba Grubuna ait Finansbank'ın % 46'lık hissesini satın almıştır. Finansbank'ın kurucu hisseleri için National Bank of Greece ayrıca 451 milyon ABD doları ödemiştir.

- Yunanistan kökenli EFG Eurobank 182 milyon ABD Doları ödeyerek, Tekfen Grubunun sahibi olduğu Tekfenbank'ın % 70'lik hissesini 8 Mayıs 2006 tarihinde satın almıştır. Tekfenbank A.Ş.'nin ticari ünvanı 11 Ocak 2008 tarihinde ticaret sicilinde tescil ettirilerek "Eurobank Tefken A.Ş." olarak değişmiştir.
- Fransa-Belçika kökenli bir kuruluş olan DExia Bank'a 30 Mayıs 2006 tarihinde 2.437 milyon ABD dolara Denizbank'ın Zorlu Grubu'nun elinde bulunan % 75'lik hissesi satılmıştır. Şu anda banka sermayesinin % 99.83'ü Dexia Participation Belgiue S.A.'ya aittir.
- Kazakistan'ın en büyük bankalarından olan Bank Turan Alem Grubu tarafından 22 Haziran 2006 tarihinde 424.7 milyon YTL'ye (satış günündeki kurlarla 254 milyon ABD dolarına) Şekerbank'ın % 33.98 oranındaki hissesi satın alınmıştır. Bankanın geri kalan sermayesinin % 31.96'sı halka açık, % 33,98'i Şekerbank T.A.Ş. Munzam Vakfı'na aittir.
- ABD kökenli uluslararası yatırım bankası Merrill Lynch, Tat Yatırım Bankası'nın tamamını 31 Ağustos 2006 tarihinde, basında yer alan bilgilere göre 6 milyon ABD Dolarına satın almıştır. Banka halen faaliyetlerine Merrill Lynch Yatırım Bankası ünvanı altında devam etmektedir.
- Lübnan merkezli Bank Med ve Ürdün merkezli Arapbank Plc, MNG Grubuna ait olan MNG Bank'ın % 91 oranındaki hissesini, 4 Eylül 2006 tarihinde 160 milyon ABD dolarına satın almışlardır. Banka sermayesinin % 41'i Bank Med'e, %50'si ise Arap Bank'a aittir ve 2007 yılında ünvanı Turkland A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
- ABD kökenli Citigroup tarafından Sabancı Grubu'na ait Akbank'ın % 20'lik hissesi 17 Ekim 2006 tarihinde 3.100 milyon ABD dolarına satın alınmıştır. Banka sermayesinin % 18.91'i halka açıktır.
- Hollanda kökenli ING Bank, Oyak Grubunun sahibi bulunduğu Oyank Bank'ın hisseslerinin tamamı 19 Haziran 2007 tarihinde, 2.673 milyon

ABD dolarına satın almıştır. Banka faaliyetien 2008 yılından itibaren ING Bank A.Ş. unvanı altında devam etmektedir.

- Suudi Arabistan kökenli bir kamu bankası olan National Commercial Bank, Ülker Grubunun sahibi olduğu Family Finans Kurumu ve Boydak Grubunu sahibi olduğu Anadolu Finans Kurumu'nun Ağustos 2005 tarihinde birleşmesiyle oluşan ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. unvanını alan bankanın % 64.67 hissesini 17 Temmuz 2007 tarihinde 1.080 milyon ABD dolarına satın almıştır.
- Kuveyt kökenli National Bank of Kuvvait'e KKTC kökenli Özyol Grubunun sahibi olduğu Turkish Bank'ın % 40 oranındaki hissesini 31 Temmuz 2007 tarihinde 160 milyon ABD Doları bedelle satın almıştır.

Bu satışlarla birlikte sektörde en çok yoğunlaşmanın görüldüğü 2008 sonunda aktif toplamının yüzde 86'sı, toplam mevduatların % 90'ı ve kredilerin yüzde 84'üne sahip ilk on banka içinde 3 kamu bankası, 4 özel banka ve 3 yabancı sermayeli banka bulunmaktadır. (Finansbank A.Ş., Denizbank A.Ş., ING Bank A.Ş.)³⁰⁸.

Türk bankacılık sektöründe Yeniden Yapılandırma Programının uygulamaya başlandığı Mayıs 2001 tarihinden Temmuz 2007'ye kadar olan dönemde yabancılar tarafından 18 adet hisse alımı toplam 17,390 milyon dolar tutarında gerçekleşmiştir. Satış tutarlarına bakıldığında ise, 2001 ve 2002 yıllarında kriz sonrası hisse satışlarının daha uygun fiyatlarla düşük değerler üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Bankacılık sektörünün sermaye yapısının güçlenmesi ve bankacılık temel göstergeleri ile Türk ekonomisinin makroekonomik göstergelerinde sağlanan iyileşmeler sonucunda 2005 ve 2007 yılları arasında hisse satışlarının daha yüksek değerler üzerinden gerçekleştiği düşünülmektedir³⁰⁹.

4.2.2. Yabancı Bankaların Türkiye'ye Gelmesinin Nedenleri

1980'li yıllarda ve sonrası dönemde, kambiyo mevzuatının serbestleştirilmesi, ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve finansal piyasaların

³⁰⁸ TBB, **Bankalarımız 2008**, Yayın No: 264, Mayıs 2009, ss. 41-42.

³⁰⁹ Bumin, s. 59.

serbestleşmesine yönelik tüm düzenlemelerin yapılmaya çalışılması, ekonomide yabancı sermayeyi de artırmıştır. Yabancı bankaların kurulması önündeki engellerin azaltılması veya kaldırılması yönünde serbestleşme politikası izleyen Türkiye’de, şube açan yabancı banka sayısında artış görülmüştür³¹⁰.

Yabancı bankaların ülkeye gelmelerini kolaylaştıran en önemli faktörlerden biri, 24 Ocak 1980 tarihli ve 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi’nde yabancı bankaların şube açabileceklerini açıkça belirten düzenlemenin yapılması olmuştur. Bu düzenlemeyle 1980’li yıllarda, yabancı bankaların Türkiye’de şube açmalarına 6224 sayılı 18.1.1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile 70 sayılı ve 1983 tarihli Kararname (Bankalar Kanunu) çerçevesinde faaliyette bulunmalarına izin verilmiştir. Yine 24.05.1985 tarihinde yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu ve buna ilişkin çıkarılan iki yönetmelik yabancı bankaların şube açma, faaliyete geçme prosedürünü ayrıntılı olarak düzenlemiştir³¹¹.

Türkiye’deki yabancı bankaların sayısı, liberalleşmeden sonra hızla artış göstermiştir. Bu artışın iki ana nedeni 1989 yılında sermaye hesabının açılması ve uluslararası ticaretin artmasıydı. Yabancı banka girişlerinin iki önemli nedeninden birincisi, Türkiye 1980’lerde ekonomisini liberalleştirirken, dış ticaret küçüktü, ihracat 2.9 milyar dolar ve ithalat 7 milyar dolar civarındaydı. O zamandan beri Türkiye’nin ihracatı ve ithalatı hızla artarak 1997’de sırasıyla 26 milyar dolar ve 48 milyar dolara ulaştı. Yeni ve serbest ticaret düzeni daha sofistike finans hizmetleri ve dış ticaret finansmanı gerektiriyordu. 1980’lerin başında yabancı bankalar bu nedenlerle gelmiş ve hızla bu piyasaya hizmet vermeye başlamışlardır. Türk ve yabancı şirketlerin ihtiyaçlarını doğru tahmin etmişler ve ücrete dayalı bir gelir üretecek kârlı bir faaliyet olduğunu görmüşlerdir. İkinci neden Türkiye’nin liberal politikaları kararlı bir şekilde sürdürmesi ve 1989 yılında sermaye hesabını açmasıydı. Son olarak, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile 1995 yılında gümrük birliği anlaşması imzalaması beklentisi,

³¹⁰ Çakar, s. 40.

³¹¹ Tamer Aksoy, **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)**, Sermaye Piyasası Kurulu, 1998, ss. 298-300.

Türkiye'nin genel olarak liberal politika ortamını koruyacağı konusundaki piyasa tahminlerini destekliyordu³¹².

1980 yılından sonra Türkiye'de ekonomik ilişkilerde meydana gelen değişiklikler ve Türk banka sisteminin bu değişiklik karşısındaki tutumu Türkiye'de yabancı bankalar için kârlı bir ortam oluşturmuş ve bu da yabancı bankaları Türk piyasasına çeken önemli nedenlerden biri olmuştur. Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası dönemde hızlı bir büyüme performansı göstermesi, bankacılık dahil yabancı yatırımların hızla artması ve toplam dış ticaret hacminin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payının 1980'li yılları takibeden dönemde artış göstermesi, Türk ekonomisini yabancı bankalar için kârlı hale getiren değişimler olmuştur. Bu değişikliklerin meydana gelmesi, özellikle uluslararası bankacılık hizmetlerine ihtiyacı hızla artırmış ve Türk banka sisteminin, hem miktar hem de nitelik olarak artış gösteren bankacılık hizmetlerine yönelik talebi karşılamada yetersiz kalışı, ulusal bankalara göre teknik, finansal ve örgütsel yönden birçok avantaja sahip yabancı bankaların 1980 sonrası yıllarda rekabetten uzak bir ortamda kâr elde etmelerini sağlamıştır³¹³.

Yine 1980 yılından önce, Türkiye'de faaliyette bulunan ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren banka-dışı firmalara dolaylı olarak hizmet veren yabancı bankalar, 1980 yılından sonra bu müşterilerine daha yakın firmalara hizmet sunmak için şube açmışlardır. 1980'li yıllarda uygulamaya konan ekonomi politikaları sermaye birikiminin yoğunlaşmasına ve özel sektörde büyük grupların ortaya çıkmasına neden olmuş, buna bağlı olarak da, uluslararası para ve sermaye piyasaları ile entegrasyon gerekliliği doğmuştur. Yabancı bankalar bu ihtiyacı karşılamak ve sahip oldukları avantajlardan yararlanarak sermayelerine göre daha yüksek kâr marjıyla çalışıp kâr elde etmek amacıyla Türk piyasasına yönelmiştir³¹⁴.

Düşük kâr düzeylerine düşen ve kendi ülkelerinde daha fazla büyüme fırsatı olmayan yabancı bankalar, girdikleri ev sahibi ülke piyasasında ulusal alacak paylarını

³¹² Cevdet Denizer, Foreign Entry in Turkey's Banking Sector,1980-97, **Policy Research Working Paper 2462**, October 2000, s. 8.

³¹³ Aksoy, ss. 321-322.

³¹⁴ A.g.e., s. 325.

artırarak daha yüksek kâr oranları yaşayabilmektedirler ve bu bağlamda yüksek büyüme potansiyeli ile Türkiye, giriş yapılabilecek güçlü bir aday ülke konumundadır.

Yabancıların Türkiye'ye girişini etkileyen üç önemli faktör, artan nüfusu ve kişi başına gelir düzeyi ile, Avrupa ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında bulunmasıdır. Yatırım ortamında gerçekleştirilen reformlar, makroekonomik performansı geliştirmekle kalmamış, Türk ekonomisinin komşu ekonomilere nazaran yüksek dış ticaret ve büyüme potansiyeli, yabancıları çeken ilave etkenler olmuştur. Ayrıca, Türkiye AB'ye girme sürecindedir ve Türk bankaları boyut olarak nispeten küçük olduklarından, devralınmaları oldukça kolaydır. Buna ek olarak, Türk ve yabancı bankalar arasında davranış farkı olmaması ve yabancı mülkiyeti payı konusunda herhangi bir sınırlama olmaması, yabancı bankaları Türkiye'ye çeken etkenlerden bazılarıdır. Ayrıca, Türkiye piyasasına giriş artık daha kolaydır. Faiz oranları daha düşüktür, enflasyon oranları tek haneli rakamlara inmiştir. Şirket yönetim sistemi iyileşmektedir. Bankacılık sisteminde daha iyi denetleme ve düzenleme vardır ve esnek döviz kuru sistemi uygulanmaktadır³¹⁵.

Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve istikrarın elde edilmesinin Türkiye'yi yabancı bankalar açısından tekrar cazip hale getirdiği görülmektedir. Mali disiplinin sağlanması, enflasyonun düşmesi ve kamu borçlanma gereğinin azalmasına bağlı olarak reel faizlerin gerilemesi de Türkiye'de bankacılığın yönünü değiştirmektedir. Yabancı bankaların Türkiye'de hazine kağıtlarına yatırım yapabilmeleri için ulusal sektörde fiziksel bir varlığın bulunması gerekmemektedir. Fakat finansal istikrarın devam etmesi ve bankaların gerçek aracılık işlevlerine dönmeleri durumunda, müşteri portföyü ve şube ağı önem kazanacaktır. Son dönemlerde bireysel ve konut kredilerinin öneminin giderek artması nedeniyle olumlu beklentilere sahip yabancıların sektöre bir an önce girmek suretiyle pay almaya çalıştıkları düşünülmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin de bu ilginin artmasında etken olduğu düşünülmektedir³¹⁶.

³¹⁵ Ahmet Faruk Aysan, Pınar Ceyhan Şanlı, Globalization Turkey's Banking Sector: The Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey, **MPRA Paper**, No: 5489, 2006, ss. 13-16.

³¹⁶ Yayla vd., s. 36.

2004 yılından sonra sektöre giriş yapan yabancıların öncelikli tercihi orta ölçekli ve piyasanın belli bir kısmına hizmet veren bankalar olmuş, bununla birlikte geniş şube ağı ve yüksek müşteri potansiyeli olan bankalarda ilgi görmektedir. Yabancıların sadece kurumsal müşterilere hizmet eden yerli bankalara değil, bireysel ve konut kredilerinde de tecrübesi olan bankalara yöneldikleri gözlenmektedir³¹⁷.

Günümüzde, özelleştirme uygulamaları da Türkiye'ye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının girişinde önemli bir faktör olmuştur. Önümüzdeki dönemde kamu bankaları da özelleştirilirse bankacılık sektöründe yabancı sermaye oranının artması beklenmektedir. Kamu bankalarının özelleştirme kapsamına alınması ile bu bankalara yabancıların ilgisini büyük olacağı düşünülmektedir. Bunun nedeni, kamu bankalarının sektördeki rekabet gücü ve kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmalarıdır³¹⁸.

4.2.3. Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yukarıdaki kısımda, Türk bankacılık sektörüne yabancı banka girişleri ve gelişimi sektörde yaşanan gelişmelerle birlikte, detaylı olarak açıklandıktan sonra, bu kısımda Türk bankacılık sektörüne yabancıların girişinin etkisi üzerine yapılan ampirik çalışmalara ve sonuçlarına yer verilecektir.

1980'de genelde banka girişiminin serbest bırakılmasından, faiz oranlarındaki ve finansal aracılık üzerindeki kontrolün kaldırılmasından sonra Türk bankacılık sektörüne rekor sayıda yabancı ve yerli banka girişi yaşanmıştır. Bu, Türkiye'deki makroekonomik ortamda egemen olan yüksek ve değişken enflasyona rağmen gerçekleşmiştir. Ülkenin, dünyanın geri kalanıyla finansal entegrasyonu, 1989 yılında sermaye hesabının açılmasıyla daha da büyük bir adım atmıştır ve sermaye akışları önemli ölçüde artmıştır. Finans sistemi, dış piyasalarla giderek daha fazla bağlantılı hale gelmiştir. Liberalleşme sürecinin bir boyutunun, yani finans sektörüne yabancı banka girişinin etkilerinin incelendiği çalışmaya göre, 1980 yılı ile 1997 yılının sonu arasında sektöre 17 yabancı banka ve bir miktar yerli banka katılmış ve üç ölçüte dayanarak, bu bankaların sektöre girişinin performansı nasıl etkilediğini araştırılmıştır: net faiz

³¹⁷ A.g.e., s. 36.

³¹⁸ Levent Başak, **Türkiye'de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 261, Kasım 2008, s. 41.

marjları, genel giderler ve varlık getirileri bunların hepsi toplam varlıkların yüzdesi olarak ifade edilmiştir. Bulunan sonuçlara göre³¹⁹:

- Yabancı banka mülkiyetinin ölçütüyle de bağlantılı olduğu görülmüştür.
- Yabancı bankaların girişi, ulusal bankaların genel giderlerini azaltarak, kârlarını artırmıştır.
- Sektöre giren yabancı bankalar, operasyon çapları küçük olmasına rağmen, rekabet üzerinde çok güçlü bir etki yarattığı görülmektedir. Ama piyasa daha fazla rekabeti kaldıracak durumda değildir.
- Yabancı bankaların finansal ve operasyonel planlama, kredi analizi ve pazarlama ve insan sermayesi üzerinde olumlu etki yarattığı yönünde kuvvetli göstergeler bulunmaktadır.

Parametrik olmayan bir yöntem kullanarak, finansal liberalleşme dönemi içinde, (1981'den 1996'ya kadar) yeni kurulan bankalarla yerleşik bankalar arasındaki teknik X-etkinliği ve üretkenlik büyümesini inceleyerek karşılaştıran, çalışmanın amacı kurulum sonrasında yeni bankaların performans modellerini incelemektir. Elde edilen sonuçlar yeni bankaların, üretim etkinliğinin her yönünde yerleşik bankalardan üstün olduğunu göstermektedir. Üretkenlik, teknoloji ve etkinlik de, yeni bankalarda yerleşik bankalardan daha hızlı büyüme eğilimi göstermektedir. Ancak, bu gelişmelerin çoğu sürecin ilk aşamalarında yaşanmaktadır. Bu bankalar on yaşına yaklaştıkça, büyük boyutlarda maliyet oransızlıkları ortaya çıkarak, büyüyen üretim ölçeklerinden kaynaklanan ölçek fırsatları ekonomisinin Türk bankacılık piyasasında oldukça sınırlı olduğunu gösterir. Ayrıca, yabancı banka katılımlarının, yerli katılımlardan çok daha etkili ve üretken olduğu görülmüştür, bu da, gelişmekte olan piyasalarda banka yetkililerinin, kendi bankalarının etkinlik performanslarını canlandırmak amacıyla yabancı banka katılımlarını kullanabileceğini göstermektedir³²⁰.

³¹⁹ Cevdet Denizer, **Foreign Entry in Turkey's Banking Sector, 1980-97**, Policy Research Working Paper, 2462, October 2000.

³²⁰ İhsan Işık, Doğan Uysal, Meleke Uğur, **Post-Entry Performance of de Novo Banks in Turkey**, Tenth Annual Conference of the ERF, Morocco, December 2003.

Liberalleşme programının Türk bankalarının etkinliğini, işlevsellik ve mülkiyet açısından iyileştirip iyileştirmediğini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada 1970'den 1994'e kadar her yıl için parametrik olmayan matematiksel programlama modeli DEA'yı (Data Envelopment Analysis) kullanılmıştır. Liberalleşme sonrasında, artan yeni katılımlar ve gevşeyen düzenlemelerle rekabetin yoğunlaşacağı ve bunun sonucunda bankaların kaynak yönetimi konusunda daha sıkı disipline olacağı ve daha etkin olmaya zorlanacağı varsayılmaktadır. Ayrıca etkinsizlik kaynaklarını da işlev ve mülkiyet açısından incelemişlerdir. Çalışmada devletin sahip olduğu bankalarla özel bankalar arasında etkinlik farkı olmaması beklenmeyen bir sonuç olmuştur. Nispeten küçük boyutları ve daha dinamik yapıları nedeniyle özel bankalar ve yabancıların sahip olduğu bankaların liberalleşmeye tepki vermesi bekleniyordu. Bu çalışmada ulaşılan bulgular genel olarak bu varsayımı desteklememektedir. İnceleme dönemi içinde makroekonomik ortamın istikrarlı olmamasının muhtemelen finans sisteminin etkinliğini ve sonuçlarını etkilediğini ve bu bağlamda, makroekonomik istikrarın, liberalleşme politikalarının etkinlik kazançlarıyla sonuçlanmasında ön koşul olabileceğini ifade edilmektedirler³²¹.

Stokastik sınır yaklaşımı (stochastic frontier analysis) uygulayarak 1990-2000 döneminde 53 Türk bankasının etkinliğinin incelendiği çalışmada devlet ve özel bankalar arasında herhangi bir heterojenlik kanıtına rastlanmamıştır. Ayrıca, inanılan aksine, devlet bankalarının, özel bankalardan daha yetersiz olduğunu da görülmemiş ve "özel finans kuruluşlarının" geleneksel bankalardan pek ayırt edilmediği görülmüştür. Bu dönemde devlet bankalarının büyük "vergi kayıpları" yaşamalarına rağmen, özel bankalardan daha az etkin olmadığı sonucuna varılmış ve devlet bankalarının izlediği toplumsal hedefleri dikkate almadan, ekonomi üzerinde yük oluşturduğunu söylemenin haksızlık olacağı belirtilmiştir. Politik hedeflerin Toplumsal hedeflere müdahale etmediği takdirde ve sürece, devlet bankaları vergi kayıpları yaşamayacaktır. Böylece özelleştirmeye gerek kalmayacaktır³²².

³²¹ Deniz Cevdet, Dinç Mustafa, Tarımcılar Murat, **Measuring Banking Efficiency in the Pre and Post-Liberalization Environment, Evidence from the Turkish Banking System**, November 2000,

³²² Mahmoud A.Gamal, Hulusi İnanoğlu, **Efficiency vs. Heterogeneous Technologies in the Turkish Banking: 1990-2000**, Ağustos 2002.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların piyasaya giriş nedenlerinin ve etkisinin irdelendiği çalışmada, Türk bankacılık sektörüne yabancı katılımının muhtemel faydaları ve sakıncaları olabileceği belirtilmekle beraber, Türk bankacılık sektörüne yabancı katılımının tarihsel olarak küçük olduğunu, bu nedenle yabancı bankaların Türk bankacılık sektörünün oligopolistik yapısını ve yüksek konsantrasyonunu fazla etkileyemedikleri vurgulanmaktadır. Diğer yandan, yabancı banka girişlerinin niceliksel yönüne bakıldığında Türkiye'deki finansal sektörün gelişimine finansal planlama, kredi analizi/pazarlama ve insan sermayesi yönünde katkı sağladığına değinilmektedirler. Ayrıca çalışmada kriz dönemlerinde yabancı bankaların kaynaklarını krizin etkilerini en azaltacak şekilde kullanmadıkları, tam aksine krizleri tetikleyici yönde faaliyet gösterdikleri ileri sürülmekte ve bu nedenle ülkeye fiziksel olarak giriş yapan bankaların daha önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Çalışmada, yabancıların, ekonomiye katkı sağlayacak yatırımları ve büyümeyi teşvik edecek şekilde çalışmalarının önemli olduğu vurgulanmaktadır³²³.

³²³ Çakar, ss. 94-95.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ ULUSAL VE ULUSLARARASI SERMAYELİ BANKALARIN ETKİNLİK VE PERFORMANS ANALİZİ

5.1. GİRİŞ

Bu çalışmada son yıllarda yapısal değişim sürecini yaşayan Türk bankacılık sektörünün mülkiyet yapılarına göre veri zarflama yöntemiyle (2006, 2007 ve 2008 yılları) etkinlik analizi yapılarak sektördeki yabancı sermaye girişlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, aynı yıllarda Türk bankacılık sektörünün finansal performansının çok değişkenli istatistiksel tekniklerden olan faktör analizi yöntemiyle irdelenecektir.

Önce araştırmada etkinlik analizi için kullanacağımız veri zarflama yöntemi hakkında daha sonra da performans analizi için kullanacağımız faktör analizi hakkında bilgi verilecektir.

5.2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

Veri Zarflama Analizi, benzer girdiler kullanarak çıktı ya da çıktılar ortaya koymakla sorumlu karar noktalarının göreceli etkinliklerini değerlendirmek için kullanılan ve doğrusal programlama tabanlı bir yöntem olarak tanımlanabilir. Veri Zarflama Analizini benzer amaçlı diğer yöntemlerden ayıran temel özellik, çok sayıda girdi ve çıktının olduğu durumlarda değerlendirme yapılabilmesini sağlamasıdır. Analiz sonucunda, her karar noktasının etkinlik değeri, etkin olmayan karar noktalarının hangi girdi/çıkıtı oranlarında etkinliklerinin nasıl arttırılabileceği (senaryolar) ve referans olarak kullanılacak karar noktalarına ilişkin bilgiler elde edilir³²⁴.

³²⁴ Armağan Tarım, Veri Zarflama Analizi: Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı, Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü, *Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi 15*, Ankara 2001, s.49-50.

Veri Zarflama Analizi ilk kez 1957 yılında Farrell tarafından Ortalama Performans ölçütüne karşılık ortaya atılan Sınır Üretim Fonksiyonu önerisi ile şekillenmiş, 1978 yılında Charnes, Cooper ve Rhodes'in çalışmalarıyla bugünkü haline gelmiştir. VZA'nın metodolojisi, merkezi eğilimlerden ziyade sınırlara (frontiers) yönelik olmaktadır. Bu metodoloji son yıllarda ayrıntılı olarak yerli ve yabancı olmak üzere çok sayıda araştırmacılar tarafından bilimsel çalışmalarında kullanılmıştır. VZA Yöntemi, homojen oldukları varsayılan üretim birimlerini kendi içlerinde bir birleriyle mukayese eder³²⁵.

Bu teknikte lineer programlama kullanılarak en iyi davranan gözlemlerden oluşan etkinlik sınırı çizilmekte ve tüm gözlemlerin bu sınıra göre etkinliği ölçülmektedir³²⁶. Etkin birimler 1 değeri alırken etkin olmayan birimlerin değeri 1'den küçük olmaktadır, 1 ile etkinlik değeri arasındaki fark, aynı miktar çıktının fark nisbetinde daha az girdiyle elde edilebileceğini göstermektedir.

Veri Zarflama Analizinde temel etkinlik ölçütü, çıktıların ağırlıklı toplamalarının girdilerin ağırlıklı toplamalarına bölümüdür. Diğer bir deyişle herhangi bir karar noktasının etkinlik ölçütü (j. Karar noktası), (1.1) formülündeki gibi tanımlanabilir.

$$Etkinlik = \frac{u_1 y_1 + u_2 y_2 + \dots + u_n y_n}{v_1 x_1 + v_2 x_2 + \dots + v_m x_m} \quad (1.1)$$

(1.1) formülünde j. karar noktası için n adet çıktı ve m adet girdi vardır. Burada, u_n n. çıktının ağırlığını, y_n n. çıktının miktarını, v_m m. girdinin ağırlığını ve x_m m. girdinin miktarını göstermektedir.

(1.1) formülünden de görüleceği gibi Veri Zarflama Analizi bir kesirli programlama sürecini içermektedir. Ancak kesirli programlamanın çözümü güçtür. Bu

³²⁵ T.Coelli, D.S. P. Rao ve G.E. Battese, "An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis", **Kluwer Academic Publishers**, Boston, 1998, s. 142.

³²⁶ S.Caner, V.Kontrovich, "Efficiency of the Banking Sector in the Russian Federation: An International Comparison", Bilkent University, **Working Paper**, 2004.

nedenle kesirli programlama seti, (1.1) formülünün paydasının 1'e eşit olacağı ana varsayımı ile doğrusal programlama setine dönüştürülerek çözülebilir.

5.2.1. Veri Zarflama Analizinde Yöntemler

Veri Zarflama Analizinde temel olarak üç yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler,

- CCR (Charnes-Cooper-Rhodes) Yöntemi,
- BCC (Banker-Charnes-Cooper) Yöntemi ve
- Toplamsal Yöntemdir.

Bu yöntemlerin tümünde, girdi ya da çıktı odaklılık dikkate alınmak şartıyla kesirli programlama-doğrusal programlama dönüşümü kullanılabilir. Burada girdi odaklılık, çıktı miktarlarının sabit tutularak girdi miktarlarında meydana gelecek değişimlerin incelenmesi olup, çıktı odaklılık ise girdi miktarlarının sabit tutularak çıktı miktarlarında meydana gelecek değişimlerin incelenmesi olarak tanımlanmıştır.

Veri zarflama analizinde, her karar birimi (banka), i tane farklı girdi kullanmak suretiyle r tane farklı çıktıyı üretmektedir. Etkinliğin ölçülmesine yönelik çalışmalarda kullanılacak girdi ve çıktılarının tanımı için literatürde belli başlı üç yaklaşım bulunmaktadır³²⁷.

- 1) **Üretim yaklaşımı:** Mali kuruluşlar, mevduat ve kredi hesapları (hesap sayısı/işlem adedi) üreten birimler olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda girdi işgücü (çalışan sayısı/maliyeti), fiziksel sermaye (sabit varlıklar), çıktı ise hesap sayısı veya işlem adedi olmaktadır. Yani, bankalar işgücünü ve fiziksel sermaye kullanarak mevduat ve kredi hesapları üretici birimler olarak ele alınmaktadır.
- 2) **Aracılık yaklaşımı:** Mali kuruluşların tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasındaki geleneksel aracılık işlevinden hareket etmektedir. Bu yaklaşımda

³²⁷ L.Drake, M.Hall, R.Simper, "Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-Parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector", 2005, s. 13-17.

girdileri bankaların yabancı kaynakları (mevduat ve diğer yabancı kaynaklar veya bunlara yapılan faiz ödemeleri), işgücü ödemeleri, fiziksel sermaye (sabit varlıklar), çıktıları ise krediler ve diğer gelir getiren aktifler veya bunlara ait faiz gelirler oluşturmaktadır. Aracılık yaklaşımıyla üretim yaklaşımı arasındaki temel farklılık, aracılık yaklaşımında gelir getiren aktifler çıktı olarak değerlendirilirken, üretim yaklaşımında yükümlülük kalemleri de (temelde mevduat) çıktı olarak değerlendirilmektedir.

3) Kâr yaklaşımı: Bu yaklaşım, bankaların temel amacının kâr maksimizasyonu olmasından hareket etmektedir. Bunun sağlanması için bankalar gelirlerini artırmaya ve maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda girdi olarak faiz dışı giderler (işletme giderleri ve diğer faiz dışı giderler), çıktı olarak ise net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır.

Üretimi yaklaşımı, genelde şube etkinliğini değerlendirmede ve şubeler arası karşılaştırmalarda kullanılmaktadır. Aracılık yaklaşımı ise tüm sisteme yönelik değerlendirmelerde yada sistemler arası karşılaştırmalarda daha yaygın olarak kullanılmaktadır³²⁸. Üç yaklaşımda etkinliğe ilişkin skorlar, yayılım, bankaların sıralamaları arasındaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Genel etkinlik rakamı ve sektör için farklılıklar, sektörden çıkması gereken bankaları veya devir ve birleşmelerin gerekliliğini sorgulamada kullanılmaktadır³²⁹.

Veri zarflama analizinde karar verilecek ikinci konu girdi odaklı veya çıktı odaklı yaklaşımın seçimine ilişkindir. Girdi odaklı yaklaşımda belirli bir çıktıyı üretmede kullanılacak en az girdi miktarı (girdi minimizasyonu); çıktı odaklı yaklaşımda ise belirli bir girdiyle en fazla üretilen çıktı miktarı (çıkıtı maksimizasyonu) baz alınmaktadır³³⁰. Birbirinin duali olan iki optimizasyon probleminin çözülmesi aynı etkin sınırı vermekte, ancak zaman zaman etkisiz birimlerde farklılıklar oluşabilmektedir.

³²⁸ A.Berger, D. Humprey (1997), "Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research", **European Journal of Operational Research**, Vol. 98, 1997, pp. 175-212.

³²⁹ Drake ve diğerleri, 2005, s. 17.

³³⁰ A.Cengiz, "Türkiye'de Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Arasında Yaşanan Birleşmelerin Etkinliğinin Kantitatif Analizi", **Yayınlanmamış BDDK Uzmanlık Tezi**, 2004.

Veri zarflama analizinde karar verilmesi gereken bir konuda ölçeğe göre getirinin ne olacağıdır. Ölçeğe göre sabit getiride tüm karar birimlerinin optimum ölçekte çalıştığı ve ölçek etkinsizliğinin olmadığı varsayılmaktadır. Bu varsayımın geçerli olmadığı durumlarda (ölçeğe göre sabit getiri kullanılmasına rağmen optimum ölçekte çalışmayan birimler bulunması halinde) ölçek etkinsizliği teknik etkinsizlik içinde görülmekte ve ayrıştırılmamaktadır. Yani, ölçeğe göre sabit getiride etkinlik, teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinden oluşmaktadır. Ölçeğe göre değişken getiride ise ölçekten kaynaklanan bir etkinsizlik olmadığı ve etkinsizliğin kaynağının saf teknik etkinlik olduğu varsayılmaktadır. Bu yaklaşımda, ölçekten kaynaklanan etkinlik problemleri ortadan kalktığından her zaman ölçeğe göre sabit getiriden daha yüksek bir etkinlik skoru elde edilmektedir.

Eldeki girdi bileşiminin en uygun biçimde kullanarak mümkün olan maksimum çıktının üretilmesindeki başarı “teknik etkinlik”, girdi ve çıktı fiyatlarının göz önüne alınarak en uygun girdi kombinasyonunun seçilmesindeki başarı “fiyat etkinliği” ve uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı da “ölçek etkinliği” olarak tanımlanmaktadır. Bu bileşenlerin hepsi birden “ekonomik etkinliği” belirler³³¹. Teknik etkinlik ve ölçek etkinliği birlikte “toplam etkinlik” veya “DEA etkinliği-veri zarflama etkinliği” olarak adlandırılır. Yani, Toplam Etkinlik = Teknik Etkinlik x Ölçek Etkinliğidir³³².

CCR modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinliği ölçerken, BCC modeli ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik etkinliği ölçmektedir. Özetle, E etkinliği göstermek üzere, $E_{CCR} = E_{ölçek} \times E_{BCC}$ dir³³³.

³³¹ S.Cingi, A. Tarım, “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü Dea-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, Türkiye Bankalar Birliği, Mayıs 2000, **Araştırma Tebliğleri Serisi**, Sayı: 2000-01, s. 6.; Ayrıca bkz. Farrell, M.J., “The Measure of Productive Efficiency”, Journal of the Royal Statistical Society, Series A, General, Vol. 120,1957, pp.253-281; Farrell, M.J. ve M. Fieldhouse, “Estimating Efficient Production Under Increasing Returns to Scale”, Journal of the Royal Statistical Society, Vol: 125, Series A, 1962, pp 252-267.

³³² Tarım, Cingi, s.3; ve ayrıca bkz. R.D.Banker, A. Charnes, W.W. Cooper, “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in data Envelopment Analysis”, **Management Science**, Vol. 30, 1984, pp. 1078-1092.

³³³ Cingi, s. 8.

Buradan da ölçek etkinliği $E_{\text{ölçek}} = \frac{E_{\text{CCR}}}{E_{\text{BCC}}}$ olacağından her iki ölçeğe göre hesaplanan etkinlik skorları birbirlerine oranlanmaktadır³³⁴. $E_{\text{ölçek}} < 1$ olması durumunda ilgili banka için ölçek etkinsizliği söz konusu iken, $E_{\text{ölçek}} = 1$ ise banka kendisi için en uygun ölçekte çalışmaktadır.

5.2.1.1. CCR Yöntemi

CCR yöntemi ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanır. Eğer j . karar biriminin etkinliği h_j ise amaç, bu değerini maksimizasyonu olmalıdır. Bu durumda amaç fonksiyonu girdi odaklılık varsayımı altında (1.2) formülündeki gibi ifade edilebilir³³⁵:

$$Enbh_j = \frac{\sum_{r=1}^n u_r y_r}{\sum_{i=1}^m v_i x_i} \quad (1.2)$$

Kısıtlar ise (1.3) formülündeki gibi gösterilebilir.

$$\begin{aligned} \frac{\sum_{r=1}^n u_r y_r}{\sum_{i=1}^m v_i x_i} &\leq 1 \\ u_r &\geq 0 \\ v_i &\geq 0 \end{aligned} \quad (1.3)$$

Yukarıda da değinildiği gibi kesirli programlama setinin çözümü doğrusal programlamaya göre güçtür. (1.2) ve (1.3) formülleri doğrusal programlama mantığı ile ifade edildiğinde (1.4) ve (1.5) formülleri elde edilebilir. Yani, yukarıda verilen kesirli programlama modeli doğrusal programlama modeline dönüştürülebilir³³⁶ ve bu model

³³⁴ D.Stavarek, "Banking Efficiency in Visegrad Countries Before Joining the European Union", **European Review of Economics and Finance**, Vol. 3, No: 3, s. 17.

³³⁵ Tarım, s. 51.

³³⁶ A.Charles, W.W. Cooper, "Programming with Linear Fractional Functionals", **Noval Research Logistics Quarterly**, Vol. 9, 1962, pp. 3-4.

simplex algoritması yardımıyla çözülebilir. Dönüştürme sonucu ortaya çıkan modele CCR adı verilmiştir³³⁷.

$$Enbh_j = \sum_{r=1}^n u_r y_r \quad (1.4)$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_i = 1$$

$$\begin{aligned} \sum_{r=1}^n u_r y_r - \sum_{i=1}^m v_i x_i &\leq 0 \\ u_r, v_i &\geq 0 \end{aligned} \quad (1.5)$$

(1.4) ve (1.5) formülleri girdi odaklılık durumu için düzenlenmiştir. Eğer çıktı odaklılık durumu için CCR yöntemi kullanılacaksa bu durumda modelin duali olan doğrusal programlama modeli (1.6) ve (1.7) formüllerindeki gibi olacaktır.

$$Enkg_j = \sum_{i=1}^m v_i x_i \quad (1.6)$$

$$\sum_{r=1}^n u_r y_r = 1$$

$$\begin{aligned} -\sum_{r=1}^n u_r y_r + \sum_{i=1}^m v_i x_i &\geq 0 \\ u_r, v_i &\geq 0 \end{aligned} \quad (1.7)$$

İster girdi odaklı ister çıktı odaklı düşünölsün, bir karar verici karar noktalarının etkinliklerine CRR yöntemiyle karar vermek istiyorsa yukarıda tanımlanan modeli bütün karar noktaları için uygulamalıdır. Kurulan model her bir karar noktası için çözüldüğünde her bir karar noktası için toplam etkinlik ölçütleri elde edilecektir. Bu

³³⁷ Cingi, Tarım, s. 6-7.

ölçütleri 1'e eşit olması karar noktaları için etkinliği, 1'den küçük olmaları ise karar noktalarının etkisizliğini gösterir.

5.2.1.2. BCC Yöntemi

CCR modelinin varsayımlarında değişiklik yapılarak elde edilmiş bir modeldir. Bu model temelde ölçeğe göre değişken getiri varsayımına dayanır. Banker-Charnes-Cooper tarafından 1984'te geliştirilmiştir. BCC modelini kullanarak tüm karar birimleri için ölçeğe göre getiri tipi de belirlenebilir. BCC sınırı her zaman CCR sınırının altında yer alır. Bu yüzden CCR etkinlik skoru, BCC etkinlik skorundan küçük veya ona eşit olacaktır.

BCC modelinin CCR modelinden tek farkı, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında her bir karar birimi için çözülecek doğrusal program sonucu elde edilecek λ (etkin olmayan bir karar noktası için etkin olası girdi çıktı bileşimi oluşturmak için gereken bilgiyi sağlayan değer) değerlerinin toplamının 1'e eşit olmasıdır. BCC yönteminin modeli (1.8) formülünde verilmiştir.

Amaç fonksiyonu,

$$Enk\Theta_k$$

Kısıtlar,

$$\sum_{j=1}^N y_{rj} \lambda_{jk} \geq y_{rk} \quad (1.8)$$

$$\Theta_k x_{ik} - \sum_{j=1}^N x_{ij} \lambda_{jk} \geq 0$$

$$\sum_{j=1}^N \lambda_j = 1$$

5.2.1.3. Toplamsal Yöntem

CCR ve BCC modelleri girdiye ve çıktıya odaklı olarak değerlendirmektedir. Eğer bir model, bu iki çeşit odaklanmayı da beraber değerlendiriyorsa toplamsal modeldir. Burada asıl amaç, girdi fazlası (s^+) ve çıktı eksikliğini (s^-) eş zamanlı olarak ele alıp etkinlik sınırı üzerinde etkinsiz karar birimine en uzaktaki noktaya ulaşmaya çalışmaktır. Etkinsizlik ise (1-Etkinlik) ile bulunur. Bu model sonucunda bir etkinlik skoru değeri elde edilmez. Karar birimlerinin etkin olup olmadıkları aylak değişken değerlerine bakılarak belirlenir. Eğer her iki aylak değişkenin değeri de sıfır ise o karar birimi bu modele göre etkin olacaktır.

5.3. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN MÜLKİYET YAPILARINA GÖRE ETKİNLİĞİNİN VZA ANALİZİ İLE ÖLÇÜMLEMESİ

Bu araştırmada Veri Zarflama Analizi kullanılarak Türk bankacılık sektörünün mülkiyet yapılarına göre (kamu, özel ve yabancı bankaların) 2006-2008 dönemi etkinliği araştırılmıştır. Veri zarflama analizinde kullanılan ve daha önce açıklanan yöntem ve yaklaşımlar doğrultusunda araştırmada kullanılan veriler Ek-2 (2006), Ek-3 (2007) ve Ek-4 (2008)’de sunulmuştur.

Üretim ve Aracılık yaklaşımlarına göre kullanılan girdiler ve çıktılar aşağıda tablodaki gibidir³³⁸.

	Girdiler	Çıktılar
Üretim Yaklaşımı	Personel Giderleri / Toplam Aktifler Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler Şube başına personel sayısı	Toplam mevduat / Toplam aktifler Toplam Krediler / Toplam Aktifler
Aracılık Yaklaşımı	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	Toplam Krediler / Toplam Aktifler Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler

³³⁸ Literatürde kullanılan girdi ve çıktı kalemleri çok çeşitli olup, ayrıntılı bilgi için bkz Cingi ve Tarım, s.15.

Bu araştırmada önce Ek-2, Ek-3 ve Ek-4'teki 2006-2007-2008 yılları verileri (3 kamu, 11 özel ve 17 yabancı bankanın) kullanılarak hem üretim, hem de aracılık yaklaşımına göre CCR (ölçeğe göre sabit getiri) ve BCC (ölçeğe göre değişken getiri) yöntemleriyle etkinlik skorları hesaplanmıştır³³⁹. Daha sonra hem iki ölçeğe göre hesaplanan etkinlik skorlara oranlanıp (CCR/BCC) tüm bankaların ölçek etkinlikleri hesaplanarak aşağıdaki tabloda özetlenmiştir³⁴⁰. $E_{ölçek} = 1$ ise banka kendisi için en uygun ölçekte çalışmakta olduğunu, $E_{ölçek} < 1$ olması durumunda ilgili banka için ölçek etkinsizliği söz konusudur.

Tablo 5.1
2006, 2007 ve 2008 VZA Sonuçları

		Üretim Yaklaşımına Göre Ölçek Etkinlikleri			Aracılık Yaklaşımına Göre Ölçek Etkinlikleri			İki Yaklaşımına Göre Ortalama Ölçek Etkinlikleri		
		2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	KB1*	1	1	1	0,846915	0,7948004	0,889478	0,9234575	0,8974	0,944739
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	KB2	1	1	1	0,795277	0,6996622	0,609362	0,8976386	0,849831	0,804681
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	KB3	1	1	1	0,824062	0,729495	0,572862	0,9120308	0,864747	0,786431
Adabank A.Ş.	ÖB1**	0,18255	0,550204	0,197125	1	1	1	0,5912752	0,775102	0,598562
Akbank T.A.Ş.	ÖB2	1	1	0,96741	0,830851	0,7389333	0,633863	0,9154254	0,869467	0,800637
Alternatif Bank A.Ş.	ÖB3	1	1	0,938846	0,78668	0,749426	0,567998	0,8933398	0,874713	0,753422
Anadolubank A.Ş.	ÖB4	0,967261	0,946188	0,944381	0,848216	0,6860594	0,536113	0,9077386	0,816123	0,740247
Şekerbank T.A.Ş.	ÖB5	1	0,988853	0,990097	0,791243	0,5621225	0,428363	0,8956216	0,775488	0,70923
Tekstil Bankası A.Ş.	ÖB6	0,988703	0,974381	0,899394	0,870165	0,636548	0,442723	0,9294341	0,805465	0,671059
Türkish Bank A.Ş.	ÖB7	0,743595	0,789798	0,943014	0,926214	0,7809561	0,886885	0,8349047	0,785377	0,914949
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	ÖB8	0,997709	0,947431	0,888747	0,852048	0,7344959	0,513322	0,9248785	0,840963	0,701035
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	ÖB9	0,99224	0,997661	0,994173	0,856302	0,820904	0,61537	0,9242711	0,909282	0,804771
Türkiye İş Bankası A.Ş.	ÖB10	0,988163	0,928023	0,93663	0,903713	0,8264615	0,678754	0,9459379	0,877242	0,807692
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	ÖB11	0,990103	0,989962	1	0,878079	0,7616219	0,581336	0,934091	0,875792	0,790668
ABN AMRO Bank N.V.	YB1***	0,765044	0,727381	0,859916	0,784646	0,7404451	0,962997	0,7748449	0,733913	0,911456
Arap Türk Bankası A.Ş.	YB2	0,603216	0,70152	0,739943	0,990116	0,9715246	1	0,7966663	0,836522	0,869972
Bank Mellat	YB3	1	0,995765	1	1	1	0,894073	1	0,997882	0,947037
Citibank A.Ş.	YB4	0,594361	0,987474	0,998024	0,92593	0,5633647	0,667646	0,7601457	0,77542	0,832835
Denizbank A.Ş.	YB5	0,992577	0,994395	0,989351	0,82562	0,7508634	0,504714	0,9090988	0,872629	0,747033
Deutsche Bank A.Ş.	YB6	0,77482	0,475097	0,541754	0,626444	0,4938026	0,647653	0,7006322	0,48445	0,594704
Eurobank Tekfen A.Ş.	YB7	0,950573	0,758107	0,749345	0,871783	0,9571614	0,571316	0,9111781	0,857634	0,660331
Finans Bank A.Ş.	YB8	0,853445	0,987389	0,864111	0,808241	0,7157044	0,473778	0,8308427	0,851547	0,668944
Fortis Bank A.Ş.	YB9	0,990109	0,898018	0,915122	0,814426	0,6925291	0,448279	0,9022678	0,795273	0,681701
Habib Bank Limited	YB10	0,132931	0,464129	0,483428	1	1	1	0,5664655	0,732064	0,741714
HSBC Bank A.Ş.	YB11	0,888953	0,989972	0,954272	0,768652	0,7546369	0,514341	0,8288022	0,872304	0,734306
ING Bank A.Ş.	YB12	1	1	0,980099	1	0,53035	0,436953	#SAYI/01	0,765175	0,708526
JPMorgan Chase Bank N.A.	YB13	0,599427	0,299614	0,467469	0,423784	0,8855365	1	0,5116056	0,592575	0,733734
Millennium Bank A.Ş.	YB14	1	0,965207	1	0,855135	0,8671535	0,6697	0,9275673	0,91618	0,83485
Société Générale (SA)	YB15	0,347543	0,273252	0,946777	0,683108	1	0,845163	0,5153254	0,636626	0,89597
Turkland Bank A.Ş.	YB16	0,990877	0,984171	0,896891	0,814523	0,6541394	0,562245	0,9027	0,819155	0,729568
WestLB AG	YB17	0,723445	0,78561	0,9445	0,879714	0,6170459	0,629367	0,8015796	0,701328	0,786934
	Kamu Ortalama	1	1	1	0,822085	0,7413192	0,690567	0,9110423	0,87066	0,845284
	Özel Ortalama	0,895484	0,919318	0,881802	0,867592	0,7543208	0,625884	0,881538	0,83682	0,753843
	Yabancı Ortalama	0,718078	0,781594	0,843	0,768948	0,7761328	0,695778	0,8694704	0,778863	0,769389
	Tüm Sektör Ortalama	0,835255	0,8516	0,871962	0,836063	0,765024	0,670473	0,8356589	0,808312	0,771217

³³⁹ Hesaplamalar Excel eklentisi olan DEA-Solver Programı kullanılarak yapılmıştır.

³⁴⁰ Hesaplamaların ayrıntıları Ek-5 (2006 yılı), Ek-6 (2007 yılı), Ek-7 (2008 yılı)'te sunulmuştur.

Yukarıdaki Tablo 1’de hesaplanan sonuçlar incelendiğinde, üretim yaklaşımına göre, kamu ve özel sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalara göre daha etkin çalıştıkları görülmekte olup, kamu bankaları üretim yaklaşımına göre araştırılan tüm yıllarda (2006-2007-2008) ölçek etkinliğinin 1 olması da tam etkin çalıştıklarını göstermektedir. Yani, kamu bankaları yaygın inanın tersine gerek özel sermayeli gerekse yabancı sermayeli bankalarından daha etkin gözükmektedir.

Kamu bankalarının, yaygın şube ağı ile geniş bir müşteri kitlesine ulaşması, müşterilerin gözünde iyi bir itibara sahip olmaları nedeniyle yaşanan finansal krizler sonrası kamu bankalarına yönelim olması gibi nedenler bu etkinlikte payı olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak, kamu çalışanlarının maaş ödemeleri, kamu kuruluşlarının mevduatları, otomatik ödeme talimatları ve vadesiz mevduat tortusunun büyüklüğü gibi bankaya verimlilik sağlayan hususlar kamu bankalarına avantaj sağlayan kamusal imtiyazlardır. Ayrıca, ortalama olarak bakıldığında özel sermayeli bankalar grubu yabancı bankalar grubuna göre daha etkin gözükmektedir. Tüm sektör bazında bakıldığında üretim yaklaşımına göre az da olsa etkinlik açısından bir iyileşme söz konusudur.

Aracılık yaklaşımına göre yapılan etkinlik dereceleri incelendiğinde 2006 yılında özel sermayeli bankalar kamu ve yabancı sermayeli bankalara göre az da olsa daha etkin gözükmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında ise yabancı sermayeli bankalar çok az da olsa diğerlerine göre daha etkindir. Ayrıca, tüm sektör bazında bakıldığında aracılık yaklaşımına göre, üretim yaklaşımının aksine Türk bankacılık sisteminde etkinlik açısından kötüleşme söz konusudur.

Üretim ve aracılık yaklaşımlarına göre hesaplanan ölçek etkinliklerinin ortalamaları karşılaştırıldığında ise son yıllarda hem kamu, hem özel sermayeli, hem de yabancı sermayeli bankaların ölçek etkinlikleri azalmıştır. Tüm sektör bazında yıllara göre ortalama genel etkinlikler 2006’da 0,8356589, 2007 yılında 0,808312, 2008 yılında da 0,771217’dir. Buna rağmen kamu bankaları en yüksek etkinlik derecesine sahip olup; yabancı sermayeli bankalar en düşük ortalama etkinlik derecesine sahiptirler. Özel sermayeli bankaların etkinlikleri ise kamu ile yabancı sermayeli bankalar arasındadır. Ölçek etkinliklerinin ortalamalarına göre 2006 yılında en etkin bankanın yabancı

sermayeli Bank Melat (1), özel sermayeli bankalar Türkiye İş Bankası (0,9459), Yapı Kredi Bankası (0,9341) iken 2007 yılında Bank Melat, Türkiye Garanti Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 2008 yılında ise Bank Melat, T.C. Ziraat Bankası ve Turkish Bank etkin olarak gözükmemektedir.

Bunun yanında, etkin olmayan bankaların son üçü sırasıyla 2006 yılında JP Morgan Chase Bank (0,516) Soci te G n rale (0,5153) ve Habib Banka (0,5665), 2007 yılında ise Deutsche Bank A.Ş. (0,4844), JP Morgan Chase Bank (0,5915) ve Soci te G n rale bankalar olup, 2008 yılında ise Deutsche Bank A.Ş. (0,5947), Adabank A.Ş. (0,5986) ve Eurobank Tefken A.Ş. (0,6603)'dir.

Kamu bankalarının teknoloji düzeylerinden ve hizmet kalitelerinden bağımsız olarak daha kolay mevduat toplamalarının ve kısmen de kamunun kaynak aktarımıyla menkul kıymetler cüzdanı gibi daha fazla çıktıyı üretiyor olmalarının kamu bankalarının diğ rlerine göre daha etkin olmalarının nedenleridir.

Sonuc olarak 2006-2007-2008 yıllarında Türk bankacılık sektörü etkinlik açısından incelendiğinde son yıllara doğru kötüleşme içinde olduğunu, bunun nedenini de dünyada hüküm süren ekonomik krizin ülkemizi de etkilemesine bağlayabileceğimiz gibi son zamanlarda merkez bankaların faizlerinin düşmesi...

5.4. FAKTÖR ANALİZİ

Faktör analizi, başlıca amacı aralarında ilişki bulunduğu düşünülen çok sayıdaki değişken arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmak için daha az sayıdaki temel boyuta indirgemek veya özetlemek olan bir grup çok değişkenli analiz tekniğine verilen genel bir isimdir. Diğer bir ifade ile faktör analizi, aralarında ilişki bulunan çok sayıda değişkenden oluşan bir veri setine ait temel faktörlerin (ilişkinin yapısının) ortaya çıkarılarak araştırmacı tarafından veri setinde yer alan kavramlar arasındaki ilişkilerin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olmaktır. 20. yüzyılın başlarında Spearman tarafından geliştirilen Faktör Analizinin yaygın kullanımı,

bilgisayar teknolojisinde 1970’li yıllarda yaşanan hızlı gelişme ile mümkün olabilmıştır³⁴¹.

Çok değişkenli istatistik tekniklerinden olan Faktör Analizi, araştırmacıya birbiriyle ilişkili çok sayıdaki değişkeni az sayıda, anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler cinsinden ifade etme ve anlama imkanı sağlar. Etkin bir faktör analizinin toplam veri setini en iyi temsil edebilen ancak mümkün olduğunca az sayıda faktörden oluşan bir çözüm olması arzu edilen özelliktir. İyi bir faktör analizi sonucunun hem basit hem de yorumlama becerisinin iyi olması arzu edilir. Faktör analiziyle ilgili teknikleri Açıklayıcı Faktör Analizi ve Onaylayıcı Faktör Analizi olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür³⁴². Açıklayıcı faktör analizinde araştırmacı araştırma yaptığı konuyla ilgili olarak değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik olarak herhangi bir fikrinin veya öngörüsünün olmaması sebebiyle değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışır. Onaylayıcı faktör analizinde ise araştırmacı tarafından daha önceden belirlenen bir ilişkinin doğruluğunu test etmek amaçlanmaktadır³⁴³.

Genellikle Faktör Analizi denildiğinde Açıklayıcı Faktör Analizi akla gelir. Bu yöntem ile p sayıda değişkenden orijinal değişkenliği yüksek oranda açıklayan daha az sayıda faktör belirlenir ve bu faktörlerin faktör yükleri, faktör katsayıları, faktör skorları hesaplanır ve orijinal değişkenlerle yüksek oranda ilişkili fakat kendi aralarında ilişkisiz skorlar türetilir³⁴⁴.

Özellikle sosyal bilimlerde, her bir maddenin hangi diğer maddelerle gruplaşma yaptıklarını (benzer amaca yöneldiklerini) bu maddelerin bu gruplara ne kuvvetle bağlandıklarını görmek amacıyla açıklayıcı (exploratory) faktör analizi sıklıkla kullanılmaktadır. Açıklayıcı faktör analizinde önceden belirlenmiş (a priori) bir faktör yapısı öngörülmez. Özdeğerlerden yararlanarak orijinal değişkenliği büyük oranda (% 67’den daha fazla) açıklayan bir faktör yapısı belirlenmeye çalışılır.

³⁴¹ Şenol Büyüköztürk, “Faktör Analizi Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, **Eğitim Yönetimi Dergisi**, 32, 471-472, 2002.

³⁴² Ezel Tavşancıl, **Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi**, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 3. Baskı, Ankara Ekim 2006, s. 46.

³⁴³ Büyüköztürk, s. 472.

³⁴⁴ Kazım Özdamar, **Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi-2 (Çok Değişkenli Analizler)**, Yenilenmiş 5. Baskı, Kaan Kitabevi, 2004, s. 238.

Faktör Analizi birbiriyle ilişkili Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis), en büyük benzerlik yöntemi (Maximum Likelihood Factoring), Alpha faktöring yöntemi, Ağırlıksız En Küçük Kareler Yöntemi (Unweighted Least Squares Faktoring), İmage faktöring yöntemi ve genellenmiş en küçük kareler yöntemi (Generalized and Weighted Least Squares Faktoring) olmak üzere farklı teknikler içerir. Faktörlerin elde edilmesinde en yaygın kullanılanı Temel Bileşenler Analizidir. (Principal Component Analysis-PCA)³⁴⁵. Bu yöntemde, önce değişkenler arasındaki maksimum varyansı açıklayan birinci faktör hesaplandıktan sonra kalan maksimum miktardaki varyansı açıklamak için ikinci faktör hesaplanır. Bu durum üçüncü, dördüncü faktörü hesaplama şeklinde devam eder³⁴⁶.

5.5. FAKTÖR ANALİZİNİN AŞAMALARI

Faktör analizinde dört temel aşama söz konusudur. Bunlar; veri setinin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi, faktörlerin elde edilmesi, faktörlerin rotasyonu ve faktörlerin isimlendirilmesidir.

1) Veri Setinin Faktör Analizi İçin Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla 3 yöntem kullanılır. Bunlar korelasyon matrisinin oluşturulması, Barlett testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testleridir.

- **Analizde kullanılan tüm değişkenler için korelasyon matrisinin oluşturulması:** Veri setinin faktör Analizi için uygun olup olmadığının tespit edilmesinde ilk adım, değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının incelenmesidir. İstenen değişkenler arasındaki korelasyonların yüksek olmasıdır. Çünkü değişkenler arasındaki korelasyonlar ne kadar yüksek ise, değişkenlerin ortak faktörler oluşturma olasılıkları o kadar yüksektir. Başka bir ifade ile değişkenler arasında yüksek korelasyonların varlığı, değişkenlerin ortak faktörlerin değişik biçimlerdeki ölçümleri olduğunu

³⁴⁵ Şeref Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2006, s. 321.

³⁴⁶ Özdamar, s. 241.

gösterir. Değişkenler arasında düşük korelasyonların varlığı ise değişkenlerin ortak faktörler oluşturamayacağını işaretidir³⁴⁷.

Faktör analizinde aralarında yüksek korelasyon olan değişkenler setinin bir araya getirilmesi suretiyle faktör adı verilen genel değişkenlerin (faktörler) oluşturulması söz konusudur.

Bir korelasyon matrisinde değişkenler arasındaki ilişki en az birkaç değişken için belli bir büyüklükte olmalıdır. Örneğin, değişkenler arasındaki korelasyonlar 0,30'un altında ise bu değişkenlerden uygun faktör yada faktörlere ulaşmak pek olası değildir, faktör analizinin kullanımı yeniden sorgulanmalıdır. Ancak değişkenler arasında ikili korelasyon katsayılarının yüksek olması da uygun bir faktörleştirmeyi garanti etmez. İki değişken arasındaki yüksek ikili korelasyon, diğer değişkenler sabit tutulduğunda düşebilir. Bu nedenle değişkenler arasındaki kısmi korelasyonların incelenmesi gerekebilir³⁴⁸.

- **Barlett testi (Barlett test of Sphericity):** Korelasyon matrisinde değişkenlerin en azından bir kısmı arasında yüksek oranlı korelasyonlar olduğu olasılığını test eder. Analize devam edilebilmesi için “Korelasyon matrisi birim matristir” sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu, başka bir deyişle veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu gösterir³⁴⁹.
- **Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü:** Gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. KMO oranının (0,5)'in üzerinde olması gerekir. Oran ne kadar yüksek olursa veri seti faktör analizi yapmak için o kadar iyidir denilebilir.

³⁴⁷ Kalaycı (Ed.), s. 321-322.

³⁴⁸ Büyüköztürk, s. 482.

³⁴⁹ J.F. Hair, R.E. Anderson, R.L. Tahtam, W.C. Black, “Multivariable Data Analysis”, **Prentice Hall**, New Jersey, 1998, s. 374.

Kaiser, bulunan değeri 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez (0,90'larda mükemmel, 0,80'lerde çok iyi, 0,70'lerde ve 0,60'larda vasat, 0,50'lerde kötü) olduğunu belirtmektedir³⁵⁰.

2) Faktörlerin Elde Edilmesi

Bu aşamada, amaç değişkenler arasındaki ilişkileri en yüksek derecede temsil edecek az sayıda faktör elde etmektir. Faktör sayısı araştırmacı tarafından belirleneceği gibi kaç faktör elde edileceği ile ilgili çeşitli kriterler söz konusudur. Bunlar,³⁵¹

- **Özdeğer (Eigenvalues) istatistiği:** özdeğer istatistiği 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak kabul edilir. Özdeğer istatistiği 1'den küçük olan faktörler dikkate alınmaz.
- **Scree test:** Scree test grafiği (çizgi grafiği) her faktörle ilişkili toplam varyansı gösterir. Grafiğin yatay şekil aldığı noktaya kadar olan faktörler, elde edilecek maksimum faktör sayısı olarak kabul edilir.
- **Toplam varyansın yüzdesi yöntemi:** Her ilave faktörün toplam varyansın açıklanmasına katkısı % 5'in altına düştüğünde maksimum faktör sayısına ulaşılmış demektir.
- **Joliffe Kriteri:** 0,7'nin altındaki tüm faktörler modelden çıkarılır.
- **Açıklanan varyans kriteri:** Varyansın % 90'ını açıklayan faktör sayısı yeterli kabul edilir.

3) Faktörlerin Rotasyonu (Faktör Eksen Döndürme)

Faktör rotasyonundan amaç, isimlendirilebilir ve yorumlanabilir faktörler elde etmektir. Başlangıç faktör analizi çözümüne ulaşıldıktan sonra (başlangıç faktör matrisi) ortaya çıkan faktörlerin eksenlerde çeşitli manipülasyonlar veya eksen kaydırmaları

³⁵⁰ Subhash Sharma, "Applied Multivariate Techniques, John Wiley & Sons Inc., New York, 1996, s. 116. Ayrıca, Tavşancıl, s. 47-51.

³⁵¹ George H. Dunteman, "Principal Components Analysis", Thousand Oaks, CA: Sage Publications, **Quantitative Applications in the Social Sciences**, No:69, 1989, s. 16. Ayrıca Büyüköztürk, s. 479-480.

yapma yoluna gidilir. Faktör matrisi faktörler cinsinden standardize edilmiş değişkenleri ifade eden katsayıları içerir. Bu katsayılar faktör yükleri olarak adlandırılıp, değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonları temsil eder. Mutlak değer olarak faktör yükünün büyüklüğü arttıkça değişken ve faktörün birbiriyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir³⁵². Faktör döndürmesinde iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki eksenlerin konumlarını değiştirmeden, yani 90'lık açı ile döndürmedir. Buna dik (ortogonal) döndürme adı verilir. İkinci yöntemde ise her faktör birbirinden bağımsız olarak döndürülür. Eğik döndürme adı verilen bu yöntemde eksenlerin birbirlerine dik olması gerekli değildir. Sonuç olarak, iki döndürme yöntemi arasındaki en önemli istatistiksel farklılık, ilkinde faktörler ilişkisiz (dik, bağımsız) iken (faktörlerin birbirleri ile korelasyon içinde değildirler), ikincisinde ise faktörler birbirleri ile korelasyon içerisindedirler, (birbirlerinden bağımsız değildirler). Faktör analizinde, elde edilen ilk faktörlerin döndürülmesindeki asıl amacın daha iyi yorum veren basit yapıya ulaşmaktır.

Rotasyonda en çok kullanılan yöntem orthogonal (dik) rotasyondur. Orthogonal rotasyonda kullanılan teknikler sırasıyla Varimax (en çok kullanılan algoritmadır), equamax, quartimax, orthomax ve biquartimax algoritmalarıdır.

Eğik döndürmede en yaygın kullanılan teknikler ise oblimax, quartimin, covarimin, biquartimin, oblimin ve binoramin yöntemleridir.

3) Faktörlerin İsimlendirilmesi

Faktörleri isimlendirebilmek için, bir faktör altından büyük ağırlıkları olan değişkenleri gruplamak gerekir. Faktörlerin isimlendirilmesi ile ilgili bilgiler uygulama kısmı da SPSS çıktıları yorumlanırken verilecektir.

³⁵² Coşkun Altunışık, Yıldırım Bayraktaroğlu, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamaları**, 2005, s. 212-226.

5.6. TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN FİNANSAL PERFORMANSININ FAKTÖR ANALİZİ İLE ÖLÇÜMLENMESİ

Bu araştırmada, çok değişkenli istatistik tekniklerinden olan Faktör Analizi kullanılarak bankacılık sektörü Ek-8, Ek-9 ile Ek-10’da sunulan (2006-2007-2008 yılları) verileri (3 kamu, 11 özel ve 17 yabancı bankanın) kullanılarak bazı önemli göstergelere (faktör değişkenlerine) göre finansal performans analizi yapılmıştır. Faktör Analizi kullanılmasının amacı birbiri ile yakın ilişki gösteren finansal oran gruplarını özetleyen anlamlı faktörlerin belirlenmesidir. Tüm sektör için faktör skorları hesaplanarak bankaların ne derece güçlü ve zayıf olduğunun saptanması amaçlanmaktadır. Araştırmada kullanılan, Türkiye Bankaları Birliği’nden elde edilen finansal oranlar (değişkenler) aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5.2
Analizde Kullanılan Oranlar (Değişkenler)

No		Değişkenler	Oranlar
1	Sermaye Yeterliliği	SY1	Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)
2		SY2	Özkaynaklar / Toplam Aktifler
3		SY3	(Özkaynaklar – Duran Aktifler) / Toplam Aktifler
4		SY4	Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar
5		SY5	(Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap Pozisyonu) / Özkaynaklar
6	Bilanço Yapısı	BY1	TP Aktifler / Toplam Aktifler
7		BY2	TP Pasifler / Toplam Pasifler
8		BY3	YP Aktifler / YP Pasifler
9		BY4	TP Mevduat / Toplam Mevduat
10		BY5	TP Krediler / Toplam Krediler
11		BY6	Toplam Mevduat / Toplam Aktifler
12		BY7	Alınan Krediler / Toplam Aktifler
13	Aktif Kalitesi	AK1	Finansal Varlıklar (net) / Toplam Aktifler
14		AK2	Toplam Krediler / Toplam Aktifler
15		AK3	Toplam Krediler / Toplam Mevduat
16		AK4	Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler
17		AK5	Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler
18		AK6	Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler
19		AK7	Duran Aktifler / Toplam Aktifler
20		AK8	Tüketici Kredileri / Toplam Krediler
21	Likidite	L1	Likit Aktifler / Toplam Aktifler
22		L2	Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler
23		L3	TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler
24	Kârlılık	K1	Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler
25		K2	Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar
26		K3	Sürdürülen Faaliyeler Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Toplam Aktifler
27	Gelir-Gider Yapısı	GG1	Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Aktifler
28		GG2	Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri / Toplam Faaliyet Gelirleri (Giderleri)
29		GG3	Faiz Dışı Gelirler (net) / Toplam Aktifler
30		GG4	Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler
31		GG5	Personel Giderleri / Diğer Faaliyet Giderleri
32		GG6	Faiz Dışı Gelirler (net) / Diğer Faaliyet Giderleri

Daha önce değinildiği gibi faktör analizinin 4 temel aşamasından ilki veri setinin analizi için uygunluğunun belirlenmesi idi. Bunun için önce Ek-8, Ek-9 ve Ek-10'daki 2006-2007-2008 yılları verileri kullanılarak (3 kamu, 11 özel ve 17 yabancı bankanın) 31 bankaya ait değişkenin her yıl için korelasyon matrisleri hesaplanarak, söz konusu oranların faktör modeline uygun olup olmadığı belirlenmiştir³⁵³. Oluşturulacak olan faktör modelinin geçerliliği KMO ve Bartlett testleri ile sınanmış olup, her üç yıl içinde verilerin faktör analizine uygunluğu saptanmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi faktör analizinde değişkenler arasındaki korelasyonun yüksek olması istenir. Çünkü, değişkenler arasındaki korelasyonlar ne kadar yüksek ise, değişkenlerin ortak faktör oluşturmaları o kadar yüksektir. Bunun için her yıl için oluşturulan korelasyon matrislerinde aralarındaki ilişki zayıf olan değişkenler analizden çıkarılmıştır. Ayrıca, Anti-image matrisinde çapraz ilişki katsayıları 0,5'ten küçük olan değişkenler, bir faktör altında tek değişken kaldığında o değişken ve bir değişken birden fazla faktör altında yakın faktör yüklemesine sahipse o değişkenlerde analizden çıkarılmış, veriler faktör analizine uygun hale getirilerek yıllara göre aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Faktör analizinde düşük ortak varyansa sahip olan değişkenler varsa (0,50'nin altında) analizden çıkarılarak faktör analizi yeniden yapılabilir. Bu durumda hem KMO, hem de açıklanan varyans değeri istatistiği daha yüksek bir değere ulaşacaktır.

Faktör analizinin son aşamasında yorumlanabilir ve anlamlı faktörler elde etmek için Varimax Yöntemi kullanılarak Döndürülmüş Faktör Matrisi hesaplanmıştır. Faktör matrisi faktörler cinsinden standardize edilmiş değişkenleri ifade eden katsayıları içermektedir ve her bir değişkenin faktörler altındaki ağırlıkları (faktör loadings-değişkenler ve faktörler arasındaki korelasyon katsayısı) verilmiştir. Faktörleri isimlendirebilmek için, bir faktör altında büyük ağırlığı olan değişkenleri gruplamak gerekir.

³⁵³ Bu bölümün tüm tablo ve hesaplamaları SPSS İstatistik Paket Programı yardımıyla yapılmıştır.

5.6.1. 2006 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 5.3.'te görüldüğü gibi KMO testi ilgili dönem için % 74,8 (0,748) ve 0,50'nin üzerindedir. İkinci bakacağımız test Bartlett testi olup, Bartlett testi de anlamlıdır (sig.). Bu da demektir ki, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcut olduğundan veri setimiz faktör analizi için uygundur.

Tablo 5.3
KMO ve Barlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Uygunluk Ölçüsü	,748
Yaklaşık ki-kare	483,064
Barlett Küresellik Testi serbestlik derecesi (df)	45
Anlamlılık (sig.)	,000

Tablo 5.4'te de 0,50'nin altında bir değer görülmediğinden çıkarılacak değişken yoktur³⁵⁴.

Tablo 5.4
2006 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu

	İlk	Çıkarılmış
SY1	1,000	,900
SY2	1,000	,979
SY3	1,000	,973
L1	1,000	,945
L2	1,000	,877
L3	1,000	,861
K1	1,000	,986
K2	1,000	,935
K3	1,000	,987
AK2	1,000	,891

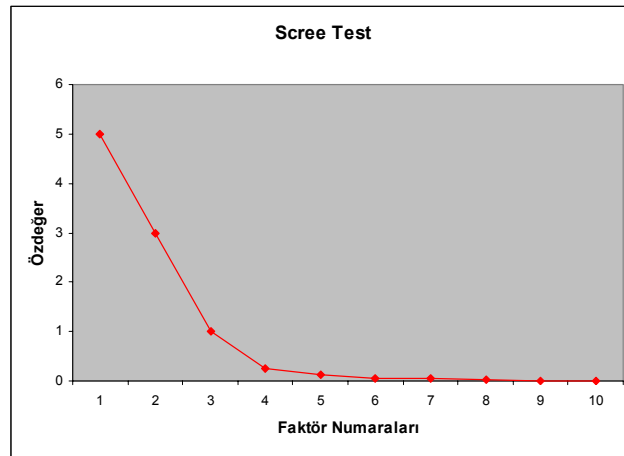
³⁵⁴ Verileri faktör analizine uygun hale getirmek için analizden önce 32 olan değişken sayısı daha önce açıklanan nedenlerle 22'si analizden çıkarılmış olup, 10 değişkenle analiz yapılmıştır.

Faktör sayısını belirlemede özdeğer istatistiği (eigenvalues) 1'den büyük olan faktörler anlamlı kabul edildiğinden, aşağıda Tablo 5.5'te bu kurala uyan 3 faktör sözkonusudur. Birinci faktör toplam varyansın % 34,027'sini, birinci ve ikinci faktörler birlikte toplam varyansın % 64,712'sini açıklamaktadır. Üç faktör ise toplam varyansının % 93,346'sını açıklamaktadır.

Tablo 5.5
Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan
Varyans Yüzdesi

Faktörler	İlk Özdeğerler			Çevrilmiş kareli ağırlıklar toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	5,254	52,540	52,540	3,403	34,027	34,027
2	2,950	29,498	82,039	3,068	30,685	64,712
3	1,131	11,307	93,346	2,863	28,634	93,346
4	,257	2,566	95,911			
5	,224	2,236	98,147			
6	0,08841	,884	99,032			
7	0,05748	,575	99,606			
8	0,02841	,284	99,890			
9	0,007809	0,07809	99,969			
10	0,003145	0,03145	100,000			

Faktör sayısını özdeğer istatistiğinden başka bir yöntem Scree testi ile de belirlenebilir. Grafik 5.1'de faktör analizi çizgi grafiğinde eğimin kaybolmaya başladığı noktanın işaret ettiği sayıda faktör belirlenir. Bu da grafikte 3. faktörden itibaren çizgi grafiği eğimini önemli ölçüde kaybetmeye başlamaktadır. Bu nedenle faktör sayısı 3 faktör ile sınırlayabiliriz.

Grafik 5.1. Faktör Analizi Çizgi Grafiği

Tablo 5.6’da 3 faktör (sütunlar) ve her bir değişkenin faktörler altındaki ağırlıkları verilmiştir. Faktörleri isimlendirmek için bir faktör altında büyük ağırlığı olan değişkenler gruplandırılmış olup, 1. faktör altında L2 (0,932), SY2 (0,924) SY3 (0,879) ve SY1 (0,763) değişkenler en büyük ağırlıklarına sahiptirler. Değişkenlere bakıldığında çoğunluğu sermaye yapısıyla ilgili değişkenlerin (oranlarının) yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla birinci faktörü “sermaye yapısı” faktörü olarak isimlendirebiliriz. Bu faktör toplam değişken varyansının % 34,027’sini açıklamakta olup, bu faktörün yüksek olması herhangi bir bankanın sermaye yapısı açısından performansının yüksek olduğunu gösterir. Sermaye yapısı göstergesi olarak SY1, SY2 ve SY3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Aynı şekilde 2. faktör altında L1 (0,936), AK2 (-0,902) ve L3 (0,836) değişkenleri en büyük ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenlerin ikisi likiditeyle ilgilidir. Dolayısıyla 2. faktörü “likidite” faktörü olarak adlandırılabilir. Bu faktör toplam değişken varyansının % 30,685’ini açıklamakta olup, bu faktörün yüksek olması bir bankanın likidite açısından performansının yüksek olduğunu gösterir. Likidite göstergesi olarak L1 ve L3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Üçüncü faktör altında K3 (0,986), K1 (0,975) ve K2 (0,935) değişkenleri en yüksek ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenlerin üçü de kârlılık yapısıyla ilgilidir. Dolayısıyla 3. faktörü “kârlılık” faktörü olarak isimlendirebiliriz. Bu faktör toplam değişken varyansının % 28,634’ünü açıklamaktadır. Bu faktörün yüksek olması ise herhangi bir bankanın kârlılık açısından performansının yüksek olduğunu gösterir. Kârlılık göstergesi olarak K1, K2 ve K3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Tablo 5.6
Döndürülmüş Faktör Analizi

	Faktörler		
	1	2	3
L2	,932	0,08194	0,03062
SY2	,924	,342	0,09214
SY3	,879	,436	0,09833
SY1	,763	,560	0,06216
L1	,212	,936	-,155
AK2	-,257	-,902	,103
L3	,392	,836	0,09570
K3	,123	0,01729	,986
K1	,181	0,05558	,975
K2	-,109	-,220	,935

5.6.2. 2007 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 5.7’de görüldüğü gibi KMO testi ilgili dönem için % 74,7 (0,747) ve 0,50’nin üzerindedir. Ayrıca, Bartlett testi de anlamlıdır. Dolayısıyla veri setimiz faktör analizi için uygundur.

Tablo 5.7

KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Uygunluk Ölçüsü	,747	
Yaklaşık ki-kare	596,937	
Bartlett Küresellik Testi	Serbestlik derecesi (df)	66
	Anlamlılık (sig.)	,000

Tablo 5.8’deki ortak varyanslar incelendiğinde 0,50’nin altında bir değer görülmediğinden çıkarılacak değişken de yoktur³⁵⁵.

Tablo 5.8

2007 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu

	İlk	Çıkarılmış
SY1	1,000	,934
SY2	1,000	,913
SY3	1,000	,963
BY6	1,000	,552
AK2	1,000	,911
L1	1,000	,909
L2	1,000	,907
L3	1,000	,895
K1	1,000	,917
K3	1,000	,905
GG1	1,000	,781
GG5	1,000	,725

³⁵⁵ Verilerin faktör analizine uygun hale getirmek için 32 olan değişken sayısı daha önce açıklanan nedenlerle 20’si analizden çıkarılmış olup, 12 değişkenle analizi yapılmıştır.

Faktör sayısı belirlemede özdeğer istatistiği (Eigenvalues) 1’den büyük olan faktörler anlamlı kabul edildiğinden aşağıda Tablo 5.9’da bu kurala uyan 3 faktör sözkonusudur. Birinci faktör toplam varyansının % 33,979’unu, birinci ve ikinci faktörler birlikte toplam varyansın % 66,062’sini açıklamaktadır. Üç faktör ise toplam varyansın % 85,931’ini açıklamaktadır. Faktör sayısı Scree testi ile de aynı sonucu vermektedir.

Tablo 5.9
Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve
Açıklanan Varyans Yüzdesi

Faktörler	İlk Özdeğerler			Çevrilmiş kareli ağırlıklar toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	7,105	59,212	59,212	4,077	33,979	33,979
2	2,019	16,821	76,033	3,850	32,083	66,062
3	1,188	9,898	85,931	2,384	19,869	85,931
4	,697	5,807	91,737			
5	,529	4,404	96,141			
6	,185	1,544	97,686			
7	,118	,980	98,665			
8	0,07341	,612	99,277			
9	0,04517	,376	99,654			
10	0,03542	,295	99,949			
11	0,005593	0,04660	99,995			
12	0,0005568	0,004640	100,000			

Tablo 5.10’da 3 faktör (sütunlar) ve her bir değişkenin faktörler altındaki ağırlıkları verilmiştir. Bir faktör altında büyük ağırlığı olan değişkenler gruplandırılmış olup, Tablo 5.10’da 1. faktör altında AK2 (-0,928), L1 (0,918), L3 (0,896) ve BY6 (-0,599) değişkenleri en büyük ağırlığa sahiptirler. Değişkenlerin çoğunluğu likiditeyle ilgili görülmektedir. Dolayısıyla 1. faktörü “Likidite” faktörü olarak isimlendirebiliriz. Likidite faktörü olarak L1 ve L3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Aynı şekilde 2. faktör altında GG1, SY3, SY2, L2 ve SY1 değişkenleri en büyük ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenlerin üçü sermaye yapısı ile ilgilidir. Dolayısıyla 2. faktörü “sermaye yapısı” faktörü olarak adlandırabiliriz ve gösterge olarak da SY1, SY2 ve SY3’ün kullanılması uygun olacaktır. Üçüncü faktör altında K3, K1 ve GG5 değişkenleri en yüksek ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenlerden ikisi kârlılıkla ilgili olduğundan 3. faktörü “Kârlılık Faktörü” olarak adlandırabilir ve gösterge olarak da K1 ve K3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Tablo 5.10
Döndürülmüş Faktör Matrisi

	Faktörler		
	1	2	3
AK2	-,928	-,169	-,145
L1	,918	,218	,135
L3	,896	,216	,212
BY6	-,599	-,411	,155
GG1	0,04241	,849	,243
SY3	,451	,838	,240
SY2	,459	,800	,248
L2	,608	,731	0,05684
SY1	,621	,726	,146
K3	0,07082	,447	,837
K1	0,04488	,475	,830
GG5	-,180	0,09003	-,827

5.6.3. 2008 Yılı Verileri Faktör Analizi Sonuçları

Aşağıda Tablo 5.11’de görüldüğü gibi KMO testi ilgili dönem için % 64,8 (0,648) ve 0,50’nin üzerindedir. Ayrıca, Bartlett testi de anlamlıdır. Dolayısıyla veri setimiz faktör analizi için uygundur.

Tablo 5.11
KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Uygunluk Ölçüsü	,648
Yaklaşık ki-kare	344,431
Barlett Küresellik Testi serbestlik derecesi (df)	36
Anlamlılık (sig.)	,000

Tablo 5.12’deki ortak varyanslar incelendiğinde 0,50’nin altında herhangi bir değer görülmediğinden veri setinden çıkarılacak değişken de yoktur³⁵⁶.

³⁵⁶ Verilerin faktör analizine uygun hale getirmek için 32 olan değişken sayısı daha önce açıklanan nedenlerle 23’ü analizden çıkarılmış olup, kalan 9 değişkenle analiz yapılmıştır.

Tablo 5.12

2008 Yılı İçin Hesaplanan Ortak Varyans Tablosu

	İlk	Çıkarılmış
BY1	1,000	,744
BY6	1,000	,904
AK2	1,000	,838
AK3	1,000	,927
L1	1,000	,882
L2	1,000	,735
L3	1,000	,951
K1	1,000	,996
K3	1,000	,989

Faktör sayısı belirlemede özdeğerler istatistiği 1'den büyük olan faktörler anlamlı kabul edildiğinden aşağıda Tablo 5.13'te bu kurala uyan 3 faktör sözkonusudur. Birinci faktör toplam varyansın % 40,915'ini, birinci ve ikinci faktörler birlikte toplam varyansın % 64,765'ini açıklamaktadır. Üç faktör ise toplam varyansın % 88,509'unu açıklanmaktadır. Faktör sayısı Scree testi ile de aynı sonucu vermektedir.

Tablo 5.13

Özdeğer İstatistiğine Bağlı Faktör Sayısı ve Açıklanan Varyans Yüzdesi

Faktörler	İlk Özdeğerler			Çevrilmiş kareli ağırlıklar toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	4,644	51,598	51,598	3,682	40,915	40,915
2	2,215	24,616	76,214	2,147	23,850	64,765
3	1,107	12,295	88,509	2,137	23,744	88,509
4	,535	5,942	94,451			
5	,254	2,822	97,273			
6	,143	1,584	98,857			
7	0,07180	,798	99,655			
8	0,02644	,294	99,949			
9	0,004588	0,05097	100,00			

Tablo 5.14'te 3 faktör (sütunlar) ve her bir değişkenin faktörler altındaki ağırlıkları verilmiştir. Bir faktör altında büyük ağırlığı olan değişkenler gruplandırılmış

olup, Tablo 5.14’te 1. faktör altında L3 (0,908), L1 (0,906), AK2 (-0,861) ve L2 (0,788) değişkenleri en büyük ağırlığa sahiptirler. Değişkenlerin çoğunluğu likiditeyle ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 1. faktörü “Likidite” faktörü olarak isimlendirebiliriz ve likidite faktörü olarak L1, L2 ve L3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Aynı şekilde 2. faktör altında AK3 (-0,938), BY1 (0,801) ve BY6 (0,683) değişkenleri en büyük ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenin ikisi bilanço yapısı ile ilgilidir. Dolayısıyla 2. faktörü “Bilanço Yapısı” faktörü olarak adlandırılabilir ve gösterge olarak da BY1 ve BY6’nın kullanılması uygun olacaktır. Üçüncü faktör altında K1 (0,958) ve K3 (0,955) değişkenleri en yüksek ağırlığa sahiptirler. Bu değişkenler kârlılıkla ilgili olduğundan 3. faktörü “Kârlılık” faktörü olarak adlandırılabilir ve gösterge olarak da K1 ve K3’ün kullanılması uygun olacaktır.

Tablo 5.14
Döndürülmüş Faktör Matrisi

	Faktörler		
	1	2	3
L3	,908	,319	,158
L1	,906	,130	,208
AK2	-,861	-,188	-,246
L2	,788	0,008208	,338
AK3	-,200	-,938	-,0,0774
BY1	,311	,801	-,0,0805
BY6	-,621	,683	-,227
K1	,275	-,0541	,958
K3	,274	-,0,0294	,955

Araştırmanın son kısmında yukarıda yapılanlara özetle, faktör analizi ile daha az sayıda değişkene indirgenen banka performans oranları faktör grupları dikkate alınarak faktör değerlerine göre yerli ve yabancı sermayeli bankaların aşağıda Tablo 5.15’te (2006-2007 ve 2008 yılları için) performans sıralaması yapılmıştır. Türk bankacılık sektörünü oluşturan bankaların performans göstergesi olarak hem 2006, hem 2007 hem de 2008 yılları için en önemli iki faktör sırasıyla likidite ve kârlılık faktörleridir. Bunlara ek olarak 2006 ve 2007 yılları için sermaye yapısı, 2008 yılı için de bilanço yapısı önemli diğer faktörlerdir. 2006 yılı likidite faktörüne göre performansı

en iyi ilk 3 banka sırasıyla (KB2, KB3, OB1) Türkiye Halk Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Adabank iken performansı en kötü son 3 banka sırasıyla, (OB11, KB1, OB4) Yapı Kredi Bankası, T.C. Ziraat Bankası ve Anadolu Bank A.Ş.'dir. Kârlılık faktörüne göre performansı en iyi ilk 3 banka sırasıyla, (YB4, KB2, YB11) Citibank, T. Halk Bankası ve HSBC Bank iken, performansı en kötü son 3 banka sırasıyla, (YB9, YB17, YB13) Fortis Bank, West LB AG ve JP Morgan Chase Bank'tır.

2007 yılında likidite faktörüne göre performansı en iyi ilk 3 banka sırasıyla, (YB2, KB2, OB2) Arap Türk Bankası, T.C. Halk Bankası, Akbank iken, performansı en kötü son 3 banka sırasıyla, (OB1, YB13, OB7) Adabank, JP Morgan Chase Bank ve Turkish Bank'tır.

2007 yılı kârlılık faktörüne göre performansı en iyi ilk 3 banka sırasıyla (YB4, YB9, YB3) ABN Amro Bank, Fortis Bank ve Bank Melat iken en kötü son 3 banka sırasıyla (YB6, YB10, YB13), Deutsche Bank, Habib Bank ve JP Morgan Chase Bank'tır.

2008 yılında likidite faktörüne göre performansı en iyi ilk 3 banka sırasıyla (YB9, OB6, YB5) Fortis Bank, Tekstil Bank ve Deniz Bank iken, en kötü son 3 banka sırasıyla (YB13, OB1, OB7) JP Morgan Chase Bank, Adabank ve Turkish Bank'tır.

2008 yılında kârlılık faktörüne göre performansı en iyi ilk 3 banka sırasıyla (OB5, YB12, YB11) Şekerbank, ING Bank ve HSBC Bank iken, performansı en kötü son 3 banka sırasıyla (YB6, YB13, YB2) Deutsche Bank, JP Morgan Chase Bank ve Arap Türk Bankası'dır.

Tablo 5.15'te özellikle ilk 10 banka incelendiğinde kamu bankalarının 2006'ya göre 2007 ve 2008 yıllarında performanslarının düştüğünü, bunun yanında yabancı bankalar ile özel bankaların performanslarının arttığını söyleyebiliriz. Ancak, yabancı bankaların performansı 2007, özel bankaların performansı ise 2008 yılında daha iyi görünmektedir.

2008 ağustosunda başlayan küresel finansal kriz yabancı bankaları kamu ve özel sektör bankalarından daha fazla etkilemiştir.

Tablo 5.15

Faktörlere Göre Bankaların Dağılımı

	2006 YILI FAKTÖRLERİ			2007 YILI FAKTÖRLERİ			2008 YILI FAKTÖRLERİ		
	SY	LİKİDİTE	KARLILIK	LİKİDİTE	SY	KARLILIK	LİKİDİTE	BY	KARLILIK
1	OB4*	KB2	YB4	YB2	YB9	YB1	YB9	KB3	OB5
2	OB3	KB3	KB2	KB2	YB15	YB9	OB6	OB2	YB12
3	OB9	OB1	YB11	OB2	YB8	YB3	YB5	OB8	YB11
4	OB8	OB3	OB4	YB12	YB14	OB7	YB14	YB12	OB11
5	YB14**	OB5	OB3	YB8	YB12	YB4	YB12	YB2	OB2
6	YB1	OB6	KB3	KB1	YB5	YB11	OB5	OB10	YB4
7	YB15	OB9	KB1	YB9	OB9	OB2	YB8	OB11	OB4
8	YB7	OB10	OB2	YB11	YB11	OB6	OB10	KB2	OB6
9	YB8	YB2	OB7	OB5	OB5	OB4	YB3	YB3	OB3
10	YB6	YB4	OB11	YB3	OB7	OB10	OB3	YB8	OB7
11	YB17	YB6	YB8	OB10	OB4	OB5	OB9	YB16	YB1
12	YB4	YB7	YB7	YB14	OB8	YB17	KB3	OB5	YB8
13	KB2***	YB9	OB9	KB3	OB3	YB12	YB10	KB1	KB3
14	OB5	YB13	YB6	YB1	KB2	KB3	YB11	OB9	OB9
15	YB11	YB14	OB8	OB3	YB1	KB2	YB16	YB1	YB17
16	OB1	OB2	OB5	YB17	YB3	YB5	OB2	OB6	KB2
17	OB6	YB10	YB10	YB5	OB6	YB2	YB2	YB4	OB8
18	YB10	YB5	YB5	OB6	YB4	KB1	YB4	YB10	YB7
19	OB7	YB11	YB16	OB9	YB17	YB7	OB8	YB9	YB5
20	KB3	OB8	YB15	YB4	OB2	OB8	KB2	YB17	YB3
21	KB1	OB7	YB3	YB7	YB7	OB9	YB7	YB11	KB1
22	OB10	YB15	OB10	OB4	YB2	YB8	YB1	OB3	OB10
23	YB13	YB8	YB2	YB10	YB16	OB11	YB6	YB5	YB9
24	YB2	YB1	OB6	YB16	KB1	YB16	KB1	OB7	OB1
25	OB2	YB16	OB1	YB15	OB1	OB3	YB15	YB6	YB15
26	YB5	YB3	YB14	YB6	YB6	YB14	OB4	OB1	YB16
27	YB9	YB17	YB1	OB11	KB3	OB1	OB11	YB14	YB14
28	YB16	OB11	YB9	OB8	YB13	YB15	YB17	OB4	YB10
29	YB3	KB1	YB17	OB1	YB10	YB6	YB13	YB15	YB6
30	OB11	OB4	YB13	YB13	OB10	YB10	OB1	YB7	YB13
				OB7	OB11	YB13	OB7	YB13	YB2
* OB: Özel Bankalar									
** YB: Yabancı Bankalar									
*** KB: Kamu Bankaları									

SONUÇ

Küreselleşme kavramını mal, para ve ticaretin uluslararası alanda önem ve hacim kazanması olarak ele alan çalışmalar içinde bulunduğumuz küreselleşme dalgasının iki yüzyıllık geçmişe sahip olduğunu ifade ediyor ve iki adet küreselleşme aşamasının gerçekleşmiş olduğunu gösteriyor. Birinci küreselleşme dalgasının 1870 ile Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar olan dönemde, dünya mal ve finans piyasalarında hükmünü sürdürdüğünü görmekteyiz. 1914-1960 dönemi Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulusal devletlerin bağımsız ticaret politika uygulamaları ile şekillenmiştir. Bu dönemden sonra dünya ölçeğinde ikinci küreselleşme aşamasına girildiği görülmektedir ve 1970'li yılların sonundan günümüze kadar olan süreçtir.

1980'li yılların başından itibaren hızlanan ikinci küreselleşme dalgasıyla gelişmekte olan ülkelere yeni uygulamalar getirecek yeni ekonomik düzen anlayışı, serbest piyasa ekonomisine dayanmakta ve bütün ülkelerin tek pazar oluşturmak üzere dünya pazarlarıyla bütünleşmesi mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleştirilmesidir.

Finansal küreselleşmenin gerçek anlamdaki son dalgası 1980 ortalarında başlamış, bunun sonucunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki para akışlarında artış gözlemlenmiştir. Sınır ötesi para akışlarının hem sermaye ve hem de uluslararası risk paylaşım olanakları açısından daha iyi bir dağıtım getirmesi beklentisiyle, bu ülkelerin bir çoğundaki sermaye kontrollerinin liberalleşmesi gerçekleşmiştir. Özellikle zayıf sermaye yapısına ve istikrarsız bir gelir dağılımına sahip gelişmekte olan ülkeler için finansal küreselleşmenin birçok avantajı da beraberinde getireceğine inanılmıştır.

1990'lı yılların başından itibaren daha da hızlanan finansal liberalizasyon sonucu birçok gelişmekte olan ülke sermaye hareketlerini büyük ölçüde serbestleştirmiştir. Ancak finansal küreselleşmenin derinleşmesiyle birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) artan sıklık ve şiddetle finansal krizlerle karşılaşmışlardır. Bu dönemde, 1997 yılında Tayland ve Doğu Asya ülkelerinin

karşılaştıkları krizler yanında, Rusya, Brezilya ve Türkiye’de spekülâtif nitelikli sıcak para akımları nedeniyle finansal piyasaların çökmesine bağılı olarak kriz yaşamış ekonomilerdir.

Küreselleşme sürecine bağılı olarak, kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla uluslararası sermaye yatırımları (doğrudan uluslararası yatırımlar, portföy yatırımları) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler Uluslararası Sermaye yatırımlarını rekabet güçlerini artırmak, daha ucuz işgücü, daha ucuz hammadde ve vergilendirme sistemlerinden yararlanmak amacıyla gelişmekte olan ülkelere sermaye ve teknoloji transferi yoluyla gitmeyi tercih ederken, gelişmekte olan ülkeler ise yerli sanayinin gelişimini ve rekabet gücünün artmasını engelleyen, düşük satın alma gücünü artırmak ve döviz darboğazından kurtulmak amacıyla, doğrudan uluslararası sermayeyi tercih etmektedirler. Bunun için gelişmiş ülkelerin standartlarına uygun esnek mevzuat, ucuz işgücü ve bazı teşvik tedbirleri uygulayarak yabancı sermaye için uygun ortam hazırlamışlardır.

1960’lı yıllardan itibaren uluslararası ticaret akımlarında ve doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinde görülen artışa bağılı olarak uluslararası bankacılık faaliyetleri önemli ölçüde büyümüştür. Yabancı bankaların gelişmekte olan ülke ekonomilerine girişi bu ülkelerin uygulamakta olduğı deregülasyon içerikli politikalar tarafından desteklenmiştir. 1990’lı yıllarda birçok ülkede uygulanan serbestleşme politikaları ile yabancı bankaların şube açmalarına ve banka kurmalarına olanak tanıyan düzenlemeler, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bankacılık krizleri, uluslararası sermaye hareketleri, teknolojik yenilikler özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektöründe yabancı yatırımcının payının önemli ölçüde artmasına yol açmıştır. Bu ülkelerde konsolidasyon süreci hızlanmış ve bankacılık sisteminin korumacı yapısı değişmiştir

Geçmişte uluslararası bankalar kendi ülkelerinin uluslararası işlemler yapan müşterilerine yardımcı olmak için hizmetlerini yurtdışına yaymıştır. Uluslararası bankalar önce ticaret kredisi işlemlerini halletmek üzere temsilci ofisleri kuruyor uluslararası borç ve yatırım anlaşması düzenliyordu, daha sonraki aşamada ise para piyasaları ile ilgilenen şubeler açıyordu. Sonunda yan kuruluşlar olarak perakende bankacılık piyasasına giriyordu. Günümüzde ise özellikle giriş yapılan ülkedeki kâr

fırsatları uluslararası banka girişlerinde kilit faktör haline gelmiştir. Yabancı banka katılım şekilleri daha farklılaşmış, tamamen devralma, yerel bankalarla ortak girişimler, belirli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi hedefi kapsamında bir bankayı satın alma şeklinde oluşmuştur.

Yabancı banka katılımına ne boyutta ve kapsamda izin verilebileceğini belirleyen değerlendirmeler çoğunlukla politiktir. Bazı ülkeler sektördeki yabancı sahipliğine kısıtlama getirmişlerdir.

Gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin (EME) finans sektöründeki yabancı katılımı 1990'lerden itibaren hızla artmıştır. Bu on yılda ve şimdiye kadar dengeli bir şekilde artmayı sürdürmüştür ancak 2002 yılında Arjantin'de yaşanan sorunlar sonrasında ve global birleşmeler ve devralmalardaki yavaşlama sonucunda hızı biraz azalmıştır. Finans sektöründeki doğrudan yabancı yatırımlarının (FSFDI) çoğunluğunu bankalar oluşturduysa da, bu dönemde bankalara, menkul değerler ve yatırım firmaları da eklenmiştir. Latin Amerika ile orta ve doğu Avrupa'daki birkaç ülkede artık toplam bankacılık varlığındaki çoğunluk payı yabancı bankaların elindedir. Asya'da yabancı bankaların payı çok daha düşüktür ama yine de önemli miktardadır.

Bankacılık sektöründe doğrudan yatırım veya portföy yatırımı olarak yapılan yabancı mülkiyeti, devlet kontrolünün kaldırılması, özelleştirme ve finansal hesap konvertibilitesi sayesinde gerçekleşen finansal küreselleşme sonucunda yaşanmıştır. Bankacılık sektöründe yabancıların doğrudan yatırımları (FDI), ev sahibi ülke açısından olumlu etkileri olabileceği gibi olumsuz etkiler de yaratabilir.

Olumlu etkileri;

- Yerli bankaları küresel rekabetle karşı karşıya bırakarak finans sektörünün verimliliğinin artmasını sağlar,
- Yeni teknolojilerin aktarılmasını sağlar ve ürünlerde yeniliklere neden olur,
- Yatırım-tasarruf açığını kapatmaya yardımcı olmak üzere daha istikrarlı finansal sermaye ithal edilmesini kolaylaştırır.

- Yabancı bankaların artan miktarda kredi sağlaması ulusal firmalardan borç alma maliyetlerini düşürebilir.
- Yabancı bankalar yeni finans hizmetleri, daha iyi düzenlemeler, muhasebe standartları ve daha genel kapsamda mali ve yasal bir yapı getirebilir ve başka doğrudan yabancı yatırımları da çekebilir.
- Riske dayalı kredi değerlendirmesi sayesinde, kredilendirmede yoğunlaşmayı azaltır, finansal sıkıntı durumunda kayıpların daha kolay anlaşılmasını ve sorunların zamanında çözülmesini sağlar.

Yabancı bankaların olumsuz etkileri ise;

- Özellikle stratejik planlama ve risk yönetimi konularında önemli kararlar alınması işlemi yerel yan şirketlerden ana kuruluşlara aktarıldığı zaman, ev sahibi ülkenin finans denetçilerinin ve para otoritelerinin bilgi sahibi olmamalarına ve kontrolü kaybetmelerine yol açabilir.
- Ev sahibi ülkenin finans sistemi, yayılma kaynağı olarak, dışarıda oluşan ekonomik, finansal ve stratejik gelişmelerden kaynaklanan şoklardan daha fazla etkilenebilir.
- Birleşmeler ve devir almalar sonucunda piyasa gücünün daha az sayıda, fakat daha büyük banka arasında yoğunlaşması.
- Yabancı bankalar kendi ülkelerinde ekonomik durum bozulduğunda ev sahibi ülkede faaliyetlerini durdurup ülkeyi terk edebilir.
- Bir başka kaygı konusu yabancı bankaların çoğu zaman büyük şirket müşterilerine, ya çokuluslu şirketlere veya özel seçilmiş ev sahibi ülke şirketlerine kredi verip, kırsal müşterilerin, küçük ve orta boyutlu şirketlerin gözetimsiz kalabilir ve bunun sonucunda ulusal bankaların itibarlı müşteri sayısı azalabilir, ulusal bankanın portföyünün genel riskliliği artabilir ve kredi piyasaları bölünebilir.
- Yabancı banka girişi ister sınır ötesi olsun, ister yerel yan kuruluş aracılığıyla, fazla gelişmiş olmayan ulusal bankacılık sisteminin konumunu zayıflatabilir. Artan rekabet baskısıyla baş edemeyecek durumda olan ulusal

bankalar, başarısız olabilir ve ciddi mali istikrarsızlık dönemlerine yol açabilir.

Ev sahibi ülkenin denetim kapasitesinin ve düzenleme sisteminin kuvvetlendirilmesi, kurumsal ve kanuni düzenlerin yapılması, ev sahibi ülkenin denetçileri ve yasa koyucularıyla bilgi paylaşılması ve işbirliği yapılması, ayrıca, ana bankaların çok sayıda farklı kaynak ülkeden seçilerek çeşitlendirilmesi, bu zararları tamamen ortadan kaldırmaya da en aza indirgeyebilir.

Dünyadaki liberalleşme politikaları ve yabancı banka katılımlarına paralel olarak, Türk bankacılık sektörüne yabancıların sahip olduğu bankalar 1980'den sonra uygulamaya konulan liberalizasyon politikaları sonucunda girmeye başlamışlardır. 1990 yılında sistemdeki banka sayısı artmış fakat bununla birlikte 1990'larda başlayan kronik ekonomik istikrarsızlık ve üst üste yaşanan finansal krizler sonucunda Türkiye'ye duydukları ilgi kaybolmaya başlamıştır. Türk bankacılık sistemindeki zayıflık 2000 ve 2001 yıllarında birbiri ardına yaşanan ekonomik krizler sırasında tamamen açığa çıkmıştır. Bu dönemde sermayesi yetersiz ve kötü yönetilen birçok banka TMSF yönetimine alınmıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 mali krizleri Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinin başlamasına yol açmış ve bunun sonucunda bankalar ve finans kuruluşları daha verimli bir şekilde çalışmaya başlamıştır. 2000 yılında, sektörü tek bir elden denetlemek amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. 2001 yılında Merkez Bankası yasasında değişiklik yapılarak fiyat istikrarının, para politikasının birinci hedefi haline gelmesi sağlanmış ve böylece kronik enflasyon sorunu kısmen giderilmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında yabancı bankalar Türk bankalarıyla düşük maliyetlerle birleşme, satın alma yada mevcut şubelerinde büyüme yoluna gitmişlerdir. Yabancı bankaların, büyük banka özelliği olan bankaları, kriz döneminde problem yaşayan yada elden çıkarılması planlanan bankaları ucuza alma arzuları artmıştır. Bu durum Türkiye'nin yanı sıra Arjantin, Brezilya ve Meksika'da da ekonomik problemlerin yaşandığı dönemlerde görülmüştür. Yabancı bankalar ucuza

mal ettikleri bankaların kriz sonrasında hızla getiri sağlayacağı düşüncesiyle hareket etmişlerdir.

Kontrol gücü esasına göre, yabancı sermayeli mevduat bankalarının sektörün toplam aktiflerindeki payı, 2000-2005 yılları arasında 3-5 aralığında seyretmiş, 2006 yılında yüzde 12,2'yu 2007'de yüzde 15'e çıkmıştır. Bu artışların sebebi yabancı yatırımlarının belli bir aktif büyüklüğüne ve şube ağına sahip yerli bankaları 2005 yılından sonra satın almalarından kaynaklanmaktadır.

Eylül 2009 itibarıyla aktif büyüklüklerine göre, Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayenin payı %20 seviyesindedir. Bu paya, yurt dışı yerleşik yatırımcılar tarafından elde tutulan %19,7 oranında borsa payları eklendiğinde, toplam yabancı sermaye payı %39,7 olmaktadır. Söz konusu oran bankacılık sektöründe yabancı sermayenin payının ılımlı artış eğilimine işaret etmektedir.

Bu çalışmada ise son yıllarda yapısal değişim sürecini yaşayın Türk bankacılık sektörünün mülkiyet yapılarına göre Veri Zarflama Yöntemiyle (VZA) 2006 - 2008 dönemi etkinlik analizi yapılarak sektördeki yabancı girişlerinin değerlendirilmesi yapılmış ve aynı dönem için Türk bankacılık sektörü finansal performansının çok değişkenli istatistiksel tekniklerden olan Faktör Analizi (FA) yöntemiyle irdelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular topluca incelendiğinde aşağıda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

VZA analizine göre Türk bankacılık sektörünün etkinlik sonuçları incelendiğinde son yıllarda hem kamu, hem özel sermayeli hem de yabancı sermayeli bankaların ölçek etkinlikleri azalmıştır.

Bununla birlikte banka grupları arasında bazı farklar da ortaya çıkmıştır. Kamu bankaları en yüksek etkinlik derecesine sahip olup; yabancı sermayeli bankalar en düşük ortalama etkinlik derecesine sahiptirler. Özel sermayeli bankaların etkinlikler ise kamu ile yabancı sermayeli bankalar arasındadır.

Yabancı bankaların kamu ve özel bankalara göre daha az etkinlik derecesine sahip olmalarının önemli unsurlarından biri pazara giriş maliyetleri olabilmektedir.

Yabancı bankalar kendi ülkelerinden farklı bir ülkeye yeni yatırım şeklinde giriş yaptıklarında, ve bu bankalar için başka bir ülkeden yönetici transfer ettiklerinde oldukça yüksek maliyetlere katlanmaları gerekebilir. Yabancı bankaların bu kuruluş giderlerini 10 yıl gibi uzun bir süre içinde amorti etmeye çalışmaları verimliliklerini düşürmekte önemli bir neden oluşturabilir. Bunun yanında küresel krizin yaşanıyor olması yabancı bankaların performansını etkileyerek karların azalmasının bir diğer nedenini oluşturabilir.

Ancak, yabancı bankaların şube ağının yaygınlaşması durumunda topladıkları mevduat (girdi) ve ürettikleri krediler (çıktı) artacağından optimal etkinliğe yaklaşmaları beklenebilir. Önümüzdeki yıllarda yabancı bankaların sektör üzerindeki rekabet baskısını ve etkilerini giderek artırmaları yüksek ihtimal olup; yabancı bankaların piyasanın daha az riskli ve kaliteli müşterilere yönelmeleriyle, yerli bankaların faiz marjları ve aktif getirilerinde azalma görülebilir.

Faktör analizine göre Türk bankacılık sektörünü oluşturan bankaların performans göstergesi olarak (hem 2006, hem 2007, hem de 2008 yılları için) en önemli iki faktör sırasıyla likidite ve kârlılık faktörleridir. Kamu bankalarının 2006'ya göre 2007 ve 2008 yıllarında performanslarının düştüğünü, bunun yanında yabancı bankalar ile özel bankalarının performanslarının arttığını görüyoruz. Ancak, yabancı bankaların performansı 2007, özel bankaların performansı ise 2008 yılında daha iyi görünmektedir.

Sonuç olarak VZA analizine göre son yıllarda Türk bankacılık sektörünün bozulma eğiliminde olduğunu, bunun temel nedeni ise dünyada hüküm süren ekonomik krizin Türkiye'yi de etkilemesi şeklinde özetlenebilir.

EKLER

EK-1: Banka Verileri / Tmsf'ye İntikal Eden Bankalar

1. Yönetim ve Denetimi TMSF'ye İntikal Eden Bankalar

Bankalar	Devir Tarihi	Mevcut Durumu
Birleştirilen Bankalar		
Egebank	21.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Yurtbank	21.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Yaşarbank	21.12.1999	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Bank Kapital	27.10.2000	26.01.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Ulusalbank	28.02.2001	17.04.2001 tarihinde Sümerbank ile birleştirilmiştir.
Interbank	07.01.1999	15.06.2001 tarihinde Etibank ile birleştirilmiştir.
Esbank	21.12.1999	15.06.2001 tarihinde Etibank ile birleştirilmiştir.
İktisat Bankası	15.03.2001	Bankacılık lisansı 07.12.2001 itibarıyla kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002 tarihinde genel kurulda alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Kentbank	09.07.2001	Bankacılık lisansı 28.12.2001 itibarıyla kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002 tarihinde genel kurulda alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
EGS Bank	09.07.2001	Bankacılık lisansı 18.01.2002 itibarıyla kaldırılmış ve aynı tarih itibarıyla Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Etibank	27.10.2000	Bankacılık lisansı 28.12.2001 itibarıyla kaldırılmış ve tasfiye süreci başlatılmıştır. Daha sonra 04.04.2002 tarihinde genel kurulda alınan karar ile tasfiye kaldırılarak Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Toprakbank	30.11.2001	Bankacılık lisansı 30.09.2002 itibarıyla kaldırılmış ve aynı tarih itibarıyla Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
Satılan Bankalar		
Bank Ekspres	12.12.1998	30.06.2001 tarihinde Tekfen Grubuna satılmıştır. Bank Ekspres'in Tekfenbank A.Ş. ile birleşmesi 18.10.2001 tarihinde BDDK tarafından uygun görülmüştür. Faaliyetlerine Tekfenbank A.Ş. olarak devam etmektedir.
Demirbank	06.12.2000	20.09.2001 tarihinde HSBC Bank Plc. ile hisse devir sözleşmesi imzalanmış, fiili hisse devri 30.10.2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
Sümerbank	21.12.1999	Birleşik Sümerbank 09.08.2001 tarihinde Oyak Grubuna satılmış, Sümerbank'ın Oyakbank A.Ş.'ye devri 11.01.2002 tarihinde tescil edilmiştir. Faaliyetine Oyakbank A.Ş. olarak devam etmektedir.
Sitebank	09.07.2001	20.12.2001 tarihinde Novabank SA ile hisse devir sözleşmesi imzalanmış ve hisse devir işlemleri 25.01.2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Tarişbank	09.07.2001	Denizbank A.ř. 'ye devrine ilişkin hisse devir s3zleşmesi 21.10.2002 tarihinde imzalanmış olup, fiili hisse devri 25.10.2002 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Denizbank A.ř. ile Tarişbank 'ın birleşmesi 19.12.2002 tarihinde BDDK tarafından uygun g3r3lm3ř, birleşme 27.12.2002 tarihinde tamamlanmıştır.
<ul style="list-style-type: none"> • Tasfiye S3recindeki Bankalar • (Bankalar Kanunu 18 inci madde kapsamında) 		
T3rkbank	06.11.1997	09.08.2002 tarihinde yapılan olağan3řt3 gen3l kurul toplantısında bankanın infisah ve tasfiyesine karar verilmiş ve tasfiye kararı 14.08.2002 tarihinde Ticaret Sicil Memurluğunda tescil 19.08.2002 tarih ve 5616 sayılı Ticaret Sicil Gazetesinde de il3n edilmiştir. Tasfiye işlemleri devam eden bankanın 09.04.2003 tarihli olağan3řt3 gen3l kurul toplantısında 14.08.2002 tarihli tasfiye bilançosu onaylanmış ve yeni tasfiye memurları atanmıştır. Tasfiye kurulunun 01.12.2003 tarihli kararıyla şubelerin t3m3n3n sistemsel olarak kapatılma kararı alınmış ve 02.12.2003 tarihli kararı ile de g3revli t3m personelin iş akitletlerinin feshine karar verilmiştir.
<ul style="list-style-type: none"> • Y3netimi ve Denetimi Fona İntikal Eden Bankalar • (Bankalar Kanunu 16 ncı madde kapsamında) 		
T3rkiye Turizm Yatırım ve Dış Tic.Bankası(TYT)	11.04.1994	Tasfiye alışmaları devam etmektedir.
Marmara Bankası	20.04.1994	Tasfiye alışmaları devam etmektedir.
T3rkiye İthalat ve İhracat Bankası (İmpexbank)	23.04.1994	Tasfiye alışmaları devam etmektedir.
Kıbrıs Kredi Bankası	27.09.2000	Tasfiye alışmaları devam etmektedir.
İmar Bankası	03.07.2003	4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 3nc3 maddesinin (3) numaralı fıkrasına istinaden Bankacılık D3zenleme ve Denetleme Kurulunun 03.07.2003 tarih ve 1085 sayılı kararı ile İmar Bankası 'nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve anılan Kanunun 16 ncı maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca y3netim ve denetimi TMSF 'ye intikal etmiştir. 19.02.2004 tarihinde TMSF tarafından bankanın iflası istemiyle dava açılmıştır.

EK-2: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2006 Yılı Verileri

2006	Üretim Yaklaşımı					Aracılık Yaklaşımı			
	(I)personel gider/toplam aktifler	(I)Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	(I)şube başına personel sayısı	(O)Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(O)Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(I) Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(I) Faiz gider /t.aktif	(O) Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(O) Faiz geliri/t.aktif
Kamu Sermayeli Bankalar									
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1,0275	2,0	16,58701	83,0	24,2	83,0	8,3923	24,2	13,1229
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1,1608	2,1	18,49939	79,0	33,8	79,0	9,2803	33,8	13,3400
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0,9858	2,6	24,45541	67,4	48,9	67,4	7,6555	48,9	11,9535
Özel Sermayeli Bankalar									
Adabank A.Ş.	3,9936	8,5	62	14,8	0,0	14,8	1,3938	0,0	13,3660
Akbank T.A.Ş.	0,9604	2,8	18,0571	59,7	49,5	59,7	7,1313	49,5	11,6369
Alternatif Bank A.Ş.	1,7948	2,9	23,44828	57,2	68,1	57,2	6,8765	68,1	12,5975
Anadolubank A.Ş.	1,9254	3,7	21,12698	60,8	49,8	60,8	6,9206	49,8	10,9504
Şekerbank T.A.Ş.	3,5025	6,5	16,11483	76,1	49,8	76,1	6,7126	49,8	13,3443
Tekstil Bankası A.Ş.	1,7340	3,0	27,35417	44,0	60,8	44,0	5,8702	60,8	9,1622
Turkish Bank A.Ş.	1,2969	2,6	12,82353	46,2	19,7	46,2	6,5525	19,7	9,2238
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1,8027	3,4	20,97059	65,5	59,8	65,5	6,1125	59,8	9,9588
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1,0577	2,9	24,65217	59,9	54,4	59,9	6,3563	54,4	10,2582
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1,2457	2,5	21,0202	61,7	39,6	61,7	6,7604	39,6	10,2008
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1,2992	4,1	22,53846	63,5	45,9	63,5	6,5973	45,9	10,2928
Yabancı Bankalar									
ABN AMRO Bank N.V.	3,8061	7,5	128	58,2	22,4	58,2	8,1795	22,4	12,1223
Arap Türk Bankası A.Ş.	4,1229	5,9	58	24,7	28,5	24,7	4,8136	28,5	8,6253
Bank Mellat	0,9513	2,2	17,33333	16,1	54,4	16,1	3,5240	54,4	6,1535
Citibank A.Ş.	1,8593	4,2	41,25926	87,9	28,9	87,9	3,3082	28,9	7,7404
Denizbank A.Ş.	1,9153	4,0	21,09924	62,9	59,4	62,9	5,6959	59,4	11,1207
Deutsche Bank A.Ş.	1,0671	4,1	81	60,2	9,3	60,2	13,3631	9,3	4,7991
Eurobank Tekfen A.Ş.	1,8780	3,9	18,29032	68,2	51,7	68,2	6,7962	51,7	9,9494
Finans Bank A.Ş.	1,4991	4,2	25,08414	64,1	61,7	64,1	6,2005	61,7	11,7917
Fortis Bank A.Ş.	2,6009	5,9	19,26667	54,6	55,8	54,6	6,4365	55,8	11,8852
Habib Bank Limited	1,8878	3,8	16	2,9	5,4	2,9	2,4798	5,4	5,3302
HSBC Bank A.Ş.	2,6010	6,1	26	57,5	73,2	57,5	6,8786	73,2	13,5102
ING Bank A.Ş.			15,48138						
JPMorgan Chase Bank N.A.	2,6629	10,0	42	49,0	0,0	49,0	13,1330	0,0	23,1887
Millennium Bank A.Ş.	1,8785	4,8	19,6875	85,3	62,4	85,3	6,3871	62,4	8,8992
Société Générale (SA)	1,0955	2,1	56	16,0	14,8	16,0	7,9486	14,8	8,8705
Turkland Bank A.Ş.	2,4030	5,4	26,6	64,1	58,1	64,1	8,6328	58,1	11,0644
WestLB AG	1,5195	3,2	41	85,4	0,3	85,4	16,1629	0,3	13,3453

Kaynak: www.tbb.org.tr

(I): Input

(O): Output

EK-3: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2007 Yılı Verileri

2007	Üretim Yaklaşımı					Aracılık Yaklaşımı			
	(I) personel gider/toplam aktifler	(I) Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	(I) şube başına personel sayısı	(O) Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(O) Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(I) Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(I) faiz gider/t. aktif	(O) Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(O) faiz geliri/t. aktif
Kamu Sermayeli Bankalar									
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,9673	1,8	16,68425	84,3	26,7	84,3	9,3004	26,7	13,7950
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1,1159	2,1	19,46441	76,7	45,0	76,7	9,8324	45,0	14,1870
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1,0776	2,3	24,03315	68,1	55,3	68,1	8,6705	55,3	12,6202
Özel Sermayeli Bankalar									
Adabank A.Ş.	4,2553	8,2	5	13,9	0,0	13,9	2,1276	0,0	14,8936
Akbank T.A.Ş.	0,9031	2,5	18,87291	60,2	54,3	60,2	7,6827	54,3	12,4360
Alternatif Bank A.Ş.	1,7327	2,7	21,7	65,6	71,8	65,6	6,5845	71,8	12,5144
Anadolubank A.Ş.	2,3762	3,8	22,68421	61,3	58,2	61,3	7,6897	58,2	13,8613
Şekerbank T.A.Ş.	2,7102	5,3	16,27234	68,2	59,4	68,2	7,8186	59,4	15,0295
Tekstil Bankası A.Ş.	2,2053	3,8	26,22034	52,2	71,8	52,2	7,7877	71,8	12,8532
Türkish Bank A.Ş.	1,4705	2,7	12,3636	48,9	17,3	48,9	5,6149	17,3	8,4224
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	2,0421	3,9	18,8315	60,0	58,2	60,0	7,5756	58,2	12,3125
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1,0358	2,7	24,6887	57,9	55,1	57,9	6,5302	55,1	10,6795
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1,3531	2,7	20,67519	60,5	42,4	60,5	7,7000	42,4	11,3917
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1,5649	5,4	21,0784	63,9	56,6	63,9	7,8168	56,6	12,0330
Yabancı Bankalar									
ABN AMRO Bank N.V.	3,5126	7,6	33,5	46,8	32,1	46,8	7,7936	32,1	12,9527
Arap Türk Bankası A.Ş.	4,2016	5,8	58,3333	24,0	36,0	24,0	3,9215	36,0	7,5630
Bank Mellat	0,9174	2,1	16,3333	19,9	48,2	19,9	3,2110	48,2	6,8807
Citibank A.Ş.	3,5050	7,6	43,5	77,5	46,6	77,5	8,0352	46,6	16,4520
Denizbank A.Ş.	2,0520	3,8	20,7312	61,8	69,8	61,8	6,5718	69,8	11,5678
Deutsche Bank A.Ş.	3,6290	11,0	82	30,3	23,1	30,3	17,8763	23,1	13,8440
Eurobank Tekfen A.Ş.	0,9457	2,0	15,25	41,9	32,1	41,9	7,4936	32,1	9,9672
Finans Bank A.Ş.	1,8676	4,3	22,0462	62,1	67,9	62,1	6,6516	67,9	13,2410
Fortis Bank A.Ş.	2,7499	5,7	18,8097	57,1	55,9	57,1	7,3905	55,9	13,4870
Habib Bank Limited	2,0833	3,6	16	6,8	24,3	6,8	2,0833	24,3	10,4166
HSBC Bank A.Ş.	2,4865	5,5	24,40084	57,1	69,6	57,1	6,3430	69,6	12,1798
ING Bank A.Ş.	2,1369	3,9	16,22466	71,0	67,9	71,0	9,0662	67,9	13,9542
JPMorgan Chase Bank N.A.	4,0000	13,5	50	21,5	0,0	21,5	4,0000	0,0	22,2857
Millennium Bank A.Ş.	2,1570	4,2	18,75	82,4	63,5	82,4	5,0043	63,5	10,6988
Société Générale (SA)	1,9097	3,4	107,1	0,4	12,5	0,4	11,2847	12,5	10,4166
Turkland Bank A.Ş.	2,9874	5,1	24,375	52,1	65,0	52,1	8,0188	65,0	12,1069
WestLB AG	1,0262	2,2	43	64,5	4,6	64,5	4,4469	4,6	8,2098

Kaynak: www.tbb.org.tr

(I): Input

(O): Output

EK-4: Veri Zarflama Analizinde Kullanılacak 2008 Yılı Verileri

2008	Üretim Yaklaşımı					Aracılık Yaklaşımı			
	(I)persone l gider/to plam aktifler	(I)Diğer Faaliyet Giderleri / Toplam Aktifler	(I)sube başına personel sayısı	(O)Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(O)Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(I) Toplam Mevduat / Toplam Aktifler	(I) faiz gider/t.aktif	(O) Toplam Krediler / Toplam Aktifler	(O) faiz geliri/t.aktif
Kamu Sermayeli Bankalar									
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,8763	1,7	16,78408	80,3	29,5	80,3	8,8744	29,5	12,8031
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,9922	2,0	20,04341	78,8	50,6	78,8	9,1337	50,6	13,2945
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1,0671	2,5	18,22286	71,1	58,4	71,1	8,5049	58,4	12,2890
Özel Sermayeli Bankalar									
Adabank A.Ş.	4,0000	7,9	47	13,6	0,0	13,6	2,0000	0,0	14,0000
Akbank T.A.Ş.	0,9736	2,6	17,42742	60,9	51,8	60,9	7,2535	51,8	11,3244
Alternatif Bank A.Ş.	1,6021	3,3	21,86957	70,9	63,3	70,9	6,7289	63,3	11,9893
Anadolubank A.Ş.	2,6300	4,0	22,31169	61,7	57,9	61,7	7,6241	57,9	13,9775
Şekerbank T.A.Ş.	2,5369	5,3	16,356	73,8	59,7	73,8	8,6432	59,7	16,4407
Tekstil Bankası A.Ş.	2,7768	4,3	23,5	48,6	54,4	48,6	8,8723	54,4	14,3244
Turkish Bank A.Ş.	1,7010	3,2	11,23077	50,2	24,5	50,2	4,9817	24,5	8,6269
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	2,3751	4,8	19,04762	62,9	57,7	62,9	8,5640	57,7	13,3414
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1,0827	2,9	22,52066	59,3	56,1	59,3	6,9709	56,1	10,5440
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1,2834	2,9	20,13859	65,1	48,8	65,1	7,1531	48,8	10,8618
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1,3714	3,7	17,18351	65,4	60,7	65,4	7,2328	60,7	11,0227
Yabancı Bankalar									
ABN AMRO Bank N.V.	3,1857	6,5	25,625	50,8	15,3	50,8	5,2836	15,3	12,1212
Arap Türk Bankası A.Ş.	2,0025	3,2	56,6666	12,3	40,7	12,3	2,0025	40,7	7,2590
Bank Mellat	0,9146	1,4	16,6666	21,8	55,4	21,8	3,0487	55,4	6,0975
Citibank A.Ş.	2,7150	6,4	41,3392	77,6	46,1	77,6	6,1640	46,1	13,8873
Denizbank A.Ş.	1,9401	3,6	18,44	52,0	66,4	52,0	6,5903	66,4	12,2912
Deutsche Bank A.Ş.	2,9239	9,1	94	40,6	20,1	40,6	11,6959	20,1	14,4736
Eurobank Tekfen A.Ş.	1,0916	2,2	15,7381	51,6	31,4	51,6	10,8876	31,4	13,1571
Finans Bank A.Ş.	1,7498	4,2	21,80349	60,0	67,3	60,0	7,5339	67,3	13,9577
Fortis Bank A.Ş.	2,4842	5,4	17,92667	45,8	60,7	45,8	7,7549	60,7	13,6550
Habib Bank Limited	1,2345	2,4	16	10,0	25,8	10,0	2,4691	25,8	9,8765
HSBC Bank A.Ş.	2,7422	6,3	20,45672	62,5	66,2	62,5	7,2060	66,2	15,2082
ING Bank A.Ş.	1,9511	3,6	17,36885	60,6	66,9	60,6	8,4651	66,9	13,3854
JPMorgan Chase Bank N.A.	3,7037	11,1	53	34,5	0,0	34,5	2,8806	0,0	21,8106
Millennium Bank A.Ş.	2,2369	4,2	17,7777	81,7	73,3	81,7	5,3852	73,3	9,4449
Société Générale (SA)	3,5714	6,2	14,625	53,0	22,2	53,0	7,9831	22,2	13,0252
Turkland Bank A.Ş.	3,5259	5,8	18,28	56,6	58,3	56,6	7,0519	58,3	12,0470
WestLB AG	1,2062	2,3	42	74,8	4,5	74,8	1,9300	4,5	8,3232

Kaynak: www.tbb.org.tr

(I): Input

(O): Output

EK-5 2006 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankalarının Ölçek Etkinlikleri

2006 üretim							2006 aracılık						
Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	ortalama	CCR/BCC	Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	ortalama	CCR/BCC
1	Millennium Bank A.Ş.	1	1	1	1	1	1	Habib Bank Limited	1	1	1	1	1
1	T. Cumhuriyeti Ziraat	1	1	1	1	1	1	Bank Mellat	1	1	1	1	1
1	Türkiye Halk Bankası	1	1	1	1	1	1	Adabank A.Ş.	1	1	1	1	1
1	Türkiye Vakıflar Ban	1	1	1	1	1	4	HSBC Bank A.Ş.	0,768652	1	1	0,884326	0,768652
1	Bank Mellat	1	1	1	1	1	5	Denizbank A.Ş.	0,75614	6	0,915844	0,835992	0,82562
1	Akbank T.A.Ş.	1	1	1	1	1	6	Finans Bank A.Ş.	0,725543	8	0,897682	0,811612	0,808241
1	Alternatif Bank A.Ş.	1	1	1	1	1	7	Alternatif Bank A.Ş.	0,71575	7	0,909837	0,812793	0,78668
1	Şekerbank T.A.Ş.	1	1	1	1	1	8	Tekstil Bankası A.Ş.	0,711533	9	0,817699	0,764616	0,870165
9	Türkiye Garanti Bank	0,99224	1	1	0,99612	0,99224	9	Citibank A.Ş.	0,706848	13	0,763392	0,73512	0,92593
10	Türk Ekonomi Bankası	0,979084	15	0,981332	0,980208	0,997709	10	Türk Ekonomi Bankası	0,68825	10	0,807759	0,748005	0,852048
11	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,933879	14	0,982438	0,958158	0,950573	11	Millennium Bank A.Ş.	0,662928	12	0,775233	0,719081	0,855135
12	Fortis Bank A.Ş.	0,913763	18	0,922891	0,918327	0,990109	12	Fortis Bank A.Ş.	0,651888	11	0,800426	0,726157	0,814426
13	Denizbank A.Ş.	0,913723	19	0,920555	0,917139	0,992577	13	Türkiye Garanti Bank	0,621751	15	0,726088	0,67392	0,856302
14	HSBC Bank A.Ş.	0,888953	1	1	0,944476	0,888953	14	Şekerbank T.A.Ş.	0,600383	14	0,758784	0,679583	0,791243
15	Türkiye İş Bankası A	0,856667	21	0,866929	0,861798	0,988163	15	Arap Türk Bankası A.	0,557192	23	0,562754	0,559973	0,990116
16	Tekstil Bankası A.Ş.	0,85472	22	0,864486	0,859603	0,988703	16	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,555719	19	0,637451	0,596585	0,871783
17	Finans Bank A.Ş.	0,853445	1	1	0,926722	0,853445	17	Anadolubank A.Ş.	0,546267	18	0,644018	0,595143	0,848216
18	Anadolubank A.Ş.	0,818969	23	0,846688	0,832828	0,967261	18	Akbank T.A.Ş.	0,537936	17	0,647453	0,592694	0,830851
19	Yapı ve Kredi Bankas	0,780899	25	0,788705	0,784802	0,990103	19	Yapı ve Kredi Bankas	0,531321	21	0,605094	0,568208	0,878079
20	Turkish Bank A.Ş.	0,743595	1	1	0,871798	0,743595	20	Türkiye Vakıflar Ban	0,501262	20	0,608282	0,554772	0,824062
21	Turkland Bank A.Ş.	0,700957	26	0,707411	0,704184	0,990877	21	Turkland Bank A.Ş.	0,49024	22	0,601874	0,546057	0,814523
22	Deutsche Bank A.Ş.	0,698385	20	0,901351	0,799868	0,77482	22	Société Générale (SA	0,469237	16	0,686914	0,578076	0,683108
23	WestLB AG	0,695762	16	0,961735	0,828749	0,723445	23	Türkiye İş Bankası A	0,467708	24	0,51754	0,492624	0,903713
24	Citibank A.Ş.	0,594361	1	1	0,797181	0,594361	24	JPMorgan Chase Bank	0,423784	1	1	0,711892	0,423784
25	Société Générale (SA	0,33099	17	0,952371	0,641681	0,347543	25	Türkiye Halk Bankası	0,34287	25	0,431133	0,387002	0,795277
26	JPMorgan Chase Bank	0,233151	27	0,388956	0,311053	0,599427	26	T. Cumhuriyeti Ziraat	0,315844	27	0,372935	0,344389	0,846915
27	Arap Türk Bankası A.	0,20739	28	0,343807	0,275598	0,603216	27	Turkish Bank A.Ş.	0,306087	28	0,330471	0,318279	0,926214
28	ABN AMRO Bank N.V.	0,205449	29	0,268546	0,236998	0,765044	28	ABN AMRO Bank N.V.	0,299645	26	0,381885	0,340765	0,784646
29	Habib Bank Limited	0,106539	24	0,801463	0,454001	0,132931	29	WestLB AG	0,153214	29	0,174164	0,163689	0,879714
30	Adabank A.Ş.	4,77E-02	30	0,261323	0,154514	0,18255	30	Deutsche Bank A.Ş.	0,100645	30	0,160662	0,130654	0,626444
					ortalama	0,835255						ortalama	0,836063

EK-6: 2007 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankaların Ölçek Etkinlikleri

2007 üretim							2007 aracılık						
Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	ortalama	CCR/BCC	Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	ortalama	CCR/BCC
1	ING Bank A.Ş.	1	1	1	1	1	1	Société Générale (SA	1	1	1	1	1
1	T. Cumhuriyeti Ziraat	1	1	1	1	1	1	Habib Bank Limited	1	1	1	1	1
1	Türkiye Halk Bankası	1	1	1	1	1	1	Bank Mellat	1	1	1	1	1
1	Türkiye Vakıflar Ban	1	1	1	1	1	1	Adabank A.Ş.	1	1	1	1	1
1	Alternatif Bank A.Ş.	1	1	1	1	1	5	JPMorgan Chase Bank	0,885537	1	1	0,942768	0,885537
1	Akbank T.A.Ş.	1	1	1	1	1	6	Millennium Bank A.Ş.	0,867153	1	1	0,933577	0,867153
7	Bank Mellat	0,995765	1	1	0,997882	0,995765	7	HSBC Bank A.Ş.	0,754637	1	1	0,877318	0,754637
8	Millennium Bank A.Ş.	0,965207	1	1	0,982604	0,965207	8	Alternatif Bank A.Ş.	0,749426	1	1	0,874713	0,749426
9	Şekerbank T.A.Ş.	0,94063	12	0,951233	0,945932	0,988853	9	Denizbank A.Ş.	0,723875	13	0,964057	0,843966	0,750863
10	Denizbank A.Ş.	0,921408	13	0,926602	0,924005	0,994395	10	Finans Bank A.Ş.	0,715704	1	1	0,857852	0,715704
11	Türkiye Garanti Bank	0,919049	14	0,921204	0,920127	0,997661	11	Arap Türk Bankası A.	0,652888	22	0,672025	0,662457	0,971525
12	Finans Bank A.Ş.	0,892194	16	0,903589	0,897891	0,987389	12	Tekstil Bankası A.Ş.	0,636548	1	1	0,818274	0,636548
13	Yapı ve Kredi Bankası	0,832786	18	0,84123	0,837008	0,989962	13	Türkiye Garanti Bank	0,590913	19	0,719832	0,655372	0,820904
14	Türk Ekonomi Bankası	0,809568	17	0,854488	0,832028	0,947431	14	Turkland Bank A.Ş.	0,563581	14	0,861561	0,712571	0,654139
15	Tekstil Bankası A.Ş.	0,8064	19	0,827602	0,817001	0,974381	15	Şekerbank T.A.Ş.	0,562123	1	1	0,781061	0,562123
16	Turkish Bank A.Ş.	0,789798	1	1	0,894899	0,789798	16	Fortis Bank A.Ş.	0,553701	17	0,799535	0,676618	0,692529
17	HSBC Bank A.Ş.	0,766735	23	0,774502	0,770618	0,989972	17	Anadolubank A.Ş.	0,552482	16	0,805298	0,67889	0,686059
18	Türkiye İş Bankası A	0,763395	20	0,822603	0,792999	0,928023	18	Türk Ekonomi Bankası	0,547136	18	0,744913	0,646024	0,734496
19	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,758107	1	1	0,879054	0,758107	19	ING Bank A.Ş.	0,53035	1	1	0,765175	0,53035
20	Anadolubank A.Ş.	0,730656	24	0,772211	0,751433	0,946188	20	Yapı ve Kredi Bankası	0,51618	21	0,677738	0,596959	0,761622
21	WestLB AG	0,721209	15	0,918025	0,819617	0,78561	21	Akbank T.A.Ş.	0,51161	20	0,692363	0,601986	0,738933
22	Fortis Bank A.Ş.	0,710126	22	0,790771	0,750449	0,898018	22	Citibank A.Ş.	0,467885	15	0,83052	0,649203	0,563365
23	Turkland Bank A.Ş.	0,675168	25	0,686027	0,680598	0,984171	23	Türkiye Vakıflar Ban	0,461327	23	0,632392	0,54686	0,729495
24	Adabank A.Ş.	0,550204	1	1	0,775102	0,550204	24	Türkiye İş Bankası A	0,413187	26	0,499947	0,456567	0,826461
25	Citibank A.Ş.	0,397465	28	0,402507	0,399986	0,987474	25	Türkiye Halk Bankası	0,357676	25	0,511212	0,434444	0,699662
26	Habib Bank Limited	0,373267	21	0,804232	0,58875	0,464129	26	ABN AMRO Bank N.V.	0,346185	28	0,467537	0,406861	0,740445
27	ABN AMRO Bank N.V.	0,301165	27	0,41404	0,357603	0,727381	27	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,33341	31	0,348332	0,340871	0,957161
28	Arap Türk Bankası A.	0,233407	29	0,332716	0,283062	0,70152	28	Turkish Bank A.Ş.	0,289756	29	0,371027	0,330391	0,780956
29	Société Générale (SA	0,144661	26	0,529406	0,337034	0,273252	29	WestLB AG	0,289073	27	0,468479	0,378776	0,617046
30	Deutsche Bank A.Ş.	1,18E-01	31	0,248854	0,183542	0,475097	30	T. Cumhuriyeti Ziraat	0,282214	30	0,355076	0,318645	0,7948
31	JPMorgan Chase Bank	0,085104	30	0,284044	0,184574	0,299614	31	Deutsche Bank A.Ş.	0,256547	24	0,519534	0,38804	0,493803

ortalama 0,8516

ortalama 0,765024

EK-7: 2008 Yılı VZA Yöntemine Göre Bankaların Ölçek Etkinlikleri

2008 üretim							2008 aracılık						
Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	Ortalama	CCR/BCC	Rank	DMU	CCR	Rank	BCC	ortalama	CCR/BCC
1	Millennium Bank A.Ş.	1	1	1	1	1	1	JPMorgan Chase Bank	1	1	1	1	1
1	T. Cumhuriyeti Ziraat	1	1	1	1	1	1	Habib Bank Limited	1	1	1	1	1
1	Türkiye Halk Bankası	1	1	1	1	1	1	Arap Türk Bankası A.	1	1	1	1	1
1	Türkiye Vakıflar Ban	1	1	1	1	1	1	Adabank A.Ş.	1	1	1	1	1
1	Bank Mellat	1	1	1	1	1	5	Bank Mellat	0,894073	1	1	0,947037	0,894073
1	Yapı ve Kredi Bankası	1	1	1	1	1	6	Millennium Bank A.Ş.	0,6697	1	1	0,83485	0,6697
7	Şekerbank T.A.Ş.	0,975374	11	0,98513	0,980252	0,990097	7	WestLB AG	0,629367	1	1	0,814684	0,629367
8	ING Bank A.Ş.	0,969959	10	0,989654	0,979807	0,980099	8	HSBC Bank A.Ş.	0,514341	1	1	0,757171	0,514341
9	Akbank T.A.Ş.	0,96741	1	1	0,983705	0,96741	9	Denizbank A.Ş.	0,504714	1	1	0,752357	0,504714
10	Turkish Bank A.Ş.	0,943014	1	1	0,971507	0,943014	10	Citibank A.Ş.	0,489359	19	0,732961	0,61116	0,667646
11	Türkiye Garanti Bank	0,928987	14	0,934433	0,93171	0,994173	11	Alternatif Bank A.Ş.	0,476577	15	0,839047	0,657812	0,567998
12	Denizbank A.Ş.	0,925446	13	0,935407	0,930426	0,989351	12	Finans Bank A.Ş.	0,473778	1	1	0,736889	0,473778
13	Finans Bank A.Ş.	0,864111	1	1	0,932055	0,864111	13	Fortis Bank A.Ş.	0,448279	1	1	0,724139	0,448279
14	Alternatif Bank A.Ş.	0,854365	16	0,910016	0,88219	0,938846	14	Turkland Bank A.Ş.	0,437645	17	0,778389	0,608017	0,562245
15	Fortis Bank A.Ş.	0,821222	17	0,897391	0,859307	0,915122	15	Anadolubank A.Ş.	0,436896	16	0,814933	0,625914	0,536113
16	Türkiye İş Bankası A	0,788976	19	0,842356	0,815666	0,93663	16	Şekerbank T.A.Ş.	0,428363	1	1	0,714181	0,428363
17	HSBC Bank A.Ş.	0,784863	21	0,822473	0,803668	0,954272	17	Yapı ve Kredi Bankası	0,416505	20	0,716463	0,566484	0,581336
18	Turkland Bank A.Ş.	0,773506	18	0,862431	0,817969	0,896891	18	ING Bank A.Ş.	0,411519	13	0,941792	0,676656	0,436953
19	Société Générale (SA	0,760486	22	0,803237	0,781861	0,946777	19	Türkiye Garanti Bank	0,406161	21	0,660027	0,533094	0,61537
20	Türk Ekonomi Bankası	0,736976	20	0,82923	0,783103	0,888747	20	Tekstil Bankası A.Ş.	0,400951	14	0,905647	0,653299	0,442723
21	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,736773	12	0,983222	0,859997	0,749345	21	Akbank T.A.Ş.	0,389343	23	0,614238	0,50179	0,633863
22	Anadolubank A.Ş.	0,705056	23	0,74658	0,725818	0,944381	22	Türk Ekonomi Bankası	0,378538	18	0,737428	0,557983	0,513322
23	WestLB AG	0,688505	24	0,728963	0,708734	0,9445	23	ABN AMRO Bank N.V.	0,378159	29	0,39269	0,385424	0,962997
24	Tekstil Bankası A.Ş.	0,602283	25	0,669655	0,635969	0,899394	24	Türkiye İş Bankası A	0,37551	24	0,553235	0,464373	0,678754
25	Habib Bank Limited	0,451054	15	0,933032	0,692043	0,483428	25	Türkiye Vakıflar Ban	0,366936	22	0,640532	0,503734	0,572862
26	Citibank A.Ş.	0,422915	28	0,423752	0,423333	0,998024	26	Turkish Bank A.Ş.	0,354839	28	0,400096	0,377468	0,886885
27	ABN AMRO Bank N.V.	0,414364	26	0,481866	0,448115	0,859916	27	Deutsche Bank A.Ş.	0,354092	26	0,54673	0,450411	0,647653
28	Arap Türk Bankası A.	0,335539	27	0,453466	0,394503	0,739943	28	Türkiye Halk Bankası	0,334314	25	0,548629	0,441472	0,609362
29	Deutsche Bank A.Ş.	0,162364	30	0,299699	0,231031	0,541754	29	Société Générale (SA	0,298392	30	0,353059	0,325726	0,845163
30	JPMorgan Chase Bank	1,36E-01	31	0,291053	0,213556	0,467469	30	Eurobank Tekfen A.Ş.	0,27679	27	0,484478	0,380634	0,571316
31	Adabank A.Ş.	0,060482	29	0,306819	0,18365	0,197125	31	T. Cumhuriyeti Ziraat	0,275793	31	0,310061	0,292927	0,889478

ortalama 0,871962

ortalama 0,670473

EK-9: Faktör Analizinde Kullanılan 2007 Yılı Verileri

2007	Sermaye Yeterliliği										Bilanço Yapısı								Aktif Kalitesi								Likidite					Karlılık					Gelir-Gider Yapısı						
	Ozkaynaklar / Özkaynaklar - Net Bilanço		Net Bilanço Pozisyonu +		Duran Aktifler / TP Pasifler / YP Aktifler / TP Mevduat / TP Krediler /		Araç Krediler / Finansal		Takipteki		Duran Aktifler / Takatıcı		Likt Aktifler / Likt Aktifler / TP Likit		Net Dönem		Stüdümler		Ozal		Kısmi		Diğer Faaliyet		Personel		Faz Dışı																
	SY1	SY2	SY3	SY4	SY5	BY1	BY2	BY3	BY4	BY5	BY6	BY7	AK1	AK2	AK3	AK4	AK5	AK6	AK7	AK8	L1	L2	L3	K1	K2	K3	GG1	GG2	GG3	GG4	GG5	GG6											
Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası A.Ş.	25,44	8,92	7,54	0,61	0,61	84,45	84,50	100,33	81,97	97,59	84,32	0,01	57,54	26,69	31,65	1,81	0,37	79,58	1,38	46,21	54,22	78,06	40,39	2,90	32,57	3,66	4,35	74,82	1,32	1,85	52,38	71,74											
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	20,03	10,89	8,14	-26,12	1,23	81,99	75,53	73,59	72,15	83,53	76,65	2,33	39,63	45,04	58,76	5,70	0,08	98,66	2,76	22,69	33,78	56,31	23,96	2,81	25,80	3,50	4,03	65,46	1,80	2,11	52,93	85,52											
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	15,35	12,32	8,93	5,97	5,55	70,35	70,12	99,23	77,62	72,84	68,06	11,07	25,91	55,34	81,32	4,87	0,00	100,00	3,40	27,89	36,46	79,33	22,80	2,43	19,72	2,97	3,43	55,52	2,23	2,35	45,97	95,04											
Adabank A.Ş.	177,85	84,60	77,17	0,34	0,34	99,20	99,49	156,30	96,40	-	-	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-	100,00	7,43	-	92,51	68,08	91,71	1,86	2,19	1,86	14,25	95,61	0,63	8,23	48,30	7,62											
Akbank T.A.Ş.	18,91	15,54	13,32	-0,77	-0,75	65,27	63,94	96,32	61,81	69,69	60,18	12,98	36,76	54,27	90,18	2,72	0,00	100,00	2,23	34,02	42,77	74,98	25,32	2,92	18,81	3,61	3,84	53,65	2,40	2,49	36,31	96,40											
Alternatif Bank A.Ş.	14,56	9,41	7,12	-51,29	11,88	72,85	48,22	53,47	42,92	81,85	65,62	13,35	4,80	71,76	109,37	3,53	0,76	78,46	2,30	0,12	21,99	41,05	8,59	2,44	25,91	2,67	4,86	69,17	1,09	2,73	64,12	40,02											
Anadolubank A.Ş.	14,28	12,12	10,19	-59,29	-0,91	69,25	53,98	66,82	53,25	89,39	61,27	15,41	13,52	58,23	95,04	1,63	0,00	100,00	1,94	17,17	23,87	44,06	6,75	2,39	19,75	3,02	5,78	78,50	1,21	3,81	62,47	31,64											
Şekerbank T.A.Ş.	16,64	14,20	9,80	-56,76	1,87	80,50	66,35	57,94	62,28	89,06	68,25	7,50	21,81	59,37	86,99	4,07	0,00	100,00	4,41	15,51	30,86	48,21	20,48	2,02	14,21	2,45	5,20	48,43	3,51	5,30	51,02	66,25											
Tekstil Bankası A.Ş.	13,19	13,11	8,58	-70,57	5,13	71,72	49,65	56,18	46,32	78,45	52,18	24,56	10,24	71,77	137,55	1,39	0,56	59,71	4,53	8,51	23,08	39,57	10,64	1,46	11,16	1,82	4,79	80,21	0,89	3,81	88,26	23,46											
Türkiye Bankası A.Ş.	31,92	13,07	7,88	0,48	0,48	61,10	61,16	100,17	56,19	51,24	48,92	29,01	11,72	17,26	35,28	0,93	0,12	87,12	5,20	2,25	77,40	91,42	46,92	0,20	1,54	0,27	2,64	85,50	0,40	2,73	54,08	14,76											
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	14,88	7,71	4,57	-75,34	10,33	69,20	57,59	72,63	51,06	75,77	60,02	13,58	15,46	58,17	96,91	1,77	0,70	60,25	3,15	17,91	36,36	47,07	20,24	1,10	14,31	1,41	4,37	74,23	1,15	3,90	52,33	29,48											
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	15,38	10,19	7,16	-15,97	-1,69	62,13	58,22	90,84	51,19	60,43	57,86	12,66	25,49	55,07	95,19	2,27	0,82	63,73	3,03	36,45	34,94	53,71	20,48	3,43	33,64	4,10	3,87	52,97	3,15	2,70	38,36	116,76											
Türkiye İş Bankası A.Ş.	20,53	13,22	4,75	14,29	-2,19	64,27	64,90	101,80	64,42	73,77	60,53	12,43	30,83	42,38	70,01	4,40	0,00	100,00	8,47	33,50	45,91	84,58	21,55	2,12	16,05	2,62	2,97	40,48	3,64	2,69	50,37	135,31											
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	13,67	9,74	1,44	-11,47	0,57	63,51	59,65	90,42	58,85	88,66	63,88	8,41	24,93	56,62	88,63	6,10	1,22	80,05	8,30	36,99	9,79	13,97	3,84	1,41	14,46	1,69	3,74	46,99	3,75	5,43	28,85	89,10											
ABN AMRO Bank N.V.	34,99	18,64	15,68	-96,88	5,94	78,12	51,49	45,11	25,09	67,23	46,81	17,85	48,63	32,07	68,51	9,86	1,62	83,60	2,96	0,33	63,11	99,96	51,74	2,96	15,88	4,04	4,81	39,15	7,06	7,61	46,73	92,73											
Arap Türk Bankası A.Ş.	26,97	25,06	11,78	-15,42	-15,42	43,09	31,68	83,30	14,57	58,78	23,98	42,92	41,16	35,99	150,09	4,66	0,00	100,00	13,28	0,20	33,29	94,44	2,90	0,77	3,07	0,83	3,72	54,23	3,14	5,83	70,98	53,95											
Bank Mellat	49,30	18,85	14,67	19,60	19,60	17,36	20,74	104,27	1,03	0,59	19,87	16,67	8,83	48,21	242,61	0,07	0,05	24,64	4,18	0,31	46,86	144,86	12,14	3,88	20,56	4,80	3,70	53,67	3,19	2,08	52,26	153,21											
Citibank A.Ş.	16,64	16,26	14,68	31,29	3,54	67,46	66,08	93,17	55,73	79,34	77,53	0,45	12,21	46,55	60,04	5,97	1,03	82,76	1,59	48,92	51,17	79,88	28,43	3,95	24,26	4,88	7,29	52,30	5,54	7,57	46,41	73,15											
Deutsche Bank A.Ş.	13,20	9,76	5,85	-40,09	-3,02	67,41	57,33	76,36	59,03	69,15	61,81	14,97	16,21	69,77	112,88	2,38	0,45	81,23	3,91	29,45	24,51	36,68	15,33	1,42	14,52	1,81	4,50	69,91	1,43	3,84	53,45	37,31											
Eurobank Tskn A.Ş.	43,82	45,46	24,95	-21,87	-5,55	92,28	76,27	32,52	28,61	82,12	30,27	13,45	49,09	23,10	76,29	0,00	0,00	20,51	0,00	0,00	54,24	102,43	51,46	5,45	11,98	6,90	-4,11	-22,80	22,12	10,98	32,77	201,76											
Finans Bank A.Ş.	12,99	12,57	8,97	-139,37	-4,23	77,84	57,21	51,78	52,59	85,36	62,05	13,68	14,98	67,88	109,39	2,82	0,00	100,00	3,60	48,84	24,04	46,06	15,56	2,65	21,05	3,05	5,57	64,57	2,03	4,26	43,89	47,67											
Fortis Bank A.Ş.	14,00	16,68	13,03	-26,36	-3,17	70,37	60,31	74,65	48,75	77,68	57,09	16,23	29,00	55,89	97,90	4,38	0,37	91,45	3,65	34,54	34,19	56,69	20,79	1,52	9,10	1,94	5,51	67,98	2,01	5,71	48,18	35,23											
Habib Bank Limited	109,15	65,98	63,36	13,07	13,07	69,06	70,81	105,99	20,13	80,86	6,81	22,34	22,73	24,35	357,70	23,64	1,09	95,39	2,62	2,27	70,95	219,84	44,67	4,66	7,06	5,72	9,25	96,56	0,08	3,62	50,69	2,35											
HSBC Bank A.Ş.	13,75	15,03	11,68	-26,92	0,92	76,82	65,21	66,64	46,45	84,57	57,05	21,14	6,29	69,57	121,95	3,27	1,29	60,59	3,34	58,80	25,33	46,08	12,92	2,71	18,04	3,39	5,43	57,09	3,67	5,45	45,53	67,32											
ING Bank A.Ş.	12,76	10,17	7,84	-79,56	-0,22	81,57	67,21	56,20	65,99	83,34	70,99	7,64	20,62	67,86	95,59	1,30	0,76	41,77	2,33	40,06	28,14	40,15	21,47	1,08	10,61	1,38	4,63	81,47	0,80	3,88	55,03	20,61											
JPMorgan Chase Bank N.A.	122,98	72,65	70,31	-11,08	3,73	98,25	90,25	17,98	54,79	-	21,52	0,00	90,43	0,00	0,00	-	-	2,34	-	94,81	433,39	94,53	12,50	17,21	15,61	18,14	62,21	11,02	13,47	31,47	81,77												
Millennium Bank A.Ş.	16,87	9,11	7,20	-142,09	16,86	83,79	26,99	22,20	11,84	98,02	82,36	0,00	19,50	63,50	77,10	0,12	0,09	31,10	1,91	69,28	32,73	77,73	18,19	-0,33	-3,58	-0,35	5,68	137,70	-1,58	4,20	50,40	-37,59											
Société Générale (SA)	11,75	3,93	3,08	-1334,11	27,70	88,16	35,77	18,43	66,11	89,75	0,36	87,45	57,99	12,54	3447,16	0,00	0,00	-	0,85	1,02	85,17	157,53	75,29	-2,60	-66,31	-2,41	-0,86	-69,16	2,11	3,44	57,77	61,50											
Turkİand Bank A.Ş.	18,90	16,63	15,44	-1,58	-1,91	78,34	58,76	52,53	65,16	80,73	52,08	22,94	19,99	65,82	126,38	2,18	0,15	93,24	1,19	1,07	25,75	55,18	21,24	0,09	0,57	0,10	3,49	58,05	1,90	5,08	59,15	37,39											
WestLB AG	76,74	11,91	11,85	-685,20	-37,22	96,24	26,51	5,12	19,77	100,00	64,46	21,45	31,16	4,63	7,19	0,00	0,00	-	0,06	2,16	94,94	108,90	91,18	1,45	12,19	1,82	3,78	92,30	0,32	2,21	47,34	14,28											

Kaynak: www.tbb.org.tr

KAYNAKLAR

- Adda Jacques (2005). **Ekonominin Küreselleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Afşar Muharrem (2004). **Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1558, Eskişehir.
- Afşar Muharrem, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü, Anadolu Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü. www.eab.ege.edu.tr/pdf/4/c4-S1-%20m9.pdf.
- Akçakoca Engin (2002). “Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, **Konulu Toplantıda Yapılan Sunuş**, 2 Mart.
- Akçaoğlu Emin (2005). **Bankacılıkta Yabancı Sermaye**, Finans Kulüp, Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı, <http://www.finanskulup.org.tr/>, 06.05.2005.
- Akgeyik Tekin (2009). Neo-Liberal, Çağdaş Sosyal Devletten Sorumlu Toplumsal İnsiyatife, **Dosya Sosyal Politikalar**, Ocak, MÜSİAD.
- Akman Vedat (drl.) (1999). Gelecek Yüzyılın Gündemi; **Yeni Oyunun Yeni Kuralları Ve Globalleşen Sermayenin 21. Yüzyıl Planı**, Rota Yayınları, 1. Basım, Şubat, “Küreselleşmeye Ters Bir Yönelim”.
- Akgüç Öztin (2007). “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 36, Ekim.
- Aksoy Tamer (1998). **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)**, Sermaye Piyasası Kurulu.
- Altunışık Coşkun, Yıldırım Bayraktaroğlu (2005). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamaları**.
- Ay Ahmet, Mangır Fatih (2007). Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, **Maliye Dergisi**, Sayı: 153, Temmuz-Aralık.

- Aybar Sedat, Özgöker Uğur, Vedat Akman (2009). Uluslararası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları, **Maliye, Finans Yazıları**, Yıl 23, Sayı: 83, Nisan.
- Aydemir Oğuzhan, Elitaş Cemal, Demirhan Erdal (2007). Türkiye’de Yerel Banka Kredileri ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi, **Uluslararası Finans Sempozyumu 2007 “Finans Sektöründe Yabancı Sermaye”**, İstanbul.
- Aysan, Ahmet Faruk and Ceyhan Şanlı Pınar (2007). Globalization of Turkey’s Banking Sector: the Determinants of Foreign Bank Penetration in Turkey, **MPRA Paper**, No. 5489, November.
- Başak Levent (2008). **Türkiye’de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 261, Kasım.
- Banker R.D., Charnes A., Cooper W.W. (1984). “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in data Envelopment Analysis”, **Management Science**, Vol. 30, pp. 1078-1092.
- Başoğlu Ufuk, Ölmezoğulları, Nalan; Parasız İlker (2001). **Dünya Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Başoğlu Ufuk (2000). Finansal Serbestleşme ve Uluslararası Portföy Yatırımları, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 4.
- Battal Ahmet (2006). **Bankacılık Kanunu Şerhi (5411 Sayılı Kanunu ve açıklaması**, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Bayraktar Fulya (2003). **Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Türkiye Kalkınma Bankası, Araştırma Müdürlüğü, Ankara Ocak.
- Berger A., Humprey D. (1997). “Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research”, **European Journal of Operational Research**, Vol. 98, pp. 175-212.
- Berk Niyazi (2006). Bankacılıkta Birleşme & Satınalma Stratejileri, **Banka Birleşmeleri ve Satın Almalar**, Seminer, İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- BDDK (2001). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, Mayıs.

- BDDK (2001). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Gelişme Raporu**, Kasım.
- BDDK (2002). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu**, Temmuz.
- BDDK (2002). Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı, **Tanıtım Rehberi**, Şubat.
- BDDK (2003). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VI)**, Nisan.
- BDDK (2003). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)**, Ekim.
- BDDK (2008). **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, Sayı:3, Aralık.
- BDDK (2009). **Finansal Piyasalar Raporu**, Eylül.
- BDDK (2006). **BDDK Stratejik Plan 2006-2008**, Haziran.
- BIS PAPER (2001). “The Banking Industry in the Emerging Market Economies: Competition, Consolidation and Systemic Stability” **Monetary and Economic Department**, No:4 Ağustos.
- BIS Paper (2004). “Foreign Direct Investment in the Financial Sector of Emerging Market Economies”, **CGFS**, March.
- Bumin Mete (2007). **Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Büyüköztürk Şenol (2002). “Faktör Analizi Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”, **Eğitim Yönetimi Dergisi**, 32, 471-472.
- Canbaş Serpil (2007). Doğukan Hatice, **Finansal Pazarlar; Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri**, Karahan Yayınları, Adana, Ekim.
- Caner S., Kontrovich V. (2004). “Effeciency of the Banking Sector in the Russian Federation: An International Comparison”, **Bilkent University Working Paper**.
- Celasun Merih (2002). 2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme, *erc/metu*, **VI. International Conference in Economics**, Semptember 11-14, Ankara.

- Cengiz A. (2004) “Türkiye’de Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Arasında Yaşanan Birleşmelerin Etkinliğinin Kantitatif Analizi”, **Yayınlanmamış BDDK Uzmanlık Tezi**.
- Ceyhun Ceylan (2007). Ferhat Öztutuş, Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye, **Uluslararası Finans Sempozyumu**, 14 Aralık, İstanbul.
- Chambers Nurgül (2004). **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul.
- Cingi S., Tarım A. (2000). “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü Dea-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği Mayıs 2000 Araştırma Tebliği Serisi**, Sayı: 2000-01.
- Charles A., Cooper W.W. (1962). “Programming with Linear Fractional Functionals”, **Noval Research Logistics Quarterly**, Vol. 9, pp. 3-4.
- Claessens Stijn, Demirgüç-Kunt, Asli, Huizinga, Harry (2001). “How Does Foreign Entry Effect Domestic Banking Markets?”, **Journal of Banking & Finance**, 25.
- Claessens Stijn, Lee Jong-Kun (2002). “Foreign Banks in Low-Income Countries: Recent Developments and Impacts”, **University of Amsterdam and World Bank**.
- Clarke G., Cull Robert, Susana Sanchez (2001). Foreign Bank Entry: Experience, Implications for Developing Countries, and Agenda for Further Research, **October 2001 World Bank Working Paper**.
- Coelli T., Rao D.S. P. ve Battese G.E. (1998). “An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis”, **Kluwer Academic Publishers**, Boston.
- Çakar Vesile (2003). Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri, **Uzmanlık Yeterlilik Tezi**, TCMB.
- Çakır Meder, Hafize Ülkütaş Özge (2007). **Küreselleşme ve Ulus Devlet Bağlamında Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye’deki Gelişim, Küreselleşme ve Ulus Devlet**, Editör: Oğuz Kaymakçı, Ekin Kitabevi.

- Denizer Cevdet (2000), Foreign Entry in Turkey's Banking Sector, 1980-97, **Policy Research Working Paper, 2462**, October.
- Denizer Cevdet (1997). "The Effects Of Financial Liberalization and New York Entry on Market Structure and Competition in Turkey", **Policy Research Working Paper 1839**, November.
- Denizer Cevdet, Dinç Mustafa, Tarımcılar Murat (2000). **Measuring Banking Efficiency in the Preand Post-Liberalization Environment, Evidence from the Turkish Banking System**, November.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2003). **Mali Piyasalarda Gelişmeler 2002 Yıllık Raporu**, Ocak.
- Dietrich Domanski (2005). Foreign Banks in Emerging Market Economies: Changing Players, Changing Issues, **BIS Quarterly Review**, December.
- Dinçer Ahmet (2006). Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler, **DPT Uzmanlık Tezi**, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ekim, Yayın No: DPT: 2697.
- DPT (2000). **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, Mayıs.
- DPT (2000). **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.
- Drake L., Hall M., Simper R. (2005). "Bank Modelling Methodologies: A Comparative Non-Parametric Analysis of Efficiency in the Japanese Banking Sector".
- Dunteman George H. (1989). "Principal Components Analysis", Thousand Oaks, CA: Sage Publications, **Quantitative Applications in the Social Sciences**, No:69.
- Eğilmez Mahfi (2009). **Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)**, Remzi Kitabevi, 5. Basım, Mart, İstanbul.
- Erdönmez Ataman Pelin (2003). Türkiye'de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 47.
- Erdönmez Ataman Pelin (2004). Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 51.

- Farrell M.J. (1957). “The Measure of Productive Efficiency”, **Journal of the Royal Statistical Society, Series A**, General, Vol. 120, pp.253-281.
- Farrell, M.J. ve M. Fieldhause (1962). “Estimating Efficient Production Under Increasing Returns to Scale”, **Journal of the Royal Statistical Society**, Vol: 125, Series A, pp 252-267.
- Gamal Mahmoud A., İnanoğlu Hulusi (2002). **Efficiency vs. Heterogeneous Technologies in the Turkish Banking: 1990-2000**, Ağustos.
- Goldberg Linda, Dages B. Gerard and Kinney Daniel (2000). “Foreign and Domestic Bank participation in Emerging Markets: Lessons from Mexico and Argentina”, **FRBNY Economic Policy Review**.
- Haas R.T.A., Lelyveld I.P.P. (2008). Foreign Bank Penetration and Private Sector Credit in Central and Eastern Europe, **DNB Staff Reports**, Eylül 2002,s. 6 (12.07.2008).
- Hair J.F., Anderson R.E., Tahtam R.L., W.C. Black (1998). “Multivariable Data Analysis”, **Prentice Hall**, New Jersey.
- Işık İhsan, Uysal Doğan, Uğur Meleke (2003). Post-Entry Performance of de Novo Banks in Turkey, **Tenth Annual Conference of the ERF**, Morocco, December.
- İnsel Aysu, Sungur Nesrin (2003). Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği – 1989; III – 1999: IV, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2003/8, <http://www.tek.org.tr>.
- Kalaycı Şeref (Ed.) (2006). **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, 2. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti..
- Karabulut Gökhan (2002). **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri**, Der Yayınları, İstanbul.
- Karluk Rıdvan (2002). **Uluslararası Ekonomi**, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- Kazgan Gülten (2000). **Küreselleşme ve Ulus-Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul Kasım.

- Kazgan Gülten (2002). **1990 Sonrası Yıllarda Türkiye’de Krizler ve İşsizlik; Çalışanlar ve Sosyal Güvenlikleri için Çözümler Açısından Bir İrdeleme**, 17-18 Mayıs 2002, Galatasaray Üniversitesi.
Kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrası_yillarda_Türkiye_doc.
- Köse M. Ayhan, Eswar Prasad, Kenneth Rgoff, Shang Jin Wei (2006). Financial Globalization: A Reappraisal, **IMF Working Paper**, WP/06/189.
- Lensink Robert, Niels Hermes (2004). “The Short-Term Effects of Foreign Bank Entry on Domestic Bank Behaviour: Does Economic Development Matter?”, **Journal of Banking & Finance**, 28.
- Levin, R. (1996). “Foreign Banks, Financial Development and Growth”, **C Barfield**.
- Magri Silvia, Alessandra Mori, Paola Rossi (2004). “The Entry and the Activity Level of Foreign Banks in Italy: An Analysis of the Determinants”, **Journal of Banking & Finance**.
- Mathieson Donald J., ve Roldos Jorge (2001). “The Role of Foreign Banks in Emerging Markets”, The World Bank, International Monetary Fund and Brookings Institution 3rd Annual Financial Markets and Development Conference- Open Doors, New York, April.
http://www.worldbank.org/finance/assets/images/Role_of_Foreign_Banks_in_Emerging_Markets_body.pdf (01.11.2008)
- Mishkin Frederic S. (2005). Is Financial Globalization Beneficial, National Bureau of Economic Research, **NBER Working Paper Series**, Cambridge, MA 02138, December.
- Oksay Suna, “Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi,”
[<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oksay3.pdf>] **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Ocak 1998, Sayı 8, s. 4.
- Önder İzzettin, Türel Oktar, Ekinci Nazım, Somel Cem (1993). **Türkiye’de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar; Türkiye Araştırmaları 2**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Ekim.

- Özdamar Kazım (2004). **Paket Programları ile İstatistiksel Veri Analizi-2 (Çok Değişkenli Analizler)**, Yenilenmiş 5. Baskı, Kaan Kitabevi.
- Özer H. Gül (2006). Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Kriz İlişkisi, **Güncelleştirilmiş Doktora Tezi**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:189, Ankara.
- Öztürk Nurettin (2007). **Küreselleşme ve Ulus Devlet; Sermaye Akımlarının Ulus Devletin Bağımsız Makroekonomik Politika Uygulama Yeteneğine Etkileri: Türkiye Örneği**, Editör: Oğuz Kaymakçı, Ekin Kitabevi.
- Prasad Eswar, vd., **Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence**, IMF, March 17, 2003.
- Parasız İlker (2007). **Modern Bankacılık; Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitabevi, Bursa Şubat.
- Sabır Hasan (2007). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar, **Dış Ticaret Dergisi**, Ekim.
- Santos Paulo L dos (2006). “Foreign Capital and Familial Control in Philippine Banking Essays on Method, Accommodation and Competition” Submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Economics School of Oriental and African Studies, University of London December.
- Sara Onur (2005). Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1.
- Seyidoğlu Halil (2003). **Uluslararası Finans**, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Seyidoğlu Halil (2003). **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Gücem Can Yayınları, 15. Baskı, İstanbul.
- Sezgin H. Funda (2007). Yabancı Sermayeli Bankaların Analitik Hiyerarşi Süreç Yaklaşımıyla Performans Analizi; **Uluslararası Finans Sempozyumu 2007**, “Finans Sektöründe Yabancı Sermaye”, 14 Aralık, İstanbul.
- Sharma Subhash (1996). “Applied Multivariate Techniques, John Wiley & Sons Inc., New York.

- Sönmez Sinan (2005). **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Eylül, Ankara.
- Stavarek D., “Banking Efficiency in Visegrad Countries Before Joining the European Union”, **European Review of Economics and Finance**, Vol. 3, No: 3.
- Şahin Hüseyin (2000). **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şener Sefer (2008). **Yabancı Sermaye**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Şenses Fikret (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?, **ERC Working Paper in Economic**, 04/09 August, Middle East Technical University.
- Tarım Armağan (2001). Veri Zarflama Analizi: Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı, Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü, **Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi 15**, Ankara.
- Tavşancıl Ezel (2006). **Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi**, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 3. Baskı, Ankara Ekim.
- TBB (2008). **50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”**, Kasım.
- TBB (2005). Bankacılık ve Araştırma Grubu, “Türkiye’de Yabancı Bankalar” **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 52, Mart.
- TBB (2009). **Bankalarımız 2008**, Yayın No: 264, Mayıs.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2007), **Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Raporu**, Haziran, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, http://www.hazine.gov.tr/ybs_raporlar.htm 02/06/2008.
- TCMB (2002). **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Mayıs.
- TCMB (2001). Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko-program/program.pdf.
- The World Bank (2008). Global Development Finance; The Role Of International Banking.

http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2008/Resources/gdf_overview_001-006_web.pdf, E.T.: 10.02.2010.

TMSF (2004). **Fon Bankaları Çözümleme Maliyetleri Çalışması**.

Thi Vo Anh-Ngoc, Dev Vencappa (2008). Does the Entry Mode of Foreign Banks Matter For Bank Efficiency? Evidence from the Czech Republic, Hungary, and Poland, January.

http://www.congress.afse.fr/docs/686515vothi_afse_2008.pdf (01.11.2008)

Türkiye Bankalar Birliği İzmir İktisat Kongresi Mali Piyasalar Çalışma Grubu (2004). Türk Bankacılık Sektörü, Türk Finans Sektörü Raporunun Eki Raporu, İzmir, Mayıs, **Bankalar Dergisi**, Sayı: 49.

Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu (2001). **Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler “1999-2001”**, Aralık.

UNCTAD (2008). **World Investment Report**, Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge.

Yapraklı Sevda (2007). Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama; **Ekonometri ve İstatistik**, Sayı: 5, 2007-06-08.

Yayla Münür (2005). Türker Kaya Yasemin, Ekmen İbrahim, Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye, **BDDK ARD Çalışma Raporları: 2005/6**.

Yeldan Erinç (2001). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yeldan Erinç (2007). **Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme**, Korkut Boratav’a Armağan, küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Derleyenler: Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Yeldan Erinç (2007). **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yeldan Erinç (2002). “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, Praksis, s. 8 www.bilkent.edu.tr/~yeldane/praksis-2002.pdf.

Yıldırım Oğuz, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri), **TBB, Bankacılar Dergisi**, Sayı: 33-35-37-42; (www.tbb.org.tr).

Yıldırım Oğuz, Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Finansal Krizler (1980-2002): (Nedenleri, Sonuçları ve Ekonomik Etkileri), http://www.geocities.com/ceteris_tr/o_yildirim_6.doc (E.T.: 12.08.2008).

Williamson John, Mahar Molly (2002). **Finansal Liberalizasyon**, Çev: Güven Delice, Ankara, Liberte Yayınları.